

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

XCII

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

FÖRSTA BANDET

AMERICAN UNIVERSITY

1910

main
HELSINGFORS 1910

REF

482181

PD /503

, 59

v. 1

HELSINGFORS

TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI

1910

INNEHÅLL

1. *Evald Lidén* **Äldre nordiska tillnamn.**
 2. *Hugo Pipping* . . . **Fornsvenskt lagspråk.**
I. Strödda anteckningar.
 3. *Ralf Saxén* **Finländska vattendragsnamn.**
-

11-24-47

Äldre nordiska tillnamn.

Tydningar och härledningar.

1. Fda. *sbarlu* (ack.). — Vnord. *spærð*, *sperðill* m. m.

Detta egendomliga mansnamn läses på Tågerups-inskriften (Låland; från mitten af 900-talet): 'austains: sunir: raisþu: stain: þansi: aft: sbarlu: brupur: sin: skibara: asbiarnar: nafs'. Se Wimmer De danske Runemindesmærker II: 414, IV.2: LXIII.

Wimmer framhåller med rätta, att *sbarlu* ursprungligen måste ha varit ett tillnamn, formellt att jämföra med fisl. *Sturla*, *Hrifla* o. dyl. Om dess uttal och härledning uttalar han ingen mening.

Man är berättigad att läsa *spærlu*: inskriftens *a* betecknar æ bl. a. i *nafs*, d. v. s. *næfs* (= fisl. *nefs* af *nef* 'näsa'), binamn till *asbiarnar*.

Vidare antager jag, att *spærlu* uppkommit av **spærðlu*, nom. **spærðla*. Ett ursprungligt *rðl* måste — såvida icke association med andra former lagt hinder i vägen, vilket här icke gärna kunnat vara fallet — redan mycket tidigt bli *rl*: jfr fvnord. *harla*, fsv. *halla* (därjämte *harðla*, resp. *hardhla* genom association med *harðr*, resp. *hardher*); fda. *harlech* 'Forhærdelse' (fvnord. *harðleikr*)¹; fvnord. *iarlegr* = *iarðlegr*; o. s. v.². Man kommer till samma resultat

¹ Det Arnamagn. Håndskr. Nr. 187 8:o udg. af Såby, sid. 58²⁶.

² Noreen Altisl. Gr.³, § 281, 3; Altschw. Gr., § 308, 1.

även med tillämpning av den samnordiska assimilationen av *ðl* till *ll*: jfr fvnord., fsv. *frilla*, äda. *frille* (jämte *fridla* o. s. v. genom association med *friðill* o. s. v.); fvnord. *brullaup*, fsv. *brulløp*; fsv. runinskr. *Rulaifr*, fisl. *Hrolleifr* (av **Hrōð-leifr*)¹.

Under detta antagande och med beaktande av att mansnamnet *Spærla* på grund av sin form icke från början kan vara en person-beteckning, saknar det icke anknytningspunkter på annat håll.

En möjlighet är, att *Spærla* sammanhänger med no. dial. *speril*, *spærel*, *spærl*, *spæl*, *speel* m. 'en kort Hale, saa som paa Gjeder, Harer, Firben og Slange; smalt Stykke, Strimmel [t. ex. av en väv eller åkerteg]'², sv. dial. *spæl* m. 'svans, egentl. på får' Värmland³. Den fornnord. grundformen är **sperðill*, plur. **sper(ð)lar*⁴.

Vad formen beträffar, skulle fda. *Spærla* av **spærðla* f. förhålla sig till detta **sperðill* m. på samma sätt som t. ex. fsv. *krøkla* 'krumstav' no. dial. *krøkla* f. 'et kroget Træ' till fvnord. *krókill* 'krumstav' no. dial. *krøkel* m. 'en som gaar meget nedbøjet'. — I själva verket föreligger kanske det supponerade **sper(ð)la* i no. *spæle* f. 'et lidet tyndt kvistløst Træ' V. Telem.⁵

Vad den betydelse angår, som sålunda från början tillkommit namnet *Spærla*, må framhållas, att no. *speeril* o. s. v. även kan användas såsom personbeteckning = 'smal og tynd liden Figur (Menneske o. s. v.)', och att

¹ Noreen Altisl. Gr.³, § 259, 4; Altschw. Gr., § 285, 3.

² Aasen Ordb., s. 741, Ross Ordb., s. 749.

³ Sv. Landsm. II. 2: 70; Rietz Ordb., s. 663.

Den enstaviga singularen torde vara en nybildning på plur. **sperðl-ar*.

⁴ Identiskt härmed är det bekanta norska sjönamnet *Sperillen* (på grund av sjöns långsmala form), se O. Rygh i Norske Gaardnavne III: 410. Jfr älvnamnet *Sperillen*, ibid. XIV: 93. — Om det besläktade *sporðr* 'svans' såsom sjönamn Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 725, och såsom älvnamn Rygh ibid. XIII: 192.

⁵ Anført hos Ross, s. 749, s. v. *spæl*, där ordet dock betecknas som osäkert.

avledningen *spærling* m. betyder 'en liden tynd Person, en smalvoxen Karl' Søndmøre, Nordmøre¹.

Fda. *Spærla* betyder i så fall egentligen 'en kort svans', fig. 'en smal, tunn mansperson'².

En annan anknytningspunkt för Tågerupstenens *Spærla* erbjuder följande ordgrupp. Den kan väl från betydelsens synpunkt förefalla mindre rekommendabel. Men om man tager i betraktande den åtminstone för nutida uppfattning allt annat än smickrande innebörden av många gamla tillnamn (och även namn)³, vilka bärarne själva notoriskt hava godtagit, så kan den nedan antydda möjligheten ingalunda lämnas ur räkningen. — Tillnamn gingo icke sällan i arv liksom vanliga namn⁴; minnet av ett ursprungligen kanske nedsättande tillnamns betydelse måste efter hand blekna och kunde då av ett senare släktled utan betänklighet upptagas såsom verkligt namn. Så kan det förhålla sig med den ifrågavarande *Spærla*'s namn: ursprungligen ett tillnamn, troligen buret såsom sådant av någon tidigare medlem av släkten, har fadern Øystein gjort det till dopnamn för en av sina söner; dess egentliga betydelse kan då redan ha varit glömd, så mycket lättare om det, såsom troligen i detta fall, undergått en fonetisk förändring, vilken frigjort det från måhända obehagliga associationer.

¹ Hit hör väl sv. dial. *späl* 'smal, fin till växten' Västerb. (Rietz, s. 663): jfr no. dial. *spær-en*, *spæl-en* 'lig en kort Hale, kort og smal imod Enden, f. Ex. om Træer'. Säkertligen oriktigt därom F. Jónsson, nedan anf. st.

² Med no. *spæl* 'kort svans' vill Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 352 alternativt förbinda det fno. tillnamnet (*þórir*) *spæla* i Sverres saga enligt cod. AM. 327 8:o, Fornm. sögur VIII: 97¹⁸. Detta är formellt högst osannolikt, även om denna form för tillnamnet stode fast. Nu har emellertid Eirspennill i stället *spola* och Flatöboken *spala*, vadan en förklaring av namnet är särdeles vanskelig.

³ Jfr den stora samlingen av nedsättande namn i F. Jónsson's anförda avhandling, s. 295 ff., och K. Rygh Afhandlinger viede S. Bugge's Minde, s. 120 f.

⁴ Se isynnerhet K. Rygh anf. arb., sid. 114 f., F. Jónsson anf. arb., s. 366.

Det är alltså möjligt, att fda. *Spærla* är ursprungligen identiskt med sv. dial. *spærlo* sv. fem. 'pilula stercoris', t. ex. *hara-spærlo* 'harträck' Finland (Pargas)¹.

Detta motsvarar med säkerhet ett fnord. **spēr(ð)la*, såsom framgår av följande enligt min mening närbesläktade ord:

nisl. *sparð* neutr. 'stercus ovium'² med det denom. verbet *sparða* 'cacare glomeratim (bruges blot om Faarene)' — det senare redan i Gudm. Andreæ Lex. isl. (1683), s. 221 —; det kan nu påvisas sedan år 1387, i Cod. AM. 194 8:o, se Alfræði íslenzk udg. ved Kålund (1908), s. 65¹⁵: *spardit* (best. form) 'stercus caprarum'³.

Ett diminutiv därav är *sperðill* m., nu påvisbart dels i nyssnämnda text, sid. 70¹¹ *buc[k]a sperdla* a. pl., sid. 73¹⁸ (*geita klaufir ok*) *sperdla* a. pl., dels i Den isl. lægebog Cod. AM 434 a 12:o udg. af Kålund (hskr. fr. senare delen av 1400-talet), i partiet 'Læknisfræði': sid. 23²⁵ *bucka sperðill* a. sing., sid. 17¹⁵ *bucka sperdla* a. pl., sid. 22²⁰ *geita sperdla* a. pl., sid. 19²³ (*geita klaufir ok*) *sperdla* a. pl.

Hægstad o. Torp Gamalnorsk ordbok (i Tillegg, s. 564) översätta *sperðill*, som citeras från sistnämnda text, med 'kort svans' ('spæl, stutt rova'), under hänvisning till ovannämnda no. dial. *spærel*. Detta måste bero på ett underligt misstag, såsom framgår redan av en jämförelse mellan å ena sidan Alfræði ísl., sid. 73¹⁷ f.:

ef þu vill, ath hár vaxe, tak geita klaufir ok *sperdla* ok brenn ok stappa vid surt vin ok rid þi á hofuth

och å andra sidan parallellstället sid. 65¹⁴ f.:

Ath har váxe: tak geita klaufir ok þar med *spardit* ok brenn ok stappa vid súrt vin ok rid i höfudit. — Motsvarande ställe i 'Den isl. lægebog', sid.

¹ Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 928. Form och betydelse har jag fått bekräftade av Pargas-dialektens monograf, dr. J. A. Thurman.

² Haldorsen's, Cleasby-Vigfusson's och Zoëga's ordböcker.

³ Ordet är förbisett av Hægstad o. Torp's Gamalnorsk Ordb.

19²³ är ord för ord likalydande utom det att *spardit* också här företrädes av *sperdla*.

Alltså måste *sperdla* vara liktydigt med *spardit*. — Huru orimlig betydelsen 'kort svans' är, visa också andra förekomstställen, t. ex. Den isl. lægebog, sid. 17¹⁵ (nästan identiskt med Alfræði isl., s. 70¹¹): bucka sperdla IX [nio!] ok IX lavaber ['lagerbär'] ok V pipar-korn... blannda vid hunang ok rid aa enni enns siuka.

Samtliga citatställena antingen fordra nödvändigt eller medgiva osökt, att (*bukka-, geita-*) *sperðill* fattas i betydelsen 'pilula stercoris (caprarum)'.

Vad ordets form angår, förhåller sig *sperðill* till *spard* på samma sätt som *tyrðill* 'stercus' till *torð-* i *tord-yfill*, se nedan sid. 33 f.¹.

De båda texter, vari fisl. *sperðill* anträffats, återgå — såsom utgivaren, Kålund, har bevisat — på en gemensam källa, en norsk (i fragment bevarad) läkebok, vilken i sin ordning är översatt från en dansk Harpestræng-text. På grund av detta ursprung förefinnas i nämnda isl. texter rätt många ord av norsk eller dansk härstam-

¹ Utom *spard*, *sperðill* och sv. dial. *spær/o* känner jag inga säkert besläktade nordiska ord i liknande betydelse.

Ett av Vendell anf. st. citerat färö. *sparla* 'cacare' kan jag tyvärr icke verifiera.

Särskilt måste varnas för den användning i etymologiskt avseende, vilken man hittills gjort av sv. *sparing* 'gödsel'. Ordets enda hemul är, så vitt jag kan finna, en uppgift i Ihre's Gloss. Suiogoth. II: 717, att det «in aliquibus Sueciæ provinciis notat fimum, lætamen»; ingen källa angives (det saknas i hans Dial. Lexicon). Ihre sammanställer det med nisl. *sparda* 'cacare' och Rietz Ordb., s. 654, med *spard*, lit. *spirà* och gr. *σπύραθος*, vilken etymologi utvecklats ock förts vidare av Persson, Falk och Torp och kanske andra (se nedan). — Ordet ser ut som ett ungt — obs. frånvaron av *i*-omljud — verbalabstraktum (egentl. 'sparande') af *spara*, men lönar knappt mödan att diskutera, innan det vunnit ytterligare bekräftelse. [Enligt godhetsfullt meddelande av redaktionen för Sv. Akademiens ordbok saknas andra citat av ifrågavarande ord i dess samlingar. Herr aktuarien S. Berg erinrar därvid tillika om ett danskt uttryck av ungefär den lydelsen, att gödselstaden 'er Landmandens Sparekasse'.]

ning. Ordet *sperðill*, i nu ifrågavarande betydelse, be-tecknar Kålund Den isl. lægebog, s. 45¹⁰, ehuru med tvekan, såsom norskt. Men knappast med rätta; det finnes icke upptaget bland det nu i relativt stor utsträckning registrerade norska ordförrådet, och *sperðill* är en avledning av produktiv typ av det säkert äkta isländska *sparð*. Ett beaktansvärt stöd för även det förra ordets hemorts-rätt på Island är väl också ortnamnet *Sperðla-hlíð*¹, som rimligtvis innehåller *sperðill* i betydelsen 'spillning (av småboskap)'; icke gärna i den betydelse, vartill vi nu övergå.

Det finns nämligen som bekant ännu en homonym: nisl. *sperðill* m. 1. 'intestinum rectum, Endetarmen'; 2. 'et slags Pølse: den omvendte og med Kødfarce opfyldte fede Tarm af Faar'², äldst påvisat, i betyd. 'Pølse', i en liten isl. dikt från 1500-talet³; — färö. *speərīl* m. 'Endetarm'; shetl. *sparl*, *spaarl* 'the large intestine; plur. the coarse parts of beef served up in an intestine; a sausage'⁴.

I denna betydelse är *sperðill* lokaliserat till de gamla norska biländerna, kan alltså näppeligen komma i betraktande för tydningen av det fda. namnet *Spærle*.

Jag begagnar tillfället att här tillfoga några anmärkningar om de avhandlade ordens förhistoria.

a) No. *sperīl*, *spæ(r)l* 'kort svans' o. s. v., germ. grundform **sparðila-*, har givetvis med rätta — se isynnerhet Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 269, jfr Fick's Vergl. Wbch⁴ III: 509 — sammanställts med fvnord. *sporðr* m., pl. *-ar* 'stjärt på fiskar och ormar; den yttersta ändan av något', no. dial. *spord*, *spør*, *spol* 'fiskstjärt', sv. dial. *spöl* 'stjärt; ryggfena' (grundform **sporðā-*), vilket vidare, efter Schmeller Bayr. Wbch² II: 685, hör ihop med mht.

¹ Kålund Beskrivelse af Island I: 40.

² Erik Jonsson's och Bj. Haldorsen's lexika.

³ Utg. av Kålund i Nord. Tidsskr. f. Fil., 3. R., XVII: 117⁹, jfr s. 122.

⁴ Cit. Hammershaimb Færøsk Anthol. II: 318; Wright Engl. Dial. Dict. V: 648.

sporte sv. mask. (**sporðan-*) 'Schwanz, Schweif des Fuchses, der Schlange'.

Nämnda förf. hänföra, icke utan sannolikhet, vår ordgrupp till ieu. *sp(h)erā-*, lit. *spìr-ti* 'sparka, slå bakut', fvnord. *sporna*, gr. *ἀ-σπαίρω* o. s. v.¹. Särskilt ansluter sig densamma i så fall nära till nordsv. dial. *spjêl*, *spêl* (av **sperðan*, **sparðian*) 'spjärna'². Jfr ock det i grunden rotbesläktade no. dial. *sprala* (av **spraðalōn*; fht. *spratalōn*) 'sprattla, isynnerhet om fiskar': *sporðr* 'stjärt på fiskar'.

b) Isl. *sparð* har sammanställts med lit. *spìras* m., *spìrà* f. 'Schafmist in der Form eines Kùgelchens', pl. *žóg-spiros* 'Sägespähne', *grāžt-spiros* 'Bohrspähne', gr. att. *σφυράς*, *-άδος*, ion. *σφυράς*, ion. *σφύραθοι* (för *σφ- genom aspir.-dissimilation), *σφύραθος*, *σφυραθία* 'runder Mist, bes. der Ziegen und Schafe' o. s. v., se Rietz Ordb., s. 654, (Fick Vergl. Wörterb.³ II: 500), Persson Wurzelw., s. 18, 283, Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 259. — Som grundform för *sparð* torde man ha tänkt sig en ieu. bildning på *-tō-*.

Den närmaste utomgermanska motsvarigheten till *sparð* har dock hittills icke blivit uppmärksammas, nämligen:

gr. *σπορθύγγια* 'spillning av getter' (,τρίβωλα. τὰ διαχωρήματα τῶν αἰγῶν, ἃ τινες σφυράδας καλοῦσιν“ Hes.);

σπόρθυγγες 'av smuts hoptovat hår', säkert egentligen likbetydande med föregående ord — ett drastiskt uttryck i komediens språk³);

¹ Dock bör lit. *spařnas* 'vinge, fena' (och sskr. *parṇām* 'vinge') uteslutas från nämnda kombination på grund av dess avvikande accentkvalitet.

En delvis avvikande etymologi av *sporðr* framställs av Persson KZ XXXIII: 293 f., jfr Walde Etym. Wbch, s. 591.

² Sv. Landsm. XII. 1: 61.

³ Glossan råkas dels i Hesychius (och Photius): *σπόρθυγγες αἱ συνεστραμμέναι μετὰ ῥύπου τρίχες*, dels i avvikande form i Pollux II: 28: *τὰς δὲ συνεστραμμένας τρίχας μετὰ ῥύπου στόρθυγγας ἢ κομφοδία καλεῖ*. Båda måste ha öst ur samma källa. — Meineke Fragm. comic. græc. IV: 681 anser Hesychii *σπόρθυγγες* som fel för *στόρθυγγες*. Men difficilior lectio bör föredragas, stödd som den är av glossorna *σπορθύγγια* och *πορθύγγις*.

πορθυγγίς 'spillning av får eller getter' (,σπατίλη, τρίβολον“ Hes.).

Växlingen av σπ- och π- i dessa ord har sin motsvarighet i nyss anförda σπύραθοι—πύραθος och i lett. *spires* pl. 'Excremente der Schafe, Ziegen, Hasen' (fig. 'grosse graue Erbsen') jämte *pires* pl. 'Schafmist'. — Suffixet -υγγ- som t. ex. i φάρυγξ, λάρυγξ, στόρυγξ, σπῆλυγξ.

Det ligger närmast till hands, att för isl. *sparð*, *sperðill* o. s. v. och gr. (σ)πορθ- utgå från ett ieu. grundlag *sphoradh-*, *phoradh-* (resp. -ṛ-), en utvidgad form av roten *spherə-*, *pherə-* i lit. *spirà*, lett. (s)*pires*, gr. σφυράς o. s. v.

Fick Vergl. Wbch II³: 500, I⁴: 572 och med tvekan Torp hos Fick III⁴: 510 (jfr Walde Etym. Wbch, s. 590 f.) hänföra lit. *spirà*, gr. σφυράς o. s. v. till roten *sp(h)er-* 'vrida, fläta' i gr. σάρον 'gedrehtes Seil', σπείρα 'Windung, Flechte', σφυρίς, σφυρίς 'ein runder geflochtener Korb', lit. *spartas* 'Band', lat. *sporta* 'Korb' m. m.¹. — Enligt ett annat förslag höra lit. *spirà*, gr. σφυράς o. s. v. till roten *spherə-* i lit. *spìr-ti* 'sparka, slå bakut', sskr. *sphuráti* 'spritta, sprattla', gr. ἀ-σπαίρω, fvnord. *sporna*; gr. σπείρω 'strö ut' m. m. Så Leskien Der Ablaut im Litau., s. 345 (beträffande *spirà*), Persson Wurzelerweiterung, s. 18, Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 259.

Jag anser den senare uppfattningen ega bestämt företräde från betydelsens synpunkt. Särskilt vill jag lägga vikt vid ett formellt och semasiologiskt klart parallellfall, nämligen no. dial. *sprall* m. 'pert: enkelt Perle af Faare- eller Gjedemøg', *spralla* 'cacare, om får'², som påtagligen står för **spraðl-* och hör till no., sv. dial. *sprala* (**spraðalōn*) 'sprattla, sprätta' = fht. *spratalōn* 'ds'.; —

¹ [Så också Solmsen Wochenschr. f. class. Phil. 1906, sp. 869, Berl. phil. Wochenschr. 1906, sp. 722. Han betonar särskilt, att σφυράς o. s. v. hör ihop med σφαῖρα (*σφαῖρα) 'boll' och därför egentligen betyder 'Knöllchen'. Om — såsom också jag snarast tror — σφαῖρα är släkt med σφυράς, *spirà* o. s. v., så betecknar σφαῖρα icke ursprungligen bollen såsom ett runt föremål, utan som en tingest som kastas, slungas eller sparkas — i överensstämmelse med Persson's (Wurzelerweit., s. 18) uppfattning.]

² Ross Ordbog, s. 745.

no. dial. *spradda* 'ds.' (med s. k. intensiv gemination), varav *spradla* = nlt. *spraddelen* 'ds.'¹; — fvnord. *sprað-k-a* 'sparka, sprattla', *spraði* tillnamn²; m. m.

Detta no. *sprall* och isl. *sparð* äro i så fall icke blott likbetydande, utan i själva verket också besläktade, ty deras resp. grundlag germ. *sprað-* och *sparð-* äro gamla varianter av samma rot och förhålla sig inbördes på samma sätt som de — med de förra besläktade — nsy. *sparka* fvnord. *sparka* till fvnord. *sprōkla* (**sprakulōn*) 'sparka'³.

Semasiologiskt belysande är också sv. dial. Finland *spratlo* 'diarré': verbet *sprattla*.

Såsom redan ovan blivit framhållet, visa gr. (σ)πορ-θυγγ- och isl. *sparð* tillbaka på en med ieu. *dh* utvidgad rotform i jämförelse med lit. *spirà* och gr. σφυράς, σπύραθαι etc. Alltså väntar man sig, efter vad nyss blivit sagt, att även rotformen *spherə-* 'spritta, sprattla, sparka' skall uppvisa en utvidgad form *spherədh-*.

Så är också förhållandet. Jag har redan nämnt nordsv. dial. *spjēl* fnord. **spiarða* av **sperðan* 'spjärna' och *spēl* fnord. **sperða* av *sparðian* 'ds.'. Vidare torde höra dit sv. dial. *spær̥la* 'sparka eller sprattla såsom t. ex. en tupp eller en nyss fångad fisk'⁴. Det anföres från Finland (v. Nyland)⁵, således från samma dialektområde som *spær̥lo* 'pilula stercoris' (Egentl. Finland). Då nu detta icke kan skiljas från fisl. *sperðill* och *sparð*, så blir det i hög grad sannolikt, att verbet *spær̥la* utgår från en grundform **sparðilōn*⁶. Detta är själv en avledning av ett no-

¹ Sydsv. dial. *spralla*, da. *sprælle* 'ds.' kunna ha antingen -ðl- eller -tl-, se Falk o. Torp Etym. Ordb. II: 273.

² Om *spraði* F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 352.

³ Om *spark-* — *sprak-* o. s. v. Persson Wurzelerweit., s. 17 f.

⁴ Även no. dial. *spaldre* fem. 'grodlarv' (Ross Ordbog, Nyt Tillæg, s. 48) är nära besläktat.

⁵ Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 928. — Sid. 910 uppföras under rubr. **spalla*, **spallas* 'sprattla' andra dialektformer, vilkas härledning, delvis på grund av osäker ljudbeteckning, det är svårt att bestämma.

⁶ De i och för sig tänkbara grundformerna **sparnilōn* eller **spar-rilōn* äro av olika grunder föga antagliga.

men på *-ila-*, vilket ju också faktiskt existerar i formen *sperðill* med dess olika betydelser.

Till samma rotform *spherædh-* hänför jag också det ovan behandlade no. *speril*, *spæ(r)l* 'liten svans' (av **sparðila-*) och uppfattar det som ett nomen agentis eller instrumenti av **sparðian* 'spritta, sprattla'¹. I fvnord. *sporðr* 'stjært' ser jag följaktligen ett ieu. **sphr̥dho-* — icke gärna, såsom hittills skett, en avledning på *-tó-* av rotformen *spheræ-*.

För att icke uttänja undersökningen ytterligare, förbigår jag här övriga bildningar av rotformen **spherædh-* — enkannerligen alla former med inre nasal² —, men vill till sist endast rikta uppmärksamheten på ett hithörande grekiskt ord, nämligen *σπυροθίλω* „πυδαρίλω“ Aristoph. fragm., Hesych. „σπᾶσθαι. καὶ ἀγανακτεῖν. πυδαρίσειν. καὶ σπύσειν“.

c) Nisl. *sperðill* 'ändtarm' är påtagligen nära släkt med de redan diskuterade orden. Dess ursprungliga betydelse kan återges med 'den som stöter ut exkrementerna eller *sparðit*' — alltså nom. agentis eller instr., d. v. s. formellt fullkomligt identiskt med (**sperðill*) no. *speril* 'kort svans', men idéassociativt närmare anknutet till *sparð*. Däremot sammanfaller denna *deverbativa* bildning endast i yttre mening med *sperðill* 'pilula stercoris', som av sin betydelse kännetecknas som en *denominativ*, *diminutiv*, avledning av *sparð* 'stercus'.

Som facit av den etymologiska utredningen må huvudsakligen framhållas, att alla de ifrågavarande nordiska orden kunna anses besläktade, och att de låta gruppera sig kring en germansk rot *sperð-*, *sparð-*, *spurð-*, ieu. **spherædh-*, en utvidgning av den mera beaktade ieu. roten *spheræ-* 'spritta, sprätta, sprattla, spjärna'.

¹ Om dylika bildningar på *-ila-* se Falk PBB XIV: 37 ff.

² Jfr t. ex. Falk o. Torp Etym. Ordb., slutet av art. *sprette*, II: 273.

2. Fsv. *bamse*.

I en urkund av år 1352 nämnes en 'Ingrid änka efter *Niclas bamsa*', Östergötland, se Sv. Riks-Archivets Pergamentsbref I, s. 18₂. Urkunden är icke avtryckt, blott refererad; det må därför vara tillåtet att antaga, att *bamsa* är genitiv av *bamse*.

Detta tillnamn är i varje fall betygat åtminstone två gånger från senare tid, nämligen:

1540 *Håkon bamse*, Västergötland (Vartofta härad), se Skara stifts kyrkl. jordebok av år 1540, sid. 22⁷, jfr sid. 179¹⁶;

1614 *Birge bamse*, Småland (Norrvidinge härad), se Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdarne I: 88¹.

Ordet är formellt identiskt med

sv. dial. Finland *bams* (av **bamse*) m. 'bjässe, t. ex. om en stor fisk; gosse [väl egentl. en fet och knubbig pojke]', se Vendell Ordb. över de östsv. dial., s. 32;

da. dial. Jylland *bams* (av **bamse*), *bamsø-mán* 'en tyk, velnæret Person' (jfr även *boms* 'en tyk og fed Person el. et Kreatur', *boms-et* 'tyk og fed om Mennesker og Dyr')²; — en avledning därav är ä. da. *bams-ing* 'om et stærkt Kreatur eller en fed og tyk Mand', äldsta citatet från 1600-talet³;

da. *bamse* 'et Navn paa Bjørnen' (jfr *bams-et* 'bjørneagtig, plump');

no. dial. *bamse* 'et Navn paa Bjørnen'; — nisl. *bamsi*, *bambsi* 'Bjørn', som saknas i alla isl. ordböcker utom Bj. Haldorsen's, är med all sannolikhet litterärt lån från dansk-norskan.

Eng. dial. *bamsey* 'a fat, red-faced woman' är troligen

¹ Falkman Ortnamnen i Skåne, s. 194, förmodar, att det skånska ortnamnet *Banseröd* skulle innehålla detta *bamse*.

² Feilberg Ordbog I: 46, 104; — *boms*, *bomset* i norskt vardagsspråk (Falk u. Torp Etym. Wörterb., s. 46) är väl av danskt ursprung.

³ Kalkar Ordb. I: 98, Molbech Da. Ordb.² I: 119.

ett danskt lånord; därpå tyder särskilt, att det är känt blott från Yorkshire¹.

Av det anförda materialet framgår, att den grundföreställning, som knyter sig till ordet *bamse*, är 'en tjock, bukig, klumpig varelse', om människor och djur. Då det i nno. och delvis i nda. brukas såsom skämtsam eller tabubeteckning för björnen, så beror detta givetvis på en specialisering av den angivna allmännare betydelsen. Troligen är det svenska tillnamnet att fatta som 'tjock och fet person', mindre sannolikt som 'björn' ('klumpig som en björn'), då denna betydelse kanske är rätt sen, i varje fall känd blott från modern norska och danska; det kan med fog antagas, att *bamse* i denna betydelse från början är ett uteslutande norskt ord, ty i Danmark, där björnen för långliga tider sedan är utrotad, skulle en benämning av denna folkliga art icke lätt kunnat bibehålla sig.

Ordet *bamse* är en avledning med det särskilt i hypokoristiska ord vanliga suffixet *-se*² av ordstammen *bamb-*, som föreligger bland annat i: sv. dial. *bamb* 'våm', *ko-bomba* (av **-bamba*) 'tjock ko', *bomba* (av *-a-*) och *bämba i sig* 'äta och dricka glupskt' Uppland³, *bämma i sig* 'ds.' Bleking — jfr det *-s-*avledda no. dial. *bamsa* 'æde graadigt' —; *bämbig* 'tjock och ovig' Uppl., *bämbå* 'tjockt och bukigt fruntimmer' Gotland o. s. v.⁴

Även i tyskan finnas motsvarigheter såväl till *bamb-* som (*bambs-*) *bams-*: schwab. *bambel*, *bampel* 'tjockt, klumpigt fruntimmer', *bampen*, *bammen* 'äta girigt' — ty. dial. *pams* 'Balg', *bams*, *bems*, *pämps* 'dickes haariges Fell am Sattel' (m. fl. betydelser, se Grimm DW I: 1095), *bamschen* 'essen, naschen'; mht. *bemstīn* 'Frau mit dickem Bauch', o. s. v. — Se Rietz Ordb., s. 72, Falk o. Torp Etym. Ordb. I: 34 f. — Om andra besläktade ord (även utom-

¹ Cit. Wright Engl. Dial. Dict. I: 147.

² Se därom Hellquist Arkiv f. nord. fl. VII: 154; även *bamse* är där i någon mån berört.

³ Se Sv. Landsm. X. 1: 88; XVIII. 6: 56, 73. Med vokalen *-u-* *bumba i sig* 'ds.', se ibid.; jfr nisl. *bumbr* 'buk, våm'.

⁴ Rietz Ordbok, s. 74.

germanska) se Lidén Armen. Studien, s. 44 f. och där anf. litteratur.

— Enligt Falk och Torp, anf. st., — delvis i anslutning till Jessen Da. etym. Ordbog, s. 15 — skulle *bamse* vara en mindre ursprunglig form än nisl. *bangsi* 'björn', och *bamse* skulle vara ombildat av no. *bangse* '*björn' efter da. *bamsing*. Detta kan icke vara riktigt. För det första är ordet *bamse* själv, såsom ovan visats, mycket gammalt och mycket utbrett (allt ifrån Finland, Norge, det svenska Götaland ända till Jylland). Vidare är da. *bamsing* (liksom *bamset*) rimligtvis själv en avledning av *bamse*. Slutligen är det icke bevisligt, om ock möjligt, att nisl. *bangsi* i betydelsen 'björn' har någon synnerligen hög ålder.

Vad sistnämnda ord angår, råkas det tidigast i Gudm. Andreæ Lex. isl. (1683), s. 23 f., där det sammanställs med nisl. *bangsast* (uppå mann) 'belluino more insultare, give Prygl paa en, anfalde en med Hug', vilket åter är avlett av fisl., nisl. *bangsa* 'banke, hamre'; Bj. Haldorsen Lex. *bangsi vel bangi* 'en Bjørn' — den senare formen eljes okänd; enl. Zoëga Ísl.-ensk Orðabók betyder *bangsi* speciellt 'a he-bear, bruin'.

Formellt identiskt är nno. dial. *bangse* (*bangs*) 'en svær tumlende Klodrian' Telem. (*bangs* också 'en voldsom Spasmager' Jæd.), vilket ansluter sig till *bangsa* 'bevæge sig tungt, plumpende, gyngende og slængende; arbeide møisomt, larmende og tumlende'¹. Betydelsen 'björn' tycks icke vara känd i Norge, såvida icke artikeln *bangsa-terre* hos Ross Ordb., s. 939, skulle giva en antydning därom. — Såsom mansnamn — ursprungligen binamn — träffas *Bangse* (*Banxe, Banse*) flere gånger i fno. urkunder, tidigast i slutet av 1200-talet (Lind Dopnamn, sp. 110), men det är naturligtvis ovisst, om det är att fatta i den nno. eller den nisl. betydelsen.

Om *bangse* såsom benämning på björn har gamla anor, så är det, å ena sidan, åtminstone egendomligt, att

¹ Ross Ordbog, s. 34, 939.

det icke anträffas i den gamla diktningens rika björn-nomenklatur. Men, å andra sidan, har nynorskan ett ljudliknande, ehuru kanske icke i egentlig mening besläktat ord för björnhona, nämligen *bingse*; det ansluter sig närmast till *bingsa* 'gaa skjævt og humpende, halte', jfr *bingse* m. 'en vældig og plump Figur, en Kolos', *bingsen* 'svær, voldsom og ustyrlig'¹. Om nu nisl. *bangsi* 'björnhane' ses i samband med nno. *bingse* 'björnhona', så framstår det som icke osannolikt, att en liknande beteckning för björn funnits redan i gammal tid. Därav är dock icke tillåtet att sluta, att nno. *bamse* 'björn' skulle vara en ombildning av *bangse*; på sin höjd må det anses möjligt, att det gamla allmännordiska *bamse* i norskan fått betydelsen 'björn' på sig överflyttad från *bangse*.

3. Fsv. falspæing. Fvnord. spæingr.

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371, Westmanl. fornm.-förenings årsskr. III: 71, förekommer en bonde '*Falspæing* (in Gelsta)'. — M. Lundgren Sv. Landsm. X. 6: 51 uppför namnet med ett frågetecken, utan förklaring.

Det är utan vidare klart, att det ursprungligen är ett tillnamn. Otvivelaktigt är väl också, att ordets förra del är adj. *fals* 'falsk, osann'. Senare leden måste då vara *-pæing* eller *-spæing*, med utelämnad nom.-ändelse. Den ifrågavarande urkunden upptager förnamnen dels och vanligen i latiniserad form, dels i regelbunden fsv. nom.-

¹ Se Ross, s. 43, Falk o. Torp. s. 56.

Det kan dock ifrågasättas, om icke (*bingsa*), *bingse* i första rummet är en avledning på *-sa* av nno. *binna*, fvnord. *birna* 'björnhona'. I avseende på bildningssättet må jämföras no. dial. *tiksa* 'hynda' av *tik* 'ds.'; sv. dial. *märrsa* 'märr'; *täfsa* 'hynda', jfr da. *tæve* 'ds.'; *kvinnsa* 'kvinnfolk' m. fl. (Hellquist Arkiv f. nord. fil. VII: 155 f.). Ett så uppkommet **binnsa* kan sekundärt ha associerats med och formellt påverkats av verbet *bingsa* 'humpe', *bingse* 'plump Figur'. Jfr dock även no. dial. *bingsl* n. 'Jernlænke paa Hestegrime': fsv. (*bindsl*), *binzel*.

form; tillnamnen ha däremot i allmänhet normal fsv. nom.-form; dock finnas några fall, där nom.-ändelsen *-ər* saknas: *Olauus helsing* s. 82, *Petrus blak* s. 53, *Laur vred* s. 56, *Petrus lang* s. 71, *Stafen krok* s. 74. — Alltså bör *-(s)pæing* vara ett normalt ä. fsv. *-(s)pæinger*; jfr särskilt nyssnämnda *helsing* för *hælsinger*.

Huru skall ordets senare led tolkas? I första rummet har jag tänkt mig, att det vore *pæning(er)* 'pänning' med förkortningstecknet för *n* uteglömt över *æ*; jfr dels skrivningen *pæingha*, pl., i Sv. Dipl., ny ser. I: 58 (1401), dels *fals penigr*, kanske att läsa *fals-peningr*, i Kon.-styr.¹. — Uppfattningen av *Falspæing* såsom *fals-pæning(er)* 'falsk-pänning' eger alltså en viss grad av sannolikhet. Ingen-ting antyder dock i avtrycket av vår urkund, att förkortade skrivningar av nämnda slag överhuvud förekomma i originalet. En alternativ förklaring är därför av nöden.

Man skulle kanske då vilja förklara senare leden som *spæ[i]ing(er)* 'spejare, kunskapare'. Mot en sådan bildning vore dock grava betänkligheter att anföra² (se nedan), vartill kommer, att bland de talrika citaten i Söderwall's ordbok av *speia* med avledningar och sammansättningar icke anträffas en enda skrivning med *-æ-*; även den vñord. formen har vanligen *-e-*: sen fisl. *speia*, sällan *spæia*, nno. dial. vanligen *speja*, jämte *spæja*. (Exempel på fsv. *-æ-i-* för *-ē-i-* i andra ord finnas visserligen, se Noreen Altschwed. Gr., § 114, 2.)

Nu existerar emellertid med all sannolikhet ett fvnord. *spæingr* och med en för det diskuterade namnet passande betydelse. Det råkas blott en gång, i följande sammanhang: '... þeir hafa spaer fengit af diofuls villu. Diofull er allz til marguis oc flygr oc fer yfir alt. oc verðr margs vis. oc segir sínum speíngum oc galdra mennum sliet af sem hann reðr. en þeir segia oðrum siðan fram a leið þeim er þui vilia lyða', se Hauksbók (Københ.

¹ Se Söderwall Ordb. I: 237, sp. 1, rad. 6 ff. uppifrån.

² Icke bättre vore att fatta *-spæing* som abstrakt fem. på *-ing*, ehuru Aasen Ordbog, s. 741, verkligen har ett *spæjing* f. 'Speideri'.

1892—96), s. 167²⁵ f. — Jón Þorkelsson Nokkur blöð úr Hauksbók (Reykjav. 1865), s. 30, not. 97, jfr s. 54, anser '*speingr*' betyda 'Späher, njósarmaðr, erendsreki'. Likaså Hægstad o. Torp Gamalnorsk Ordbok, s. 419 — '*speingr* m. spæjar, njosnar?' —, dock med frågetecken.

Jag betvivlar, först och främst, att av det sena lånordet *speia* skulle kunna bildas ett nomen agentis av denna typ; man skulle säkerligen betjänat sig av (det faktiskt existerande) fvnord. *speiari*; jfr fsv. *speiare*, mlt. *spēer*.

Men vidare är sammanhanget ytterst ogynnsamt för ett '*speingr* späjäre'. Detta har Fritzner (Ordbog² III: 487) klart insett: han antager felskrivning *speingum* för *spekingum*, av *spekingr* 'spåmaðr'. Det ger en utmärkt mening, varemot hela sammanhanget — jfr särskilt de samordnade (djävulens) '*speíngum* oc galdra mennum' och det förutgående '*spaer*... af diofuls villu' — förbjuder att däri införa några 'späjäre'.

Men icke heller textändring är behövlig. Vi ha rätt att läsa *spæíngum*: *æ* skrives i nämnda text regelbundet med *e*, se Þorkelsson's inledning, s. XXI. Detta *spæíng* 'spåman' är bildat av adj. *spá-r* 'som kan spå' på samma sätt som *spekingr* 'spåman' av det med *spár* synonyma *spakr* 'som besitter spådomsgåva'¹.

För att så återvända till fsv. *Falspæing*, så är jag mest benägen att tolka det som *fals-spæínger* 'falsk spåman, en vars spådomar äro missledande eller icke slå in', hörande till fsv. adj. *spā* 'spåkunnig'². Användningen av *fals* är ungefär som i fsv. *fals* tidhande, *falsæ* vitnaræ.

De var på sitt håll isolerade fvnord. *spæíng* och fsv. *-spæíng(er)* synas ömsesidigt stödja varandra.

¹ Jfr ock *vitri-ingr* 'förståndig man', *mild-ingr* 'en mild person' av *vitri*, *mildr*; m. fl.

² Jfr ock tillnamnet (Petrus) *spaman* i samma skattelängd, s. 49.

4. Fsv. korkarl?

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371 (Westmanl. Fornminnesförenings Årsskrift III: 79) förekommer en skattdragare vid namn '*Olaus korkarl*'.

Tillnamnet är enastående. Det får säkerligen icke likställas med nno. *kor-kall* 'undantagsman, födorådstagare'¹, ty det häri ingående *kor* n. 'födoråd, undantag' (jfr det likbetydande, främmande ordet *vilkor*) torde i denna bemärkelse vara rätt ungt och saknar för övrigt, så vitt jag kan finna, svensk motsvarighet.

Nu råkas i samma urkund, sid. 65, en skattebonde *Horkarl*² — utan annat namn. Naturligtvis är detta ursprungligen ett öknamn, och som sådant återfinnes det i Sv. Dipl., ny serie, II: 3, där en västgöte *Erich Horkarl* (1408) omtalas. Vidare ingår det förmodligen i egonamnet *Horkarlafyæld* i Södermanland Sv. Dipl. V: 269 (1344; 'vnum pratum dictum horkarlafyæld').

Man kan alltså med skäl förmoda, att *k-* i *korkarl* är felskrivet eller felläst för *h-*.

Detta (till)namn vittnar, liksom de vnord. manstillnamnen *skókia*, *púta*, *fuðhundr* m. fl., om den fast otroliga 'fördomsfrihet', som ofta utmärkte den gamla namngivningen.

5. Fsv. kænger.

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371 (Westmanl. Fornminnesfören:s Årsskrift III, s. 69) nämnes, under Romfartuna socken, en bonde *Sigordus kyanger*. En egendomlighet för nämnda urkund är att den mycket ofta har *ya* för *æ* i ställningen efter *k*: *kyarling* s. 72 (som tillnamn) = *kærling*; — *Kyatilbyor(n)* s. 53, 73 bis, *Kyatilbermus* s. 50, *Kyatil-uaster* s. 75, *-uastus* s. 76, *Kyatil-*

¹ Aasen Ordbog, s. 380 s. v. *Korfolk*; jfr s. 932 s. v. *Vilkor*.

² Boende i annat härad, alltså icke identisk med förutnämnda person.

mundus s. 55, 59, 75, in *Kyatilberghum* s. 64 = *Kætíl*-; — *Frøkyal* s. 52, mansnamn = **Frøkæl*; — in *Skyataghum* s. 71, nu Skäduga; *Skyadrike* s. 70, nu Skerike; in *Kyawsta* s. 70, nu Kävsta; in *Kyarstum* s. 51; — *Kyaler* s. 60, mansnamn, väl = *Kæller* (**Kæler*?)¹ m. fl.

Tillnamnet *kyanger* är alltså att fatta som *kænger*, vilket ansluter sig till det fvnord. tillnamnet *kengr*: *þorgeirr kengr* (*keingr*) Landnámab., *Ywar keng* Søndmøre 1516, Dipl. norv. II, s. 776, jfr *þorgeirr smiqr-kengr* Landnámab. (1900), s. 252²³, *þorkell brí[k]-kengr* Sturl. = fvnord. *kengr* 'Bugt, Bøjning; Krog af forskjellig Slags: ett Stykke sammenbøjet Jærn, hvor bægge Arme er lige lange, og som bruges til at lukke med ved at stikke noget ind i Bøjningen', nno. dial. *kjeng*, *king* m. 'Krampe, liden Jærnkrog, som er fæstet i bægge Ender, f. Ex. i Laas el. Hængsler', se Finnur Jónsson Aarb. 1907, s. 291, Rygh Tilnavne, s. 35.

Från svenskt språkområde känner jag ejes icke detta ord i motsvarande form och betydelse, men väl finnas flera besläktade ord.

6. Fsv. skomare.

En *Jon skomare* uppräknas bland nämndemännen vid utfärdandet av ett fastebrev² vid Snävringe häradsting i Västmanland år 1482. — Binamnet eller rättare yrkestiteln *skomare* är helt visst en tidig förelöpare till en nu vida spridd dialektform för *skomakare*, nämligen *skomar(e)*, *skommar(e)* o. s. v., som av Rietz Ordb., s. 593, anföres från Närke, Dalarna (Nås)³, Medelpad, Västerbotten och Finland; se ock Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 819.

Det näst äldsta citat av denna form, som jag känner,

¹ Tycks icke vara upptaget hos Lundgren Personnamn fr. medeltiden.

² Avtryckt genom K. H. Karlsson i Westmanlands Fornminnesförenings Årsskr. III: 90 f.

³ Jfr *Skommartjärn* Dalarna, Sv. Landsm. XX. 1: 543.

lämnas av *Skomareby* år 1545, ortnamn i Medelpad¹. Den råkas också i äldre nsv. skriftspråk: *skommare* 'Schuster' Lind Ordabok 1749, s. 771. — Härtill ansluter sig verbet *skomra* 'schustern' Lind ibid., Sahlstedt Sw. Ordb. 1773, s. 493, och ännu Weste Sv.-fransyskt Lex. 1807 med beteckningen 'pop.'; dial. *skomra* 'sy skor' Medelpad och *skomm[a]* Västerb. (Rietz anf. st.).

Närmast utgår *skomare* från den i fsv. icke sällsynta formen *skomaghare* (1433 o. s. v.) med förlust av *gh* i svag-tonig ställning.

7. Fisl. geitskór.

Detta tillnamn, som enligt Are's Íslendingabók bars av Grímr, Ulfljóts fosterbroder (förra hälften av 900-talet), är till sin form omtvistat; handskriftsformen '*geitscor*' — se Íslendinga sögur I: 365¹⁵ — tillåter nämligen åtminstone två rimliga tolkningar. För läsningen *geit-skór*, egl. 'getsko', uttala sig Möbius Are's Isländerbuch (1869), s. 61, Vigfusson Dictionary, s. 169, Fritzner Ordb.² I: 575 och alternativt F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 195; tillnamnet anknytes då till nisl. *geitskór* 'växten Epilobium', no. dial. *gjeisko*, *gjeiske* o. s. v. 'ds.'² — Jónsson håller emellertid i första rummet den möjligheten öppen, att man har att läsa *geitskór* 'gethår, en man, vars huvudhår liknar getragg'.

Genom ett intressant nytillkommet faktum torde tvisten nu kunna anses löst. I ett snart utkommande, för den nordiska namnforskningen viktigt arbete, 'Nordische

¹ Anfört av J. Nordlander Medelpads äldre byanamn, s. 30 (i ett läroverksprogram, Stockholm 1903).

² Enligt Fritzner skulle *geitskór* vara uppvisat såsom växtnamn redan i fornspråket, men hans hänvisning till Sn. E. beror på ett misstag, den gäller i stället *geitungr*, den närmast följande artikeln i hans ordbok! Hægstad o. Torp's Ordbok upptaga också *geitskór* 'Epilobium', månne med annan hemul än Fritzner's felaktiga citat?

Personennamen in England', s. 45, framdrager E. Björkman ur en medelengelsk urkund från York ett binamn eller familjenamn *Gaitskarr*. Detta, som påtagligen är av nordiskt ursprung, likställer han med det ifrågavarande isländska tillnamnet, vilket alltså bör läsas *geitskqr*; fvnord. *q* motsvaras i regeln av meng. *a* i lånord.

8. Fno. *gnitaskqr*.

Om konung Sverres stallare Guðlaugr berättas i Sverres saga, att han fått detta binamn av en viss anledning. I en strid hade han av motståndarens boløx fått ett svårt hugg 'þar sem mætiz haals ok hnacki', så att han blev liggande på platsen och troddes vara död. Emellertid kvicknade han till och lyckades taga sig fram till välvilliga människor. 'Síþan for hann norðr eftir konungi. greru saar hans. þui kolludu Birkibeinar hann stundum (var. siðan) Gudlaug *gnitaskaur*' (Flateyjarbók II: 561; Fornm. sögur VIII: 77).

K. Rygh's (Tilnavne, s. 20) förklaring är både av formella och andra skäl ohållbar. Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 195 f., återgiver *gnitaskqr* med 'rokkehoved' med den motiveringen, att 'da G. første gang mødte sine stalbrødre efter at være bleven såret, har vel hans hoved rokket lidt, og derfor har de i spøg givet ham tilnavnet'. Man torde få underförstå, ehuru det icke uttryckligen säges, att han därvid tänkt på no. dial. *gnetta*, *gnita*, *nita* 'rokke, bevæge, flytte af Pletten'. Men detta ord brukas (enligt Aasen Ordb., s. 231) blott eller åtminstone företrädesvis om att med svårighet få tunga föremål att rubbas ur sitt läge. Dessutom betyder *skqr* ju icke 'huvud'. Översättningen 'rokkehoved' synes därför rätt misslyckad. Även från formens synpunkt vore en kompositionsform *gnita*- icke lätt att försvara under denna förutsättning.

Den närmast till hands varande översättningen av *gnitaskqr* är onekligen 'gnet-hår'. Den torde också vara

förklarlig ur den situation, som föranledde benämningen. Guðlaugr hade träffats av ett djupt hugg i nackens hårfäste. Vid primitiv skötsel måste läkningen av ett större sår på detta ställe bli långvarig och svår; bland annat genom hårets retning uppstå lätt valkar i ärrvävnaden, och läkningen åtföljes och efterföljes av en besvärande klåda, som kan föranleda patienten att bete sig som om han vore bekajad med ohyra i håret¹. På så sätt kunna G:s krigskamrater ha fått anledning till det något grovkorniga skämtet. Då sagans ord 'þuí kolluðu B. hann gnitaskor' följa direkt på satsen 'greru sár hans', så torde därmed i själva verket, om ock med otydlig ordkarghet, vara antydd just den motivering av tillnamnet, som vi här förmodat.

Ordet *gnit* f., pl. *gnitr* 'gnet' — nisl. *nít* f., no. dial. *gnit*; sen fsv. *gneter* pl.; nsv. *gnet*, pl. *gnetter*; nda. *gnid* — har hittills icke registrerats bland det fornvästnord. ordförrådet. Jag har annoterat det ur 'Den islandske lægebog Cod. AM 434 a, 12:mo' utg. av Kålund (1907), sid. 33⁹: 'kviksilfur þat drepur lys ok flær, *nitur* ok flygi'². — Ett därmed identiskt tillnamn (*Qzurr*) *gnit* i Hák. saga. påvisar F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 313.

9. Fno. *graflox*.

En norsk urkund av år 1348, Dipl. norv. III: 211, betygar, 'att Olafuer *graflox* ok Æfaster a Ase j Fors soknn [nu byn Åsen i Fors socken, Jämtland, invid Indalsälven] gaf wp Nichulasse Peterssyni syslumanne j Jæmptalande allan sin lutt þen sem þeir atto i Strugh, æn Nichulas

¹ En läkare, som jag tillsport om saken, har stärkt mig i min förmodan. Från honom härröra de meddelade fakta.

² [Jag ser nu, att Hægstad och Torp i tilläggen till sin Gamalnorsk Ordbog, sid. 563, upptaga '*nitr* n. *gnit*' med hänvisning till ovannämnda citatställe. Men med orätt angiva de neutralt kön: formen *nitur* är ju regelbunden sen fornisl. form för äldre **gnitr* ack. pl. fem.; enl. Vigfusson Dict. är ordet fem. i nisl., liksom i norska och svenska.]

fyrnempdar gaf Olafwe *graflaxe* sin lutt er han atte j Skeidaforse, æn Æfaste peninga firir sin lutt'.

Tillnamnet *graflax* är av kulturhistoriskt intresse, då det utan tvivel är det äldsta kända vittnesbördet om det gamla sättet att grava lax, d. v. s. preparera den till föda genom nedgrävning i jorden. Ehuru vår moderna matlagning infört ett mindre primitivt förfaringssätt, erinra dock uttrycken nsv. *grava lax*, *gravlax* eller *gravad lax* alltjämt om det ursprungliga, ännu på sina håll, t. ex. i norra Sverge och (?)Halland fortlevande bruket.

Det är lätt begripligt, att nämnde Óláfr, som ju var delegare i ett (lax)fiske, kunnat få ett sådant binamn. — Redan Fritzner Ordbog² I: 628 har tänkt på sammanhang med nsv. *gravlax*.

I övriga nordiska språk tycks ordet saknas, att döma av ordböckernas enhälliga tystnad.

Jag har icke för övrigt lyckats finna några synnerligen gamla upplysningar vare sig om nämnda ord eller om ifrågavarande laxberedningssätt, men att detta är ur gammalt, därom kan nog icke råda tvivel.

10. Fno. *hekilnef(r)*.

Ett eljes okänt '*heikilnef(r)*' skulle, enligt hittills enhällig mening, hava burits såsom ett andra tillnamn av Halfdan Hvítbeinn, en sonson till Harald Hårfager. Källan härför är Ágrip (Dahlerup's ed.), sp. 63¹²: '*sigurþr sunr halfdanar er sumir colloþo heikil nef. en sumir hvit bein*'.

K. Rygh Tilnavne, s. 26, återger *heikilnef* med 'Braknæse (jfr *heikja* trykke ned, Hald.)'. Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 201, upprepar Rygh's ord med tillägget: 'Mulig rigtigt'. — Vigfusson Dictionary, s. 248, säger blott: '*heikilnef* n. hook-nose(?), a nickname'; vilken härledning han tänkt sig, är svårt att gissa.

Det av Rygh och Jónsson åberopade *heikja* 'nedtrykke, bøje ned' fins blott i Bj. Haldorsen's Lex., s.

341. Det är dock uppenbarligen endast en till nyisländskt uttal svarande form för *heykja*¹, vars refl. form *heykiask* 'huke sig sammen' (nisl. *heykjast* 'böjes i Knæerne, krumme sig; segne under en Byrde') är känd från fornspråket, och som ju är kausativ till fisl. *húka*, ptc. *hokinn* 'sidde paa Huk'. — Då nu diftongen *ey* i Ágrip-handskriften (första handen) betecknas med en ligatur av *a + y*, mera sällan med *æy*, 1 gg *ey*, 1 gg *æi*, aldrig med *ei*², så måste den angivna tydningen av *heikilnef* förkastas.

Tillnamnet i fråga torde bli klart, om vi beakta den bekanta (fornnorska) egendomligheten för bl. a. nämnda handskrift, att *e*- och *ä*-vokaler övergå till *i*-diftong, då följande stavelse har ett *i*, t. ex. (i Ágrip) *herteikin*, *eigill*, *dreipit* m. fl. = *hertekinn* o. s. v., i allt 16 fall, se Dahlerup's uppl., Forord, s. XIV.

Vi ha alltså rätt att ansätta *hekil-nef(r)* såsom normalform. Det ansluter sig till no. dial. *hekel* m. 'Snip, Udkant; en høj og smal Karl' N. Bergenh., Jæd., Lister Fogd.³ Om ordets vidare släktingar jfr Falk o. Torp Etym. Ordb. I: 279.

Det är omöjligt att avgöra, om nominativen varit *hekil-nef* subst. eller *hekil-nefr* adj. Båda alternativen kunna stödjas med säkra paralleller, se de av F. Jónsson anf. arb., s. 201 f., samlade tillnamnen på *-nef* och *-nefr*.

Betydelsen av *hekilnef(r)* är väl alltså 'snippnäsa (resp. snippnäst), person med smal, snipig näsa'.

[Med no. *hekel* formellt identiskt är färö. *hekel* m. 'det nederste af Ægsiden af en Kniv; Hanespore', shetl. *hegel* 'Tange på Kniv eller på et andet Instrument', se Jakobsen Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 285. Härigenom blir det än mera sannolikt, att vi ha att göra med ett ord av hög ålder.]

¹ Erik Jonsson Ordbog skriver etymologiskt riktigt *heykja* 'egl. bringe til at húka, mest i pass. . . .'

² Se Dahlerup's edition, Forord, s. XIV.

³ Aasen, s. 281; Ross, s. 314.

11. Fno. *ká-libbr*.

Enligt en urkund av 1419, Diplom. Norv. II: 483₈, hette en man i Romerike *Halstein kalibber*. Rygh *Tilnavne*, s. 34, menar, att tillnamnet är främmande, om det icke är förvanskat.

Ordets förra led torde återfinnas i fvnord. *ká* 'oroa, förtreta', refl. *ká-sk í e-u* 'ha bryderi och besvär med'¹; *ká-vísi* 'trätlystnad', avlett av det blott som tillnamn anträffade *ká-víss* 'stridslysten, trätlysten' = ä. nsv. (1640) *kå-wijs* 'mångtaligh', sv. dial. *kå-vis*, *kavis* 'näsvis; frågvis, pratsam, munvig; illmarig; förståndig' Norrl., Uppland². — Mindre sannolikt är, att *ká-* i *ka-libber* vore att fatta i den betydelse det har i tillnamnet *ká-beinn* 'krokbent person'³. — Samma *ká-* ingår, i ena eller andra betydelsen, i det fda. mansnamnet *Kā-ulfr*⁴.

Senare sammansättningsleden *-libber* — i normaliserad form *-libbr*⁵ — antager jag höra till no. dial. *libb* m., fem. *libba* 'en rundagtig, fyldig Figur; mest om Dyr' Mandal⁶; östsv. dial. *libb* f. 'hynda; dålig kvinns-person'⁷; jfr no. *lebba* (*lebja*) 'slap, slasket og sliphændet Person;

¹ Fritzner Ordb.² II: 245, Thorkelsson Suppl. til isl. Ordbøger IV: 86.

² Rietz Ordb., s. 316 s. v. *ka-vis*, s. 381 s. v. *kå-vis*; Grip Svenska Landsmålen XVIII. 4: 22, XIX. 6: 70, jfr Bugge ibid. IV. 2: 108, not 1.

³ För övrigt höra verbet *ká*, *ká-víss* och detta *ká-beinn* etymologiskt tillsammans, se Lidén Idg. Forsch. XIX: 318, 344 och där anförd litteratur.

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 221, anser, enligt min åsikt med mindre fog, att *ká-beinn* betyder 'med ben som en allikes' (jfr nno. *kaa* 'kaja').

⁴ Enligt Wimmer De danske Runemindesm. IV. 2, sid. LIII. Annorlunda Lundgren Uppsalastudier tillegn. S. Bugge, s. 19, Noreen Aisl. Gr.³, § 226.

⁵ Samma urkund skriver *ligger, werder, kømer* = *liggr* o. s. v.

⁶ Aasen Ordbog, s. 460, s. v. *Lubb*.

⁷ Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 546. — Saxén's (Sv. Landsm. XI. 3: 166) antagande, att detta skulle vara finskt lån, förefaller icke övertygande.

kvabset og slusket Kvinde (*skit-, lort-lebba*)¹, sv. dial. *lebb* n. 'snibb, yttersta hörnfliken av tyg; häng-öra på hundar' Västerbotten².

Ett med *ká-libbr* analogt bildat kompositum är sv. dial. *snålibba* (= *snål-libba*) 'skällsord om en snål kvinna' Västergötland³.

12. Fisl. *kiannauk*.

Enligt *Heiðarvígá saga*, Kålund's edition (1904), s. 70⁷ och 76²⁰, bars detta tillnamn, omkring år 1000, av Álqf, fóstura åt Barði Guðmundarson och hans syster, som likaledes hette Álqf. På grund av namnligheten med denna kallades den äldre Álqf rätt och slätt *Kiannauk*.

Ordets senare vokal skrives i båda citaten *u* i den enda originalhandskriften. Den hand, från vilken nu ifrågavarande parti härrör (senare delen av 1300-talet), återger med angivna ligatur vanligen vokalen *q*, sällan dift. *au*⁴. — I båda citaten har ordet nominativform.

Kålund (se Navnefortegnelsen i hans uppl.) läser *Kiannqk*; likaså editionen av år 1847 (*Íslend. sögur* II: 332², 342³) och Finnur Jónsson Aarb. 1907, s. 334. — Ordets förra del kan icke gärna vara annat än *kianni*, *kiannr* 'kind' eller väl riktigare 'kindben, käft', ett sällsynt och blott från poetiskt språk känt ord, som sålunda erhåller ett värdefullt stöd från det gamla vardagsspråket (ty där måste ju tillnamnet ha hört hemma). — Intet försök att förklara ordets senare del har hittills framkommit⁵.

Jag föreslår att upptaga den fullt tillåtliga läsningen

¹ Ross Ordbog, s. 470.

² Rietz Ordb., s. 397.

³ Leander Ordlista över Holsljungamålet (Göteborg 1910), s. 79.

⁴ Se Kålund's inledning, s. XXIII.

⁵ Rygh Norske og isl. Tilnavne, s. 36, upptager en äldre oriktig läsning eller emendation (omnämnd i upplagan av 1847), *kian-navík*, vilket han tolkar med 'Mundvig'.

kiannauk. Tänka vi oss sedan det ålderdomliga *kiann-*remplacerat av det synonyma *kiapt-*, finner ordet en passande anslutning i nno. *kjeft-auka* f. 'en Ordgyder, Skraaler; ogsaa en Skjændegjæst' (Vestfold), också *kjeft-auke* m. 'ds.' (Trondhj.)¹. — Den egentliga innebörden av *kjeft-auka* är uppenbarligen en person, vars 'käft' (mun) onaturligt 'ökas', spärras upp av de många och stora ord, som flöda därur, därav 'storskrävlare, pratmakare'.

Sagans gamla *Álqf* kan gott ha gjort skäl för ett sådant tillnamn. Det behöver icke fattas såsom avgjort nedsättande (åtminstone var förhållandet mellan henne och fosterbarnen det allra vänligaste), snarare som ett halft skämtsamt, halft beundrande epitet. Sagan säger, att hon var 'vitr miqk, fróð ok forn í skapi', och att hon 'kunni mart gerla at siá', en karakteristik, som väl lämnar utrymme för den förmodan, att hon gärna och kanske med en viss svada och benägenhet att 'skära till i växten' berättat gamla historier och skrock.

Slutledets form i *kjeft-auka* och ännu mer i *kiann-auk* är anmärkningsvärd. På bildningar av förra typen erbjuda Aasen och Ross en rik provkarta, t. ex. *kjeft-sprengja* f., likbetydande med *kjeft-auka* (Ross s. 960) av vb *sprengja* 'spränga, spänna ut'; *kjeft-dengja* f. 'en som jävnlig seirer i Mundhuggeri' (Ross s. 393) av *dengja* 'slå, hamra'², *kjeft-(v)rengja* 'ds.' (Ross s. 394) av *(v)rengja* 'vränga, förvrida'; *kjeft-riva* 'ds.', jfr *riva kjeften* 'snakke vidtløftigt eller i Utide' (Ross s. 963, jfr Aasen s. 353 s. v. *kjeft-riv*); *kjeft-nøyta* 'ds.' av *nøyta* 'använda, anstränga'; *kjeft-loka* 'en som lukker Munden paa Folk' (Ross s. 393) av *loka* 'sätta lock på'; *kjeft-smella*, *kjeft-slita* m. fl. — Senare sammansättningslederna äro således identiska med motsvarande verbs infinitiver. Till sitt ursprung äro dessa bildningar abstrakta ord, nomina actionis, men uppträda i äldre och nutida språk ofta som personbeteckningar och användas i stor utsträckning som öknamn: man erinrar sig de

¹ Aasen Ordb., s. 352, Ross Ordb., s. 393.

² Jfr nsv. dial. *slå käft* 'munhuggas'.

kända exemplen fisl. *úrókia* 'en vårdslös person' av vb *úrókia* 'försumma'; *tré-telgja*; nsv. *odåga*, *oduga* 'oduglig person' av vb *duga*, äldre *doga*; fisl. (Birgir) *brosa*, egl. 'das Lächeln'; (þórðr) *gapa*, (Eiríkr) *kífa*; o. s. v. I överensstämmelse med sitt ursprung äro dessa epitet formellt feminina, men brukas regelbundet även om manspersoner ¹.

I no. *kjeft-auka* f. är alltså senare ledet formellt identiskt med inf. *auka* 'öka'. Samma form visa nsv. *mjöl-öka*, vanl. pl. *-ökor* 'mjöldrygor, spermoedia clavus'; dial. *ut-öka* f. 'ett fel som kan begås vid knytning av nät', även osammansatt *öka* f. 'tillökning' ².

Sidoformen *kjeft-auke* m. torde icke heller ursprungligen vara ett personligt konkretum. Senare ledet är nämligen överallt annars i första rummet nom. act. eller sakligt konkretum: så nno. *auke* m. 'Forøgelse, Tilvæxt' (jfr *arbeids-auke*, *synd-auke*, *ords-auke*), sedan också 'et tilføjet Stykke (jfr *taums-auke*, *mann-auke*); Yngel, især af Fisk; den kraftigste Væxttid, Forsommeren'; jfr också *mjöl-auke* 'mjöldryga'; — fisl. *auki* m. 'Forøgelse, Tilvæxt; Afkom, Afgrøde; Kraft', jfr *sár(s)-auki*, *mold-auki* o. a.; — likaså mlt. *ōke* m. 'Vermehrung', forneng. *ēaca* m. 'increase, addition', jfr *mægen-*, *ofer-ēaca*. — Emellertid finnas, som bekant, från början av samma formation också personliga nomina agentis på *-an* ³. Gränsen mellan de båda betydelserna överspringes därför lätt, särskilt i senare kompositionsled, t. ex. fvnord. *bani* 'död' och 'baneman', jfr tillnamnen *kappa-bani*, *Fáfnis-bani*. — No. *kjeft-auke* kan därför anslutas till sådana fvnord. även som tillnamn brukade ord som *ill-ráði*, *horn-klofi*, *kiql-fari*, *ráð-giafi*, *uppskeri*. Se ock nedan tillnamnet *sker-auki*.

— Vad så slutligen *kiann-auk* angår, så uppfattar jag det som ett 'moverat' femininum till ett mask. **kiann-aukr*. Detta hör till en tidigt utdöende kategori av nomina agentis, som är produktiv inom vissa gränser ännu i den

¹ Se isynnerhet Kock Skandin. Archiv I (1891), s. 4 ff.

² Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 1083.

³ Kluge Nominale Stammbildungslehre³, § 15, jämförd med § 106.

isländska diktningens språk (dit lagspråket i viss mening sällar sig), men som också inom de gamla tillnamnens klass bevarat en viss livskraft; för prosan är den såsom levande ordbildningstyp främmande¹. Tillnamnen ha, såsom Falk framhållit, ofta en poetisk karakter.

De ifrågavarande nomina — talrikast förekommande som senare kompositionsled — äro primära avledningar medelst det urgerm. suffixet *-a-*, och vad rotvokalen beträffar har endast den typ förblivit produktiv, som ansluter sig till motsvarande starka verbs presensvokal. Exempel på poetiska ord: *ald-valdr*, *ald-ráðr*, *folk-rekr*, alla 'rex', *hrafn-blótr* Odinsnamn, *legg-bítr* 'gladius', *Tann-gnióstr* (en av Tors bockar; också tillnamn; av ett starkt verb **gniósta*). Bland enstaka prosaord t. ex. *stein-bítr* 'fisken stenbit', *sopp-drepr* 'bollträ', *brióst-drekkr* 'dibarn', *kol-bítr* 'askunge'. — Bland tillnamnen må anföras: *hrís-bítr*, *þing-*, *þorska-bítr*; *þúfu-*, *keldu-*, *sueitar-skítr*; *horna-*, *œxna-*, *garða-*, *hauga-*, *völu-briótr*; *hausu-kliúfr* och några andra.

Till dessa sistnämnda kan nu läggas [*kiann-aukr*], fem. *kiann-auk* av *auka* 'öka, göra större' — ålderdomligt både till sin efterleds bildningsart och till sin förled.

Av det förutsatta **aukr* finnas i själva verket andra lämningar. Dels torde det ingå i de nno. sammansättningarna *mjøl-auk* m. 'det at Melet øger i Malingen; Mel-drøje'², *gjær-auk* m. 'gjerdamun: Forskjel mellem Vidden af største og mindste Gjerd om et Stavkar'³. Dels förekommer det som simplex: nno. *auk* m. 'Øgelse, Væxt'⁴; gotl. *auk* m. 'ökning på utsådd säd, gröda'⁵; nsv. *ök* m. 'tillsatt tygstycke i ett klädesplagg, skarv'⁶.

¹ Se isynnerhet Falk Paul's u. Braune's Beitr. XIV: 7 ff.

² Søndhordland, Raabygdelaget, se Vidsteen Ordb. over Bygdem. i Søndhordl., s. 122; Aasen, s. 503; Ross, s. 519. — Jfr *mjøl-auke* m., nsv. *mjölöka* f. 'mjöldryga' ovan s. 27.

³ Vidsteen, s. 55 s. v. Gjerdamun.

⁴ Ryfylke, Søndhordl., se Vidsteen, s. 5; Ross, s. 936.

⁵ Rietz Ordb., s. 15.

⁶ Allmänt i Göteborg i alla folklager.

En nom. **aukr* 'ökning' ansättes i Fritzner's och Hægstad-Torp's ordböcker för det *auk*, som ingår i förbindelsen fisl. *at auk* med gen. 'förutom', adverbialt *at auk* 'dessutom'¹, och som naturligtvis är identiskt med den gamla stelnade kasusform *auk* (*ok*), vilken brukas som adverb och konjunktion. Emellertid kan detta *auk* likaväl tänkas höra till ett neutralt nom. actionis av typen *hlaup*, *ráð*, *bland*, *fang* o. d.

Den nord. stammen *auka-* 'ökning, som ökar' är säkerligen urgammal: jfr lit. *at-augas* 'Spross', lett. *augš* 'Gewächs', *at-augs* 'Wiederaufwuchs' och sskr. *ōja-* 'udda, om tal'.

13. Fvnord. kornamúli.

Detta binamn bars omkr. år 900 av en þorbergr och hans son þorkell, enl. Landnámabók (Københ. 1900), passim. Namnets innebörd är högst oviss. Rygh Tilnavne, s. 38 tolkar det som 'en liden Mund, af *korn* et lidet Gran', jfr nisl. *kornabarn* 'et spædt Barn'. — F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 205, återger det med 'Korn-mund, paa Grund af Kornføde?' — I Norske Gaardnavne XIII: 79 framställer K. Rygh den förmodan, att det skulle vara förkortat av **íkorna-múli* 'ekormun'. Såsom ett motstycke härtill åberopas no. gårdnamnen *Ekornberg*, äldre *Ickornberrig* o. s. v., vilket nu uttalas *Kånnbærje*, och *Konnerud*, vilket enligt S. Bugge ibid. VI: 21 möjligen är ett fno. **Íkornaruð*. Det är lätt att förstå, att *ī-* i ortnamnen kunnat gå förlorat, då dessa ofta förekommit i förbindelsen *í Íkorna-bergi*, *-ruði*. Däremot är anledningen till en förkortning av *íkorna-múli* till *korna-múli* svår att utfinna. Denna förklaring av tillnamnet är alltså mycket osannolik.

Men även de två förstnämnda förslagen äro otillfredsställande. — Männe icke *korna-múli* innehåller mans-

¹ Nisl. *að auki* 'besides, in addition', även såsom prep. med genitiv 'in addition to'.

namnet *Korni*, vilket ingår i norska ortnamn (se O. Rygh Gamle Personnavne i no. Stedsnavne, s. 168, jfr No. Gaardnavne V: 332) och även råkas som tillnamn (F. Jónsson anf. st., s. 314)? Jfr i så fall tillnamnet (Hallvarðr) *Háreks-blesti*, varom Jónsson, s. 198.

14. Fno. kosma.

I Aslak Bolts Jordebog (1432—1449), s. 89, omtalas en 'Hogne prestr *cosma*' i Sogn. — Rygh No. og isl. Tilnavne, s. 38, lämnar tillnamnet oförklarat.

Jag håller för sannolikt¹, att detta *cosma* är det nno. *kusma* 'en Sygdom, som yttres sig ved Hævelse i Ansigtet, Parotitis; andre Steder kinntaska'², allm. i södra Norge; jfr *koosme* f. 'Trommesyge(?) hos Kjøer' Søndmøre³. Den gamla böjningen torde ha varit *kosma*, obl. kas. **kusmu*.

Detta ord är hittills icke känt från äldre tid och fins endast i norska⁴. Men för dess inhemska ursprung och dess ålder talar fi. *kusma*, *kuisma* 'blodböld, böld, karbunkel', om detta, såsom man antagit, är ett nordiskt lån.

No. *kusma* har v. Grienberger Zs. f. deutsche Phil. XXXII: 302, sammanställt med det got. bokstavsnamnet *chozma* och, påtagligen riktigt, med nndl. *kossem* m. 'Wamme, Wampe, die verlängerte Halshaut beim Rindvieh'⁵, vilket åter enligt Franck Etym. Woordenb., s. 500, under förutsättning av en förgerm. grundform **gut-smo*-, kan vara släkt med mlt. *koder* 'Unterkinn, Wampe', fht. *chwadilla* 'Hautbläschen', got. *qibus* 'buk' o. s. v.; se ock

¹ Lat. hälgonnamnet *Cosmas* kan man knappast tänka på.

² Aasen Ordb., s. 397.

³ Denna form något osäker, se Ross Ordb., s. 962.

⁴ Den ofta förekommande enstavighetsbetoningen, som Torp icke kan förklara, beror kanske på att *kusma* delvis är best. form av ett starkt fem. **kusm*: sjukdomsbenämningar stelna ofta i artikulerad form, t. ex. nsv. *mässlingen*, *slaget*.

⁵ Däremot måste v. Grienberger's kombination med lett. *gufma* 'eine grosse Menge; Haufe; Höcker', *gufums* 'Höcker auf der Brust' förkastas (*f* = lit. *ž*; v. G. skriver oriktigt *gusma*, *gusums*).

Torp Nord. Tidsskr. f. Fil., 3. R., XVI: 145, Falk o. Torp Norw.-dän. etym. Wörterb., s. 597 f.¹.

15. Fno. lirpr.

Bland vittnena vid en fastställelse av gränsen mellan Sverige och Norge omkr. år 1270 nämnes en *Asmundr lirper*, se Norges Gamle Love II: 489⁶. — F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 338, ger ingen förklaring av detta tillnamn.

Ordet *lirper* — i normaliserad form *lirpr* — sammanhänger med sv. dial. Finland (**lirpa*) *lirpo* f. 'barnexkrement', även okvädinsord 'slamsa, slarva'; (**lirpa*) *lirp* 'göra sitt tarv på golvet som små barn; slarva något efter sig, kvarglömma; leva liderligt, rumla'²;

no. dial. *lerpa* f. 'blød Klat; skiddenfærdig Kvinde', *larpa* f. 'skiddenfærdig Kvinde, uanstændig Kvinde', *lurpa* f. 'en kvabset ufin Kvinde'; *larp* m. 'liden halvtflydende faldende Klump el. Klat', *larpa* 'falde ned i bløde Klumper el. Klatter; daske, smække'; *larpa, lerpa, lurpa* 'skide'³; jfr det (unga) norska gårdnamnet *Lerpe*, No. Gaardnavne VI: 14 f.;

sv. dial. *larpa* f. 'osnygg, slarvig kvinna (Götaland); exkrementer (Finland)'; *larpa* 'vara osnygg, slarvig (Östergötl.); kacka (Finland)'; *larp* m. 'mindre snygg mat (Södermanl.)'; — *lorp* m. 'hårt lortstycke', *lorpa* 'kacka på obehörig plats (Finland)'⁴. — Jfr gårdnamnet *Lerp-å* (Västergötl.).

Sv. dial. *lerpa* (troligen av **lirpa*) 'göra något tafatt, svagt, utan besked' Östergötl. (Rietz, s. 398) torde vara semasiologiskt förenligt med den föregående ordgruppen.

¹ Jag förmodar, att även lat. *guttur* hör hit.

² Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 553 f.

³ Ross Ordbog, s. 465, 476, 492.

Om det möjligen hithörande shetl. *leper* 'mager og ussel Fisk' se Jakobsen, Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 472.

⁴ Rietz Ordb., s. 393; Vendell anf. st., s. 539, 560.

Sv. dial. Finland *larpa*, *lirpa*, *lurpa* 'gå med korta steg, gå småtrippande, larva, stulta, traska omkring'¹ är antagligen lån från finskan: jfr fi. *larputtaa*, *lerputtaa*, *lirputtaa*, *lurputtaa* i liknande betydelse; se Saxén Sv. Landsm. XI. 3: 167.

Andra ljudliknande ord, såsom *lerpa* (av **lirpa*) f. 'skrynkla' Västergötl., Smål. eller da. dial. *lirp-drikke* 'drikke smaat, pimpe' Jylland², torde icke kunna komma i betraktande i detta sammanhang.

16. Fno. *pertill*.

Så öknämnas två personer nämligen:

Siugurdr pertill, deltagare i en gränsreglering mot Sverge omkr. år 1270, se Norges Gamle Love II: 491₈;

Sigurdi pertil (dativ), en man i Vardal (Kristians amt), vilken nämnes såsom vittne i en urkund av år 1334, se Dipl. norv. I, s. 184¹¹ (n:o 227).

Redan på grund av tidsskillnaden — över 60 år — kan det icke vara fråga om en och samma person. — Ingen förklaring av tillnamnet tycks vara framställd.

Nu råkas minst tre gånger såsom tillnamn *partr*: *Gunnar partar*³ 1310 Hallingdalen, *Arne partir*⁴ 1372 Jämtland, *Joan part* 1472, se Dipl. norv. V, no. 54; III, no. 379; III, no. 899. Det torde vara identiskt med det tämligen tidiga och ganska vanliga lånordet *partr* 'del, andel, jordlott'.

Tillnamnet *pertill* synes vara en diminutivbildning av detta *partr*. Suffixet *-ill* visar såväl i fornspråken som i nyare dialekter en icke ringa produktivitet vid bildning av diminutiver, t. ex. fvnord. *marmennill* 'liden Havmand',

¹ Vendell anf. st.

² Rietz, s. 398; Feilberg Ordbog II: 436.

³ Samma diplom skriver *skankar*, *prestar* = *skankr*, *prestr*; o. s. v.

⁴ Samma diplom skriver *wærdir*, *Thorffinnir* = *verdr*, *þorfinnr*; o. s. v.

gymbill 'lam', *kistill* 'litet skrin', *knykill* 'liten knut' (no. dial. *knuke*), se Hellquist Ark. f. nord. fil. VII: 146 ff.

Särskilt må framhållas, att åtskilliga tillnamn på *-ill* finnas, t. ex. *dyntill* vid sidan av tillnamnen *dyntr* och *dynta*, se Jónsson Aarbøger 1907, s. 321; — *bestill* av *bast*, se ibid., s. 317; — *dýrðill* av *dýrð* 'prakt', se ibid., s. 241; — *dyrgill* (?), se Fritzner² s. v.; — **drymbill*, jämte de likaledes såsom tillnamn brukade *drumbr* och *drumbi*, ingår i gårdnamnet *Drymbilsrud* omkr. 1400 Bohuslän, se Norske Gaardnavne II: 16; — *Gestill* av *gestr*, fingerat namn, se Lind Dopnamn, sp. 328. — Dessa och flera andra ord på *-ill* hava hittills anträffats endast som tillnamn. Saxén Sv. Landsm. XI. 3, s. 100 f., påpekar, att i östsvenska dialekter motsvarande suffix är 'synnerligen produktivt vid bildande av öknamn och okvädinsord för män'; finskt inflytande kan dock här ha medverkat.

Denna förklaring av *pertill* synes mig fullt acceptabel. Någon tvekan kan dock råda av den anledning, att grundordet *partr* är ett relativt nytt ord i språket, men den torde böra vika, om man tager i betraktande dels att *partr* tidigt hunnit bli ett folkligt ord, eftersom det brukas såsom tillnamn, dels att suffixet *-ill* i angivna funktion uppenbarligen var fullt livskraftigt.

Emellertid förefinnas andra möjliga anknytningspunkter för *pertill*. Det skulle kunna höra till no. dial. *pært* m. 'enkelt Perle af Faare- eller Gjedemøg' (Lister, enl. Ross Ordb., s. 571), om vars ålder och historia dock ingenting är mig bekant¹. Ett *pertill* av detta ursprung skulle vad avledningen beträffar finna stöd i fvnord. *tyrðill*

¹ Måne till detta *pært* hör no. dial. *parle*, *perle* m sk. 'Klump, Kugle; kornede Exkrementer, som af Gjeder og Faar' (Aasen Ordb., s. 565)? Visserligen ligger det närmast till hands att sammanhålla det med no. *perla* 'en pärla': jfr sv. dial. *pärla* och no. [*perla*] *pæla* f. 'får- och getlort'. Men vokalen *-a-* i *parle* och ordets maskulina kön bli då svårförklarliga. Det är därför åtminstone möjligt, att *parle*, *perla* i nämnda betydelse står för **partli*, **pertla* (jfr no. *erla* av fvnord. *ertla* 'ärla'), och att den senare formen, av närliggande orsaker, först sekundärt av språkkänslan kommit att associeras med ordet *pärla*.

'exkrement av djur' (av *torð-* i *tordýfill* 'Skarnbasse', nsv. *tordmule* 'Alca torda' o. s. v.) och *sperðill* 'exkrement av får och getter' (av fisl., nyisl. *sparð* n. 'ds.')¹. — Från betydelsens sida skulle *pertill* i så fall ha drastiska motstycken i öknamnen *lyrta*, *fretr*, *físs* m. fl.

Med vida mindre sannolikhet skulle *pertill* kunna sammanställas med no. dial. *perten* 'kräsen, snerpet, altfor fin', sv. dial. *pårten*, *parten*, *perten*, *pårten*, *pörten* 'stött, missnöjd, förargad', *pårta(s)*, *pörtas* 'bli stött, missnöjd, sticken', se Rietz Ordb., s. 517 s. v. *pårtas*; en antydning om dessa ords härledning hos Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 55 s. v. *pertentlig*.

17. Anglo-nord. Rudcarl, fno. ruðkarl.

Å mynt från Edvard Bekännarens regeringstid råkas personnamnet *Rudcarl*. — Björkman Nord. Personennamen in England, s. 114, antager, att det är av nordiskt ursprung, att det från början varit ett tillnamn och, med en viss tvekan, att det grundar sig på ett nord. **ruðkarl*, vars betydelse han förmodar ha varit 'ein Mann, der Rodungen vornimmt oder bei solchen behülflich ist'.

Björkman's konstruktion får en vacker bekräftelse genom en norsk urkund av år 1338, Dipl. norv. II, no. 230, sid. 194. Där nämnes 3 ggr en *Erlinger rudkall* (gen. *Erlings rudkallz*), som torde ha levat omkr. år 1300, och efter vilken sannolikt gården Erlingsbergh, nu Ellingsberg i Faaberg, Kristians amt, erhållit sitt namn, se O. Rygh i Norske Gaardnavne IV. 1: 230.

Rygh översätter tillnamnet *rudkall* (*ruðkarl*) med 'Rydningssmand'², således i överensstämmelse med den af Björkman supponerade betydelsen. Dock tyckes *ruð* icke vara bestyrkt i betydelsen av nomen actionis (fno.

¹ Om ordet *sperðill* se närmare ovan sid. 5.

² [Hægstad o. Torp Ordb., Tillegg, s. 563: '(fyrste) rudningsmann'.]

ruðningr), utan blott av 'gerodete Stelle, Rodeland'. Därför bör *ruðkarl* kanske hellre återges med 'en man som eger eller bor på en nyodling, ett ruð': jfr *kot-karl* 'man som bor i ett kot' eller *þórir Akra-karl* Liósvetn. saga 'þórir på (gården) Akrar', fsv. *Dala-karl* (man från Dalarne), *Botna-karl* (man från 'Bottnen', jfr J. Nordlander Språk o. Stil IX: 174) m. fl.

18. Fisl. *sela-gnúpr*.

Ordet råkas som tillnamn för en i Gísla saga Súrss. omtalad þorbiörn; se F. Jónsson's edition af sagan (Halle 1903), s. 11³. — Jónsson Aarbøger 1907, s. 345, finner översättningen 'Sæltinde' (av *selr* 'säl' och *gnúpr* 'bergspets, klipptinne') otillfredsställande, då *gnúpr* icke brukas om klippor, varpå sälar kunna ligga och sola sig.

Måhända är ordet sammansatt av *seli* (*sili*) m. 'sele' och *gnúpr* i samma betydelse som no. dial. *[g]nūp* m. 'Knag' (Ross Ordb., s. 550). Den egentliga meningen vore i så fall 'selpinne, selsticka'. I fråga om de olika användningar, som i så fall skulle tillkomma *gnúpr*, kan man jämföra sv. dial. Västergötl. *sela-knabbe* 'selpinne gjord av en bit av en gren med en vidsittande kvistända' i förhållande till no. dial. *knabb*, *knabbe* 'Bjergknold'.

19. Fno. *skák*.

Detta tillnamn bäres av flere personer: *Thorgeer skak* 1380, Dipl. norv. I: 464 (Holm); *Joon skak* 1453, *Jon skaak* 1472 (samme man), se ibid. III: 597, 653 (Tønsberg, Brunla); *Jon Nielson som kallæs skak* 1447, Dipl. Færoense I: 53 (Tønsberg), säkerligen identisk med den föreg.

K. Rygh Tilnavne, s. 54, anser tillnamnet vara = fvnord. *skak* n. 'Bebreidelse, krænkende Tiltale'. Man skulle då också ha att taga i betraktande det därmed formellt identiska no. dial. *skak* n. 'en stærk Rystelse; Ind-

retning til at skage Lin; noget som er løst i Sammenføjningerne, noget brøstfældigt', och särskilt kunde man åberopa den omständigheten, att no. *skak* också användes som personbeteckning = 'et moralskt brøstfældigt, lidet agtværdigt Menneske; Person (Kvindfolk) som har mange overflødige Bevægelser af Kroppen' ¹.

Emellertid blir Rygh's tolkning osäker på den grund, att det fno. tillnamnet en gång skrives *skaak* ².

Om vi alltså utgå från *skák* som tillnamnets riktiga form, så kunde man tänka på *skák* 'schack'. Men detta ord är — utom i sammansättningar — sent och sällsynt och vore dessutom ganska underligt som tillnamn ³.

Den enklaste lösningen är enligt mitt förmenande, att *skák* är identiskt med no. dial. *skaak* f., sv. dial. *skåk* 'skakelstång', icke eljes känt från medeltiden. Det no. ordet förekommer, enligt Ross Ordb., s. 658, också som personbeteckning = 'langbenet Kvinde som bevæger sig uskjønt' Telem., och särskilt bör framhållas att det synonyma *skøkull* är känt som tillnamn: Auðun skøkull (landnamsman), jfr ock Skøkul-Álfr (Sturl.) ⁴.

Ordet *skaak* f., pl. *skjæk'r* har en mycket stor utbredning i Norge (Vestl., Østl., Helgeland o. s. v.) ⁵. Sv. *skåk* f., m., pl. *skäker*, *skäcker* fins åtminstone i Värml., Närke,

¹ Ross Ordbog, s. 652, 973.

² Den nno. biformen *skaak* n. 'Slag, Stød; moralskt brøstfældigt Menneske' (Ross, s. 652, 658) har givetvis icke gammalt *ā*, utan beror på anslutning till no. dial. *skaakaa*, tiljævningsform för *skaka*.

³ Om det endast vore fråga om *Jón skák*, som var väpnare, kunde anledningen till binamnet ju sökas i hans sköldemärke. Men utom det att en sådan förklaring väl icke är tillämplig på binamnets äldste kände bärare, skulle man i så fall i stället vänta '*skáktafl*'; en så benämnd adlig ätt med däremot svarande vapen har verkligen existerat, se Thiset og Wittrup Nyt dansk Adelslexikon (1904), s. 263. Däremot synes *skák* icke kunna betyda schackspel i konkret mening, schackbräde. — Den år 1503 adlade norska ätten *Skak's* (*Schackt?*) vapen (se anförda arbete) talar icke för att namnet skulle ha något att göra med *skák* 'schack'.

⁴ F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 350.

⁵ Se Ross, s. 658, 973.

Västergötl., Bohusl., Halland¹. — Den fornnord. formen hade med säkerhet *ā*, som står i avljudsförhållande till *ǣ* i fsv. *-skakla* pl., fvnord. *skøkull* o. s. v.².

20. skerauki.

Så öknämndes norrmanen þorkell Súrðoll, hersir i Nordmøre på 900-talet, enligt Gísla saga Súrss., kap. 1³.

Det är självklart men just icke upplysande, att namnet innehåller *sker* 'ett skär' och *auki* 'augmentum'⁴.

Ett därmed identiskt ord fins i Helgeland: *skjer-auke* m. och *skjeri-auka* n. 'langstrakt Grundning af fast Bjerg (Bode) som ved Lavvande ligger tør', jfr det enkla *auke* m., *auka* n. i betydelsen 'en liden langstrakt Banke under smult Vand, snarest vel stikkende kileformigt ud', i samma dialekt⁵. — Om *-auki* se ovan s. 27.

Huru ett sådant ord kunnat bli tillnamn, är ju svårt att gissa. Kanske har mannen vid något remarkabelt tillfälle haft oturen att stöta på grund mot ett dylikt förrädiskt undervattensrev? I detta som i så många andra fall har väl namnet en tillfällig omständighet att tacka för sin tillblivelse. Jfr de lika dunkla namnen *skeria-Biørn* och *Ásbiørn skeria-blei*.

¹ Rietz Ordb., s. 612; Noreen Ordb. ö. Fryksdalsm., s. 87; Nilén Ordb. ö. allmogem. i Sörbygden, s. 115; o. s. v.

² Så antager också Torp i Fick's Vergl. Wb.⁴ III: 447. — Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 772 ansätter fnord. **skøk*. Väl skulle den svenska formen, enligt Hultman's (Hälsingelagen, s. 69 ff.) *u*-omljudsregel, medgiva denna grundform, men den är oförenlig med de norska dialekternas ljudförhållanden; man jämföre t. ex. de norska motsvarigheterna till fvnord. *vøk* med sina afledningar å ena sidan med resp. former af *skaak* och dess afledningar å den andra sidan.

³ Så i sagans första redaktion. I den andra kallas han *gullhialmr*!

⁴ F. Jónsson's Aarb. 1907, s. 346, tveksamma hänvisning till *dritsker* ['guanoskär, fågelskär?'] förefaller mig något dunkel. Jag gissar att han åsyftar passagen i Landnámabók (Københ. 1900), s. 32.

⁵ Ross Ordb., s. 668, jfr s. 14.

21. Fno. *skinn-pet(t)a*, *-peita*.

Tillnamnet, som bäres av en i Sverre's saga omkr. år 1200 omtalad man i Bergen, varierar i källorna: Fornm. sögur VIII: 342¹⁸ (cod. AM. 327, 4:o) *Jórdanar skinnpetu* (genitiv); Flateyjarb. II: 661²⁶ *J. skinnpettu*; Konunga sögur ed. Unger, s. 151¹⁸ (Eirspenn.) *J. skinnpeitu*.

Rygh Tilnavne, s. 56, misstänker främmande ursprung, kanhända också på den grund att huvudnamnet, *Jordan*, i Norge är mycket sällsynt eller kanske enastående¹. Emellertid är det i Sverge rätt vanligt, råkas även i Danmark, och kan mycket väl vara av nordiskt ursprung, se Lundgren Sv. Landsm. X. 6: 137.

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 347, hänvisar till no. dial. *peit* f. 'aarsgammel Gjød' (Ross, Ordb. 571), kanske med rätta; *-peita* vore då en svag biform till *peit*, och *skinnpeita* skulle väl då betyda '(ung) get, som bara har skinn och ben' eller fritt: 'benget'.

Det är möjligen för djärvt att tänka på lapp. *paidde*, svensklapp. *paiete*, rysklapp. *pait*, fi. *paita* 'skjorta'; *skinnpeita* skulle då beteckna en person som, enligt lapparnes kända bruk, bär en skinnpäls närmast kroppen. Men jag vet icke, om detta ord förekommer såsom lån i norska dial.; i Sverge är *pait* 'skjorta' icke ovanligt (Västmanl., Uppl., Finland; Rietz Ordb., s. 493, Saxén Sv. Landsm. XI. 3: 184).

Detta under förutsättning att *skinnpeita* är tillnamnets ursprungliga form.

Skulle åter varianten *skinnpeta* vara det riktiga, så

¹ Förnamnets — och då kanske också tillnamnets — främmande ursprung blir i någon mån sannolikare, om ifrågavarande Jordan var prest. Enligt texten i Eirsp. var så förhållandet, jfr 'bréf til Auta ok Jórdanar prestanna' och 'tóku fé mikit af prestunum [sc. Auta ok Jordane]'. Men Flatöbokens motsvarande ställen lyda: 'bref til Auta prestz ok Jordanar', resp. 'tok fe mikit af prestinum [sc. Auta] ok Jordane'. Texten i Fornm. sögur synes motsäggande: '... til Anta prests ok Jórdanar', resp. '... prestunum Anta ok Jórdani'.

kan man tänka på no. dial. *pæta*, *pæ̃t*, *pēt* 'liden Ørred; en liden Saltvandsfisk, uvist hvilken; liden Fisk overh.'¹; (*pita*) *pētu* f. 'bitte liden Fisk'; dit hör väl ock *pīt* m., *pīta* f. 'liden tynd Tingest', *pīt* m. 'meget liden tynd Pind'². Jfr vidare shetl. *äina-piti* m. m. 'bitte lille skabning, lille og skrøbeligt væsen, f. ex. om lam og kyllinger, om mennesker, sjældnere om livløse ting: smaagenstande' (Jakobsen Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 138 f.); sv. dial. *pet-ål* 'näjonöga, Petromyzon'³. — Även det ovannämnda *peit* 'aarsgammel Gjød' står väl i förbindelse härmed.

Om man nu å ena sidan särskilt fäster sig vid betydelsen 'mycket liten fisk' hos dessa ord och å andra sidan erinrar sig sv. dial. *skinn-pulk*, *skinn-äling* 'mycket liten fisk i sötvatten, isynnerh. Phoxinus'⁴, så är det i varje fall möjligt, om ock mycket osäkert, att *skinnpeta* egentligen betecknat en sådan liten obetydlig 'skinnig' fisk.

Skulle slutligen *skinn-petta* vara den riktiga formen, kunde man — ehuru det är föga sannolikt — tänka på sammanhang med färö. *petti* n. 'lille Stykke' (*petta* 'skære i smaa Stykker'), nisl. *petti* n. 'a small piece of field' (även på Shetland, Jakobsen Aarbøger 1901, s. 216) — ett troligen ungt (ursprungligen keltiskt) lånord. Tillnamnet, — kanske också dess bärare — skulle då ha kommit in västerifrån.

Längre än till osäkra gissningar är det svårt att komma på grund av tillnamnets vacklande form.

22. Fno. *slóði*, tillnamn. Fsv. *Slōpi*, mansnamn.

þorbiqrn slóði hette en norsk bonde omkr. år 1226, se Fornm. sögur IX: 392 (Cod. Fris. ed. Unger, s. 465⁴, Flat.-bók III: 87). — Tillnamnet är, som redan Rygh Tilnavne,

¹ Aasen, s. 575; Ross, s. 578 f.

² Ross, s. 572, resp. 970, och Tillæg, s. 38.

³ Rietz Ordb., s. 499.

⁴ Rietz, s. 587, Halland; *skinn-äling* även Västergötl.

s. 59, och Jónsson Aarbøger 1907, s. 350 f., antagit, rimligtvis identiskt med fvnord. *slóði* m. 'hvad man slæber efter sig, især om et Knippe sammenbundne Grene eller Buske, som slæbes hen over Marken, for at benyttes som Slæde til derpaa at faa frem Hø o. s. v.'; även skeppsnamn (Kahle Idg. Forsch. XIV: 196 f.); i nisl. också 'den [ved Slæben] fremkomne Fure el. Mærke i Jorden el. i Sneen o. s. v.; Slæb paa Klæder'; no. dial. *slō/d/e* m. i liknande betydelser.

Såsom personbeteckning ansluter sig *slóði* kanske närmast till no. dial. *slo/d/e* m. i betydelsen 'en lang Figur; ofte om en doven eller skjodesløs Person' — så bl. a. i Smaalenene: þorbiorn slóði var från Viken —, nisl. *slóði* 'Døgenigt, skjodesløs Person'¹; jfr sv. dial. *slöe* neutr. ('ditt slöe!' — av **slōði*) 'oduglig, vårdslös person' Västergötl.²

Men särskilt förtjänar framhållas, att *Slōpi* är ett vanligt mansnamn på 1000-talets runstenar i Uppland och Södermanland, och att *Sludy* förekommer bland de nästan uteslutande svenska namnen i en rysk urkund av år 944; se Thomsen Ryska rikets grundläggning, s. 125, Brate o. Bugge Antiqv. Tidskr. f. Sverige X. 1: 33, 172, 205, 320, v. Friesen Upplands Fornm.-förenings Tidskr. XXVI: 13, 18.

Under sådana förhållanden håller jag för sannolikt, att åtminstone detta mansnamn, om också icke det fno. tillnamnet, är bildat av *slóð* f. 'spår' på samma sätt som got. *galaista* 'följeslagare' av *laists* 'spår', nord. *granni* got. *garazna* av *rann*, *razn* 'hus', nord. *landi* 'landsman' fht. *gilanto* av *land*, got. *gahlaiba* urn. *-halaiban*, fvnord. *barmi*, *rúni* m. fl. Namnet *slóði* av **(ga-)slōðan-* vore då ursprungligen 'en som följer i ens spår, följeslagare'.

¹ Thorkelsson Suppl. til isl. Ordbøger III: 1003.

² Rietz Ordbok, s. 630.

23. Fno. *smeðra*.

I Hákonar saga Hákonars. omtalas, omkr. år 1240, en 'kaupmadr sa er Jonn smedra het' Flatöb., '. . . . Jón smæðra' Eirsp., Skálholtsb.¹

F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 351, hänvisar till sv. dial. *smadra* 'smattra, bullra; tala fort, prata i vädret'. Men detta, som anföres endast från Skåne (Rietz Ordb., s. 631), står liksom da. *smadre* 'knuse' dial. *smadder* 'skräll' för äldre **smatra* = nsv. *smattra*, no. dial. *smatra* 'knitre, smælde som brændende Ener' (Ross Ordbog, s. 715), meng. *smateren* 'to make a noise; to prate, talk ignorantly', neng. *smatter* o. s. v., se Jessen Da. etym. Ordb., s. 226, Falk o. Torp Etym. Ordb. II: 233.

Tillnamnet *smeðra*, *smæðra* är formellt en substantiverad infinitiv och säkerligen identiskt med no. dial. *smēra* 'tale sødt, smiske', jfr *smēre-smak* 'vammel Smag' *smēre-søt* 'vammelt sød' (av **smeðru*-); *smēr-il* m. 'en Smidsker, Sød-taler'; adj. *smēr-en*, *smær-en*, *smeir-en* 'som har en vis ubehagelig Fedtsmag eller Sødme, flau i Smagen, lidt vammel', även 'sødtalende'². Hit hör också sv. dial. Finland *smær[a]* 'prata inställsamt och lismande', *smær* adj. 'inställsam, förekommande' (Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 883 f.).

Redan Aasen Ordb., s. 713, har sett, att de norska dialektformerna utgå från äldre **smeðr*-³ och höra samman med nisl. *smeðja* f. 'formegen og ekel Fedme' (Bj. Haldorsen o. Gudm. Andreæ 1683), även 'vammel Smag' (E. Jonsson); *smeðjuligr* 'vammel; sledsk, smigerfuld' (densamme o. Zoëga); *smeðju-kál* 'Arenaria v. Halianthus peplodes, tykbladet Strandarve' (Thorkelsson, Suppl. III: 1012).

Den med -r- avledda stammen fins också i nisl., men i den avvikande formen *smjaðra* 'smigre, hykle, tale som

¹ Flateyjarb. ed. Unger III: 128²⁴; Konunga sögur ed. Unger, s. 360¹⁹; Icel. Sagas II: 185².

² Aasen Ordb., s. 713; Ross Ordb., s. 717.

³ Oriktigt Amund B. Larsen Norvegia II: 162 med not 2.

en vil höre', varav *smjaðr* neutr.¹ 'Smiger'. En sekundär vokalisation *-ja-* är icke sällsynt i ord av nedsättande betydelse i nyisländskan; *smjaðra* kan alltså icke anses som säkert stöd för en gammal brytningsdiftong av ursprungligt *e*.

De anförda ordens form och utbredning ställa deras nordiska börd utom tvivel, ehuru de icke, med undantag av tillnamnet *smeðra*, anträffats i fornspråket. De gå tillbaka på **smaðjōn-* (fem.), **smaðrian* (verb). Betydelsekärnan synes vara: 'smörjigt, slipprigt fet', därav 'äcklig, sliskig' om smak och om tal.

Jag vill sammanställa den nord. ordgruppen med nlt. (genom lån också nht.) *schmaderen*, *schmadderen* 'mit schmierigen Sachen hantieren, z. B. im Talg des Lichtes rühren; mit flüssigen Dingen sudeln; so stark regnen dass auf den Strassen viel Kot entsteht', särskilt 'vom unsaubern, schlechten Schreiben, schmieren'; *schmadder* 'weicher, nasser Schmutz'; *schmad(d)erer* 'Schmierer, Sudler'; *schmad(d)er-buch* 'Schmierbuch, Kladde' o. s. v.; se isynnerhet Grimm DW IX, sp. 901 f., där också vissa högtyska former — svåra att hålla åtsär från sådana av ursprungligt **smat-r-* — förmodas höra hit.

Gemensam germ. rotform är **smað-* (**smaþ-*?). — Sannolikt därmed besläktad är den nasalerade formen **smanþ-* i mht. *smant*, gen. *smandes* m. 'Milchrahm' nht. thuring. *schmant* 'Schmutz, Dreck'; mlt. *smōde* (*o* = *ō*) 'weich, geschmeidig' = ags. *smōþ*, *smēþe* 'glatt, sanft' n. eng. *smooth* (urgerm. **smanþu-*)²; jfr om de sistnämnda ordens ursprungliga form Holthausen Die Soester Mundart, s. 22 (§ 77, b), Anz. f. deutsches Altert. XX: 237, Kögel Idg.

¹ Enl. Vigfusson och E. Jonsson mask. — troligen oriktigt. Ordet är deverbativt.

² Jag kommer här att tänka på fi. *mantu*, *mannun* 'grädde, skum', *manto*, *mannon* 'saft, must' (puun manto 'sav', maidon manto 'söt grädde'). Männe icke gammalt lån från ett germanskt **smandu-*? — Estn. *mañt*, g. *mañdi* 'grädde' är uppenbarligen ett ungt lån från nht., nlt. *schmand*, *schmant* 'ds.', vilket faktiskt är i bruk i den livl.-estl. tyskan (Sallmann Lexik. Beitr. z. deutschen Mundart in Estl., Lpz. 1877, s. 22).

Forsch. III: 278 (Trautmann Zs. f. deutsche Wortforsch. VII: 268, men se Uhlenbeck PBB XXXIII: 186). — Ytterligare kombinationer — knappast troliga — hos Fick Vergl. Wörterb. III⁴: 526 f.

24. Fisl. *starri* (tillnamn). Adj. *starr*.

Tillnamnet *starri* bars av en isländing þórolfr, vars levnad kan anses ha infallit på 900-talet, enligt *Harðar saga Grimkelss.*, kap. 38, se Ísl. Sögur II (1847), s. 111. — Några unga pappershandskrifter och upplagan av 1756 ha formen *stari*, men den enda gamla handskriftens (och två pappershandskrifters) läsart bör avgjort betraktas som den ursprungliga.

K. Rygh Norske og isl. Tilnavne, s. 63, anser *starri* egentligen betyda 'fisken Stør', tydligen med stöd av Bj. Haldorsen's (Lexicon, s. 328) '*starri* accipenser, sturio pelagicus, en Stør', en högst underlig uppgift, som jag ingestädes kunnat återfinna¹.

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 310, tolkar tillnamnet *starri* såsom fågelnamnet 'stare, sturnus'. Detta kan näppeligen vara riktigt. Visserligen synes ett ny-isländskt *starri* 'stare' existera, om man får döma av Zoëga Íslenzk-Ensk Orðabók. Cleasby-Vigfusson Dict.² och Gíslason Dönsk Orðabók s. v. Stær upptaga också *starri* — jämte *stari* — med nämnda betydelse, men om denna uppgift har annat stöd än den förmodade identiteten med fornisl. (till)namnet *starri* är mer än ovisst, då den icke är styrkt med citat. Övriga källor känna såsom fågelnamnets moderna isländska form endast *stari*: så Gíslason Orðabók, anf. st., Thorkelsson Suppl. til isl. Ordb. III: 1049, J. Jónasson Ný dönsk orðabók

¹ Beror den på förväxling av danska *stør* 'sturio' och *stær* 'sturnus' eller av lat. *sturio* och *sturnus*??

² Likaså E. Jonsson Ordbog.

(1896) och B. Gröndal Íslenzkt fuglatal (Reykjavík 1895), s. 35 f., jfr s. 25. — För övrigt kan man icke tillmäta den nyisl. formen någon beviskraft, då fågeln själv är främmande för Islands fauna och blott någon sällsynt gång förirrar sig dit, se Gröndal anf. st.

I Islands gamla litteratur råkas fågelnamnet blott under formen *stari*: så i Sn.E. bland fugla heiti (ed. A.M. II: 489²²) samt ofta i kenningar för 'korp', såsom *blóð-stari*, *folk-stari*, *gunn-stari*, (*ben-stari*?, *víg-stari*?)¹. Övriga nordiska och utomnordiska språk ha enkelt *-r-*: färöiska *stari*, no. dial. *stare* (*star*), nsv. *stare*, ä. da. *star*, nu *stær*²; — mlt. *staer* [= *stār*], fht. *staro*, *stara*, *star*, feng. *stær*, meng., neng. dial. *stare*; o. s. v.³

Såvitt jag kan finna, saknar alltså F. Jónsson's förklaring av fisl. tillnamnet *starri* faktiskt stöd⁴.

Det ifrågavarande fågelnamnet råkas emellertid otvivelaktigt såsom namn i skilda delar av Norden, men i den väntade formen, med *-r-*, t. ex. ä. nsv. *Stare* såsom soldatnamn 1634, 1708 o. s. v., och nu såsom familjenamn *Stare*, *Stahre*⁵. Ett gammalt exempel därpå har nyss framdragits av Björkman Nord. Personennamen in Engl., s. 128, som, alternativt, antager, att en i den fornengelska Domesd. Book omtalad man i Suffolk, *Aluricus Stari*, burit

¹ Om dvärgnamnet *Hug-*, *Høg-stari* jämte *Haug-spori* se Lind Norsk-isl. dopnamn, sp. 492.

² I förbigående må anmärkas, att i da. formen *stær* icke föreligger en gammal avledning på *-ia-(n-)*, såsom Torp-Falk Dansk-norskens Lydhist., s. 106, förmoda, lika litet som detta har ifrågasatts om da. *stær* (ögonsjukdomen) eller *stær* 'carex', båda i ä. da. *star*, nsv. *starr*.

³ För ursprungligt *-rr-* kan rimligtvis icke hemtas argument från de ä. da. skrivningarna *sterre*, *sterren* (1591, 1668, se Kalkar Ordbog IV: 109) eller från den hos Kilian mötande ä. ndl. dial. formen *starre*, *sterre*.

⁴ Överhuvud bör det '(forn)isl. *starri* stare' strykas i de icke få etymologiska och andra verk, t. ex. Kluge's och Skeat's etymologiska ordböcker, dit det förirrat sig.

⁵ Kjöllersström Sv. Namnbok, s. 122, E. och A. Noreen Sv. Familjenamn, s. 72.

ett nordiskt tillnamn, identiskt med fisl. *stari* 'stare'¹. Såsom en annan möjlighet tänker han sig, att *Stari* vore en felaktig stympning av *Starlinc*, *Starlingus*, enligt samma urkund namnet på en likaledes i Suffolk hemmahörande man. Om — såsom hans sistnämnda förmodan får anses förutsätta — *Starlinc* och *Aluricus Stari* åsyfta samma person eller åtminstone personer av samma släkt², skulle jag hellre vilja fatta *Starlinc*, *Starlingus* såsom engelsk översättning av *Stari*: jfr forneng. *stærling* 'sturnus'. Enligt vad prof. Björkman upplyser mig, finnas talrika likartade fall — nordisk namnform och därmed växlande angliserad form — i fornengelska källor.

Vi återvända nu till binamnet *starri*. Även om sammanhang med *stari* måste lämnas alldeles ur räkningen, står ordet ingalunda isolerat. Först och främst måste det anses identiskt med det *Starri*, som ofta förekommer såsom verkligt mansnamn, t. ex. *Starri Þorgestsson* i *Landnáma*. Användningen som binamn är med säkerhet den ursprungligare, att döma av de många välbekanta fall, där binamn upphöjts till 'dopnamn'.

Vidare vill jag sammanhålla vårt namn med no. dial. *starre* m. 'stridig, ubøjelig Person', anført från *Hardanger*³, vilket hör till no. *starra*, *sterra*, *stirra* 'stride, stræbe ivrigt for at holde Stand eller modstaa en vis Paavirkning', *sterra seg til* 'stive, stramme sig op', *sterren* 'stridig, haardnakket; vedholdende, stadig, især om Vinden'⁴, som bekant hörande till samma utbredda ordgrupp som nht. *starr* 'styv; omedgörlig, halsstarrig', nsv. *starr*, fvnord. *stqrr* 'carex' o. s. v.⁵

Binamnet *starri*, så uppfattat, tyckes icke illa passa

¹ Hans hänvisning också till *starri* och F. Jónsson's uppfattning därav är givetvis efter min mening oberättigad.

² Möjligen lämnar urkunden själv ett avgörande svar på denna fråga, men tyvärr är editionen därav icke tillgänglig härstädes.

³ Ross Ordbog, s. 753.

⁴ Aasen Ordb., s. 750, Ross, s. 757 f.

⁵ Jfr t. ex. Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 318 s. v. *Stær* II.

till dess ende kände bärarens karaktär: þórolfr starri skildras såsom 'frókinna ok framgiarna ok harðgørr í huívetna'.

Mellan detta *starri* och no. *starre* 'ubøjelig Person' behöver dock icke antagas omedelbart historiskt sammanhang, då det senare väl kan vara ett nyare nomen agentis av verbet *starra*.

Namnet *starri* är enligt min åsikt formellt närmast att fatta som best. form av det fisl. adjektivet *starr*, ack. *starran*. I ordböckerna råkas det endast hos Egilsson och, med oriktig översättning, hos Cleasby-Vigfusson¹. Det anträffas åtminstone två gånger i isl. poesi, såsom bestämning till båge och eggvapen². I anslutning till de anförda norska orden kan det återgivas med 'styv, motsträvig e. d.' Citaten äro:

a) Ragnvaldr kale's Håttalykill, se Edda Snorra Sturl. ed. Egilsson (Reykjav. 1848), s. 242 b₈: konungr sparn boga *starran* 'konungen tog spjörn i den styva (motsträviga) bågen och spände den'. Redan Egilsson anf. st. har riktigt hänvisat till ty. *starr* och översätter *starran* med 'stinnan, sterkan', i sitt Lex. poet. med '(ar-cum) durum, contentum';

b) i en vers av Kormak, efter senaste utgivaren F. Jónsson Den norsk-isl. skjaldedigtn., häft. B, s. 76 a (häft. A, s. 85²): *fórðia mér at morði morðvond* [fetils storðar staðr esa strandar naðri] *starr-eggiaðan* Skeggi 'det var icke en stridsklinga med synnerligen styv (motståndsduglig, hållfast) egg, som S. lämnade mig till kampen'. Jónsson återger *starr-eggiaðan* 'med usvigelig æg', Egilsson Lex. poet. '(gladius) dura acie præditus'³.

¹ Även i Hægstad o. Torps Ordbok saknas det.

² Om ett (tvivelaktigt) tredje citatställe — Rekstefia 24 (*starran?* cod. *staran?*) — se Gíslason Efterladte Skr. I: 265.

³ Möbius Kormaks Saga, s. 125 f., som skiljer *starr* från *eggiaðan* och hänför det förra ordet till *staðr* '(vapnets) elasticitet', återger *starr* med '(seine Spannkraft ist) schlaff'. Möbius ansluter sig därvid till Vigfusson, som (i sin Dictionary s. v. *starr*) likaledes förbinder *starr* med *staðr* och översätter det förra med 'blunt'. Men att skilja *eggiaðan* från *starr* är tydligen ett missgrepp, och ett *starr* 'blunt, schlaff' saknar varje hållpunkt.

Genom dessa citat från 900- och 1100-talen kan ett adj. *starr* 'styv' anses fastställt. Till dess ytterligare stöd kan nu anföras det sedan 900-talet betygade tillnamnet (och namnet) *starri*, om jag med skäl hänfört det till no. *starre*, *starra* och riktigt tolkat det såsom 'styvsint, oböjlig'. Som en biprodukt av undersökningen torde framgå, att '*starri* stare' saknar hemortsrätt i det gamla isländska ordförrådet.

25. Fno. vimpr.

Suæin vimper hette en man i Vestfold enl. en urkund av år 1402, Dipl. Norv. I: 421. — Rygh Tilnavne, s. 73, misstänker främmande ursprung för tillnamnet.

Ordet *vimper* eller i normaliserad form *vimpr*¹ finner stöd i no. dial. *vimp* m. 1. 'urolig Halvtosse, en som har en 'Vimp'; 2. sært Indfald, Grille, løs Skrue', *vimping*, *vimpedl* (= *vimp* 1.), *vimputt* 'fuld af Vimpar', *vimpa* 'vimse raskt omkring halvtosset' Telem., Sætersd., Sogn o. s. v. (Ross Ordb., s. 911). Jfr nsv. dial. *wimp* 'obetänksam' Dalarne, *vimpa* f. 'gunga' Gotland?² — Ordgruppens historia är för övrigt icke lätt att utreda, då den påtagligen till form eller betydelse kontaminerats med en eller flere synonyma ordfamiljer. Direkt eller indirekt står *vimp*-utan tvivel i relation till den av Falk o. Torp Ordbog s. v. Vimmel behandlade roten *uem*.

Fvnord. *mp* i stället för det normala litteraturspråkets *pp* är icke så alldeles sällsynt³, t. ex. *gumpr* Fr.², *dumpa* Fr.², tillnamnen *kumpr* Fr.², *rympill*, *stumpr* o. a. Främmande ord (jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 257) behöva de icke vara i annan mening än att de ursprungligen hört

¹ Jfr *prester*, *meder* 'med', *æder* 'eller' i samma urkund.

² Rietz Ordb., s. 808. De svenska orden kunna dock ursprungligen haft *hv*- och höra i så fall till en synonym ljudkomplex *hvimp*, exemplifierad hos Falk o. Torp Ordb. II: 447 s. v. vimse.

³ Detsamma gäller om *nk* och *nt* för *kk* och *tt*.

hemma blott i sådana dialekter, där assimilationen av *mp* till *pp* varit en mer eller mindre begränsad, icke en generell företeelse.

Göteborg i december 1909.

Evald Lidén.

Tillägg till sid. 30.

Till no. *kusma* o. s. v. — jfr särskilt *koosme* 'Trommesyge hos Kjøer' — höra möjligen sv. dial. Västergötl. *kåsna* 'om nötkreatur, få buken utspänd vid ätning av gräs', *kåsinga-mark* (Hof Dial. Vestrogoth., 1772, s. 187; *-mark* 'mask'), *kåsna-mark*, *kåsta-mark* 'tvestjärt, Scolopendra', som anses vålla illamående hos kreatur, om de fått sådana i sig. Vokalförhållandena äro emellertid icke klara; enligt upplysningarna hos Lampa i Sv. Landsmål 1909, s. 82, associeras dessa ord nu i folkföreställningen med västg. *kåst* 'kvast', ett helt visst ursprungligt förhållande.

E. L.

ORDFÖRTECKNING.

pna. = personnamn. tna. = tillnamn.

Fornvästnordiska och nyisländska.

<i>at auk</i> 29	<i>ká-vísi, -vís</i> 24
<i>auk</i> 29	<i>kengr</i> 18
<i>auki</i> 27	<i>kiannauk</i> tna. 25—28
<i>bamsi</i> nisl. 11 f.	<i>kianni, kiannr</i> 25
<i>bangsi</i> nisl. 13 f.	<i>kornamúli</i> tna. 29 f.
<i>Ban(g)si</i> pna. 13	<i>Korni</i> pna., tna. 30
<i>bumbr</i> nisl. 12 n. 3	<i>kosma</i> tna. 30. 48
<i>drumbi, drumbr</i> 33	<i>lirpr</i> tna. 31 f.
<i>Drymbilsrud</i> 33	<i>nit 'gnet'</i> 21
<i>dyntill</i> tna. 33	<i>partr</i> tna. 32
<i>geit-skór</i> nisl. 19 n. 2	<i>pertill</i> tna. 32—34
<i>geitskqr</i> tna. 19 f.	<i>petti</i> n. nisl. 39
<i>gnit 'gnet',</i> tna. 21	<i>ruðkarl</i> tna. 34 f.
<i>gnita-skqr</i> tna. 20 f.	<i>rympill</i> tna. 47
<i>gnúpr</i> 35	<i>selagnúpr</i> tna. 35
<i>graflax</i> tna. 21 f.	<i>skak</i> n. 35 f.
<i>gumpr</i> 47	<i>skák</i> tna. 35 f.
<i>heikja</i> nisl. 22 f.	<i>skerauki</i> tna. 27. 37
<i>hekilnef(r)</i> tna. 22 f.	<i>skinn-peita, -petta</i> tna. 38 f.
<i>heykjask</i> 23	<i>skqkull</i> 36 f.
<i>ká</i> 24	<i>slóði</i> tna. 39 f.
<i>ká-beinn</i> 24 med n. 3	<i>smeðja</i> f. nisl. 41 f.
<i>káliðbr</i> tna. 24 f.	<i>smeðra</i> tna. 41 f.

smjaðra nisl. 41 f.
sparð 4 f. 7. 8. 9
speingr 'spejare' (?) 15
sperðill '(get)exkrement' 4 ff. 8.
 9. 10. 34
sperðill 'ändtarm' nisl. 6. 10
Sperðlahlíð 6
spola tna. 3, n. 2
sporðr 6 f. 7 n. 1. 10
sporna 7 ff.
spraði tna. 9
spraðka 9

spæingr 14 ff.
spæla tna. 3, n. 2
stari 'sturnus' 43 f.
starr adj. 46 f.
starr-eggiaðr 46
starri tna., pna. 43—47
starri 'sturnus' nisl. 43 f. 47
starri 'accipenser' (?) nisl. 43
stqrr 45
stumpr tna. 47
tyrðill 33 f.
vimpr tna. 47 f.

Nynorska.

-auke, -auka i kompos. 26. 27
bamse 11 f. 13
bangs(e) m. 13 f.
bingse f. 14
hekel 23
kjeft-auka, -auke 26 f.
kusma 30 f. 48
larp, -a 31
lebba 24 f.
lerpa 31
libb, -a 24 f.
lurpa 31
parle m. 33 n. 1
peit f. 38. 39
perten 34
pīt, pīta 39
pært m. 33
pæt, pæta 'liten fisk' 39

skaak f. 36 f.
skjer-auke 37
slo(d)e m. 40
smēra 'smiske' 41 f.
smēren, smæren 41 f.
spaldre f. 9 n. 4
speril 2 f. 4. 6 f. 10
Sperillen 2, n. 4
spradda, spradla 9
sprala 7. 8 f.
sprall, -a 8 f.
spæl, se speril
spær(e)l, se speril
spærling 3
starre m. 45 f.
sterra, sterren 45 f.
stirra 45
vimp, vimpa 47

Fornsvenska.

bamse tna. 11 f. 13
falspæing tna. 14 ff.
Frøkyal pna. 18
horkarl tna. 17
korkarl tna.(?) 17

Kyaler pna. 18
kænger tna. 17 f.
skomaghare 19
skomare tna. 18 f.
Slōpi pna. 39 f.

Nysvenska.

bamb 'våmb' dial. 12
bams(e) ä. nsv., dial. 11 f. 13
bumba i sig dial. 12 n. 3
bämba i sig, bämbå dial. 12
gravlax 22
ka-vis dial. 24
kåсна dial. 48
kåsinga-mark 'tvestjärt' dial. 48
kå-vis ä. nsv., dial. 24
larp, larpa dial. 31 f.
lebb dial. 25
libb dial. 24 f.
lirp, -o, -a dial. 31 f.
lorp, lorpa dial. 31 f.
mjölöka 27 f.
pet-ål dial. 39
skom(m)are 18 f.

skomma, skomra 'schustern' 19
skåk 'skakel' dial. 36 f.
slöe n. dial. 40
smær, -a dial. 41 f.
snålibba dial. 25
sparing 'gödsel' 5 n. 1
spjêl 'spjärna' dial. 7. 9
spōl 'stjärt' dial. 6 f.
spær|a 'sparka' dial. 9
späl 'smal, fin' dial. 3 n. 1
spæ| 'svans' dial. 2
spær|o dial. 4. 9
stare 44
Stare pna. 44
starr 45
wimp, vimpa dial. 47
ök m. 'skarv' dial. 28

Danska.

bams, bamse, bamset 11 f.
bamsing 11. 13
Kaulfr (run.) 24 med n. 4

sbarlu (run.) 1—4
stær 44

Västgermanska. Gotiska.

bambel, bampel nht. 12
bammen, bampen nht. 12

bams, bamschen nht. 12
bamsey eng. dial. 11 f.

chwadilla fht. 30 f. (48)
koder mlt. 30 f. (48)
kossem nndl. 30 f. (48)
qīpus got. 30 f. (48)
schmad(d)ern nlt., nht. 42
schmant nht. 42

smēþe ags. 42
sporte 'Schwanz' mht. 7
spraddelen nlt. 9
spratalōn fht. 7. 8
star nht. 44
starr nht. 45 f.

Lat. Grek. Balt.

guttur lat. 31, n. 1

σπυρθίλω 10

σφαῖρα 8 n. 1

ἀσπαίρω 7. 8

σφυράς 7 f. 9

πορθυγγίς 8

πύραθος 7 f. 9

pires pl. lett. 8

σπόρθυγγες, σπορθύγγια 7 f. 9

spirà lit. 5 n. 1. 7. 8. 9

σπύραθοι, σφυράς 5 n. 1. 7 f. 9

spirti lit. 7. 8

Finska.

manto, mantu 42 n. 2

kusma 30. (48)

kuisma 30. (48)

paita 38

Fornsvenskt lagspråk.

I. Strödda anteckningar.

Vgl I. Ærfpær bolcær 11.

Texten i Cod. Holm. B 59 lyder:

Dræpær maþær man wil hava arf hans. han skal iki arvi hans væræ. Sighir han at han drap han mæþ vapæ værki. han skal væria sik mæþ luktri hæræsz namd. Varþær han varþær han skal arf takæ. Fals han at laghum þa skal annær þær arf takæ. þæn dræpæ ær skyldestær. Collin-Schlyter sid. 27: 19—22.

Yngre Västgöotalagens huvudhandskrift har enligt Collin-Schlyter sid. 137 på motsvarande ställe [Aruæ bolker XIV]:

Dræper maþer man. vil haua arf hans. han skal eig arue hans væræ. Sigher han at han drap han meþ vapa værki. þet skal luct hæræz næmpdin væriæ eller fællæ. Warþer han eig varþer. þa skal han arf taka. ær skyldæster ær þem dræpnæ.

I anslutning till läsarten i Vgl II emendera Collin och Schlyter texten i Vgl I och läsa *þæm dræpnæ* i st. f. *þæn dræpæ*. Denna emendation accepteras av Schwarz-Noreen¹, Vendell², Ahlén³, Otman⁴, Beauchet⁵

¹ Schwarz-Noreen Äldre Västgöotalagen, normaliserad text, Upsala 1876, sid. 24: *þem dræpnæ*.

² H. Vendell Äldre Västgöotalagen, normaliserad text, Helsingfors 1897, sid. 25: *þem dræpnæ*.

³ K. Ahlén Om verbets syntax i den äldre fornsvenskan, Örebro 1888, sid. 24: *þæm dræpnæ*.

⁴ I. Otman Äldre Västgöotalagen öfversatt och förklarad, Helsingfors 1883, sid. 38: 'som till den dräpne är närskyldast'.

⁵ L. Beauchet Loi de Vestrogothie, Paris 1894, sid. 181: 'qui est le plus proche parent du mort'.

och innebär icke något grövre våld mot handskriften. I händelse urtexten hade *þæ*¹, kan skrivningen *þæn* i Cod. Holm. B 59 bero på felaktig upplösning av nasalförkortningen. Formen *dræpæ* i st. f. *dræpnæ* kan hava uppkommit genom att skrivaren överhoppat en bokstav — ett mycket ofta återkommande slarvfel².

Varje emendation, även den lindrigaste, måste emellertid väcka betänkligheter, om den icke är nödvändig. För min del tror jag, att den ovan refererade konjekturen icke kan rättfärdigas på språkliga grunder.

För att kunna bedöma den emenderade satsen måste vi känna det ordförråd, som begagnas i Cod. Holm. B 59, då fråga är om dråp. Redan en blick i Collin-Schlyters glossar lär oss, att ordet *drapari*, *dræpari*, som är belagt flerstädes i Vgl II, saknas i Vgl I. I stället användes *væghændi* [Collin-Schlyter 10: 5] eller *bani* [10: 7]. Och då man vet, att bildningarna på *-ari-* [= lat. *-ārius*] i de germanska språken föregingos av en äldre typ av nomina agentis, nämligen *an*-stammar bildade på rötter eller till verb³, ligger det nära till hands att förmoda, att fvästg. vid den tidpunkt, då ordet *drapari* ännu ej var i bruk, känt ett nomen agentis **dræpi* med betydelsen dråpare⁴. Är detta antagande riktigt, ger ärvdabalkens 11. flock i Vgl I en alldeles förträfflig mening, utan att någon ändring av texten i Cod. Holm. B 59 vidtages. Översättningen av flockens tio sista ord blir följande:

¹ Dsm *þæm* förekommer i Vgl I sid. 29: 16 och dp *þæm* 7: 19, 58: 1.

² Man torde icke få antaga, att urtexten haft **dræpnæ*, med ett *n* som angivits genom förkortningstecken. Jag har granskat över 300 fall av nasalförkortning i Cod. Holm. B 59, och i alla dessa fall stod den med förkortningstecken återgivna nasalen efter vokal.

³ Kluge Nominale Stammbildungslehre II § 15.

⁴ Jfr Noreen, Arkiv för nordisk filologi V 386, om översättningen av *scapi* Vgl I 5: 8 med 'skadegörare', icke 'skada'. Inkast mot Noreens uppfattning av ett parallellställe i Dalalagen göras av Brate i 'Dalalagens böjningslära', Stockholm 1890, sid. 17.

— — *då skal annan man där taga arv, den som¹ är närmast släkt med dråparen.*

Med hänsyn till språkformer och satskonstruktion kunna, såvitt jag förstår, inga invändningar framställas mot den förändrade uppfattning av texten, som jag här velat göra gällande gentemot äldre tolkare. På sin höjd kunde det anmärkas, att ordet **dræpi* eljes icke är belagt. Men då det kan föras till en i ordbildningsläran välbekant grupp, som i äldsta tider var rikligt företrädd och längre fram undanträngdes av en yngre, inlånad typ — den till vilken *drapari* i Vgl II räknas — synes det mig, att man med lugn kan låta ds *dræpæ* stå, såvida icke andra skäl än rent språkliga framtvinga en emendation.

Det definitiva valet mellan Collin-Schlyters läsning och min (=huvudhandskriftens oförändrade text) kan icke träffas, utan att den jämförande rättshistorien får ett ord med i laget. Med dessa rader har jag blott velat påpeka, att Vgl I, tolkad utan textändring, ger vid handen, att dråpare väl förverkade sin egen men ej sina arvingars rätt, om han avdagatog en person, vars arvinge han under normala förhållanden skulle varit.

Bestämningarna i Vgl II AB XIV synas mig icke avgörande för uppfattningen av Vgl I ÆB flock 11. Ty vid den tidpunkt, då Vgl II nedskrevs, hade ordet *drapari* vunnit burskap, och den äldre formen **dræpi* hade säkerligen fallit i glömska. Det låg då mycket nära till hands att uppfatta orden *þæn dræpæ* som felskrivning för *þæm* (*þem*) *dræpnæ*, synnerligast om *þæn* i urtexten var skrivet med förkortningstecken för nasalen.

¹ Pron. *þæn* använt som determinativum med utelämnat relativum förekommer mycket ofta i Vgl I. Jfr t. ex. *þæn ætær* 11: 12, *þæn rryuæ will* 42: 8. *bonde þæn sins haur mist* 54: 17. *þæn i hændi haur* 58: 2. Se även Klockhoff Relativsatsen i den äldre fornsvenskan, Karlstad 1884, sidd. 42—43, Noreen Aschw. Gr. § 517.

Vgl I. Rætløsæ bolcær 3 § 1.

Få ställen i den fsv. laglitteraturen hava kommenterats med större iver än denna paragraf, som lyder:

*konongær skal næmd firi sik sætiæ ok lagmaþer a þingi*¹. Collin-Schlyter 37: 13.

eller i Vgl II:

kononger skal nempð firi sik sætiæ. ok laghmaþer a þingæ. Collin-Schlyter 151: 18.

Enligt Schlyter I sid. 37 not 23, glossaret sid. 533 a och 'Ordbok' sidd. 746, 815 f. äro formerna *þingi*, *þinghe*, *þingæ* likvärdiga med normalfsv. *þinga* och betyda 'hålla ting', 'tingta'.

I ordboken polemiserar Schlyter mot en mening, som framställts av Hjärne i hans avhandling 'Om den fornsvenska nämnden', Upsala 1872, sid. 16 not 2. Enligt Hjärne är *þingi* [*þingæ*] att uppfatta som ds av *þing*, och stadgandet innebar en föreskrift, att nämnden skulle svärja inför konungen, då han dömde, men å tinget, då lagmannen satt till doms. Och då det i nästa paragraf säges *þæt hetir. e aldragætæ þing ær laghmaþer ær .a.* drager Hjärne den slutsatsen, att § 1 förbjöd lagmannen att öva domsrätt vid annat tillfälle än på alla götars ting.

F. Ödberg Om Den Svenske konungens Domsrätt I, Stockholm 1875, sidd. 14—16, refererar Schlyters och Hjärnes meningar, samt uttalar sina tvivelsmål, huruvida Hjärne har rätt, då han i Vgl I RB 1: 3 ser ett erkännande av konungens domsrätt.

Samme forskare, F. Ödberg, har i 'Historiskt bibliotek' utgivet av Carl Silfverstolpe IV 1877 sidd. 187—226 publicerat en artikel med titeln 'Om svenske konungens domsrätt'. Sid. 189 säger han, att den äldre Västgöotalagen knappt omtalar konungens domsrätt, men tillägger sid. 190, att det i nämnda lag finnes ett ställe, vilket skulle kunna tolkas som bevis för att en sådan

¹ Hdskr. I har *þinghe*. Jfr Collin-Schlyter I sid. 37 not 23 och Schlyter Ordbok sidd. 815 f.

domsrätt var förhanden, nämligen den paragraf, i vilken det säges, att 'konungen skall nämnd för sig sätta'.

Schwarz-Noreen Äldre Västgötalagen sid. 83: 20 läsa *þingæ* likasom Schlyter. Otman Äldre Västgötalagen sid. 52 följer Schlyter.

Noreen Ark. f. nord. fil. V 393 uppfattar orden *a þingi* som konj. pres. av ett verbum *a-þinga* med betydelsen 'påtinga', 'uppbåda'.

K. H. Karlsson Den svenske konungens domsrätt, Stockholm 1890, sidd. 8—10, kommenterar RB 3: 1 och uttalar sidd. 9—10 som sin åsikt, att ifrågavarande paragraf är korrumpierad. Karlsson anser sig icke kunna restituera den ursprungliga läsarten. Sid. 10 not 1 nämner Karlsson, att *sætiæ*, enligt meddelande av Söderwall, icke behöver betyda 'tillsätta', utan även kan översättas med 'låta sammanträda'. Sid. 49 omtalas, att östgötalagmannen Magnus Knutsson år 1347 'presentibus Nicolao Thuresson, Nicolao Gudzeresson et Arnichino Knutsson — — — — iudicium regium habentibus' utfärdat ett dombrev, varav Karlsson sluter, att de omtalade herrarna varit medlemmar av en konungsnämnd.

Beauchet Loi de Vestrogothie, Paris 1894, följer i sin översättning sidd. 202—3 Schlyters tolkning, men refererar sid. 203 not 5 även Hjärnes mening och hänvisar till Ödbergs avhandling sidd. 14—16.

Noreen Altschwedisches Lesebuch ¹, Halle 1892—1894, sid. 117, hänvisar till tidigare uttalanden under påpekande av att meningen är oklar.

Wadstein Nord. Tidsskr. f. Fil. 3 R. V sidd. 24 ff. anser likasom Hjärne, att orden *firi sik* och *a þingi* stå i motsats till varandra, men Wadsteins uppfattning är, att stadgandet avsåg ett förbud för konungen att sammankalla nämnd på tinget, där lagmannen ensam fick göra det. I anslutning till Söderwall uttalar Wadstein som sin mening, att *sætiæ* betyder 'låta sammanträda'. W. ser i konungens nämnd en början till det, som sedan kallats *kunungs ræfst*.

Vendell Äldre Västgötalagen, Helsingfors 1897,

sid. 35: 23, läser *a þingi*, men refererar sidd. 89—90 även avvikande meningar.

Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgötalagen, Göteborg 1898¹, sid. 9, anser likasom Karlsson, att texten är starkt korrumpierad, instämmer i ett uttalande av Karlsson [sid. 9] om att textstället ursprungligen handlat om lagmans val och anför som stöd för denna åsikt icke blott analogien med flockarna 1 och 2 utan även innehållsförteckningen till R. B. i Vgl II.

Noreen Altschwedisches Lesebuch^{II}, Stockholm—Halle 1904, sid. 117, följer med någon tvekan Wadstein och hänvisar även till Karlsson sid. 49.

Kjellén Stat och samhälle i det gamla Vestergötland II, Tillägg, Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift I h. 10, sid. 21, Stockholm 1899, refererar och grupperar tidigare uttalanden, men avhåller sig från att framlägga någon egen mening.

'Non liquet' är synbarligen facit av den hittills förda diskussionen. Då må det vara tillåtet att söka frågans lösning på en ny väg.

Jag läser utan ändring av huvudhandskriften:

§ 1. *konongær skal næmd firi sik sætiæ ok lagmaþer a þingi.* § 2. *þæt hetir. e aldragætæ þing ær laghmaþer ær .a.*

och översätter, i det jag innesluter inom klammer sådant, som icke är direkt utsagt men som bör underförstås:

Konungen och lagmannen äga att sammankalla nämnden inför sig på tinget. [Konungens närvaro är dock icke nödvändig.] Det heter alltid alla götars ting, såsnart lagmannen är tillstädes.

Konungen var sålunda ett slags hedersordförande, som intog första platsen, i händelse han infann sig, men tingsförrättningen miste intet av sin laga kraft, om han var borta, och förhandlingarna leddes av den verkliga

¹ Särtryck ur högskolans årsskrift IV. 3, där särtryckets sid. 1 motsvaras av sid. 12.

ordföranden, lagmannen. I sitt ovan omtalade arbete 'Om den fornsvenska nämnden' sidd. 46 f. säger Hjärne: 'Å allmogens ting var konungen endast en aktad och fruktad gäst, som med sin närvaro gaf ökad kraft åt de beslut, som der fattades'.

Jag ser icke något som helst reellt eller formellt hinder, som skulle resa sig mot denna tolkning.

Att det ena subjektet [*konongær*] går före predikatet, medan det andra [*lagmaþer*] följer efter, betyder ingenting. I *Giptær bolcær* 9 § 6 [Schlyter 36: 7—8] läsa vi med likartad ordställning:

at frænsim þerræ ær sva skylþ at þer mughv eigh bo mæþ gusz rætti. ællær sifskapær.

Avståndet mellan de både subjekten [*frænsim* och *sifskapær*] är här till och med större än i RB 3 § 1.

Ej heller har man rätt att stöta sig vid singularen *skal*, på den grund att subjekten äro tvenne. I dylika fall kan predikatet rätta sig enbart efter det närmaste subjektet. Jag hänvisar till *Iorþær bolcær* 9 [Schlyter 45: 21], där det heter:

Hittis at kirkiugærþær ok toptærgarþær.

Vgl I. Rætløsæ bolcær 8.

fær fælengh Collin-Schlyter 39: 13. *fær fælængh* 39: 15. *færfølingh* 39: 17. *færføling* 39: 21.

Detta ords betydelse och härledning är omstridd. Så mycket är klart, att därmed betecknas ett slags åverkan å andras kreatur. De beläggställen, som kunna kasta ljus över ordet anföras till största delen af S. Bugge i Arkiv f. nord. fil. II s. 236 och äro följande:

N. g. L. II s. 523 [Codex af den ældre Eidsivathings- eller Borgarthings-Lov]: *En ef maðr a þriu nout. þa er fiar fælengh a tveim. en ubota værk ef oll hæggþriu.*

N. g. L. II s. 126 f. [Nyere Lands-Lov, VII Landsleiebolck]:

Ef fear fæling¹ uerðr a bu manz. XXXVII. Nu uerðr fear fæling a bu manz. a geitum eða a sauðum. ef maðr drepr oc uil eigi við ganga. En ef maðr a gíafgollt þann er uerðr er halfrar merkr. þar uerðr fearfæling a þui einu suini. A nautum oc rossom er þo fear fæling at eigi drepi. oc þegar er fear fæling a fenaðe er eigi bera fætr heim til husa eiganda. en mork silfrs liggr við fear fæling. — — — — —

En ef naut eða ross er sært eða bart oc bera þo fætr heim til hus eiganda. af er þa fear fæling — — —

Det citat, som Storm-Hertzberg N. g. L. V, sid. 192 b, anföra ur Jb. llb 39 har jag ej kunnat anträffa. Det finnes varken i N. g. L. IV s. 279 f., där man närmast skulle vänta att finna det, eller i Ólafur Halldórs-sons upplaga av Jónsbók, København 1904, sidd. 169 f.

Vgl I Collin-Schlyter 39: 13. *Dræpær maþær hors ællær nôt firi manni. vetir feær fœlengh. — — — — — 15 at þu drapt fæ hans ok vete hanum fearfœlengh. — — — — — 17 at þu vete mæf fearfœlingh ok þu drapt fæ mit. — — — 20—21 Æn þæt fæ ær dræpit. ær tueggæ œræ ær] vært. ællær tvem œrum. bættæ. þæt ær full fearfœling.*

Vgl II Collin-Schlyter 155: 6. *Dræper maþer hors æller nôt firi manni ok vetær hanum fæiærfœlengh* [Cod. G. *feafœlgning*, F. *fœiærfœling*]. — — — — — 10 at þu vete mæf fearfœlengh oc þu drapt fæ mit. — — — 15 þæt ær allt fæiærfœlengh. — — — 17 eig ær søþer fœiærfœlengh [G. *feafœlinger*, K. *fearfœlinger*].

Ög Collin-Schlyter 213: 3—4. *Nu dræpær man fæ manz ok bær i fialstær han hetir fæ fylingær.*

Det har av gammalt varit vanligt att sammanställa *fœling* f. och *fylingær* m. med fvno. *fela*, fsv. *fiæla* 'dölja' och dess släktingar. Så göra Collin och Schlyter i

¹ De former, som närmast äro föremål för diskussion, framhållas genom spärrning.

Corpus Iuris I s. 402 b, där *fearføling* översattes med 'fädöljande' och i II 270 a, där betydelsen av *fæ-fylingær* säges vara 'fädöljare'. Samma tolkningar ger Schlyter i sin 'Ordbok' sidd. 205 och 206, och Fritzner I sid. 425 b följer Schlyter. Möbius *Analecta* II 243 anser¹, att *fælengh* blott är en onöjaktig beteckning för *feling*. Rydqvist IV 32 not 1 söker stödja antagandet av en förbindelse mellan *fear-føling* och *fela* genom att hänvisa till fvno. *fōli* och fgotl. *fuli* (*fyli*) 'tjuvgods'. Cleasby-Vigfusson s. 147 b sammanställer *fiár-fæling* med *fōli*. Tanken på ett lömskt tillvägagående ligger väl också under Erik Jonssons översättning 'Kvægtyveri' i 'Oldnordisk Ordbog' Kjøbenhavn 1863.

Ehuru Brandt *Forelæsninger over den norske Rets-historie* II 116 f. framhåller, att det hemlighetsfulla förfarandet utgör ett viktigt moment i den handling, som benämnes *fiár-fæling*, är han dock [sid. 117 not 1] böjd för att härleda ordet icke från *fela* 'dölja' utan från *fōla* 'håna, behandla på ett förnedrande sätt', ett verb, som är avlett av det från franskan lånade *fōl* n. 'dåre'. Denna Brandts tanke har upptagits och utförts vidare av S. Bugge i *Arkiv f. nord. fil.* II sidd. 236 ff. och försvaras med eftertryck av Storm-Hertzberg i glossaret till *Norges gamle Love* sid. 192 b.

De viktigaste punkterna i Bugges argumentering är följande:

1. Av starka verb bildas icke abstrakta på *-ing* utan på *-ning*, och vokalisationen hos dessa ord på *-ning* är densamma som i pret. ptc. Följaktligen kan *-fæling* ej vara avlett av *fela*.

2. Söderberg *Fgutn. ljudl.* s. 17 har visat, att fgotl. *fuli* och fvno. *foli* (alltså icke **fōli*) hava kort rotvokal². Med anledning härav betraktar Bugge *foli* som kortstavigt och anmärker, att fem. på *-ing*, som beteckna en handling, icke avledas av substantiv med kort första stavelse.

¹ Se Bugge *Ark. f. nord. fil.* II sid. 236.

² Jfr Fritzner-(Bugge) III 1108, men även Noreen *Aisl. Gr.* III § 119.2, som antager förlängning av *o* för *lh* (*fela* = got. *filhan*).

3. I Thomas saga sid. 247 är verbet *føla* anträffat i betydelsen 'stympa'. Det latinska originalet har *mutilavit* där översättningen har *fœllte*.

4. Det ffr. verbet *afoler*, härlett av *fol*, nfr. *fou*, visar samma betydelseutveckling som fvno. *føla* och betyder bl. a. 'estropier', 'mutiler'.

Formen *feafølging*, som tydligen är en *-ning*-avledning, besläktad med *fiæla*, part. *-fulghin*, har helt och hållet undgått Bugges uppmärksamhet.

Mot punkt 2 i Bugges bevisföring kan göras den invändningen, att fvno. *foli* och fgotl. *fuli*, även om rotvokalen var kort, från ordbildningslärans ståndpunkt dock måste betraktas som långstaviga, emedan deras stam var **fulhan-*, och den korta vokalen sålunda efterföljdes av två konsonanter. Vidare synes det mig, att Bugge icke fäst nog vikt vid den omständigheten, att ordalagen i Vgl I och II synas giva vid handen, att *fear-føling* var en handling, som företogs i samband med dråp å kreatur samt efter dråpet¹. Denna betydelse hos ordet framskymtar även i ett av de anförda citaten ur N. g. L. II: *Nv uerðr fear føeling a bu manz — — — ef maðr drepr oc uil eigi uið ganga*. I Ög säges uttryckligen, att den efter dråp å kreatur företagna handling, genom vilken en person förvärvar namnet *fæ-fylingær*, består i gömmande av det ihjälslagna djuret.

Bugge lämnar Östgöotalagens *fæ fylingær* oförklarad icke blott med hänsyn till betydelsen utan ock med avseende å formen, ty *fylingær* kan icke härledas ur *føla* med ledning av någon känd, för dialekten i Ög gällande ljudlag². Bugge anmärker loc. cit. sid. 237, att *fjár-*

¹ Jfr citaten från Corpus Iuris I 39: 13, 39: 15 och 155: 6. Sid. 39: 17 [jfr 155: 10] står visserligen *at þv uete mæf fearfølingh ok þv drapt fæ mit*, men dessa ord kunna mycket väl betyda 'att du begick *fearføling* mot mig efter att hava dräpt mitt kreatur', varvid man vinner full överensstämmelse med de tre förstnämnda citaten.

² Till nöd kunde man betrakta *fylingær* som en gotlandism. Om gotlandismer i fsv. handskrifter se Pipping Guta lag och Guta saga. Inledning sidd. CVII ff.

fœling icke kan skiljas från *fœla* 'stympta', men det synes mig minst sagt lika svårt att skilja *feær fœling* i Vgl I och II från *fæ fylingær* i Ög.

I själva verket tror jag, att dessa ord kunna sammanställas med varandra och med verbet *fiæla* 'dölja', 'nedgräva'¹ utan att man invecklar sig i de svårigheter, för vilka Bugge varnar.

Om vi taga som mönster den bildningstyp, som representeras av fvno. *baug-broti* 'ringbrytare', få vi för 'fä-döljare' i fvno. formen **fé-foli*, i fvästg. **fæ-fole* och i föstg. **fæ-fuli*². Användningen av *an*-stammar som nomina agentis hade emellertid redan före begynnelsen av den litterära tiden undergått en stark reduktion, och flere hithörande ord ersattes successivt med bildningar av annat slag³.

Då det gällde att finna en modernare form för föstg. **fæ-fuli*, låg det utan tvivel närmast till hands att välja ändelsen *-ingr*, som jämte *-ingi* hade en vidsträckt användning i nomenklaturen för missdådare (*nipinger*, *morþingi*). Om **gornipingær* (Skånelagens *gornithing*) användes i Östergötl. som namn på dem, vilka begingo illgärningar mot kreatur, torde vi med skäl kunna antaga, att *fæ fylingær* uppkommit av äldre **fæ-fuli* under inflytande av **gornipingær*, som ju hörde till alldeles samma föreställningskrets.

På västgötskt område skulle vi då vänta formen **fæ-fœlingær*, på liknande sätt ombildad av **fæ-fole*. Vi finna här intet namn på själve missdådarken, men hans gärning benämnes *feær-fœling*, *fea-fœlning*. För att förklara dessa

¹ Betydelsen 'begrava' är belagd icke blott för got. *filhan* och fvno. *fela*, utan även för fsv. *fiæla*. Neckel har i PBB XXXIV s. 580 f. tolkat Kolunda-stenens *fulku* som *fulgu* 'begrovo'. Annorlunda v. Friesen Historiska runinskrifter, Fornvännen 1909, s. 79 not 1.

² Angående *a*-omljudet hos maskulina *an*-stammar i fvno., fvästg. och föstg. se Hultman Hälsingelagen sidd. 195 och 265. Från fvno. kunna massor av exempel anföras (*moli* m. fl., Hultman s. 195), från fvästg. ds *folæ* (3 ggr i Vgl II), från föstg. *sarþuli* (3 ggr i Ög).

³ Sålunda ersattes *dræpi* i Vgl I med *dræpari*, *drapari* i Vgl II. Se ovan sidd. 1 ff.

former behöva vi icke ens diskutera rotstavelens kvantitet hos *foli*; de utgöra synbarligen kompromissbildningar, som påverkats å ena sidan av **fæ-følingær* m [= föstg. *fæ-fy-lingær*], å andra sidan av ett normalt verbalabstraktum **feær-fulgning* f.

Enligt dessa antaganden, som till fullo förklara formen både hos föstg. *fæ-fylingær* och fvästg. *feær-føling*, *fea-følgning*, skulle det förra ordet betyda 'fä-gömmare' eller 'fä-nedgrävare', det senare 'fä-gömmande' eller 'fä-nedgrävning'. För det föstg. ordet är denna betydelse den enda, som överhuvud kan accepteras, och översättningen av fvästg. *feær-føling* stämmer förträffligt med det faktum, att *feær-føling* omtalas såsom en handling, vilken utföres efter det man dräpt ett kreatur. I fno. synes *fiær-føling* hava fått den något utvidgade betydelsen av åverkan å kreatur, detta säkerligen under inflytande av verbet *føla* 'stympa', som ju är belagt på västnordiskt område, men icke på svenskt ¹.

Vgl I. Rætløsæ bolcær 9.

ræþæ wætti. Collin-Schlyter 40: 6.

Editorerna läsa *reþæ wætti* [Schwarz-Noreen 36: 15, Vendell 38: 26], och Otman översätter (s. 57) dessa ord med 'tillrusta vittnesmål', Beauchet (s. 209) med 'préparer ses témoins'. Schlyter har både i glossaret och i ordboken översättningen 'tillkalla vitnen', 'hafva dem i beredskap'.

Närmaste orsaken till att *ræþæ* uppfattats såsom likvärdigt med *reþæ* är väl den, att Vgl II 156: 16 har *reþæ wætti*, och till försvar för denna åsikt kan anföras, dels att *reþæ* ger god mening, dels att æ i st. f. väntat e stundom förekommer i Vgl I. De viktigaste och med *ræþæ* 40: 6 närmast jämförliga fallen äro 3ppi *hætæ* 11: 13, 3spi

¹ Reflexivet *følas* betyder i fsv. 'vara löpsk'. Jfr Schlyter Ordbok sid. 214 b.

vætir 19: 12 och inf. *lædæ* 53: 17. Men ojämförligt mycket vanligare är i Vgl I skrivningen *æ* i st. f. *a*. Det ligger sålunda i viss mån närmare till hands att utläsa *ræþæ* som *raþæ*, och det synes mig, att man även då kan finna en fullt rimlig tolkning.

Från att hafva betytt 'råda över', 'bestämma' [med dat.] har *raþa* i vissa förbindelser blivit liktydigt med 'utse', 'nämna'. Jfr fraserna *raþa [halvi] næmd* Schlyter Ordbok sid. 467 b, *raþa halvi syn*, *raþa þrim mannum* ibid. sid. 508 a. I analogi härmed kan *raþa vætti* anses hava betytt 'råda över vittnesmålet', 'utse vittnen'.

Skrivningen *reþæ* i Vgl II är ej avgörande för vår tolkning av stället. Redan den urtext, från vilken Vgl I och Vgl II härstamma, kan hava haft skrivningen *ræþæ* i st. f. *raþæ*, och i Vgl I förekommer *e* ymnigt i sådana fall, där grundtexten — visserligen på andra grunder — torde hava haft *æ*. Ur samma flock, som innehåller ordet *reþæ* kunna anföras fallen *þen*, *helðer*, *siunettingh*, *retmæli*, *hender*. Dessutom kan grundtextens *ræþæ* rent av hava missuppfattats som likvärdigt med *reþæ* 'iordningställa'.

Det synes mig icke möjligt att med full trygghet träffa valet mellan läsningarna *reþæ* och *raþæ*, som båda äro i huvudsak tillfredsställande.

Vgl I. Rætløsæ bolcær 9.

kræfiæ bokær. Collin-Schlyter 40: 6—7.

Alla utgivare från och med Schlyter ändra här texten och läsa *bøtær* i nära anslutning till Vgl II 156: 16, som har *bøter*, och översättarna följa dem i spåren. Otman s. 57: 'kräfva böter'. *Beauchet* sid. 209: 'réclamer l'amende'. Emellertid synes det mig sannolikt, att läsningen *bøter* i Vgl II insmugit sig i texten på grund därav, att sammanställningen *kræfiæ bøtær* var ytterst vanlig, och *bokær* av en ouppmärksam avskrivare lätt kunde läsas som *bøtær*. En felskrivning *bokær* i st. f. *bøtær* är svårare att förstå.

Det synes mig därför, att Vgl I här, likasom så ofta eljes, har vitsord framför Vgl II, och någon svårighet att tolka frasen *kræfiæ bokær* föreligger icke.

Bokær är naturligtvis gsg av *bok* f. 'bok', 'bibel'. Verbet *kræfiæ* konstrueras visserligen i regeln med ack. i Vgl I, men konstruktionen med gen. är belagd utom på detta ställe även i Mylnu bolvær 52: 13—14, där det heter: *þa skal han sær væghær kræfiæ*.

Kræfiæ bokær betyder enligt min mening 'fordra att bibeln tages fram', 'fordra att (jämte sina vittnen) få gå ed på bibeln'. Att bibeln, kallad *bok*, redan tidigt användes vid edgång inför rätta framgår av många ställen i lagarna. Se härom Schlyter Ordbok sid. 78 b.

Uttrycket *kræfiæ bokær* 'fordra att en bibel anskaffas' är så mycket lämpligare, som det på denna tid ingalunda alltid fanns en bibel till hands. Ög stadgar [Ræfsta balkær VIII § 1, Collin-Schlyter sid. 172: 8 ff.] uttryckligt straff för den, som genom att röva bort bibeln förhindrar en edgång.

Vgl I. Þiuvæ bolvær 3 § 1.

Værþær þiuvær takin a vægh ok eigh af þem ær firi styld ær wrþin. þa skal han þiuf hem mæþ sær lædæ ok bud sændæ þem svm þiuvær þær ær. Collin-Schlyter 53: 16—18.

Schlyter sid. 53 not 2 emenderar *þiuvær þær* till *þiuvæþær*. Schwarz och Noreen s. 48: 17 återgiva handskriftens text oförändrad, men angiva icke, huru de tänka sig översättningen av den passus, som Schlyter icke ansett sig kunna tolka utan att verkställa en emendation. Otman sid. 74 och not 6 ansluter sig till Schlyters mening och anför, att Vgl II på motsvarande ställe har *ær stolin var*¹. Beauchet s. 236: 9 översätter i

¹ Cod. Holm. B 58 har faktiskt *ær stolin var*. Se Schlyter 167: 5.

Schlyters anda: *à celui qui a été volé*. Vendell s. 51: 15 följer grundtexten likasom Schwarz-Noreen. Noreen Altschwedisches Lesebuch [båda upplagorna] s. 2: 20 och s. 117 bibehåller handskriftens läsart och fattar *sum* såsom likvärdigt med gen. av ett relativpronomen.

Schlyters emendation har ett visst stöd i frasen *þu æst þiuwæper* Vm, Manhælghis B. XXX 10, Schlyter 168: 19, av vilken framgår, att participiet *þiuwæper* 'bestulen' funnits i lagspråket, men den tvingar oss att antaga en felskrivning, som synes svår att förklara¹. Mot Noreens översättning kan invändas, att *sum* i betydelsen 'vars' knappast torde använts. Noreen har icke anfört något parallellcitat, och jag känner intet sådant. Men det finnes måhända en tredje utväg att få texten tolkad.

Nysvenskt *som* användes ofta i temporal betydelse, likvärdigt med det fullständigare uttrycket *så snart som* och detta språkbruk har gamla anor. I sin 'Ordbok' II sid. 547 a, mom. 14 anför Söderwall fornsvenska exempel på *sum* använt i denna betydelse och bl. a. ett från år 1347 [*hwarn morghon som af rensät är*]. Temporalt *sum* [=just som] förekommer måhända redan i Åkirkebyfuntens inskrift. Se härom Noreen Ark. f. nord. fil. VI 366 not 2. Orden *svm þiuwær þær ær* kunna alltså betyda: *genast som tjuven är där*.

Jag antager, att den omtvistade paragrafen ursprungligen avslutats med orden

— — *ok bud sændæ þem, sum stolen var, svm þiuwær þær ær*.

Orden *sum stolen var* har jag infogat med stöd av den yngre redaktionens *ær stolir var*. Orsaken till att de överhoppats är naturligtvis den, att kopisten efter nedskrivandet av det första *sum* trodde sig hava skrivit det andra.

¹ Man kunde dock tänka sig att *þiuwær þær* stått för *þiuwæþær* på grund av omvänd skrivning, då man i Vgl II stundom finner *-þ-r-* i st. f. *-rþ-r-*. Ur Vgl I K kan måhända anföras den omvända skrivningen *marder*. [Noreen Ark. V 386 f.]

Översättningen av paragrafens slutord blir sålunda:
 — — och sända bud till den bestulne, genast som tjuven
 är där.

Vgl I. Þiuvæ bolkær 5.

Værþer maþær stolen vrækær fiæt æptir fællir .i. kæfti.
fyrst skal by letæ. Collin-Schlyter 54: 10—11.

Vgl II har på motsvarande ställe:

Warþer maþer stolin wrækir fiæt æptir. fællir .i. kiæfli.
først skal by lætæ. Collin-Schlyter 168: 11—12.

Man har tvistat, huruvida det bör läsas *kæfti*, såsom Vgl I har, eller *k(i)æfli* [Vgl II]. Collin-Schlyter sidd. 54, 168 not 49 och 445 b läsa *k(i)æfti*, och *kæfti* föredrages även av Schlyter Ordbok sid. 361, Beauchet s. 238: 1, Westman Ark. f. nord. fil. XIX 307—314, Noreen Altschwedisches Lesebuch II 3: 1 och 149 a. Läsningen *kæfli* väljes däremot av Schwarz-Noreen 49: 9, Otman s. 75 och not 10, Fritzner Ordbog II 270, Noreen Altschwedisches Lesebuch I 3: 1 och 147, Storm och Hertzberg N. g. L. V 338 f., Vendell 52: 3 och 93, samt av Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgöotalagen sidd. 14 f.

Ett av Schlyters argument [se Ordbok sid. 361] för bibehållande av läsarten *kæfti* består i en hänvisning till möjligheten av att på detta sätt åstadkomma ett slutrim *æfti(r) ∼ kæfti*, men detta argument har med skäl eliminerats av Cederschiöld. Vidare har Cederschiöld påpekat, att en stötande subjektsväxling uppkommer, om man med Collin-Schlyter¹ och Beauchet översätter *fællir i kæfti* med orden 'tjuften gömmer undan det stulna', 'le voleur fait disparaître l'objet volé', och Schlyter har i 'Ordbok' anmärkt, att den av honom och Collin tidi-

¹ Collin-Schlyter stödjer sig delvis på Stiernhöök och Loccenius.

gare givna översättningen ej passar i sammanhanget, som synes fordra, att orden *fællir i k.* skulle antyda, att förföljaren mister spåret.

Westman läser *kæfti*, emedan han anser, att man bör följa Vgl I, sålänge en rimlig mening kan framletas ur denna handskrift. Westman översätter *kæfti* med *[kreaturs]fåll*¹ och visar genom anförande av moderna dialektord, att ett fsv. *kæfti* med denna betydelse måste ha funnits. Till Westmans utläggning hänvisar Noreen i *Altschwedisches Lesebuch* II.

Jag är fullständigt ense med Westman däri, att man helst bör följa Vgl I, om en god mening därigenom fås fram. Men trots Westmans utläggningar finner jag det överraskande, att texten här skulle tala om, vad som skall göras, då man *tappar spåret* [så översätter Westman *fællir*] *i en fålla*. I likhet med Schlyter tror jag, att vi ej få slå oss till ro, förrän vi ur orden *fællir i kæfti* [≈ *kiæfli*] lyckats få fram betydelsen 'mister spåret'. Och detta torde gå för sig med lätthet, om man läser *kæfli*.

Sedan länge har man sammanställt uttrycket *fællir i kiæfli* [Vgl II] med ett uttryck i den norska Bjarköretten III 115, där det omtalas ett medel att konstatera tjuvnad, vilket medel består i att man *fællir kæfli i spor hans*².

Parallellen hade kanske dragits redan av Schwarz och Noreen, som avvika från Schlyter och läsa *kæfli*, icke *kæfti*, men den förste som uttryckligen påpekar densamma är Otman. Vid tolkningen av den norska texten följer Otman första upplagan av Fritznors 'Ordbog' sid. 344, där *fella kæfli i spor e—s* översättes med 'lade gaa Budstikke i ens Spor for at faa ham greben?' I sin stora 'Ordbog' säger Fritznor, att med *fella kæfli* förstås nedläggandet av trästycken i tjuvens spår för att hindra deras utslätande. Storm-Hertzberg menar, att proceduren med trästyckena hade till ändamål att konstatera, i vilken riktning tjuven avlägsnat sig. Både Fritznor

¹ Svenskt riksspråk känner, såvitt jag vet, blott formen *fålla*.

² N. g. L. IV s. 93: *oc fællir hinn kæfli i spor*. N. g. L. IV s. 82: *og fællr hinn kæfle i spor hans*.

'Ordbog II' och Storm-Hertzberg understryka den av Otman påpekade parallellen mellan Bjarköretten och Vgl I, II, och detsamma gör även Vendell s. 93.

Såvitt jag förstår, kan man ej bortresonera Bjarkörettens bevis för att det på fornnordiskt område funnits en plägsed, enligt vilken en tjuvs spår markerades genom utlagda trästycken. Westmans invändning sid. 314, att man knappast hade till hands tillräckligt många tillskurna trästycken för behovet, synes mig obefogad. Om utläggandet av dessa, såsom troligt är, blott hade till ändamål att på ett otvetydigt sätt markera den bestulnes anspråk gentemot tjuven¹, kunde man naturligtvis vara belåten med mycket glest utlagda märken.

Jag håller det vidare för säkert, att ordet *k(i)æfli* i Vgl II, felskrivet i Vgl I, syftar på den i Bjarköretten omtalade plägseden. Men för att få fram en rimlig mening måste vi, synes det mig, fatta verbet *fællir* på annat sätt än Bjarkörettens *fellir*. En anvisning om den rätta betydelsen av Västgöotalagens *fællir* ger oss Södermannalagen, Pingmala balkar II, där det heter *Hwar buþcafla willer æller fællir* — — — *bøte III. øræ. Fælla buþkafla* betyder här bokstavligen 'låta budkavle falla', 'tappa bort den' eller i överförd bemärkelse 'försumma att frambefordra den'. I analogi härmed betydde *fælla kæfli* 'tappa'² de trästycken, med vilka tjuvspåren markerades' eller i överförd bemärkelse 'tappa spåret'.

¹ Jfr den i Iorþær bolcær 20 omnämnda plägseden, som bestod i att markera sin äganderätt till en äng genom att nedsticka en barkad käpp i jorden. Även Cederschiöld citerar Iorþær bolcær 20 i detta sammanhang, men torde uppfatta uttrycket *fællæ kæfli* på annat sätt än jag. I förbigående må nämnas, att det förfarande, som föreskrives i Iorþær bolcær 20, är väsentligen identiskt med en känd landnámsceremoni. Se Landnåma [Hauksbók] 185, c. 151, sid. 62 och 190, c. 161, sid. 64, samt Nordlander Sv. fornm. för. tidskr. X s. 145, Norrländska samlingar [Ångermanländska fiskevatten] Stockholm 1892, sid. 25.

² Även Westman s. 309 översätter *fællir* med 'tappar', men tror, att man ur det föregående måste supplerat ett objekt [*fiæt*], medan objektet i själva verket är *kæfli*.

Fællir kæfli har sålunda just den betydelse, som Schlyter postulerat för uttrycket *fællir i kæfti*. Skrivningen *t* i st. *f*. *l* är lätt förklarlig, och det skenbart överflödiga *i* gör inga bekymmer. Prepositionen är här såsom ofta i fsv. använd absolut¹ och betyder 'därvid', 'därunder'.

Jag översätter sålunda:

Blir någon bestulen och förföljer tjuven men tappas därunder spåret, skall man först genomleta [egen] by.

Vgl I. Huru mylnu skal gæræ § 5.

Texten i Cod. Holm. B 59 lyder:

[T]akæ grænnær almænnig in firi mylnu dærom. þa skal han sær uæghær kræfiæ. þer skulu hanum uægh læggia. Gaar maþær þæt² eig laghskiptæ þær iorþo lyutær annær firi mylnu dærom. þa ær mylnæ hans vnit. Collin-Schlyter 52: 13—16.

Angående utläsningen av de enskilda bokstäverna kan i allmänhet intet tvivel råda. Undantag utgör endast den utraderade bokstav, som stått under *t* i *þæt*. Collin och Schlyter uttala sid. 52 not 14 en förmodan, att här skulle stått ett *r*. Jag har ej granskat handskriften i original, men det fotolitografiska avtrycket synes mig giva vid handen, att den utraderade bokstaven snarast varit ett *s*.

Tager man i betraktande dels de kvarstående spårens otydlighet, dels den omständigheten, att Cod. Holm. B 58 av Vgl II på motsvarande ställe har ett *s*³, synes det mig, att Collin-Schlyters med all reservation föreslagna läsning *þær* [ändrat till *þæt*] måste betecknas som

¹ Jfr Dalalagens *asaaki* = *a saak i*, Hultman Nordiska studier tillägnade A. Noreen, sid. 217 not 1.

² Under *t* har stått en annan bokstav, som utraderats.

³ Collin och Schlyter Corpus Iuris I, sid. 194: 2, läsa: *gær* [Cod. K. *Gaar*] *han þes eig*.

tvivelaktig och lämpligen ersättes med *þæs*. Min uppfattning av skriften i det fotolitografiska avtrycket kan visserligen vara subjektiv, emedan den gynnar min tolkning, men läsningen *þes* i Cod. Holm. B 58 står under alla omständigheter fast.

Vid redaktionen och tolkningen av den fras, som i Cod. Holm. B 59 lyder *Gaar maþær þæt* [ändrat från *þæs*] *eig* och i Cod. Holm. B 58 *gær* [Cod. K. *Gaar*] *han þes eig* hava alla utgivare¹ och översättare² av Vgl I valt läsarten *Gær maþær þæt eig[h]*.

Otmans översättning av kvarnbalkens § 5 torde i allt väsentligt motsvara den uppfattning av ifrågavarande lagstadgande, som gjort sig gällande från Schlyters tider och till denna dag. Översättningen lyder:

„Hägna grannar allmänning in framför kvarndörr, då skall han sig väg kräfva. De skola honom väg anlägga. Gör någon det ej, skifta de lagligen jord, får en annan på sin lott jorden framför kvarndörren, då är hans kvarn onyttig.“

Läsningen *gær* är tagen ur Cod. Holm. B 58, som på denna punkt torde överensstämma med flertalet övriga handskrifter av Vgl II, eftersom Collin och Schlyter ej annoterat någon annan variant än den form *Gaar*, som citeras ur handskriften K och bedömes med ett expressivt male. Detta sistnämnda omdöme synes mig förhastat. *Gaar* läses utom i Cod. K även i Cod. Holm. B 59, äldre Västgöotalagens huvudhandskrift³, som har vitsord framför alla andra⁴. Vidare kan man väl förstå, att den i fsv.

¹ Collin-Schlyter sid. 52; Schwarz-Noreen sid. 47; Vendell sid. 50.

² Otman sid. 73; Beauchet sid. 234.

³ Om *gaar* i Vgl I finner man uttalanden hos K. H. Karlsson Ark. I 391, Noreen Aschw. Gr. § 130.1 och § 553 Anm. 4, Kock Svensk ljudhistoria I sid. 258. Alla dessa forskare uppfatta *gaar* såsom en form av verbet *gæra*.

⁴ Kvarnbalken ingår icke i den fragmentariska handskrift av Vgl I, som publicerats i facsimile av O. v. Friesen i 'Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala' IX. 3.

litteraturen unika¹ formen *gaar* ersatts med det av varje skrivare kända *gær* 'gör', medan en felkopiering gående i motsatt riktning synes mindre lätt förklarlig. Tager man ännu i betraktande, att fvästg. icke blott i sin ljud- och formlära, utan även i sitt ordförråd² visar frändskap med fvn., synes det mig, att läsningen *Gaar* icke får ratas, förrän man sett efter, huruvida denna form icke kan uppfattas som 3 spi av det i fvn. belagda verbet *gå*, som enligt Fritzner betyder³ 'have sin Opmærksomhed henvendt paa noget, ænse det, give Agt derpaa'. En sådan prövning är så mycket mera att förorda, som verbet *gå* styr genitivus, varför man, om man bibehåller läsningen *Gaar*, har utsikt att kunna förklara den genitiv *þæs*, som i Vgl I ändrats till *þæt*, men går igen i Vgl II under formen *þes*. Läser man *gær*, är genitiven *þæs* [*þes*] helt enkelt obegriplig. Läser man *Gaar maþær þæs*, kunna alla handskriftsvarianter med lätthet förklaras såsom misslyckade förändringar av en fras, vars betydelse icke längre var känd. Skrivarna av Cod. Holm. B 59 och B 58 synas båda haft för avsikt att ersätta *Gaar maþær þæs* med *Gær maþær þæt*. I B 59 har *þæs*, ehuru redan nedskrivet, ändrats till *þæt*⁴, men *Gaar* har fått stå kvar i överensstämmelse med förskriften. I B 58 möter oss *gær* i st. f. *Gaar*, men förläggets *þes* står kvar.

Handskrifternas alla indicier tala sålunda för läsningen *Gaar maþær þæs eig* — en ur grammatikalisk synpunkt oklanderlig fras. Återstår att se, om den passar i sammanhanget. För min del tror jag detta. Jag översätter hela paragrafen:

¹ Jag ser naturligtvis bort från verbet *gå* 'gå', som alls icke passar i sammanhanget och icke hör till Västgötalagens ordförråd.

² Jfr Kock Fsv. ljudl. II 515 ff., Noreen Aschw. Gr. § 8 a.

³ Angående ordets etym. se Noreen Ark. III 17, Björkman Nordiska studier tillegnade A. Noreen, Uppsala 1904, sidd. 169 ff., Torp Arkiv för nord. fil. XXIV s. 95, Wadstein I. F. V 7—8, Delbrück Synkretismus, Strassburg 1907, sid. 5.

⁴ Collin och Schlyter synas antaga, att ändringen är gjord av den ursprunglige skrivaren, ehuru de icke säga det uttryckligen. En förnyad granskning av handskriften vore måhända påkallad.

Inhägna [kvarnägares] sambyggare¹ allmänning framför kvarndörren, då skall han kräva väg för sig; de skola bygga väg för honom. Vårdar han sig ej därom, verkställes laga skifte av jorden, får annan man på sin lott jorden framför kvarndörren, då är hans kvarn till ingen nytta².

Jag vill ännu tillägga, att prof. Hultman oberoende av mig kommit till den slutsatsen, att *gaar* i kvarnbalken hör till verbet *gā*.

Vgl IV. 13.

— *firi þy at dotter saldi broðpore .i. by finzantæ fædþær. færdhungin aff hælmingginum.* Collin-Schlyter 294: 16—17.

Denna passus finnes, så vitt jag vet, icke diskuterad på annat ställe än i Collin-Schlyters glossar under rubrikerna *Fapir* m. och *Finzantæ*, samt i Schlyters 'Ordbok' sid. 156 b under *Finzantæ*.

På sistnämnda ställe säges om *Finzantæ*: 'ett troligen genom skriffel vanställdt ord, om det ej är ett nomen proprium', och i Collin-Schlyters glossar heter det: 'vocabulum obscurissimo loco, IV 13, obvium, cuius significatio, vel an forte sit nomen proprium hominis locive, nobis latet'.

Under uppslagsordet *Fapir* säges i glossaret: 'An huc referenda sit v. *fædþær*, IV 13, iudicare non possumus, cum sensus istius loci nobis lateat'.

Beträffande *finzantæ* har Schlyter säkert varit på rätt spår, då han förmodar, att härunder döljer sig ett nomen proprium.

¹ Angående denna översättning av *granni* se Norrby Ekonomisk tidskrift 1904, sid. 258 f.

² Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgötalagen, Göteborgs högskolas årsskrift 1898, särtryck sid. 14, framhåller, att formen *vnit* kan uppfattas icke blott som hörande till ett adj. *unyter*, utan även som pret. ptc. av ett verbum = fvn. *únýta*.

För att förstå vilka möjligheter för utläsning av textens *finzantæ* som finnas, måste vi ihågkomma tre omständigheter.

1. Uddljudande *v* tecknas i västgötaskrifter ganska ofta med *f*. Belägg: *farit* = *varit* Vgl I, Collin-Schlyter 12: 2; *fyxl* = *vixl* Vgl III, Collin-Schlyter 259: 11; *frangæ* = *vrangæ* Vgl III, Collin-Schlyter 270: 18.

2. Ljudet *æ* hade i Västergötland närmast sig till *a* och tecknades ofta med *a* i ställning för geminata. I förbindelsen *nt* var *n* sannolikt geminerat. Jfr skrivningen *rantær* = *ræntær* Vgl I 60: 8. Närmare härom hos Pipping Neuphilologische Mitteilungen 1909 sidd. 179 ff.

3. I Vgl I förekomma följande fall av *æ* i st. *f*. *i*, där vokalen i närmast föregående stavelse är *æ*: 3 spk *ægæ* 33: 22 [jfr *æghi* 16: 2]. *df* *hænnæ* 21: 17 [6 ggr *hænni*, och på grund av inflytandet från den följande geminatan 3 ggr *hannī*]. *ds* *mælæ* 26: 14 [jfr *mæli* 27: 5 men även *malæ* Vgl II 136: 10]. *as* *mæræ* 38: 15.

Jag anser mig berättigad normalisera *finzantæ* till *Vinzænti*, vilket torde motsvara ett latinskt *Vincentii*. Orden *by finzantæ*, vilka ordnats efter lagarna för den latinska ordföljden [*vicus Vincentii*], kunna sålunda översättas med *Vincentsby*.

Formen *fædpær* har säkerligen intet med *fapir* att skaffa, utan är en obruten form, svarande mot föstg. *fiæþær* [Collin-Schlyter II sid. 264, Noreen Aschw. Gr. § 483 anm. 2] = *fyr*-. Man behöver icke antaga, att denna kompositionsform av räkneordet fyra alltid haft multiplikativ betydelse, ty i den gotiska sammansättningen *fidurragineis* m. 'fjärdingsfurste' [eller *fidurragini* n. 'fjärdingsfurste-ämbete'] uppträder *fidur*- snarast som divisor. Jag tror, att vi med detta exempel för ögonen kunna översätta *fædpær-fiærdhungin* med 'sextondedelen' och *fædpær-fiærdhungin aff hælmningginum* med 'trettiotvåendedelen'. Betydelsen av den hittills dunkla frasen blir då:

— *ty en dotter sålde sin trettiotvåendedels lott till sin broder i Vincentsby.*

Vgl IV. 15.

Æn sun swærkis war boren .i. danmark .i. kiltu oc war ømblegh hans færð. Collin-Schlyter 302: 2—4, Noreen Altschw. Lesebuch 15: 3—5.

Jag har här ingen anledning att uppehålla mig vid den emendation [*sun hans Swærkir*] som Ihre, Collin-Schlyter och Noreen gjort i början av meningen. Däremot skulle jag vilja påpeka, att det sista ordet i satsen, *færð*, säkerligen missuppfattats av Collin-Schlyter och av Noreen, som översätta det med 'färd', 'resa', 'reise'. Då det engång sagts, att pojken burits i famnen till Danmark, verkar tillägget 'och det var en ömklig resa' snarast komiskt, vilket författaren icke torde hava avsett. *Færð* uppfattar jag som likvärdigt med 'öde', 'lott', ett allmänt uttryck för 'huru det går en', om man 'far väl' eller 'far illa' [jfr 'den illa gör, han illa far']. Såsom en av mina åhörare påpekat, har nsv. *färd* just denna betydelse i den prefigerade formen *ofärd*.

Sålunda översätter jag:

Men hans son Sverker bars i famnen till Danmark, där det gick honom ömkligt.

Hugo Pipping.

Finländska vattendragsnamn.

Inledning.

Arkeologien har ådagalagt, att vårt land redan under förhistorisk tid haft en germansk (skandinavisk) befolkning. Fynden från sten-, brons- och järnåldern utvisa, att denna varit utbredd över hela sydvästra Finland. Både arkeologer och språkforskare, bland vilka främst må nämnas svenskarne Montelius och Wiklund, hava även velat göra gällande, att dessa förhistoriska skandinaver vore att betrakta såsom förfäder till vårt lands nu levande svenskar. Såsom känt har denna fråga under senaste tider varit underkastad ett livligt meningsutbyte. Utan att här vilja giva ett referat av hela diskussionen vill jag blott nämna, att jag i mitt år 1905 utkomna arbete 'Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland' (= Finska Vetenskaps societetens 'Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk' 63) genom en undersökning av ortnamns materialet i södra och västra Finland sökt ådagalägga, att den äldre skandinaviska befolkningen till största delen uppgått i eller undanträngts av den finska, då den nya svenska kolonisationen vidtog. Detta resultat vann snart ett kraftigt stöd i den arkeologiska forskningen. I sin intressanta undersökning 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I' — även den utkommen 1905 — kom Hackman genom sina forskningar beträffande vår äldre järnålder till i huvudsak samma resultat.

Även den Montelius-Wiklundska teorien har dock funnit en försvarare. Karsten har genom sina undersökningar af 'Österbottniska ortnamn' kommit till väsentligen samma uppfattning som hans svenska föregångare. Men dels har arbetet ännu ej fullständigt utkommit, så att något slutligt omdöme om hans motivering ej kan uttalas, dels ger den nu utkomna delen enligt min åsikt anledning till så många graverande anmärkningar¹, att hans resonemang ingalunda förefaller övertygande. Några nya synpunkter ger arbetet ej.

Å andra sidan har en tidigare anhängare av teorien om vår svenska befolknings uråldriga anor, språkforskaren Hesselman i sin grundliga undersökning 'Sveamålen och de svenska dialekternas historia' numera accepterat den av Hultman² tidigare framställda åsikten om de östsvenska dialekternas historia, att dessas urhem på andra sidan Östersjön måste sökas 'inom ett jämförelsevis begränsat område' (enligt Hesselman de uppländska folklanden jämte Södermanland).

Men fortsatta undersökningar må i denna detaljfråga leda till vilket resultat som helst; i varje fall torde det få anses säkert, att Finland under sten-, brons- och äldre järnåldern bebotts av skandinaver. Och om nu dessa under det första årtusendet av vår tideräkning uppgått i eller undanträngts av finnarna — eller möjligen lämnat landet — så måste man vänta, att de i ortnamnen lämnat några spår efter sig, antingen så att finnarna upptagit de skandinaviska namnen eller också översatt dem. Och samma antagande måste vi göra även om det skulle visa sig, att vi ej få tala om en yngre svensk inflyttning.

I mitt ovannämnda arbete har jag även trott mig kunna uppvisa flere sådana fornminnen. Dessa äro till stor del kulturnamn. Men då såsom bekant naturnamnen och i synnerhet vattendragsnamnen visat sig vara mycket gamla, så måste väl spåren av de förhistoriska skandinaverna i främsta rummet sökas bland dessa. Jag har därför

¹ Se Finnisch-ugrische Forschungen VI, Anzeiger s. 41 ff.

² I arbetet 'De östsvenska dialekterna'.

underkastat vattendragsnamnen i södra och västra Finland en språkhistorisk undersökning i hopp om att härigenom kunna lämna nya bidrag till frågan om nationaliteten hos dessa avlägsna tiders befolkning.

Då såsom bekant flere av våra älvar äro utlopp för vidsträckta 'stråtar' och vattensystem, har jag följt vattendragen åt och sålunda utsträckt undersökningen över vattendragsnamnen i allmänhet — för så vitt nordiskt ursprung hos dem kunnat antagas. Det har härvid visat sig, att de gamla vattendragsnamnen ofta utträngts av nyare sådana och kvarleva blott i på dem bildade kulturnamn.

Principen att vid en namnforskning av ifrågavarande slag följa vattendragen åt från utloppet upp till källorna torde få anses för metodiskt riktig, ty äldre tiders kolonisation gick ju, såsom arkeologiska fynd och även andra vittnesbörd ådagalägga, längs älvarna och vattendragen.

En dylik undersökning mötes dock av många svårigheter. Visserligen kunna vi redan med tillhjälp av Ryghs och Hellquists arbeten göra oss en ungefärlig föreställning om de nordiska vattendragsnamnen — och jag hoppas, att mitt arbete skall ådagalägga en förvånande överensstämmelse mellan dem och de urnordiskt-finländska — men då i de nu i onomatologiskt avseende undersökta trakterna även finnar botten sedan urminnes tider, hava många av vattendragen rent finska namn, och så länge de finska ortnamnen äro fullkomligt oundersökta, löper man mycket lätt faran att se saken ensidigt ur skandinavisk synpunkt. Framtida forskningar skola därför sannolikt ådagalägga, att många av de namn, för vilka jag nu tänkt mig nordiskt ursprung, böra förklaras såsom finska. Jag vågar dock uttala den förhoppningen att så pass många av de nu framställda etymologierna skola visa sig vara riktiga, att huvudresultatet av undersökningen måtte få anses stå fast.

Geografisk-etymologisk översikt.

Vammeljoki, Vammeljärvi.

Vid utloppet av Vammeljoki ligger *Vammelsuu* by (fi. *suu* = mynning), vilket namn år 1559 skrives *Wad-malsu*. Såvida denna form ej beror på folketymologi eller etymologiserande skrivsätt — något som jag i avsaknad av äldre former ej kan avgöra — så låge det nära till hands att här antaga ett svenskt ortnamn **Vaþmal*, sammansatt av sv. *vad*, isl. *vað* — jfr norska älvnamnsstammen *Vað* (Rygh, *Elvenavne* s. 288) — och fsv. *mal*, isl. *mál*, sv. dial. *mal* 'grovt grus och småstenar vid stranden av hav, sjö eller å'.

Däremot torde man ej kunna antaga sammansättning med sv. *vadmal*, isl. *vaðmál* (egentligen 'ett bestämt mått tyg'), då en dylik namnbildning vore svår att förstå. Möjligen vore det i så fall liktydigt med 'handelsflod' — varom se nedan *Perojoki* — eller också att likställas med svenska sjönamn, angivande en jämförelse med klädesplagg, t. ex. *Socken*, *Broksjön*, *Byxtjärn*, *Hattsjön* m. fl.

Om formen *wadmal* ej angiver något äldre uttal, kan namnet även jämföras med svenska sjönamnet *Vammeln* (1329 *Vamolsø*), vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 690 sammanställer med fsv. adj. *vamul* 'vämjelig, stygg', en bildning av roten i isl., fsv. *vami* 'vämjelse', fsv. *væmia* 'vämjas'. Namnet skulle då höra till en i svenska sjönamn rätt talrik grupp av 'nedsättande' benämningar. — I detta fall skulle den finska formen närmast utgå från en nordisk parallellform **Wamil*-.

Namnets etymologi måste tillsvidare betraktas såsom osäker, och det synes mig ej osannolikt, att det är finskt. Jfr även nedan *Vammala* köping vid *Vammaskoski* fors i Tyrvis.

För nordiskt ursprung talar dock måhända namnet på Vammeljokis källsjö: *Suulajärvi*. Detta kan nämligen återgå på en i nordiska vattendragsnamn mycket utbredd namnstam *Sul-* av okänd betydelse. Rygh, *Elvenavne* s. 252 säger stammen hava 'Grundbetydning af noget kløftet'. Hellquist, *Sv. sjön.* I s. 564 åter anser namnet utgå från en växelform till sv. *sol* (jfr fsv. *ansylis*).

Humaljoki.

Namnet på denna lilla å kan vara finskt, innehållande fi. *humala* 'humle' — jfr t. ex. fi. *Humaljärvi* i Kyrkslätt —, men då flere paralleller från nordiska språk kunna uppvisas — no. älvnamnet *Humla*, svenska sjönamnet *Hummeln* — är även svenskt ursprung möjligt, i synnerhet som ån ligger inom en socken med det svenska namnet *Björkö* (fi. *Koivisto*), redan 1270 *Berkø* (Hausen). Rygh, *Elvenavne* s. 110 härleder det norska *Humla* från subst. *humla*, Bugge åter (l. c.) anser det vara bildat på ett verb med betydelsen 'summe', besläktat med mht. *hummen*. Det svenska sjönamnet föres av Hellquist, *Sv. sjön.* I s. 235 f. till den germanska stammen *hūm* i no. *hume* 'dunkelhet, mörker', isl. *húm* 'skymning'. Samma grundord ingår i sv. sjönamnet *Humsjön*.

Rokkalanjoki.

Ånamnet är synbarligen sekundärt i förhållande till byanamnet *Rokkala*, men det är möjligt, att detta i sin tur är bildat på ett gammalt nordiskt ånamn. Jag jämför det med norska älvnamnet *Rogga* av okänd betydelse (Rygh, *Elvenavne* s. 196). Även ett norskt älvnamn *Rokka* förekommer, men detta föres af Rygh anf. arb. s. 195 till

ett äldre **Roðk-* av *rjóða* 'färga röd', varför vi i detta fall skulle vänta oss detta äldre stadium bibehållet i finskan.

Under sitt mellersta lopp bär ån namnet *Summajoki*. I närheten därav ligga *Summa* by och *Summajärvi* sjö. Även detta namn är troligen svenskt (se nedan *Summajoki*).

Rokkalanjoki upprinner ur (l. genomrinner) tvenne avlånga sjöar *Halilanjärvi* och *Halolanjärvi*. Sjöarnas form frestar oss att sammanställa deras namn med svenska sjönamnet *Halen*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 210 på grund av sjöns utpräglade svans- eller stjärtliska form anser vara bildat på fsv., isl. *hali* 'svans, stjärt'. Emellertid måste den nu framställda etymologin betecknas såsom synnerligen osäker. Namn på *Hali-*, *Halo-* äro nämligen mycket vanliga i olika rent finska delar av landet, t. ex. *Halila* i Idensalmi, *Halola* i Jockas, Leppävirta, Maaninka m. fl. Jag anser därför finskt ursprung för sannolikare.

Perojoki.

Denna å upprinner ur *Perkjärvi* sjö, och då åarnas och källsjöarnas namn — såsom vi snart skola finna — vanligen äro avleda av samma stam, ofta så att det ena är bildat på det andra, är det möjligt, att *Perojoki* representerar det svaga stadiet av ett äldre **Perko-* (enligt en på analogisk väg införd böjning **Perko* ∞ *Peron*). Detta *Perk-* anser jag avspegla den i nordiska vattendragsnamn ytterst vanliga stammen *berk-*, varav fsv. *biork*, *biørk*, sv. *björk*. Jfr sv. sjönamnen *Bjärken*, *Björkaren*, *Björken*, no. älvnamnsstammen *Bjark-*, varav *Bjørkaa*, *Bjørke*, *Bjørkan*, *Björken*, *Bjerka* m. fl. Ånamnet lydde antagligen ursprungligen **Perkojoki*, sjönamnet åter **Perkajärvi* (< urn. **Berkōn-* och **Berka-*).

Perojoki utfaller i Viborgska viken, vid vars mynning vi finna *Björkö* (sund och) socken (fi. *Koivisto*), en gammal handelsplats, omnämnd redan år 1270. Det förtjänar påpekas, att vi finna ortnamn bildade på stammen *berk-*, *birk-* vid flere av våra mera betydande floder (vanligen mynningen) och angivande gamla marknadsplatser.

Sådana äro *Pirkkala* (*Birkala*) vid Kumå älv, *Perk(k)jö* vid Kyro älv, *Perkkiö* vid Kalajoki, *Björkö* = *Pirkkiö* vid Torne älv, angående vilka namn se närmare nedan. Det förefaller mig därför icke oantagligt, att dessa namn eller åtminstone några av dem vore bildade på sbst. da. *birk* 'rättsdistrikt', äldre da. *bjærk*, fno. *bjark(eyarréttr)*, fsv. *bjærk(øærættær)*. Falk-Torp, Etym. ordbog anse, att *birk* i denna betydelse härstammar från namnet på någon av de kända marknadsplatserna *Bjarkey* i Haalogaland, *Björkö* (lat. *Birca*) i Mälaren, *Björkö* i Finska viken, och detta modernamn — sannolikt *Birca* i Mälaren — är enligt nämnda förff. i sin tur bildat på trädnamnet. *Birk* 'handelsplats, rättsdistrikt' vore sålunda ytterst identiskt med trädnamnet, och ortnamn bildade på detta substantiv kunde naturligtvis lätt förväxlas med dem bildade på *björk*. Vi få därför ej utan vidare anse, att de av våra ortnamn, som i finskan motsvaras av avledningar på fi. *koivu* 'björk' — *Björkö*: *Koivisto*, *Perkiö*: *Koivulahti* — vore bildade på trädnamnet. Det torde bli omöjligt att i varje enskilt fall avgöra, om vi ha att göra med trädnamnet eller den överförda betydelsen.

Vad nu särskilt *Perojoki* vidkommer, så kan denna älv, ifall vår etymologi är riktig, vara identisk med den 'handelsflod' (купецкая рѣка), som från något av åren 1310—12 omtalas i den första novgorodiska krönikan. Och det kan ännu påpekas, att även om *Perojoki* ursprungligen haft betydelsen 'Björkå' (av trädnamnet *björk*), ryssarna väl år 1310 kunnat missförstå det och översätta det med купецкая рѣка.

Ehuru jag ej tvivlar på den givna etymologins riktighet, så må dock framhållas, att fi. *Pero*- även kan återge ett urn. *Berō(n)*. Jfr det vanliga norska älvnamnet *Bera*, vilket Rygh, Elvenavne s. 12 härleder från *bera* f. 'björninna'.

I detta sammanhang må här ägnas en stunds uppmärksamhet åt namnet på den närliggande stora sjön *Muolajärvi*, som avbördar sitt vatten genom Vuoksen. Jag har ej någon bestämd mening om dess etymon, men vill

påpeka förekomsten av ett norskt älvnamn *Mola* (av okänd betydelse).

För övrigt har jag ej längre inne på det karelska näset funnit några säkra spår av en tidigare skandinavisk bosättning, och jag måste därför anse det för osäkert, om någon sådan därstädes verkligen förekommit. Visserligen finnes i Kivinebb en sjö *Ahjärvi* (1658 *Ahvijärvi*), där första leden sannolikt är germ. *ahva-* 'vatten', men denna stam synes ha inkommit i språket även såsom appellativ (se nedan *Ahvio* vid Kymmene älv).

På samma sätt förklarar jag även det i en rågångsbeskrivning från år 1323 (Hausen, Medeltidsurkunder) anförda svenska namnet på *Päiväkivi* by i Valkeala socken: *Solsten*. Ordet betecknade då ett råmärke och hade väl fullständigt appellativ natur.

Ett annat intressant namn, som synes tala för en svensk kolonisation i Karelen, kan här ännu anföras. I den ovan nämnda novgorodska krönikan nämnes (1310) en å *Uusjärvi*¹ (sannolikt i trakten av Kexholm). Denna ort bär år 1526 namnet *Nywatnj* (över raden står skrivet *aqua nova*; se Akiander, Suomi 1849 s. 281), och det är därför möjligt, att här verkligen funnits en svensk koloni, i synnerhet som det av Akiander ur Arwidssons handlingar II citerade stället uttryckligen säger det: svenske män haffua bygdt mangha byiar in wdinnan Kexholms oc nöthaborgs Län, benämpde Nywatnj.

Tervajoki, Tervajärvi.

Första leden i namnen är fi. *terva* 'tjära', ett gammalt nordiskt lånord, återgivande den urnordiska formen **terwa-* av vårt svenska *tjära*. Det förefaller mig sannolikast, att namnen äro bildade på finsk språkbotten, — de förekomma i olika delar av landet. Men å andra sidan är svenskt ursprung ej heller otänkbart, i synnerhet som nordiska paralleller kunna uppvisas. Rygh, Elvenavne

¹ Hausen, Finlands medeltidsurkunder s. 164.

s. 270 omnämner ett norskt älvnamn *Tjara*, vilket Bugge anf. arb. s. 337 sammanställer med vattendragsnamn på *Tyr-*, bildade på isl. *tyrvi* (*tyri*) n. 'fet furuved'. Alla dessa namn skulle alltså beteckna älvar, som gå genom furuskog.

Uti en i Arwidssons handlingar IV intagen karta över riksgränsen mellan Sverge och Ryssland av år 1559¹ säges *teruejocki* utfalla i havet vid *wadmalsu* och heta i sitt öfre lopp *Motale beck*. Den förra uppgiften kan ej vara riktig, ty med *wadmalsu* måste avses *Vammelsuu* (se ovan); vad åter namnet *Motale* vidkommer, ser det ut som om det vore svenskt. Det förefaller mig dock snarare vara blott en försvenskad skrivform av ett finskt *Mutala* (av fi. *muta* 'dy, gyttja').

Nisajoki, Nisajärvi, Nisalahti.

Första leden i dessa namn, som jag ej heller kan förklara ur finskan, jämför jag med norska älvnamnet *Nisa* av okänd betydelse (Rygh, *Elvenavne* s. 173).

Vilajoki.

Även i detta namn kan första leden vara av nordiskt ursprung. Jag jämför det med en svensk sjönamnsstam: *Vil-*. Jfr t. ex. *Vilsjön*, *Viletjärn* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 715). — *Vilajoki* utfaller i *Vilalahti* l. *Vilajoenlahti*.

Emellan *Vilajoki* och *Santajoki* (se följ.) ligger *Muhulahti* vik och by. Om första leden i detta namn se nedan *Muhjärvi* (i Kymmene älv).

Santajoki.

Likasom *Tervajoki* är detta ånamn tvetydigt. Det kan vara bildat på det finska lånordet *santa* (< sv. *sand*, fsv. *sander*), men då detta torde förekomma blott i de västfinska dialekterna² och då *sand* är en mycket vanlig

¹ Kartan ingår i Gustaf Finckes brevbok.

² Enligt meddelande av doc. E. A. Tunkelo är ordet faktiskt känt i Viborgstrakten och vissa andra delar av östra Finland, i syn-

sammansättningsled i nordiska vattendragsnamn (t. ex. sv. *Sansken*, *Sännen*, *Sannsjön*; no. *Sandaaen*, *Sandbaek* m. fl.: se Hellquist, *Sjönamn* s. 522, Rygh, *Elvenavne* s. 207), så är ej heller här möjligheten av svenskt ursprung hos ånamnet utesluten.

Urpalanjoki.

Denna å flyter genom sjön *Salajärvi*, vars namn kan jämföras med svenska sjönamnet *Salen*, enligt Hellquist, *Sjönamn* s. 514 ff. bildat på sv., fsv. *sal* sannolikt i betydelsen 'vistelseort'. Om andra tolkningsmöjligheter se anf. arb.

Urpalanjoki mottager ett tillflöde från *Ottajärvi*. Också till detta namn kan nordisk motsvarighet uppvisas. Jfr norska älvnamnet *Otta*, sv. sjönamnen *Otnaren*, *Ottsjön*. Om dessa namn se Rygh, *Elvenavne* s. 183, Hellquist, *Sv. Sjön. I* s. 458.

Virojoki.

Namnet *Virojoki* och det därmed sammanhängande *Virolahti* (sv. *Vederlax*) hava hittills allmänt härletts av det finska namnet på Estland *Viro* och hava ansetts tyda på en tidigare estnisk bosättning i trakten. Ehuru rätt mycket talar för denna etymologi, förefaller det dock mig som om vi, ifall den vore riktig, skulle vänta oss **Vironjoki*, **Vironlahti*¹, och jag vill därför framställa en annan. Stammen *Vir-* förekommer nämligen i å- och sjönamn i Sverge (*Vira*, *Viren*) och det är därför möjligt att vi här finna ett gammalt svenskt ånamn **Vira*². Detta torde visserligen hava haft ett ursprungligt långt *i* uti stammen, men detta kan hava förkortats i finskan likasom t. ex. det långa *i*-et i finskt *rikas* (< urn. *rikaR*). Enligt Hell-

nerhet i närheten av städerna, men synes vara ett i senare tid inkommet kulturord (måhända i samband med järnvägsbyggnaderna).

¹ Denna form träffas visserligen stundom å kartor, men torde bero på den ovan nämnda vanliga etymologin.

² Märkas bör att namnet i äldre tider ofta skrevs *Virajoki*.

quist, Sv. sjönamn I s. 719 f. är vattendragsnamnet nära besläktat med sv. *vira* vb. 'veckla omkring', vilken betydelse utvecklats ur en äldre 'sned, krokig, vriden', en betydelse, som — att döma av kartan — nog kunde passa för *Virojoki*.

Stammen *Vir-* är för övrigt icke okänd i Finland. I Pyttis finnas *Virböle* (fi. *Viirilä*), *Virasund* samt de två öarna *Långviran* — med det förfinskade uddnamnet *Viro(n)niemi* — och *Svartviran*, i Borgå förekommer *Virvik* och ute i Finska viken söderom Hogland påträffa vi en liten ö *Viringen* (jfr *Viringe* hos Hellquist, Svenska ortnamn på -inge s. 193).

Ravijoki, Ravijärvi.

Namnens första led kan jämföras med antingen svenska sjönamnet *Draven* eller norska älvnamnet *Grøf*, **Grafa*, svenska sjönamnen *Gravsjön*, *Gravtjärn*, *Gravlången*. Det första namnet är enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 93 bildat på fsv. *draf* 'svinföda', de senare innehålla subst. sv. *grav*, isl. *grøf* (Rygh, Elvenavne s. 84 f., Hellquist, Sv. sjönamn I s. 184).

Summajoki: Summa å.

Det synes mig mycket sannolikt, att här föreligger ett gammalt nordiskt ånamn *Summa*, bildat på roten *sum-* i det svenska sjönamnet *Summeln*, vilken enligt Hellquist, Sjönamn ss. 566, 588 står i avljudsförhållande till stammen *sam-* i *samka*, *samla*, *samman* o. s. v. samt den i svenska sjönamnet *Sommen* och norska ånamnet *Somma* ingående stammen *sōm-* (jfr även Rygh, Elvenavne s. 239). Namnet betyder alltså '(vatten)samlingen'. — Invid ån ligger *Summa* by och gård.

Kymijoki: Kymmene älv.

Denna mäktiga älv, som säkert sedan urminnes tider varit en viktig samfärdsled, bär nu under hela sitt lopp

namnet *Kymi* (*Kymmene*), d. v. s. 'floden, huvudfloden'. Då emellertid älven än i denna dag under olika delar av sitt lopp av befolkningen å ort och ställe kallas på olika sätt (*Jyräinkö, Mankala, Keltti* o. s. v.)¹, så kan man redan på grund därav antaga, att *Kymi* ej varit det ursprungliga namnet. Detta framgår även därav, att älven i äldre tider stundom går under namnet *Ankoper* (*Ankapora*). Detta anföres tidigast av Zieglerus i hans *Schondia* (1532) och åtföljes av upplysningen, att floden ligger mellan Hangöudd och Viborg. Sannolikheten av denna uppgift be-
tvivlas av Hipping, *Vet. soc. act.* II: 1, som söker göra troligt, att *Ankoper*-floden utfallit i Halikko viken, känd som en gammal handelsplats. Han sammanställer nämligen *Ankoper* med ty. *Ankäufer* och anser namnet avse samma 'handelsflod' som den i första novgorodiska krönikan (från år 1310—12) omnämnda купецкая рѣка (jfr vad härom sagts ovan s. 7). Zieglerus' uppgift om *Ankoper*-flodens läge avfärdar Hipping, i det han säger att Zieglerus' kännedom om Finland var bristfällig. — Emellertid hade Zieglerus utan tvivel rätt, såsom Akiander, *Suomi* 1846 s. 161 ff. ådagalagt. Enligt honom är *Ankoper* = *Kymmene* älv: 'det vattendrag, som genom Kalkkis fors faller ut i Päijäne och som nedanför Koskenniska fors i Ithis sokn får namn af Kymene'. Han anför ett råbrev från 1415, där *Ankapora* laxfiske sedan gamla tider säges hava tillhört tavasterna. Något ställe av floden, som skulle hava detta namn känner han ej, men finner i en Räntebok av år 1542 om Weckelax' sockens laxfiske följande uppgift, som leder oss på rätt spår: 'Udi Weckelax' Sokn Liggia 2 åålefiski, Ett Benemdt Högeforsz, Ligger widh en Croneby Benemd Kijmene. Thz andra Benemdt ankapora, Ligger widh en bij Benemdt Anaielli på Taffuaste siidhen'.

Namnet påträffas rätt ofta i äldre handlingar: *Angeborg* 1555, *Ankapora* 1547, 1555, *Ankapora* 1415, 1547, 1552, *Ankepora* 1557².

¹ Jfr Akiander, *Suomi* 1846 s. 176 f.

² Meddelande av kyrkoherden A. Neovius.

Av den ovan nämnda ränkeboken tyckes framgå, att *Ankaporä* varit ett gammalt namn på *Anjala* fors, och detta bekräftas av en i Lantmäteristyrelsens arkiv bevarad 'Geometrisk Delineation öfver Umeliöck, Anjala och Värälä Byars Skogsegor' av år 1703. Där finna vi *Anjalagård* på östra sidan av älven och på västra sidan längs forsen står *Anckaborra*. Något tvivel om att *Ankaporä* varit ett gammalt namn på *Anjalafors*, torde sålunda ej kunna förefinnas. Och då denna del av älven på grund av laxfisket troligen var den mest kända trakten vid Kymmene älv, kan man lätt förstå, att hela älven uppkallats efter densamma på samma sätt som t. ex. *Trollhetta* hos Olaus Magni blivit namn på hela Göta älv (se Ort-namnen i Älvsborgs län XII s. 149).

Namnet *Ankaporä* kvarlever för övrigt än i denna dag i ortens dialekt, ehuru i något andra former. Uttalet angives än vara *Ankkapura*, än *Ankkaporha* l. *Ankkapurha*, än åter *Ankkapurho*¹).

Både det vacklande nutida uttalet och mångfalden av namnets äldre skrivformer äro ägnade att försvåra vårt försök att bestämma det ursprungliga uttalet. De ovan anförda äldre namnformerna synas dock med bestämdhet tyda på ett uttal *-pora* av senare leden. Och då vi ha att välja bland de skiftande formerna av första leden (*Ange-*, *Anka-*, *Anke-*, *Ancka-* och *Ankka-*), så synes mig formen *Anka-* lättast kunna förklara de andra.

Å ena sidan kunde ett fi. *Anka-* på grund av de svenska och finska klusilernas olika bildningssätt och ljudvärde giva ett sv. *Ange-* (jfr fi. *kenkä* > sv. *känga*; se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 66 f.); å andra sidan åter måste

¹ Märk följande olika variationer av ett känt folkvisemotiv:

Kolme on koskea kovaa: Korkiakoski, *Ankkaporha* ja Vuoksi.

Kolmet on koskea kovaa: Hämeessä Häkkäpyörä, Anjalassa *Ankkapura*, mut'ei ol' Vuoksen voittanutta (se Lönnbohms ortnamnsförteckning i Fornminnesföreningens arkiv).

Hämeessä on Hälläpyörä, Kaatrakoski Karjalassa, *Ankkapurho* Anjalassa, vaan ei Vuoksen voittanutta, ylikäynyttä Imatran (meddelat av kyrkoherden A. V. Sederström).

ett på svenskt sätt uttalat *Anka*- giva ett fi. *Ankka*- (jfr sv. *munk* > fi. *munkki*, sv. *planka* > fi. *lankku* m. fl.; i det nu ifrågavarande fallet är det naturligtvis blott fråga om svenskt inflytande på det finska uttalet).

Vilket det ursprungliga namnet på forsen än må hava varit, så torde detta dock ej kunna etymologiseras i finskan. Däremot erbjuda sig många möjligheter att förstå namnet, om vi betrakta det ur svensk synpunkt.

Om vi — såsom mig synes sannolikast — få antaga ett ursprungligt finskt *Ankaporä*, så anser jag det återge ett nordiskt **Angaborä* l. **Angäforä*. Förra leden vore antingen fsv. *ang* 'trång' (= sv. dial. *ång*, isl. *qngr*, *øngr*, got. *aggwus*, fht. *engi*; jfr lat. *angustus* id.; se Zupitza, Germ. gutturale s. 98) eller senare leden i got. *halsagga* 'hals, nacke'¹ (enligt Falk o. Torp, Etym. ordbog, art. *Angel* till en idg. rot *ank* 'krumme; jfr skr. *ankä*- 'hage, krog', lat. *uncus*, gr. *ὄγκος* 'hage'). Senare leden åter vore, ifall vi ha att ansätta ett **Angaborä*, fsv., isl. *bora* f. 'litet hål' (samma ord som senare leden i sv. *näsborr*). Detta ord torde såsom senare led kunna tänkas ingå blott i en sammansättning med *ang*- 'trång'. **Angaborä* vore sålunda 'det trånga hål', genom vilket älven pressas vid Anjala. — Om vi däremot ha att utgå från ett skand. *Angäforä*, så kunde senare leden jämföras med isl. *forr* 'häftig'², i vilket fall namnet vore en parallell till det i Konstantin Porphyrogennetos' arbete 'De administrando imperio' (från omkr. 950) omnämnda forsnamnet *Aifor*. Nämda författare uppräknar nämligen namnen på sju forsar i Dnjepr, och dessa ryktbara forsnamn hava av Thomsen i arbetet 'Ryska rikets grundläggning' s. 50 ff. förklarats såsom nordiska, minnen ifrån nordbornas resor till Grekland. Det ifrågavarande namnet *Aifor* tolkas av Thomsen såsom ett nordiskt *Ei-forr* 'den alltid häftiga, den alltid forsande (semper praeceps)' och skulle sålunda

¹ Denna senare möjlighet har för mig påpekats av prof. Pipping.

² Påpekats av prof. Pipping.

i jakande form uttrycka detsamma som det slaviska namnet på forsen *Neasit* ('den omättlige') angiver i nekande.

Om vi nu i fi. *Ankapora* få antaga ett med isl. *forr* väsentligen identiskt urn. **fora-*, så har det väl i denna sammansättning haft ungefär samma betydelse som 'fors', och urn. **Angafora* skulle sålunda kunna översättas med antingen 'den trånga forsen' eller 'nackforsen', i vilket senare fall det vore en slående parallell till de vanliga finska forsnamnen *Niskakoski* l. *Koskenniska* (det senare även använt appellativt).

Om emellertid det dialektala uttalet (*Ankka*)*porha* l. (*Ankka*)*purha* l. (*Ankka*)*purho* vore det ursprungliga, så ha vi att ansätta en urnordisk form med *h*. Prof. Pipping har fäst min uppmärksamhet vid att isl. *for* (= sv. *fåra*, no. *fure*) förutsätter ett urn. **furhā*, varav senare **furhō* och ännu senare **furhu*. Jämsides med dessa kan man sedan tänka sig biformer med *o* (*forh-*), beroende på analogisk inverkan från kasus med genomfört *a*-omljud.

Slutligen måste vi taga hänsyn till uttalet *Ankka*- med långt *k*-ljud, vilket tyckes vara rätt gammalt (redan 1547, 1555 *Ankapora*). Naturligtvis kan detta skrivsätt vara påverkat av ett finländskt-svenskt uttal av fi. *Anka*- (jfr ovan s. 14), men då det nuvarande dialektala finska uttalet har långt *k*-ljud, så kunna vi ej helt och hållet förbise detsamma. Och även fi. *Ankka*- kan förklaras ur germanska språk. Jag påminner om fht. *anka*, mht., nht. dial. *anke* 'genick', vilket enligt Zupitza, Germ. gutturale s. 213 har germanskt *k* och sålunda ej utan vidare kan sammanställas med got. (*hals*)*agga* (se Schade, Altd Deutsch. Wörterbuch s. 20).

Möjligheterna att tolka namnet såsom nordiskt äro sålunda många, och det är svårt att med bestämdhet uttala sig för någon av dem. Det finnes dock ännu två namn, som enligt min mening äro ganska intimt förbundna med det nu debatterade och som måhända i någon mån kunna bidra till problemets lösning. Dessa namn äro *Abborfors* och *Anjala*.

Namnet *Abborfors* (förfinskat *Ahvenkoski*) kan upp-

visas från rätt gammal tid: 1352, 1422 *Abborafors*, 1438 *Abborafors* o. s. v. Det torde få anses för säkert, att detta namn ej innehåller ordet *abborre* såsom första led, då ju denna fiskart ej uppehåller sig i forsar. Jag anser det därför mycket sannolikt, att *Ankapora* och *Abbor(fors)* äro identiska, antingen så att första lederna äro beroende på vernersk växling (**anga-* ∞ **anha-*, varav senare *ā*) eller så att *Abborfors* är en folketymologisk ombildning av ett äldre **Ang(a)bor(a)-fors*.

Om vernersk växling föreligger, så ha vi lätt att välja mellan de tvenne alternativen: **anga-* 'trång' och **anga-* 'nacke' (eller måhända 'böjning, krökning'), ty blott vid det senare ordet kan en dylik växling antagas. Men då, såsom redan påpekats, **anga-* 'nacke' ej gärna torde kunna tänkas sammansatt med en senare led *bora* utan snarast förutsatte en senare led **fora*, så skulle vi vänta oss ett fsv. **Afor*, nsv. **Åfor*. Någon vernersk växling torde därför näppeligen kunna antagas.

Återstår sålunda, om forsnamnen verkligen äro identiska, antagandet att *Abborfors* genom folketymologi ombildats av ett äldre **Ang(a)bor(a)fors*. På denna väg skulle vi sålunda komma till det resultat, att fi. *Ankapora* utginge från urn. **Angabora* 'det trånga hålet', ty det synes mig knappast sannolikt, att ett urn. **Angafora* l. **Angaforha* skulle ombildats till ett nsv. *Abborfors*.

Naturligtvis kan det ej till full evidens ådagaläggas, att *Ankapora* och *Abborfors* äro identiska — och äro de det ej, så kan *Ankapora* med lika stort skäl anses återge ett urn. **Anga-fora* som ett urn. **Anga-bora*. Frågan om namnens etymologi måste därför tillsvidare anses stå öppen, men jag vill dock antyda, huru jag tänkt mig, att två av de mäktigaste forsarna i Kymmene älv fått samma namn.

Jag nämnde ovan, att *Ankapora* (*Ankoper*) i äldre tider betecknade även hela älven på samma sätt som *Trollhättan* fordom betecknat Göta älv. Denna användning av namnet kan vara mycket gammal, och denna omständighet kan förklara, att det urn. **Angabora*, det ursprung-

liga namnet på Anjala fors, i en senare tid kom att av nya kolonister överflyttas på en annan fors. Detta borde ej förefalla osannolikt, om vi ihågkomma de nationalitetsväxlingar, som här under tidernas lopp försiggått. Då finnarna först kommo till dessa trakter, funno de här en skandinavisk bosättning, som redan namngivit de viktigaste lokaliteterna. Under en lång tid bodde sedan finnar och skandinaver i varandras omedelbara grannskap, tills småningom de senare nästan helt och hållet uppgingo i eller undanträngdes av de förra. Men förrän detta helt skett, började en ny livskraftig svensk bosättning utbreda sig längs kusten. Denna upptog det då ännu möjligen bevarade svenska namnet *Angabora* och uppkallade därmed den mest betydande forsen inom sitt eget område, vare sig att namnet då betecknade hela floden eller att det måhända vid den tiden uppfattades såsom ett appellativ. Den svenska formen blev sedan snart folketymologiskt ombildad och framstod såsom ett nytt namn vid sidan av fi. *Ankapora*, vilket åter i sin tur småningom undanträngdes av forsens nuvarande namn *Anjala* (obs. 1477 *Knott Anialan*¹, 1551 *Aniala*, 1557 *Anajelli*).

Även detta bör här närmare behandlas. Det synes nämligen vara en bildning på samma stam *ang-*, som ingår såsom första led i *Ankapora*. Såsom vi av Hellquists undersökningar om de svenska sjönamnen veta, var suffixet *-ja-* ett mycket vanligt namnbildningselement i nordiska sjönamn. Det vattendrag, som genom *Ankapora* bröt sig väg till havet kan därför under någon del av sitt lopp — måhända den sjöliknande utvidgningen nedanom fallet (*Koskenalus*) — hava haft namnet **Angia-*. I så fall hava vi i detta ord ett kriterium på att första leden i *Ankapora* utgår från ett nordiskt **Anga-* och att den finska formen sålunda ursprungligen haft ett kort *k*-ljud.

Ett urn. **Anzia-* åter kan hava givit finskt **Anja-*, om det upptogs av finnarna, medan *g* ännu var spirantiskt (Noreen, *Urgerm. lautlehre* s. 138). Övergången *ʒ > g*

¹ Hausen, *Bidrag* I s. 122.

betraktas såsom urgermansk, och lånet är i så fall mycket gammalt. Fi. **Anja*- har sedermera utbildats med den finska avledningsändelsen *-la* och *Anjala* blev sålunda namnet på gården vid **Anja*. Ett urfi. *Anja* skulle enligt Setälä ÄH s. 430 väl närmast giva ett nyfi. **Ania*, men efter kort nasal förekomma dubbelformer; jfr *miniä* ∼ *minjä* och de ovan anförda äldre formerna *Anialan*, *Aniala* samt nedan *Anianpelto* och *Ania*.

Beträffande urn. **Angia*- jämföre man för övrigt norska älvnamnet **Enga* och svenska sjönamnen *Ängaren*, *Ängen*. Alla dessa sjönamn kunna dock vara bildade på sbst. *äng* (se Rygh, *Elvenavne* s. 42, Hellquist, *Sv. sjön.* I s. 787 f.). Men detta hänföres av Falk o. Torp, *Etym. ordbog* till den ovan behandlade roten *ank* 'være krum'. Även detta namn kan sålunda tydas på många sätt. Vi kunna därför ej avgöra, om det betyder 'trängsjön' eller 'kroksjön' eller 'sjön vid Anga-(bora)' l. n. d., och namnet kan sålunda knappast lämna något bidrag till frågan om betydelsen av *Ankapora*. Om namnet är nordiskt, är det att likställas med de nedan behandlade sundnamnen *Anianpelto*, *Ania*, vilka även kunna innehålla såväl betydelsen 'hals' som 'trång'. — Emot tolkningen av *Anjala* såsom ett gammalt nordiskt vattendragsnamn talar dock den omständigheten, att det förekommer såsom bynamn i Bjärnå, Luumäki, Pälkäne.

Antecknas bör ännu, att namnparet *Ankapora*: *Abborfors*, om min förklaring är riktig, möjligen kan antyda ett samband mellan den äldre och yngre skandinaviska bosättningen i dessa trakter. Jfr nedan *Taasia*: *Tessjö*.

Det torde nämligen stå utom allt tvivel, att den äldre skandinaviska bosättningen i vårt land, varom såväl arkeologien som språkvetenskapen ger otvetydiga vittnesbörd, lämnat tydliga spår efter sig i Kymmene älvdals ortnamn. Utom de nu behandlade *Ankapora* (*Ankoper*) och *Anjala* kan nämligen ett ganska stort antal svenska namn uppvisas.

Det antyddes redan ovan, att *Kymi*: *Kymmene* ej gärna kan vara älvens ursprungliga namn. Synbarligen var för-

hållandet i äldre tider det, att älven under olika delar av sitt lopp hade särskilda namn. Om någon gång — med en stigande kultur naturligtvis allt oftare — ett gemensamt namn behövdes, användes troligen *Kymi* ('floden, huvudfloden'), som troligen ganska länge haft en huvudsakligen appellativ karaktär. Märkas bör nämligen, att än i denna dag av älvsnamnet ofta användes kasus genitiv: *Kymenjoki*¹ (jämfte *Kymijoki*). Å andra sidan är det dock sannolikt, att namnet *Kymi* har ganska gamla anor (1466 *Kymmene*, 1542 *Kijmene*, 1556 *Kymenen* o. s. v.), ja det synes mig ej otänkbart, att namnet helt enkelt är en översättning av en gammal svensk benämning på floden. Vid älvens västra utloppsarm finnes ej långt från mynningen en i förbindelse med densamma stående sjö vid namn *Teutjärvi*. Något norr därom ligger vid *Ratulajoki* en by och en fors vid namn *Teutkoski*. Detta *Teut-* anser jag återge en urnordisk form **þeuða-* av isl. *þjóð*. Detta ord ingår såsom bekant i en mängd isl. sammansättningar: *þjóðá*, *þjóðár*, *þjóðgata*, *þjóðgóðr*, *þjóðkonungr* m. fl.; av vilka isynnerhet *þjóðá* intresserar oss. Det betyder nämligen 'huvudflod'. Man torde därför på ganska goda grunder kunna antaga, att den äldre skandinaviska bosättningen i Kymmene älvdal använt denna benämning om floden — om ock ännu huvudsakligen såsom appellativ² — och att fi. *Kymi* blott är en översättning därav. *Teutjärvi* är en förfinskning av urn. **þeuða-saiwar* l. d., vilket betydde: sjön som stod i förbindelse med *þjóðá* (d. v. s. huvudfloden). Kymmene älv var och är ju 'huvudfloden' i hela södra Finland. Etymologins sannolikhet skulle nästan gränsa till visshet, om ej en omständighet komme till, som gör frågan något invecklad.

Mot densamma kan nämligen anmärkas, att i *Teutjärvi* förekommer en fiskart, som bär det finska namnet *teuta* 'asp', varför det låge nära till hands att antaga sjö-

¹ Varav sv. *Kymmene*. Jfr även Saxén, Den sv. bos. hist. I s. 174 not 2.

² Jfr dock även Rygh, Elvenavne s. 271 (*þjóð*).

namnet vara bildat på detta. Jfr de svenska sjönamnen *Abborrsjön*, *Braxsjön*, *Gäddsjön*, *Laketjärn*, *Mörtsjön*, *Sarvsjön* m. fl.; se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 45 f. Även på finsk språkbotten äro så bildade sjönamn vanliga, t. ex. *Haukivesi*, *Ahvenlampi*, *Särkijärvi* m. fl. Men då fi. *teuta* mig veterligen ej är känt från övriga trakter av Finland i betydelsen 'asp', så anser jag det sannolikt, att formen *teuta* är en kontaminationsform av sjönamnet *Teutajärvi* och det från andra delar av vårt land kända finska namnet på aspen *touta* l. *toutain* (även 'karp') (jfr även fi. *tuutain* 'lindare, sutare'). Det vore ju nästan förvånansvärt, om ej två å samma ort förekommande så likalydande ord som ett sjönamn *Teut(a)järvi* och ett fisknamn *touta* skulle hava inverkat på varandra. — Jag kan därför ej tillmäta den nu gjorda invändningen mot min etymologi någon avgörande betydelse.

Till stöd för min åsikt kan här ytterligare nämnas, att t. ex. *Göta älv* i äldsta tider blott kallades *älv*, likasom vattendragets namn än i denna dag hos den kringboende befolkningen är *älven* (hos Adam av Bremen finna vi den latiniserade formen *Albis*). Även det motsvarande tyska ordet *Elbe* är ju numera ett proprium, namn på en bestämd älv. Se Ortnamnen i Älvsborgs län XII s. 149.

Låt oss nu åtfölja älvens lopp och närmare betrakta de namn av nordiskt ursprung, som ytterligare bekräfta vår mening om nationalitetsförhållandena i Kymmene älv-dal under äldre tider.

Vi börja med den västra utloppsarmen. Sedan vi följt älven åt genom de rent svenska trakterna, där vi bland andra svenska namn fästa oss vid *Hattarträsk*¹, komma vi till en utvidgning av floden, som heter *Tammi-*

¹ Jfr sv. *Hattsjön* (Hellquist, Sv. sjönamn I s. 400). I *Hattarträsk* ha vi väl knappast den gamla genitivändelsen *-ar* bevarad. Det synes mig sannolikare, att *Hattar-* är en förkortning av **Hattare*, vilken form i likhet med så många sjönamn i Sverige är en senare bildning av ett äldre **Hattir* (< **HattiaR* l. kanske **Hatt-a-iaR*, då omljud saknas). Se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 9, 13. Jfr även *Hatträsk* i Korpo.

järvi. Detta namn kan naturligtvis vara bildat på finska trädnamnet *tammi* 'ek'. Sådana ortnamn äro ej ovanliga i södra Finland. Ahlqvist, Kalevalan karjalaisuus s. 130 uppräknar flere sådana, t. ex. *Tammijärvi*, *Tammilahti* och *Tammijoki* i Luhanko, *Tammilaks* i Joutsa, *Tammijärvi* i Kirvu¹. Jag är därför böjd för att antaga finskt ursprung hos namnet, men vill dock även påpeka möjligheten av svensk upprinnelse. Första leden i *Tammijärvi* kan nämligen även vara en förfinskning av ett sv. *Dam-* eller *Stam-*. Båda ordstammarna äro nämligen kända ur nordiska vattendragsnamn. *Dammen* är enligt Hellquist, Sv. Sjönamn I s. 88 ett vanligt sjönamn; det är bestämda former till sv. *dam*, fsv. *damber* 'fördämning, sump'. Då emellertid detta namn enligt anf. arb., där det förekommer, snarast fungerar såsom appellativum, torde det ej hava gamla anor, och vårt sjönamn utgår därför kanske snarare ur ett sv. *Stamsjö* l. d. Även hithörande namn anföras i anf. arb. s. 573. Hellquist sammanställer dem med de i Sverge talrika namnen på *Stav-*, vilka innehålla substantivet sv. *stav*, fsv. *staver*, isl. *stafr*. Namnen utgöra en gränsbeteckning. Då ordet ingår i ett vattendragsnamn, förklaras det av det i Landnámabók omtalade bruket att taga land i besittning genom att i ett (smalt) vatten nedsticka en nybarkad stav². Då här emellertid ej är fråga om något smalt vatten, synes mig denna förklaring här ej vara möjlig. Jag är mera benägen för en tolkning, som Rygh, Elvenavne s. 244 giver för det norska älvnamnet *Stamaaen*. Han härleder det från sbst. *stamm* m. 'dämning, fördämning'³. Betydelsen är sålunda densamma som hos *Dammen*. *Tammijärvi* kan väl förliknas vid en stor 'fördämning' i den mäktiga älven. — Såsom jag redan ovan påpekade, är emellertid sannolikheten för finskt ursprung minst sagt lika stor.

I *Tammijärvi* infaller från norr *Raussilanjoki* (skrives

¹ Det från Veckelaks anförda *Tammio* är det svenska *Stamö*.

² Se Nordlander, Sv. fornm. tidskr. 10 s. 145, Ångermanländska fiskevatten s. 25. Jfr Steenstrup, Indl. stud. s. 107.

³ Jfr numera också Ortnamnen i Älvsborgs län XIII s. 122.

även *Rausilanjoki*), genomflytande *Raussila* by (1551 *Rausila*). Då jag ej känner någon finsk etymologi till ordet, må det — såsom en lös gissning — påpekas, att det finnes en norsk älvnamnsstam *Raus-* (Rygh, *Elvenavne* s. 187).

Uppe i Elimä socken nära åns källor ligger *Raavuori* berg, vars namn såsom första led innehåller sv. *rå*, fsv. *ra*, isl. *rá*. Samma namn hava vi i *Råberget* i Strömfors. Fi. *Raavuori* hör emellertid till en senare tid; det är upptaget från en fornsvensk form. Den urnordiska formen är bevarad i fi. *raaka*, est. *raag* (se Setälä, *Journal de la Soc. finno-ougrienne* XXIII: 1 s. 4 not, 37, jfr Lidén, *Studien* s. 81).

Ej långt härifrån finnes *Naaranoja* (l. *Naara*) egen- dom (och å?). Jag har förut (*Språkl. bidrag till den sv. bos. hist.* I s. 71, 168) betraktat namnstammen såsom skandinavisk (fsv. *nar-*, nsv. *nār-*: 'trång'). Då emellertid namnet nu uppträder i en trakt, där knappast en sekundär svensk förlängning kan antagas — den finska namnformen skulle i alla fall återgå till äldre tid än förlängningen — så kan jag ej mera vidhålla min tidigare mening beträffande namnet¹.

Kymmeneälvs östra utloppsarm delar sig i tvenne grenar, av vilka den västra, *Langinkoskigrenen*, har tvenne utlopp. Det östligare kallas vanligen *Huumagrenen*. Jag känner ej något bya- eller gårdnamn, efter vilket älven kunnat uppkallas², och anser det därför möjligt, att vi här hava ett ursprungligt vattendragsnamn. Det låter sammanställa sig med den germanska stammen *hūm*, som ingår i no. *hume* m. 'dunkelhet, mörker', isl. *húm* n. 'skymning', *húmr* 'skum, halvmörk' och som enligt Hellquist

¹ Här må för övrigt påpekas, huru lätt man kan förledas till felaktiga slutsatser på detta område, då de finska ortnamnen i allmänhet ej alls äro undersökta. Man vore färdig att antaga ett fi. *Narvasalmi* vara av nordiskt ursprung, innehållande den germ. stammen **narw-* trång, om ej detta namn finnes långt 'bakom Kuopio' i Lapinlahti socken. Ortnamnet är därför säkert finskt, men fi. *narva* kan vara ett appellativt lånord.

² *Kyminlinna* fästning kallas visserligen även *Huumanlinna*, men namnet är synbarligen bildat på älvnamnet.

Sv. sjönamn I s. 236 även återfinnes i svenska sjönamnen *Hummeln-* och *Humsjön-*, vars stränder äro skogiga och vatten mörkt, nästan dyigt.

Det ovan nämnda *Langinkoski* och namnet på den därinvid liggande gården *Lankila* (Langila) äro bildade på personnamnet fsv. *Lang*, *Lange* och härröra sannolikt från senare tider.

Kymmene älvs utloppsarmar förena sig något söderom *Ahvio* by vid *Ahviskoski* fors. Här möta vi en intressant nordisk namnstam av synbarligen mycket hög ålder. Att namnen äro bildningar på den germanska stammen *ah-*, *azw-* torde knappt vara tvivel underkastat. Fi. *Ahvio* synes närmast återgå på ett germ. **Ahjō-* eller **Azwjō*, d. v. s. den ursprungliga formen för sv. fsv. *ö*, isl. *ey*, *øy*. Att avgöra, vilken av dessa vernerska växelformer närmast utgör originalet för vårt ord, torde vara omöjligt, ty även ett germ. **Azwjō* kan giva ett finskt *Ahvio* (märk t. ex. fi. *saha*: sv. *såg*, fi. *maha*: sv. *mage*). I varje fall för detta lån oss till ett mycket tidigt skede i de skandinaviska språkens utvecklingshistoria, måhända till en språkform, som rentav kan betecknas såsom urgermansk. Stadiet *awio* l. *awia* med bortfallet *z* kvarlever, såsom bekant, i den latiniserade formen *awia* uti *Skadinavia*, *Batavia*.

Vad den finska formen *Ahvis* vidkommer, kan den vara en ombildning av ett fi. **Ahvinen*, men då vi av fi. *Ahvio* skulle vänta oss en avledning *Ahvioinen*, så är det måhända icke omöjligt, att även fi. *Ahvis* bevarar en germansk form av samma stam. Zupitza, Germ. gutturale s. 62 antager en germ. nominativ **ahvīz*, och häri kan originalet till vårt namn sökas.

Att sammanställningen med sv. *ö* ur betydelsens synpunkt väl går ihop med ortens naturförhållanden, visar oss en blick på kartan. Älven utvidgar sig här till en sjö, och denna är uppfylld av öar. *Ahvio* är sålunda 'den av öar fullströdda delen av älven, ötrakten'. Jämför även de av Hellquist, Sv. sjön. I s. 775 f., 794 f. 796 behandlade svenska sjönamnen *Äjen*, *Öjaren*, *Öjen*.

Här må dock ännu påpekas, att möjligheten för namnets bildning på finsk språkbotten ej helt och hållet är utesluten. Det torde visserligen ej kunna betvivlas, att *Ahvio* är ett germanskt lån, men ordet kan såsom appellativ hava inkommit i språket. Högt uppe i Savolax, i Sääminge socken, finnes nämligen även ett *Ahvionsaari*¹, och här torde någon urnordisk bosättning knappast kunna antagas — jfr om *Sääminge* Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 150 — varför första leden måste förklaras såsom appellativt lån. Även detta namn styrker etymologins sannolikhet: *Ahvionsaari* är, såsom namnet säger, en ö.

Ett annat namn, där appellativet ingått, är möjligen *Ahjärvi* i Kivinebb, vilket 1658 skrevs *Ahvijärvi*. Men då i sjön öar ej förekomma — jfr att i en av de av Hellquist behandlade sjöarna *Öjaren* öar alldeles saknas — så förefaller det mig sannolikare, att här föreligger ett annat ord, måhända en annan form av lånordet fi. *ahven* 'abborre'.

I varje fall anser jag dock på grund av de talrika otvetydiga ortnamnen i Kymmene älvdal, att *Ahvio* i detta fall även såsom lokalamn är ursprungligen nordiskt. Och det bevisar i så fall svensk-finska beröringar inom Finlands gräns tidigare än mången hittills varit benägen att antaga.

Bland de talrika öarna och forsarna vid *Ahvio* by vill jag omnämna *Kuovinsaari* och *Kuovinkoski* (1774 *Cuovin Saari*, *Cuovin Coski*²), emedan här nordiskt ursprung vore tänkbart. Jfr no. *kov* n. (och *kova* f.) 'Tilstoppelse, Opdæmmelse af Frost eller Is'. Rygh, *Elvenavne* s. 131 härleder det norska älvnamnet *Kova* från detta ord. Det ligger dock vida närmare till hands att såsom första led i namnen antaga fi. *kuovi* 'spov', i synnerhet som trakten invid forsen är lågländ och spovar enligt uppgift ofta torde uppehålla sig där. Denna såsom det synes mig naturliga förklaring av namnet stöter emellertid på svå-

¹ Påpekat av prof. O. F. Hultman.

² Karta i Lantmäteristyrelsens arkiv.

righeten, att i finska forsnamn, bildade på något djurnamn, första leden vanligen tyckes stå i nominativ, t. ex. *Korppikoski, Ahvenkoski, Hanhikoski, Peurakoski, Lohikoski, Sotkakoski, Siikakoski, Kuikkakoski, Porsaskoski*¹. Och det är blott på grund därav, som jag här — om ock med tvekan — velat upptaga hänvisningen till nordiska språk.

Ett stycke norrom Ahvio by sväller älven åter ut till en sjö. Denna bär namnet *Muhjärvi* och invid denna ligger *Muhniemi* by. Även dessa höra enligt min mening till de urnordiska namnen vid Kymmene älv. Första leden återgår nämligen på en urn. form **muha* av sv. *mo*, fsv. *mo(r)*, isl. *mór*, vilket ord enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 408 även sannolikt ingår i sjönamnet *Mogen*. *Muhjärvi* är därför måhända att betrakta såsom det primära i förhållande till *Muhniemi*.

Man ville närmast återföra fi. *Muhjärvi, -niemi* på ett äldre **Muhajärvi, -niemi*, men äldre kartor och handlingar upptaga formen *Muhujärvi* (*Muhuniemi* 1551); — i Säkki-järvi finnes ett *Muhutjärvi* och *Muhulahti*; ön *Mon* invid Dagö heter på estniska *Muhusaari*. Tyda dessa former på en gammal *u*-stam? Se om orden för övrigt förf. i Sv. bosättn. hist. I s. 260 samt Journal de la Soc. finno-ougr. XXIII: 9 s. 7.

Vi följa älvens lopp förbi *Anjala* — varom se ovan — norrut och komma till *Ummeljoki* by och å samt *Ummelkoski* fors (i äldre tider ofta skrivet *Umel*-). Jag jämför det med gotl. *ymil* 'viskning', isl. *ymja* 'larma, stöna'². Med avseende å betydelsen vore det då att sammanställas med en talrik sjönamnsgrupp i Sverge, t. ex. *Gallen, Galmaren, Jälmaren, Tjutingen, Vinen* m. fl. (Hellquist, Sv. sjön. II s. 72). — Å andra sidan kunde man tänka på svenska sjönamnet *Hummeln*, bildat på den ovan s. 22 f. omnämnda germanska stammen *hūm*-. Jfr även norska älvnamnet *Humla*, vilket Rygh, Elvenavne s. 110 härleder från insektnamnet *humla*. Bugge l. c. anser det

¹ Jfr dock även *Kurenkoski*, som väl innehåller genitiv av fi. *kurki* 'trana'.

² Påpekat av prof. H. Pipping.

kunna vara omedelbart bildat på ett verb med betydelsen 'summe', besläktat med mht. *hummen*.

Bland önamn i Ummeljokitrakten vill jag fästa uppmärksamheten vid följande.

År 1703¹ omnämnes en ö *Lagman w. Sari* (d. v. s. Lagman vik saari) med *Stor Lagmans* och *Vähä Lagmans* hemman. Namnet är naturligtvis av yngre datum och behöver knappast anses bevisa en svensk bosättning. Om namn på *Lagman*- se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 187 f., Nordlander Språk och Stil VII s. 198 f.

Viiala heter en holme vid Myllykoski (1703 *Wiiala Sari*). Namnet är rätt vanligt i Finland och torde i de flesta fall vara bildat på ett gammalt personnamn (se Saxén anf. arb. s. 104). I detta fall, då det är fråga om en liten holme, kunde en sammanställning med fsv. gen. plur. *via* av *vi*, *ve* 'heligt ställe' ha något skäl för sig, men holmen ligger invid *Viiala* by (obs. även *Viialanjoki*) och är synbarligen uppkallad efter denna. Om namnet verkligen vore en reminiscens av en gammal offerplats från den urnordiska befolkningens tider, så skulle vi vänta oss en äldre form av ordet bevarad (ett fi. **Viuha-*). Jfr nedan *Vihola* vid Pyhäjärvi (invid Tammerfors).

Strax nedanför Ummeljoki mottager älven en biflod *Myllyjoki*, vilken på en karta har det egendomliga namnet *Tortomoja* (jämsides med den vanliga benämningen *Myllyjoki*). Förekomsten av ett dylikt namn i denna trakt är ägnad att väcka förvåning. De nordiska namn, som vi i det föregående granskat, visa oftast tillbaka till mycket gammal, vi kunna säga urnordisk tid. Det vore därför ej förvånande, om vi här funne ett gammalt namn på *-hem* — de anses härstamma från bronsåldern — ehuru de ovan behandlade namnen i allmänhet äro blott naturnamn. Men i detta fall skulle namnet med all säkerhet upptagits i finskan i en äldre form (*hem* < *heim-* < **haima-*). Namnet kan därför ej föras till denna äldre grupp av *om*-namn, sammansatta med *-hem*. Men det finnes i östra

¹ Karta i lantmäteristyrelsens arkiv.

Nyland en annan yngre grupp av *om*-namn, vilka med den gamla plurala dativändelsen *-om* l. *-um* äro bildade på personnamn, i synnerhet tillnamn; — *hem*-namnen innehålla såsom bekant aldrig ett dylikt namn. Särskilt i Pärnå och Lappträsk äro de vanliga. Sådana äro t. ex. *Haddom* (av *Hadde*), *Hardom* (av *Hard*), *Kuggom* (av *Kugg* l. *Kugge*), *Gislom* (av *Gisle*), *Valkom* (av *Valke*), *Blickum* (av *Blek*), *Mörskom* (av *Mörske*, äldre *Myrske*, varav fi. *Myrskylä*)¹. — Ett sådant namn kunde även *Tortom* vara: en förfinskad form av ett sv. **Tordom* (av personnamnet *Tord*). I fall namnet ej beror på en misskrivning eller om det ej är ett tillfälligt 'uppkallelse-namn', så hör det till samma grupp som några ovan behandlade nordiska namn av yngre datum (*Raavuori*, *Lagmansvik*) och ger i likhet med dessa en antydning om att även senare, i historisk tid, svenskar här varit bosatta. I ett annat sammanhang hoppas jag kunna uppvisa att den senare svenska bosättningen sträckt sig längs kusten ett långt stycke på andra sidan om Kymmene älv.

Vi fortsätta vår färd längs älven och möta ett par mil högre uppe två namn, som intressera oss, emedan de kunna tolkas såsom gamla svenska vattendragsnamn. De äro *Keltti(s)* by och ström samt *Kuusa(n)lampi* sjö (utvidgning av älven), *Kuusa(n)koski* fors och *Kuus(a)niemi* by.

Vid *Kelttis* genombryter älven Salpausselkä och man väntar sig därför apriori ett namn, som skall karakterisera detta viktiga ställe i älven. Jag sammanställer ordet med en ytterst vanlig nordisk ortnamnsstam **skeld-* (ofta förekommande isynnerhet i vattendragsnamn). Jfr fsv. sjönamnstammen **Skælde*, **Skældir*, **Skiolde* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 549 f.), fno. fjordnamnet *Skjáldr*², no. ånam-

¹ Härtill kommer en tredje grupp av *om*-namn: de av typen *Sundom*, *Vikom*, *Backom* (= plurala dativer av appellativerna *sund*, *vik*, *backe*), vilka förekomma i västra Finland.

² Detta namn anser Olsen, Arkiv XXII s. 116 ff. vara bildat med suffixet *-(a)ldr* på den stam **Skjá-*, som finnes i fno. älvsnamnet *Skjá* och vilket Bugge hos Rygh, Elvenavne s. 217 tolkar såsom 'den gjennemsigtige'.

net *Skjaldbreid* (även insjönamn; se Rygh, Studier s. 36, NG XV s. 376), da. ortnamnen *Skjolden*, *Skjoldager*, *Skjoldnæs* m. fl. (Steenstrup, De ældste danske stednavnes bygning s. (39), 283 f.). Åtminstone i flertalet av de nämnda fallen torde vi få förutsätta sv. *sköld*, isl. *skiöldr* och oftast åsyftar väl benämningen formen. Enligt Steenstrup l. c. är det betecknande för alla dessa orter, att de ligga öppet och fritt, och Rygh NG I s. 47 säger, att namnet ofta är taget från en höjd, på vilken gården eller orten ligger. Hellquist l. c. ansluter sig till Rygh, men anför själv en annan etymologi, vilken han dock anser för „föga sannolik“. Enligt denna skulle vi här hava att göra med en oberoende dentalavledning till den rot *skel* 'klyva, skilja', varav subst. *sköld* bildats. Även mig synes denna etymologi för de ifrågavarande sjönamnen hava ringa sannolikhet, men anser den ej otänkbar för namnet på en fors, som klyver 'Stängselåsen', ehuru dock en härledning från *sköld*, betecknande en höjd, förefaller mig sannolikast.

Den finska formen utgår från den obrutna stammen **Skeld-*. Visserligen skulle vi härav vänta oss ett fi. *Kelti* — och det bör märkas, att namnet i äldre tider alltid skrives så (t. ex. 1506, 1507, 1508) — men även formen *Keltti* kan tillfälligtvis genom två analoga fall lätt förklaras. Sv. *sköld* har i finskan fått både formen *költi* och *költti* (även *kölli*) och *Käldö* i Nagu heter på finska *Keltti* (ej **Kelti*).

Såsom ett stöd för åsikten, att *Keltti* ursprungligen varit ett vattendragsnamn kan anföras, att älven i dessa trakter vanligen går under namnet *Keltis ström*.

Kuusa- uti *Kuusa(n)koski*, *Kuusa(n)lampi* och *Kuus(a)-niemi* återför jag på en nordisk stam **Gūsa-*, stående i avljudsförhållande till isl. *gjósa* 'våldsamt utgjuta sig, sprudla', vilket i sin tur är besläktat med verbet sv. *gjuta*. Rygh, Elvenavne s. 86 f. anför en älvsnamnsstam *Gus-*, *Gys-*, vilken även han ställer till isl. *gjósa*. Om denna etymologi är riktig, synes det mig tydligt, att **Gūsa-* (> *Kuusa-*) ursprungligen varit namn på forsen och att

Kuusalampi och *Kuusaniemi* sedan uppkallats efter denna. *Kuusa(n)koski* skulle alltså betyda 'den sprudlande' eller 'den strida' forsen, ett namn, som mycket väl passar för Kymmeneälvs näst *Anjala* (*Ankapora*) mäktigaste fors. Det besläktade *gaut* har ungefär samma betydelse: 'utgjutning, flöde, ström, fors'. I *Gautælf* (= Götaälv) t. ex. torde ordet ursprungligen ha avsett den framför alla andra ryktbara 'forsen', Trollhättefallen (se Ortn. i Älvsborgs län XII s. 149). Ett annat besläktat ortnamn ha vi i det kända källnamnet *Geysir*.

Emellertid kan emot vårt antagande anföras, att stammen *Kuus-*, *Kuusa-*, ofta träffas i finska ortnamn, t. ex. *Kuusankoski* fors och *Kuusvesi* sjö i Laukas, *Kuuskoski* fors i Forsby å, *Kuusjärvi* sjö och kapell öster om Kuopio, *Kuusjoki* å och kapell i Egentliga Finland, *Kuusa* gård i Mola. Det bör märkas, att dessa nästan alla äro vattendragsnamn (de två förstnämnda forsfall), och de få ej sammanställas med de talrika finska namn, som synbarligen innehålla fi. *kuusi* 'gran' såsom första led, t. ex. *Kuusniemi*, *Kuussaari*, *Kuusipelto*, *Kuuisalo* m. fl. Jag antager därför, att det ovan behandlade fi. *Kuusa* (< germ. **gūsa-*) inlånats i finska även såsom appellativ och att vi hava detta appellativa *kuusa* uti de ovan nämnda *Kuusankoski*, *Kuusa* o. s. v. — Jfr ovan *Ahvio* och nedan *Punkalaitio*.

Några kilometer norr om Kuusankoski infaller *Harjujoki* i Kymmene älv. Fi. *harju* 'mindre ås, höjd, kulle, brink, backe' har av Karsten, Arkiv XXII s. 190 ställts till isl. *hqrgr* m. 'en hob af sammenlagte stene', nyno. *horg* f. 'bergknold', fsv. *hargher* m. 'stenhög', *horge* m. 'tätt bevuxen skogsdunge av ungskog och *harge* n. 'oländig mark med sten, snår o. dyl.' Orden äro visserligen *a*-stammar men kunna enligt förf. även ha haft *u*-stamsböjning. Om denna etymologi är riktig, kunna vi även i *Harjujoki* möjligen finna ett nordiskt ånamn. Måhända vore det då att ställas till norska älvnamnet *Herja*, vilket tyckes mig snarare böra härledas från *hqrgr* än från *heri* m. 'hare'¹.

¹ Se Rygh, *Elvenavne* s. 99.

Slående paralleller härtill vore de svenska sjönamnen *Haljen* (< fsv. **halluger*: sv. *hall* 'sten'), *Gröcken* (: *gryt* 'sten'), *Maljen* (: *mal* 'grus, småsten') m. fl. Se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 211. Det bör dock ihågkommas, att namnet även kan vara bildat på finsk språkbotten, och detta synes mig mycket sannolikare, ja t. o. m. säkert, emedan en ås åtföljer åns hela lopp. Även svenska vattendragsnamn förekomma, som äro sammansatta med sv. *ås* (*Åssjön*, *Åstjärn* m. fl.; Hellquist Sv. sjönamn I s. 773).

Något mera än en mil norr om Kuusankoski sväller älven ut till en stor sjö *Pyhäjärvi* (d. v. s. 'helig sjö'), ett namn med troligen gamla anor. I sjön finnes en ö vid namn *Hiidensaari* (av *Hiisi*) och på dess norra strand i Jaala socken *Pahasaari* (av *paha* 'ond, elak, dålig'). Dessa namn synas tyda på en finsk hednisk bosättning, om ej fi. *hiisi* här möjligen haft sin ursprungliga betydelse 'skog' (jfr nedan *Hiidenvesi*). Men då, såsom vi längre fram skola finna, finska vattendragsnamn på *Pyhä*-ofta äro översättningar av skandinaviska namn, förefaller det mig ej omöjligt, att vi hava en liknande företeelse här, ehuru jag ej vid denna sjö funnit några säkra spår av de gamla skandinaverna. Det enda namn, som möjligen kunde komma under debatt, är byanamnet *Hausa*, vilket kunde vara ett gammalt namn på sjön. Då jag ej för detta känner någon finsk etymologi¹, vill jag gissningsvis jämföra det med isl. *hauss*, no. dial. *haus*, sv. dial. *hös* 'hjerne-skal', äldre da. *høs* 'hoved'. Någon nordisk motsvarighet till ett dylikt, vattendragsnamn känner jag ej, men svenska 'jämförelsenamn', hänvisande till kroppsdelar äro ej ovanliga (se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 69). Jfr fi. *Hausjärvi*.

I varje fall måste jämförelsen anses mycket osäker. På fastare botten stå vi, då det gäller att tolka namnet på den följande, i förbindelse med *Pyhäjärvi* stående fjärden, *Pelinginselkä*, en form som påminner om en talrik grupp nordiska vattendragsnamn.

¹ Fi. *haus*, gen. *hauksen* 'bävergäll' kunna vi ej tänka på, ty detta är ju en -*kse*-stam.

Enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 25 ff. var suffixet *-ing*, *-ung* synnerligen verksamt vid bildandet av sjönamn. Originalen till fi. *Pelinki* föreligger uti svenska sjönamnet *Filingen*, vilket Hellquist anf. arb. I s. 118 härleder från den germanska stammen *fel-* uti sv. dial. *fjäl*, sv. *fjöl*, fsv. *fæel*, *fiæl*, isl. *fjöl*, *fíla* 'bräde'. Paralleller till ett sådant 'jämförelsenamn' finna vi t. ex. i sjönamnen *Spillen* (jfr sv. *spjäll*, isl. *spjald*, got. *spilda* 'bräde, tavla'), *Bjälken*, *Sparren*, *Stockaren* m. fl.

Namnet har före *i*-omljudets tid inkommit i finskan och är sålunda ett mycket gammalt lån. Jämte *Filingen* finnes det också ett sjönamn *Felingen*, vilket av Hellquist lämnas oförklarat. Det synes mig antyda, att suffixet *-ing* var produktivt ännu efter *i*-omljudets tid. Norska älvnamnet *Felling* är ett annat namn. Det härledes av Rygh, *Elvenavne* s. 47 från verbet *falla*.

Vårt namn skrives stundom även *Pellinki*, men *Pelinki* torde dock vara den ursprungliga formen. Jag har tidigare¹ sammanställt detta namn med sv. *Pellinge*, namn på en ö i nyländska skärgården mellan Lovisa och Borgå (även det skrivet äldst *Päling* 1540, *Peling* 1555). Och jag finner sannolikheten härav ännu mycket stor; inlandsbor söka sig såsom bekant ofta sommartid fiskeplatser ute i havet. Hellquists uppfattning av ordet såsom en patronymisk avledning² förefaller mig hava mycket litet skäl för sig.

Innan vi gå vidare, vill jag här i förbigående påpeka, att vi i den finska skärgården rätt ofta träffa på önamn bildade med suffixet *-inge* (*-unge*). Sådana äro t. ex. *Villinge* utanför Helsingfors; *Kuttinge* (fi. *Kutkinsaari*) mellan Fredrikshamn och Kotka; *Viringen* (se ovan s. 11), en liten ö ute i havet söder om Hogland; *Klipplinga*, en samling klippor utanför Hangö; *Kumlinge*, *Enklinge* och *Seglinge* (de två sistnämnda i Kumlinge socken) i Ålands skärgård; *Käfflingholm*, 1545 i Eckerö på Åland; *Sottunga* i Ålands skärgård.

¹ Sv. bosättn. hist. I s. 151.

² Sv. ortnamn. på *-inge* s. 108 f.

Pelinginselkä förenas genom ett smalt sund med en tredje stor utvidgning av älven: *Kirkkojärvi* (d. v. s. 'Kyrksjön'). Detta namn kan ej vara gammalt och man måste därför antaga, att detsamma undanträngt något äldre. Jag vill vedervåga en gissning i detta hänseende. *Kirkkojärvi* avskiljes genom en stor ö, *Nuoramaansaari*, i två delar, vilka genom smala sund stå i förbindelse med varandra. I detta önamn vill jag finna ett gammalt vattendragsnamn **Nör-*, vilket jag jämför med det vanliga svenska sjönamnet *Noren*¹. Detta kommer av samma stam som appellativet sv. dial. *nor* n. 'sund mellan tvenne sjöar, å eller flod, som förenar tvenne sjöar'. Fi. *Nuoramaa* (d. ä. 'Norlandet') är ju ett mycket passande namn för ön i fråga, vare sig sedan att det ursprungligen betytt 'ön i sjön Noren' eller 'ön emellan två sund'. Ett finskt *nuora* (= rep) ger däremot ej någon förklaring av namnet. Dessutom bör ihåggkommas att sv. *nor* = fi. *nuora* ingå i ett annat ortnamn i Kymmene älvdal: sv. *Pörtmor(a)*: fi. *Pirttinuora* by i Pyttis (d. v. s. 'pörtet på noret').

I *Kirkkojärvi* inflyter den för sin naturskönhet kända del av Kymmene älv, som efter *Mankala* by vanligen kallas *Mankala* ström. Här finna vi med all sannolikhet åter ett gammalt nordiskt älvnamn. Enligt Rygh, *Elvenavne* s. 153 fanns ett fno. älvnamn *Manga*; och *Mangen*, *Mängen* är ett i Sverge ofta förekommande sjönamn. Enligt nämnda förff. är ordet etymologiskt besläktat med no. *mang* 'blandning, röra'. Om vår etymologi är riktig, syftar namnet antagligen på det genom de talrika forsarna upprörda vattnet.

Ett visst stöd för sannolikheten av etymologin synes mig bynamnet *Menkälä* — byn ligger något norr om *Mankala* — lämna oss. Detta innehåller nämligen enligt min mening en avljudd form av stammen *mang-*. Jfr no. älvnamnen **Meng-*, *Minge* och *Minga* hos Rygh, *Elvenavne* ss. 157, 160, av vilka det första innehåller en om-ljudd, de senare en avljudd form av stammen *mang-*.

¹ Se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 432 ff.

Fno. *Ming-* åter förutsätter ett äldre **Meng-*. Fi. *Menkälä* är därför intressant: det måste betraktas såsom ett urgermanskt lån och är att likställas med fi. *rengas* = isl. *hringr*, sv. *ring*¹. Jfr nedan *Renkojoki*.

Man kunde visserligen tänka sig, att fi. *Menkälä* skulle återge en *i*-omljudad form av **Mang-*, men detta är knappt möjligt, ty ett fsv. **Mæng-* skulle säkert hava givit ett finskt **Mänkälä*. Jag anser det därför sannolikt, att här föreligger avljudsväxling. Älven kallades väl **Manga*, och **Meng-* utgjorde benämning på någon lokalitet vid strömmen. Men att antaga, att orden i så fall vore minnen från den grå forntid, då avljudet verkade såsom levande princip i de indoeuropeiska språken, är väl dock något för djärvt, ehuru detta för några svenska vattendrags vidkommande antagits av Hellquist, Sv. sjön. II s. 111.

Vad den finska formen för övrigt vidkommer, må det påpekas, att *ä* (< *a*) i andra stavelsen beror på finsk vokalharmoni.

En av forsarna i Mankala ström bär det synbarligen nordiska namnet *Tolppakoski*. Jag antager här ett urn. **Dolpa*, som jag jämför med svenska sjönamnen *Dolpan*, *Dölpan*, bildade på ett appellativ sv. dial. *dulpa*, *dölpa*, no. *dolp*, *dolpa* 'fördjupning, håll'. Ordet ingår även i norska gårdnamnet *Dolpa*². Med hänsyn till betydelsen kan forsnamnet jämföras med det ovan behandlade *Anka-pora*. — *Tolppa* förekommer såsom gårdnamn i St. Bertils (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 31).

Mankala ström tager sin början vid en utvidgning av älven, som bär namnet *Savionselkä*. Sjön har sannolikt uppkallats efter *Savio* by (på västra stranden), och detta namn är troligen bildat på fi. *savi* 'lera'. Jfr *Savio* i Tusby (cementfabrik).

Men då så många spår av fornskandinaviska namn

¹ Om *e* > *i* framför nasal + kons. se Noreen, Urgerm. lautl. s. 12 f.

² Hellquist, Sv. sjön. I s. 93, 100; Rygh, NG 3 s. 434.

funnits längs Kymmene älv, vill jag såsom en lös gissning framkasta ett annat tolkningsförsök. *Savio* kunde vara ett med det vanliga suffixet *ia-* bildat sjönamn, innehållande stammen *sav-* uti sv. *sav*, *save*, isl. *safi* 'den i träden uppstigande saften'. Mot denna förklaring talar dock å ena sidan den omständigheten, att någon nordisk parallell ej torde kunna uppvisas. Å andra sidan skulle vi dessutom av ett urn. **Safia-* snarast vänta oss ett fi. **Sapio*, ehuru dock även ett *Savio* ej torde vara omöjligt (jfr nedan *Karvia* < urn. **Skarfia-*). I varje fall synes mig i detta fall det finska ursprunget vara sannolikare.

Fortsätta vi härifrån vår färd norrut längs älven, så möta vi ännu några namn, som synas angiva, att den urnordiska befolkning, varav vi funnit så många spår i Kymmene älvdals namn, sökt sig ända upp till *Päijänne* och *Vesijärvi*.

Sedan vi passerat *Konnevesi* och *Jyränkö* ström, komma vi till den stora sjön *Ruotsalainen* eller *Ruotsinjärvi* (d. v. s. Svensken l. Svensksjön). Med ovanstående fakta för ögonen kan man ej underlåta att även i detta namn se en reminiscens från de tider, då finnar och svenskar här en gång sammanträffade. Jag vill erinra om, att man i gränstrakter ofta finner namn, som angiva nationalitet. Jfr t. ex. *Svenskby* (*Ruotsinkylä*) och *Finnby* i Strömfors, vars finska namn är *Ruotsinpyhtää*, *Svensksund* (*Ruotsinsalmi*) m. fl. En slående parallell hava vi i det motsvarande svenska sjönamnet *Svensken* i Västmanland. På en mils avstånd från denna ligger *Dalkarlssjön*, och jag finner därför Hellquists¹ antagande sannolikt, att namnet härstammar från tider, då dalkarlarna icke räknades eller räknade sig till svearna eller svenskarna.

Antagligt är, att sjön *Ruotsalainen* tidigare haft ett svenskt namn, men vilket detta varit, torde vara svårt att utreda. Det vore dock möjligt, att man skulle finna spår därav i något ortnamn i sjöns närhet, och jag vill försöka mig på en gissning i detta avseende. Vid sjöns

¹ Sv. sjönamn I s. 595 f.

nordligaste ända ligger *Unalisto* by, och i vikbotten in-faller *Unalistonjoki*. Detta från finsk synpunkt sett egen-domliga namn kunde möjligen vara ett gammalt *stad*-namn. Om sjön en gång av de inflyttande finnarna kallades *Ruotsalainen*, är det ju antagligt, att vid dess stränder även fanns en bofast befolkning, och man väntar sig därför att finna därstädes även nordiska kulturnamn. Förra leden i *Unalisto* kan vara ett gammalt vatten-dragsnamn **Unal-*, bildat med suffixet *l* på den namn-stam, som vi finna i svenska sjönamnet *Unan*, vilket enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 676 hör till samma rot som isl. *una* 'vara nöjd, trivas'. Dylika sjönamns-bildningar äro mycket vanliga i Sverge, t. ex. *Börkeln* (av *björk*), *Grindeln* (av *grind-* 'sand'), *Värmeln* (älvnamnet *Værma*, av *varm*) m. fl. *Unal-* vore i så fall det gamla namnet på sjön. Mot denna tolkning kan emellertid göras den tungt vägande anmärkningen, att *stad*-namnen i regeln äro sammansatta med ett personnamn. Man kunde kanske tänka sig, att i dessa periferiska delar av skandinaviskt kulturområde i någon mån andra namngivningsprinciper gjort sig gällande¹, men på en dylik lös hypotes kunna vi ej grunda vår etymologi. Det förefaller mig därför sannolikast, att vi här ha en finsk *sto*-bildning, och en framtida undersökning av de finska *sto*-namnen må utvisa, om de kunna vara bildade på sjönamn. — Mot samman-ställningen *Unalisto*: *Unan* kan dessutom ännu göras den invändningen, att det svenska sjönamnet förutsätter ett äldre **Wun-*, varför vi skulle vänta oss en finsk form med uddljudande *v*, då alla de ifrågavarande lånen skett i mycket gammal tid, säkerligen tidigare än 800-talet, då uddljudande *w* anses hava bortfallit framför *u*, *o* (Noreen, Geschichte d. nord. Sprachen § 6,16). Jfr dock även Noreen, Aisl. gr.³ § 227.

Den nu föreslagna tolkningen av *Unalisto* måste

¹ Jag har förut uppvisat, att *by*-namnen i Finland — i motsats till vad förhållandet är i Sverge — rätt ofta äro sammansatta med personnamn (Finska fornminnesföreningens tidskr. XXI: 3 s. 27).

därför betecknas såsom högst osäker. Med större skäl kan det gamla sjönamnet anses bevarat i ett annat ortnamn i trakten.

Unalistonjoki flyter genom *Vaipilais* (*Vaipilainen*) by och faller in i *Vaipilaislahti*. Något fullt motsvarande skandinaviskt vattendragsnamn känner jag ej, men erinrar om svenska sjönamnet *Viveln*, varar en avljudd form **Vaitil-* vore originalet till fi. *Vaipila*. Hellquist, Sv. sjönamn I s. 708 ställer *Viveln* till insektnamnet *vivel*, medan Rygh, *Elvenavne* s. 299 jämför det med verbet *veifa* 'svinga, vända'.

Sjön *Ruotsalainen* utgör på sätt och vis porten till det stora *Päijännevattendraget*, och det är naturligt, att den urnordiska befolkning, varom de ovan anförda ortnamnen bära så ojävaktigt vittnesbörd, ofta besökt detta. Om de här i namnmaterialet lämnat några spår efter sig, må framtida forskningar utvisa — jag har ej funnit några dylika. Det må blott framhållas, att de enligt min mening med all sannolikhet namngivit åtminstone *Vesijärvi* sjö. På dennas östra strand finna vi byn *Vaania*, och jag drager knappt i betänkande att förklara detta namn såsom sjöns ursprungliga. *Vaania* är — såsom jag tidigare (Sv. bosättn. hist. I s. 274 not 2, 279) uppvisat — den urnordiska formen **Vānia* av det bekanta sjönamnet *Vänern*. Detta urgamla nordiska namn har egentligen betydelsen 'vattnet' likasom t. ex. *Vättern*, *Unden*¹ m. fl. Denna betydelse måste hava kvarstått för språkmedvetandet ännu vid finnarnas ankomst till dessa trakter, ja, det är sannolikt, att det uppfattades såsom ett appellativ, varför dessa översatte namnet till finska (fi. *vesi* = vatten).

Sammanställningen *Vesijärvi*: *Vaania* är ägnad att kraftigt understöda den gamla tolkningen av *Vänern* (= vattnet). Att just denna sjö blev 'vattnet' par preference berodde väl på dess klara genomskinliga vatten.

¹ Om olika härledningar av *Vänern* se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 739 f., Ortnamnen i Älvsborgs län XII s. 157. Jfr även Hellquist, Arkiv XXV s. 199.

I ett domstolsutslag, avgivet vid Asikkala ting år 1477, omnämnas vattendragen *Wanes vatnet*, *Wanes sund*¹, och de synas mig kunna åsyfta Vesijärvi och Anianpelto sund. Det gamla sjönamnet skulle sålunda hava kvarlevat ännu vid slutet av 1400-talet. I samma urkund finna vi även ett bergnamn *wanian kallio*.

Vesijärvi är känd för sin rikedom på fisk, och det är därför ej osannolikt, att här mycket tidigt funnits en förhistorisk skandinavisk bosättning. Utom *Vaania* torde följande ortnamn få betraktas såsom minnen från dessa tider.

Vesijärvi står genom *Anianpelto* (l. Vesijärvi) kanal (1474 *Aniapeldo*, 1477 *Anhianpeldå*) — uppkallad efter en lika benämnd by — i förbindelse med Päijänne. Första leden i namnet kan jämföras med det ovan behandlade *Anjala*. Det skulle således återgå på ett urn. **Anzia*-, som i finskan kunnat giva såväl *Anja*- som *Ania*- samt möjligen även *Anhia* (märk den ovannämnda formen *Anhianpeldå*)². Efter kort nasal tyckas i finskan dubbelformer förekomma — jfr fi. *miniä* och *minjä* (se Setälä ÄH s. 431) — och även uttalet *Anjanpelto* torde existera. För det smala sundet mellan Päijänne och Vesijärvi förefaller en namnbildning på stammen **ang*- 'trång' icke osannolik. Jämför ett annat *Ania* vid det smalaste stället av Pyhäjärvi (se nedan under Kumå älv). Även stammen **ang*-, 'hals' kunde vi tänka oss i namnet. Jfr t. ex. *Kvarken* (det smalaste stället av Bottniska viken) samt de på *hals* bildade namnen på *Helsing*- (se Läffler, Arkiv X s. 168 not 2). Betydelsen 'höjdsträckning' förefaller mig här mindre sannolik.

Senare leden i *Anianpelto* är det finska lånordet *pelto* (< germ **felþo*; se Thomsen, Got. sprogkl. indfl. s. 146, Setälä, Journal de la Soc. finn.-ougr. XXIII: 1 s. 24). Sammansättningen kan därför vara finsk, men man jämföre dock svenska sjönamnet *Görvälln*, som enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 207 betyder 'fältet eller åkrarna

¹ Hausen, Bidrag I s. 7.

² Eller skulle denna form utgå från en vernersk växelform? Jfr ovan s. 16.

vid sjön Ger'. Urn. **Anzia-fel̥po* vore en god parallell härtill: 'fältet eller åkrarna vid **Anzia-*' (d. v. s. det smala sundet mellan Päijänne och Vesijärvi). Då emellertid namn på *pelto* ej torde vara ovanliga i finskan, — t. ex. *Parinpelto*¹, *Hirvenpelto*², *Martinpelto*² — så förefaller det mig sannolikare, att även *Anianpelto* är en finsk bildning. Och om denna ortnamnsgrupp, såsom de ovanstående exemplen tyckas antyda, innehålla ett personnamn såsom första led — *Pari* (< fsv. *Bare* l. *Barir*), *Hirvi*, *Martti* — så måste vi räkna med möjligheten, att även i *Anianpelto* första leden är ett personnamn.

Vid Vesijärvi kanal ligger *Vääksy* (*Vägsjö*) gård, varför kanalen även kallas *Vääksy*. Detta namn torde dock vara tillkommet i senare, historisk tid. Vokalen *ä* för oss till en så sen tid, att en skandinavisk befolkning här då mera ej torde kunna antagas.

Det ovan nämnda *Vaania* ligger ej långt från en by vid namn *Kutajoki* (1474, 1551 *Kutaioki*), och söder om denna ligger *Kutajärvi* sjö (fordom väl en vik av Vesijärvi). På det smala näset mellan dessa båda sjöar ligger *Pyhäniemi*. Om dessa två namn, såsom jag tror, böra sammanställas, så ha vi i dem ytterligare ett bevis på att här funnits en förhistorisk skandinavisk bosättning. Jag jämför fi. *Kutajoki*, *Kutajärvi* med den av Rygh, *Elvenavne* s. 85 omnämnda älvnamnsstammen *Gud-* (uti *Gudaaen*, *Guddal*), vilken Bugge anf. st. tolkar såsom 'den hellige, den til Guderne indviede Aa'. Även i Sverige förekomma vattendragsnamn innehållande ordet *gud*, t. ex. fsv. *Gudzio*, nsv. *Gussjön* m. fl. (se Lundgren, *Språkliga intyg om hednisk gudatro* s. 11, Nordlander, *Ymer* 1908 s. 117). Finnarna måste hava förstått betydelsen av namnet och översatte det dels, likasom urn. **Vānia*, till sitt eget språk (*Pyhäniemi*), dels åter bibehöllo de det oförändrat (*Kutajoki*). — Jfr även *Kutala* by i Karkku.

¹ Även det vid Vesijärvi (1551 *Parinpelto*).

² Vid Saima kanal.

I trakten av *Kutajoki*, *Kutajärvi* torde därför hava legat en gammal svensk gudstjänstplats, och det är förty säkerligen ingen tillfällighet, att vi invid *Kutajoki* finna en by *Hovila*. Detta namn bestyrker yttermera vårt antagande; det torde nämligen få anses bildat på det gamla ordet fsv., isl. *hof* 'hedniskt tempel', vilket ofta ingår i nordiska ortnamn och i många fall anses vara ett minne av hednisk offertjänst (se Rygh NG Indl. s. 55 f. Nordlander, Ymer 1908 s. 118 f., Karlsson, Uppland s. 415).

Utan tvivel härstamma alla dessa namn: *Kutajoki*, *Kutajärvi*, *Pyhäniemi* och *Hovila* från samma tid och torde få betraktas såsom mycket gamla. Det förefaller mig därför tvivelaktigt, om man i likhet med Karlsson anf. arb. får betrakta *Hov*-namnen såsom de yngsta bland de om heden kult vittnande ortbenämningarna.

Om nu sålunda vid *Vesijärvi* funnits en gammal hednisk offerplats, så är det sannolikt, att här funnits en bofast befolkning, och vissa i trakten förekommande gårdnamn, bildade på från nordiskan lånade personnamn, kunna därför verkligen beteckna svenska boplatser, ehuru man i sådana fall alltid bör ihågkomma, att personnamnen kunna vara inlånade och lokalamnen rent finska. Sådana gårdnamn äro t. ex. *Upila* och *Hersala*, vilka innehålla personnamnen fsv. *Ubbe* och *Hærse* (*Herse*). Gårdarna ligga ej långt från *Kutajärvi*. På *Vesijärvis* västra strand ligga byarna *Lumiala* och *Laitiala*, beträffande vilka namn se *Lumijärvi* och *Lumijoki* samt *Laitilanjoki* nedan.

Härmed hava vi avslutat granskningen av de namn, som tyckas tyda på att *Kymmene* älv varit en gammal stråkväg för en numera längesedan utdöd urnordisk befolkning i vårt land. Den åsikt jag ovan framställt torde knappast kunna helt och hållet tillbakavisas, om ock några av de nu framställda tolkningarna möjligen komma att befinnas vilseledande.

Det är egendomligt, att spåren av den förhistoriska skandinaviska befolkningen så säkert och långt kunna följas längs en floddal, som med avseende å arkeologiska

fynd hör till de fattigaste. Enligt Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland I (se kartan) ha vi från den äldre järnåldern (de fem första århundradena e. Kr.) blott två fynd (eldstenar) från det nu onomatologiskt undersökta området. Dessa är gjorda i *Haavisto* och *Vastila* i Strömfors, tvenne byar, vilkas namn måhända äro svenska. *Vastila* kan med ganska stor säkerhet antagas vara bildat på det fsv. personnamnet *Faste*, och *Haavisto*, som förefaller att vara rent finskt (*haavisto* = aspskog), kunde vara ett svenskt *stad*-namn, sammansatt med något av de fsv. personnamnen *Hafr* l. *Hafvir* l. *Havidh*. Detta må här i förbigående omnämnas, ehuru namn sådana som *Vastila* ej äro av någon avgörande betydelse för vår undersökning. Även andra kulturnamn, bildade på fornsvenska personnamn, kunna nog uppvisas från det nu ifrågavarande området, men de äro mångtydiga, varför jag ej i detta sammanhang kan inlåta mig på en framställning av dem. Däremot vore det intressant att finna gamla *stad*-namn. Då namn av denna typ upphörde att bildas redan under vikingatiden, kunde man med säkerhet föra dem till den äldre bosättningen. Men säkra sådana har jag ej funnit. I Elimä finnes enligt några kartor en by vid namn *Teuristo*, vilket kunde vara sammansatt av en urn. form av fsv. personnamnet *Dyre* och *stad*. Men då byn på andra kartor är upptagen under namnet *Teuroinen*, så är det antagligt, att *Teuristo* är en finsk bildning¹. Detta hindrar ej, att *Teuroinen* möjligen innehåller det fsv. personnamnet.

Ej heller andra gamla kulturnamn — med undantag av de gamla offerplatserna och möjligen namnen på *pelto* vid Vesijärvi — har jag påträffat. Det ser därför ut, som om vi ej kunde tala om någon verkligt bofast nordisk befolkning utan blott om 'flyttare', som för jakt och fiske längs älven sökt sig upp till de stora inre vattendragen.

¹ Finska namn på *-sto* tyckas vara rätt vanliga i östra Nyland. Jag har antecknat: *Kivistö*, *Hirvistö*, *Männistö*, *Koivisto*, *Vahteristo*, *Hongisto*, *Pihlaisto*, *Saaristo*.

Synnerligen talrika kunna de ej heller hava varit, då såsom nämnt inga arkeologiska fynd från järnåldern blivit gjorda, och de uppgingo väl därför helt och hållet i finnarna, innan den nya svenska inflyttningen till kusterna började. Hela det namnskick vi ovan behandlat är — med några undantag, vilka härröra från senare tider — rent urnordiskt, och vi hava ej funnit några namn, som skulle hava bevarats till våra dagar i sin svenska form, och vilka alltså skulle tyda på, att de äldre skandinaverna skulle hava bevarat sin nationalitet ända till den yngre svenska inflyttningen. Det enda namn, som kunde antyda detta, är *Ankapora: Abborfors* (se ovan), men då förhållandet mellan dessa namn tillsvidare måste anses något dunkelt, är det för vågat att därav draga några slutsatser.

Huru gamla de nordiska ortnamnen äro, kan naturligtvis ej heller ens närmelsevis angivas. Blott det kunna vi säga, att de tyda på en mycket hög ålder. Naturnamnen höra ju utan tvivel till den äldsta namngivningen, och då t. o. m. vissa kulturnamnsgrupper kunna föras så långt tillbaka i tiden som till stenåldern, torde intet hindra oss att antaga, att dessa nordiska vattendragsnamn, åtminstone till en del, kunna vara jämnåriga med de sten- och bronsåldersföremål, som blivit funna vid Kymmene älv. Oförklarligt blir dock tillsvidare, varför arkeologiska fynd vid denna mäktiga älv äro så mycket sällsyntare än vid t. ex. Kumå och Kyro älvar. De nu behandlade språkliga fornminnena få tillsvidare ersätta dem, och de hava det stora företrädet, att de tillika giva oss otvetydiga upplysningar om nationaliteten hos denna urgamla befolkning.

Slutligen vill jag ännu påpeka, att den förhistoriska befolkningen vid Vesijärvi och Päijänne längs Borgå å hade en kortare väg till kusten, varför det är antagligt, att även denna sjöväg anlätades. Jfr nedan Borgå å.

Taasionjoki (l. Taasianjoki): Tessjö å.

Ån rinner upp i Elimä, där den i sitt översta lopp kallas *Taasio(n)oja*, och utfaller i *Tessjöfjärden* i Finska viken. Denna fjärd ligger nära intill Abborfors-viken, och det torde därför stå utom allt tvivel, att de förhistoriska skandinaver, som lämnat så säkra spår efter sig längs Kymmene älv, även kände *Taasionjoki* (l. *Taasianjoki*): *Tessjö å* (1543: *Thæσιο*). Namnets finska form, som även den återgår till urnordisk tid, anger också, att här föreligger ett nordiskt vattendragsnamn, bildat med något av de vanliga suffixen *-ia* l. *-ion*, beroende på om fjärd- eller älvnamnet är det ursprungliga. Möjligt är även, att fi. *Taasio*, *Taasia* representera olika åldersskikt. Se härom närmare nedan. Något fullt motsvarande nordiskt vattendragsnamn känner jag ej, men jämför det med den norska älvnamnsstammen *Daas-* i *Daasaaen* (se Rygh, *Elvenavne* s. 27), av osäker betydelse. Vi skulle sålunda ha att utgå från ett urn. **Dāsia-*. Man kunde även på grund av den svenska formen *Tessjö* antaga en sammansättning med *sjö*, som haft uddljudande *t* — jfr svenska sjönamnet *Tåsjön*, äldre *Tååsiö tresk*¹ — men detta anser jag för mindre sannolikt, då det ej finnes någon *sjö*, efter vilken älven kunnat erhålla sitt namn. Den svenska formen måste bero på folketymologi, men den har sitt stora intresse, emedan den uppvisar omljud i förhållande till den finska; vokalförkortningen och konsonantförlängningen hava inträffat i sammansättningarna *Tessjö å* och *Tessjöfjärd*. Detta skulle tyda på, att namnet vore en direkt fortsättning på det urnordiska namnet, och att vi borde förutsätta ett ursprungligt uddljudande *t* (ej *d*). Namnet vore alltså ett bevis på, att rester av den gamla skandinaviska bosättningen bibehållit sin nationalitet ända till den yngre svenska inflyttningen. Jfr ovan s. 18 om *Ankapora: Abborfors*. Detta vore ju icke i och för

¹ Nordlander, *Norrl. samlingar* I s. 29 b, Hellquist, *Sv. sjönamn* I s. 663.

sig oantagligt, då en dylik kontinuitet i befolkningsförhållandena både på språkliga och arkeologiska grunder¹ i någon mån torde få antagas för Egentliga Finland och Satakunta samt möjligen även för Österbotten. Emellertid känner jag ej till någon nordisk namnstam med uddljudande *t*, ur vilken *Taasia: Tessjö* kunde förklaras, och jag anser det därför sannolikast, att fi. *Taasia* utgår ur ett äldre urn. **Dāsia-*, och att denna finska form sedan åter antingen ånyo upptagits av de yngre svenska kolonisterna eller också påverkat den möjligen jämsides med den finska ännu kvarlevande svenska formen med *d*. Det förra alternativet synes mig särskilt på grund av ändelsevokalismen mera tilltalande: ett urn. **Dāsiōn* borde väl hava givit ett fsv. **Dæsa* l. d. Då sålunda både *Ankaporä: Abborfors* och *Taasia: Tessjö* äro tvetydiga, vågar jag ej på grund av dem antaga en kontinuitet i den nordiska bosättningen i dessa trakter. Måhända skall ett rikhaltigare material i framtiden möjliggöra ett dylikt antagande. Tillsvidare måste vi anse det för osäkert.

Den senare svenska kolonisationen har emellertid vidtagit redan så tidigt, att ett fi. *Taasia* hunnit vara med om *i*-omljudet². Detta genomfördes enligt Noreen, *Gesch. der nord. sprachen* § 6, 17 i ord av denna typ under 10 seklet, och under samma århundrade genomfördes även den assimilation av *ht* till *tt*, som vi finna i sv. *Pyttis* < fi. *Pyhtää* (< **Pyhtäs*). Det är naturligtvis ej blott en tillfällighet, att dessa två namn, som föra oss tillbaka till vikingatiden, angiva orter vid Kymmene älvs utlopp. Denna mäktiga flod, som långt tidigare lockat nordbor långt upp till det inre av Finland, hörde naturligtvis även under vikingatiden till de trakter i Nyland, som tidigast besöktes av skandinaver, om ock att döma av ortnamnen orten ej ännu på någon tid erhöll någon talrikare svensk befolkning. Några kulturnamn hörande till de äldre grup-

¹ Se Saxén, *Den sv. bosättn. hist.* I, Hackman, *Die ältere Eisenzeit in Finnland* I.

² Jfr även fi. *Narvi* ~ sv. *Nervö* (ö ute i Finska viken).

perna har jag nämligen ej här lyckats påträffa. Det ovan s. 40 omnämnda *Teuristo* ligger nära Tessjö ås övre lopp (ej långt från *Taasia* by), men är såsom nämnt snarast ett finskt namn på *-sto*. Det må dock i förbigående omnämnas, att den nyländska kolonisationen i Borgåtrakten vidtagit mot *stad*-periodens slut, d. v. s. troligen under 1000-talet. Här finnes nämligen åtminstone ett säkert gammalt *stad*-namn: *Fagerstad*¹.

Tessjö å mottager i Pockar by i Lappträsk en biflod *Virmajoki*. Även detta är måhända ett gammalt svenskt ånamn **Virma* av samma rot som de fornnorska och fornsvenska älvnamnen *Werma*, *Vermaa*, **Wærma* och det fornhögtyska flodnamnet *Wirm-a*, av vilken namnstam vi hava en avledning i sjönamnet *Värmeln*, älst *Virmil*, varav *Värmland*². Samma namn ha vi väl, såsom jag tidigare antagit³, i sockennamnet *Virmo*, som möjligen tidigare varit ett namn på den genom socknen flytande *Mynäjoki*. Då både *Virmo* socken och *Virmajoki* ligga i trakter, där man har allt skäl att antaga en äldre svensk bosättning, talar verkligen mycket för den anförda etymologin. Emot densamma kan dock göras den ingalunda oviktiga invändningen, att *Virma* är känt såsom ortnamn även från Karelen⁴. Jfr även *Virmasvesi* i Karttula, *Vir-mala* i Padasjoki och adj. *virma* 'eldig, snabb'. Vid sådant förhållande måste frågan tillsvidare lämnas öppen.

I förbigående kan även omnämnas, att *Virmajoki*s källor ligga nära ett berg, som heter *Katinkallio*. Första leden i namnet är sv. *katt* (l. *hatt*?), men namnet kan naturligtvis vara bildat på finska lånordet *katti*.

¹ Se Saxén, Fi. fornminnesför. tidskr. XXI: 3 s. 12.

² Se Noreen, Spridda studier II s. 64 ff., Hellquist, Sv. sjönamn I s. 744 ff.

³ Sv. bos. hist. I s. 92, 174 not. 1.

⁴ Se Finn. ugr.forsch. IV Anz. s. 57 not. I Pieksämäki finnes ett *Virmajärvi*.

Halliojoki.

Virmajokis källor ligga uppe i *Artsjö*: *Artjärvi* numera nästan helt och hållet finska socken. *Artsjö* är väl det ursprungliga namnet på någon av socknens tre sjöar *Villikkajärvi*, *Säyteenjärvi* och *Pyhäjärvi*, möjligen den förstnämnda, vilken synbarligen erhållit sitt nuvarande — åtminstone kartala — namn av *Villikkala* by. *Artsjö* är synbarligen sammansatt av sv. dial. (Nyland) *arto* [riksspr. *årta*] och *sjö*. Om möjliga finska härledningar, vilka jag dock numera anser för mindre sannolika, se förf. i *Fennia* XIV: 3 s. 10.

I *Villikkajärvi* infaller västerifrån *Halliojoki*, som även torde hava ett gammalt svenskt namn. Det tyckes nämligen vara bildat med suffixet *-iön* på det i vattendragsnamn mycket vanliga namnelementet sv. *hall* 'häll'. Jfr t. ex. svenska sjönamnen *Hallaren*, *Hallungen*, *Hallängen*, *Hallsjö*, *Hällaren*, norska älvnamnet *Hella* m. fl.

Även detta namn är, om vår etymologi är riktig, ett minne från den äldre skandinaviska bosättnings tider. Ett visst stöd för vår uppfattning om namnets ursprung finna vi i namnet på en annan i *Villikkajärvi* infallande å:

Lanskijoki.

Detta kan knappast vara finskt. Jag känner visserligen ej till något nordiskt vattendragsnamn, som kunde jämföras därmed, men *Lanskijokis* svenska ursprung synes mig knappast kunna betvivlas. Jag antager ett ursprungligt **Glansk-*. Detta kunde vara bildat med suffixet *sk* — vanligt i svenska sjönamn — av den rot *glan* 'lysa', som finnes t. ex. i sv. dial. *glana* 'skina svagt', no. 'glimte, lyse'. Av samma rot är det keltiska flodnamnet *Glana* bildat¹. I fråga om betydelsen må erinras om de liktydiga svenska sjönamnen *Gla*, *Gla(e)n*, *Glien*, *Glimmingen*, *Glödtjärn*, *Blänkesjön*, *Skinsio tresk* m. fl. (Hellquist,

¹ Hellquist, Sv. sjönamn I s. 176 och not 1.

Sv. sjönamn I s. 174 ff.). Jfr även gårdnamnet *Glansås* (se Norrby, Ydre härads gårdnamn s. 23 och där anförd litteratur).

Lanskijoki erhåller i Elimä socken ett tillflöde i *Maurijoki*. Första leden i detta namn är sannolikt ej finska personnamnet *Mauri* (= Maurits) — i detta fall skulle vi vänta ett fi. **Maurinjoki*, — och någon annan möjlighet att etymologisera namnet såsom finskt känner jag ej till. Jag vill därför hänvisa till ett av Rygh, *Elvenavne* s. 156 anført norskt älvnamn *Maura*. Rygh härleder det från *maurr* m. 'Myre' l. *maðra* f. 'en Farveplante'. Även kunde fi. *Mauri*- jämföras med svenska sjönamnet *Magern*. Det vore då bildat på den svaga formen¹ av adj. *mager*, fsv. *magher*, isl. *magr*, vilket adjektiv enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 387 ingår i sjönamnet *Magern*, möjligen i den äldre betydelsen (?) 'liten'. I hvarje fall förutsätter fi. **Mauri*- troligen ett äldre **Maurio*-.

Den urnordiska befolkning, som enligt dessa ortnamns vittnesbörd en gång bott här, har säkerligen längs älvarna sökt sig hit in i landet. I den ovannämnda sjön Pyhäjärvi upprinner den å, som i havet utflyter under namnet

Pärnä å: Pernajanjoki.

Ån kallas i sitt övre lopp *Porlom* å och i sitt nedre även *Forsby* å. Dessa benämningar härstamma från bynamnen *Porlom* (< fi. *Porolampi*; se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 197) och *Forsby*. Älven utfaller i *Pärnä viken* och genomflyter *Pärnä* socken (fi. *Pernaja* l. *Pernaa*). Om detta namn möjligen kan vara finskt, vågar jag ej avgöra; jfr nedan *Pernaja* i Lappo samt est. *Pärn* (*Pernau*), vilket Setälä, Finn. ugr.forsch. V s. 140 jämför med fi. *pernä* 'bast', est. *pärn* 'alte linde' (*tilia parvifolia*). Men då namnstammen *Pern*- i många fall med ganska stor sä-

¹ Jfr härom Hellquist, Sv. sjönamn II s. 22 f.

kerhet kan antagas vara svenskt lån — märk fi. *Pernu(la)* < urn. *bernu*-¹ — har man skäl att även här påpeka möjligheten av skandinaviskt ursprung. Ordet vore då att jämföras med de norska älvnamnen *Bjørnaen*, *Bera*, *Birna* (Rygh, *Elvenavne* s. 10 f., 13, 18) och svenska sjönamn på *Björn*- (Hellquist, *Sv. sjönamn* I s. 59 f.). Vad de finska formerna angå, synes det mig sannolikast, att *Pernaa* är utvecklat ur *Pernaja* (se Setälä *ÄH* s. 430). En motsatt gång torde knappast kunna antagas; i så fall hade vi att utgå från ett sv. **Bern-ā*. *Pernaja* åter anser jag vara en *ia*-bildning med ett i vattendragsnamn förekommande *a* framför suffixet. Andra exempel härpå äro *Vanaja*, *Lupaja*, *Unaja* (se nedan). Jfr härom Hellquist, *Sv. sjönamn* II s. 13 och där anförd litteratur. *Pernaja* kan, om vi verkligen hava en *ia*-bildning, ej vara ett ånamn, utan är sannolikt ursprungligen ett namn antingen på *Pärnä viken*, där *Pärnä å* utfaller, eller på någon av källsjöarna. Är denna tolkning riktig, hava vi här åter ett gammalt skandinaviskt namn, som fullständigt förfinskats, innan den yngre svenska inflyttningen begynte.

Borgå å: fi. *Porvoonjoki*.

Namnet är bildat på sv. *borg*. Osäkert är dock, om *borg* här avsett det befästningsverk, som en gång funnits å Borgbacken, eller om ordet haft den äldre betydelsen 'terrass, höjd'. I Norge finnas flere älvnamn bildade på samma stam, och antagas dessa av Rygh, *Elvenavne* s. 21 vara bildade på *borg* i den äldre betydelsen.

Borgå å mottager i sitt översta lopp ett tillflöde i *Virenoja*. Jfr detta namn med den under *Virojoki* ovan behandlade namnstammen.

Ett annat tillflöde heter *Köylinjoki*. Om detta namn se nedan *Köyliönjoki*.

Borgå å har sina källor å Salpausselkä och rinner i

¹ Saxén, *Sv. bosättn. hist.* I s. 240 m. fl.

sitt övre lopp ej långt från Vesijärvi. Från Vesijärvi-trakten har man sålunda längs denna älv en kortare väg till havet än längs Kymmene älv, och det är därför sannolikt, att Borgå å i äldre tider förmedlat trafiken mellan Päijänne och havet. För detta antagande talar redan den omständigheten, att ån flyter genom en gammal tätt befolkad kulturbygd¹. Några fynd från äldre järnåldern hava icke — att döma av Hackmans karta (Die ältere Eisenzeit) — blivit gjorda, men väl flere stenåldersfynd (se Ailios karta i Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde).

Det ser därför ut, som om ån redan i uräldsta tider spelat en roll såsom trafikled. I detta fall har älven måhända tidigare haft ett annat namn, som senare undanträngts av det från den yngre kolonisationen härstammande Borgå å. Detta gamla namn är kanske bevarat i kapellnamnet *Askola*, vilket i så fall vore en *la*-bildning på ett urn. älvnamn **Askōn*. Detta jämför jag med svenska sjönamnet *Asken*, norska älvnamnet **Eskja*, vilka enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 42, Rygh, Elvenavne s. 43 äro bildade på trädnamnet *ask*. Jfr även fht. *Ascaha*, *Ascabach*, *Eschinabach* (Förstemann, Altd deutsches Namenbuch II). — Det bör dock observeras, att *Askola* även kan vara bildat på ett i många finska ortnamn bevarat personnamn *Asko*, vilket möjligen är skandinaviskt lån (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 37, 82 f.). I så fall är ånamnet kanske bevarat i ett annat kulturnamn. Uppe vid åns källor, helt nära Vesijärvi, ligger *Yläkomola* by i Hollola socken, enligt Ailio, anf. arb. II s. 27 en stenåldersboplats. Detta *Komola* kan innehålla ett urn. ånamn **Komō(n)*, bildat på samma stam **kum-* ~ **kom-*, som enligt min mening ingår i *Kumå* (se nedan). Namnet skulle alltså betyda 'den tillgängliga' eller den längs vilken man 'kom' upp till de förhistoriska boplatserna invid Vesijärvi och Borgå ås källor.

¹ Märk att i närheten av åmynningen ligger byn *Saxby*, vars namn möjligen såsom första led innehåller fsv. *saxe* 'handelsman'.

Svartså: Mäntsälänjoki.

Svartså kunde jämföras med de talrika norska älvnamnen på *Svart-* (Rygh, *Elvenavne* s. 256), men första ledens *s* tyder på att här möjligen ej föreligger något ursprungligt älvnamn utan antingen ett gårdnamn, bildat på personnamnet *Svart* eller ett sjönamn (se Hellquist, *Sv. sjön.* II s. 62).

Åns källor ligga uppe vid tavastländska gränsen, och det är sannolikt, att älven fordom varit en viktig trafikled för tavasterna. Vissa ortnamn tyda nämligen härpå.

I närheten av åns utlopp i en västlig utgrening av Borgåviken ligger *Jätubjärgi* och på dess högsta del (*Storjätun*; 1782 *Storjäturs bärg*) låg år 1782 ett råröse mellan Svartså och Kullå byar, benämnt *Tavastböte*¹. Senare leden i detta ord, *böte*, kvarlever ännu i några finländska dialekter i betydelsen 'berg' och ingår i flere bergnamn (Vendell, *Ordbok över de östsv. dial.* s. 123). Ordet är av samma stam som fsv. *böta* vb. 'tända, upptända'. Dessa berg voro sålunda i äldre tider signalplatser, där man medels vårdkasar tillkännagav fientliga anfall².

Borgåviken var sålunda säkert fordom en tavastländsk hamn- och fiskeplats. Härom vittna utom det nämnda *Tavastböte* några andra namn på *Tavast-*. Jag har ur Lönnbohms ortnamnsförteckning antecknat *Tavastnäs* (1516 *Tavistnäs*) och *Tavastenäsäng* (det förstnämnda stället å Hillas, det senare å Pellas gårds mark). — Dessutom kunna från Borgå socken flere finska ortnamn uppvisas. — Om *Svartsås* betydelse såsom trafikled se närmare nedan under *Sjundeå å* och *Svartå*.

Svartså erhåller tillflöden bl. a. ur två små sjöar i Mäntsälä: *Kilpijärvi* och *Sahajärvi*. Dessa namn synas mig snarast vara finska, men jag vill dock även här på-

¹ Enligt meddelande av fil. mag. E. Otman.

² Jfr Freudenthal, *Ålands ortnamn* s. 39, Saxén, *Fennia* 14: 4 s. 13.

peka möjligheten av svenskt ursprung. Beträffande det förra jfr *Kilpijoki* nedan. *Sahajärvi* åter, vars första led sannolikt är finska lånordet *saha* 'såg', kan jämföras med svenska sjönamnet *Sagan*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 516 för till stammen *sag-* i fsv. *sægia*, sv. *säga*. En betydelseparallell erbjuder fno. älvnamnet *Kvėđa*. Även kunde vi tänka på sv. dial. *såg* n. 'källdrag o. d.', vilket torde ingå i sjönamnet *Sågduggen* (Hellquist l. c. s. 599). — Jfr även norska älvnamnet *Såga* (Rygh, Elvenavne s. 205). Beträffande sv. *g* = fi. *h* jfr t. ex. sv. *såg* > fi. *saha*, sv. *mage* > fi. *maha*.

Det finska namnet på Svartså *Mäntsälänjoki* innehåller sockennamnet *Mäntsälä*, i förhållande till vilket det måste vara sekundärt. Älvens båda nuvarande namn torde därför härstamma från relativt sen tid, och då ån sedan urminnestider synes hava varit en viktig trafikled — enligt Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 115, 156 f. (jfr kartan) hava två stenåldersboplatser blivit funna vid densamma — så måste vi anse, att det ursprungliga namnet kommit ur bruk. Och jag tror, att detta är bevarat i byanamnet *Laha* (i Borgnäs), vilket jag sammanställer med fno. sjö- och älvnamnet *Lqgr*, svenska sjönamnen *Laggen* och *Lögaren*, svenska älvnamnet *Lagan* eller *Lagaån* (se Rygh, Norske gaardnavne, Indl. s. 67, III s. 97, IV: 1 s. 94, Elvenavne s. 138; Hellquist, Sv. sjön. I s. 330 f.). Växlingen sv. *g* = fi. *h* kan här förklaras såsom ovan (eller måhända snarare såsom beroende på vernersk växling).

Vanda å: Vantaanjoki.

Varken i Sverge eller Norge har jag funnit något vattendragsnamn¹, som direkt kunde jämföras med vårt

¹ Enligt V e n d e l l, Ordbok över de östsvenska dialekterna s. 1087 förekommer visserligen i nyländska dialekten ett sbst. *vand* 'vatten'. Men att detta är en danism framgår även därav att ordet nästan uteslutande användes i folkvisor (om da. *vand* se Torp-Falk, Lydhist. s. 215).

ånamn. Jag anser det stå i avljudsförhållande (jfr lit. *vandû*) till de svenska sjönamnen *Unden*, *Unnen*, fno. älvnamn på *Und-*, *Unn-* samt norska sjönamn på *-under* (fno. *-undr*). Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 677, Rygh, Elvenavne s. 286. Namnen kunna kanske direkt sammanställas med lat. *unda* (Uhlenbeck, Indogerm.forsch. 13 s. 215).

Fi. *Vantaa* synes förutsätta ett fsv. **Vandā* (*Vanda-ā*)

Esbå å.

Namnet, som äldst skrives *Espo*, *Espoo*, *Espå* (1541, 1601) och än i dag å ort och ställe uttalas *Äspå*, är sannolikt bildat på stammen i trädnamnet *asp*. Freudenthal, Sv. ortnamn i Nyland s. 6 härleder också ånamnet direkt ur trädnamnet. Men då namnet i så fall bleve mycket gammalt, äldre än *i*-omljudet, kan sannolikheten härav med skäl betvivlas, särskilt som Esbå å genomflyter en gammal tavastländsk utmark (se nedan). Jag anser namnet därför härstamma från den yngre bosättningen och anser det vara bildat på kollektivet fsv. *æspe* 'asp-skog'. — De norska älvnamnen på *Esp-* (Rygh, Elvenavne s. 43 f.) äro väl däremot bildade på trädnamnet.

Enligt uppgift skall ån i sitt övre lopp heta *Haapajoki*. Detta måste anses för en översättning av det svenska namnet (fi. *haapa* = sv. *asp*). Vore fi. *Haapajoki* det ursprungliga, skulle vi vänta oss ett sv. **Aspå*.

Sjundeå å: Siveneenjoki.

Första leden i namnet tyckes vara personnamnet fsv. *Siunde*. Men då vi utom ånamnet — och socken-namnet — ha ett gårdnamn *Sjundby*, synes det mig sannolika, att ånamnet uppstått genom förkortning av ett **Sjundby å*, ehuru visserligen enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 59 svenska sjönamn stundom äro bildade på personnamn.

Man kunde även tänka sig, att *Sjundeå* skulle gå tillbaka på ett fsv. **Siudhande* 'den sjudande', i vilket fall det vore att likställas med namnet på vattenfallet *Sjunnefall* eller *Sjunden* i Sverge (Hellquist, Sv. sjön. I s. 533), men man skulle då vänta sig, att älven vore mycket strid, något som motsäges därav, att densamma ej alls omnämnes i den i Geografiska sällskapets Atlas över Finland (texten) intagna förteckningen över Finlands forsar. Och dessutom har *Sjundeå* å säkerligen — såsom vi strax skola finna — i forna tider varit en mycket viktig samfärdsled, och även detta anger, att älven ej varit mycket 'sjudande'.

Den finska formen *Siveneenjoki* är förtjänt att uppmärksammas. Den synes närmast överensstämma med den från år 1533 antecknade formen *Sijwende*. Tyda dessa på ett annat ursprung?

Sjundeå å utfaller i *Pikkala* viken, i vars botten vi finna en by vid namn *Stör(s)vik*. Dessa namn äro kulturhistoriskt intressanta. *Pikkala* är en gammal handelsplats (se Arwidssons handlingar IX ss. 206, 223, 257). Det är därför sannolikt, att *Pikkala* och *Stör(s)vik* äro identiska, bildade på resp. fi. *pikka* 'stör' och sv. *stör*, samt att anses såsom minnen från de oroliga tider, då man ville skydda sina vikar genom att i trånga farleder nedslå pålar eller störar. Sådana påsättningar har man funnit t. ex. i grannsocknen Kyrkslätt¹.

Fi. *Pikkala* måste här betraktas såsom det ursprungliga namnet och sv. *Stör(s)vik* är en av senare inflyttade svenska kolonister gjord översättning. Åtskilliga ortnamn utvisa nämligen, att trakten i äldre tider varit en finsk, d. v. s. tavastländsk fiske- och hamnplats. Söderut från *Pikkala* ligger *Porkala* udde, som redan i det bekanta itinerariet från mitten av 1200-talet omnämnes såsom en av hamnplatserna vid Finska viken. Namnet skrives då *Purkal*, *Purkalae*, och jag anser det vara en *la*-bildning på stammen i fi. *purkaa* 'lösa, lossa' (t. ex. ett fartyg).

¹ Se Fleeger, Kyrkslätt socken II s. 81.

**Purka(a)la* betyder sålunda egentligen 'lossningsplats'. Stället hörde fordom till 'färjebolet' i Kyrkslätt och var i likhet med andra hemman i detta bol befriat från vissa skatter på grund av skyldigheten att forsla post och resande över till Estland.

Sannolikheten av ovan givna etymologi bekräftas av namnet på en annan by i 'färjebolet': *Värby*, vilket enligt min mening har alldeles samma betydelse som det finska namnet och möjligen rent av är en översättning därav. Första leden utgöres nämligen av no. *vær* 'hamn eller gård vid kusten, där folk samlas för att driva fiske', isl. *vör* 'Brygge av det slags, som paa begge Sider indeslutter en Baadstø eller Landingsplats; indgjerdet Landingsplats'.

Denna överensstämmelse i betydelsen hos *Porkala* och *Värby* kan ej vara tillfällig. Benämningen betecknade måhända ursprungligen hela den sydligaste udden av Kyrkslätt, ehuru de båda namnen sedan med tiden, då flere byar uppstodo, kommo att angiva olika delar av det gamla 'vär'-landet eller 'färjebolet'.

Att det var finnar (d. v. s. tavaster), som till en början i och för fiske besökte dessa trakter, framgår även av några andra namn. Den fjärd, som skiljer *Porkala* från *Pikkalaviken* bär än i dag namnet *Tavastfjärden*, och de talrika träsken i Kyrkslätt hava till största delen finska namn, t. ex. *Lamminjärvi*, *Kalljärvi*, *Haapajärvi*, *Särkijärvi*, *Tampaja*, *Kolmiperssjö* (< fi. **Kolmiperäisjärvi*, d. v. s. 'sjön med tre vikar'), *Humaljärvi* m. fl.¹. Några

¹ Måhända skola noggrannare undersökningar i dessa trakter uppvisa ett än äldre skikt av namn, minnen av urtidens skandinaver, som möjligen här redan före finnarna hunnit namngiva någon sjö. Ett sådant är kanske *Tampaja*. Ehuru jag ej har någon bestämd mening om namnet, vill jag antyda, att ändelsen *aja* kunde tyda på ett urn. sjönamn på suffixet *-aja-* (jfr *Pernaja*, *Lupaja*, *Unaja*, *Vanaja*). Stammen kunde jämföras med norska älvnamnet *Dumba*, till vilket det i så fall stått i ordljudsförhållande, och sålunda återgå på ett germ. **damb-* 'dunst, ånga, dimma' (jfr Rygh, *Elvenavne* s. 33). — Utfallet från *Tampaja* bildar visserligen en fors, men jag måste dock anse etymologin för mycket osäker och knappast sannolik

kulturnamn kunna däremot ej uppvisas bland de finska namnen, varför vi få antaga, att trakten för tavasterna blott var en utjord, en fiske- och hamnplats. De inflyttande svenskarna kunde därför snart utbreda sig här¹.

Då trakten emellertid länge torde hava betraktats såsom tillhörig tavasterna, är det sannolikt, att de svenska kolonisterna i Nyland till en början undveko dessa nejder och bosatte sig i den del av landskapet, som ej torde kunna uppvisa några äldre namn av finskt ursprung: Ingå socken och Degerby kapell. Detta bevisas även av viknamnet *Senviken* (i Degerby), vilket jag tolkar såsom 'svearnas vik', sammansatt av genitiv plur. *svena* (av *svear*) och *vik*. På en del kartor bär viken namnet *Svenskvik*. Måhända härstammar denna form från tider, då betydelsen av namnet *Senviken* ännu framstod för språkmedvetandet, såvida den ej är av kartografer uppkonstruerad, vilket synes nästan sannolikare. I de två namnen *Tavastfjärden* och *Senviken* ha vi sålunda åter ett exempel på att i gränstrakter namn ofta angiva nationalitet. Jfr ovan sjön *Ruotsalainen* och där anförda namn.

Av det ovan anförda torde till full evidens framgå, att *Porkala* varit en gammal finsk (d. v. s. tavastländsk) hamnplats, och det torde därför kunna ifrågasättas, huruvida ej den i Ericus Olai krönika omnämnda 'tavasthamnen' (portus tauestorum), där Birger Jarl landstigit vid sitt korståg till Finland, legat just här. Denna har såsom bekant av olika forskare förlagts än till Pojoviken, än till Kumå, Kymmene och Kyröälvs mynningar. För ingen av dessa åsikter hava några verkligt bindande skäl framlagts, alla grunda de sig blott på sannolikhetskalkyler. Den enda av de nämnda orterna, som enligt min mening bör kunna ifrågakomma, är Pojoviken. Men i varje fall torde även *Porkala* — *Pikkala* trakten, som enligt vår framställning måste betraktas såsom en gammal tavast-

för denna sjö med höga bergsstränder och vitt, klart vatten — egenskaper vid vilka den första namngivningen kan väntas hava fäst sig.

¹ Jfr Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 313 f.

hamn, kunna göra Pojoviken äran stridig att hava mottagit den svenska korshären.

Porkala och Tavastfjärden ligga nästan rakt söderut från Tavastehus och bliva sålunda den närmaste hamnplatsen för tavasterna. Visserligen leder ej någon gammal väg härifrån upp till Tavastland, men i forna tider gingo vägarna huvudsakligen längs vattendragen, och de talrika sjöarna i Kyrkslätt och Sjundeå bilda 'stråtar', längs vilka man kan komma upp ända till Vichtis. Jag tänker mig saken på följande sätt. Porkala var den yttre hamnen, 'lossningsplatsen'. Härifrån kom man in i den av pålar skyddade inre hamnen, Pikkalaviken (Störsviken); ifrån denna fortsattes färden längs Sjundeåstråten upp till Enäjärvi i Vichtis, och då var man redan nära gränsen av Tavastland. De finska namnen bevisa, att tavasterna väl kände dessa stråtar. Enligt Hackmans karta uti 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I' har man invid Sjundeå å gjort ett fynd från äldre järnåldern. Det vore av intresse att få denna vattenväg i arkeologiskt avseende noggrannare undersökt.

Här måste ännu en omständighet påpekas, som synes kunna erbjuda mycket av intresse för den nu föreliggande frågan. Appelgren omtalar i 'Suomen Museo' 1897 s. 28 f. en tradition, enligt vilken Lojo sjö fordom skulle hava haft ett annat utlopp än nu för tiden. Enligt denna skulle en älv vid namn *Lojo ström (Lohjanvirta)* hava flutit förbi *Tötar* (fi. *Teutari*) gård i Lojo. Nu är det att märka, att Lojoåsen just på detta ställe är avbruten, och på topografiska kartor kan man skönja flere dalgångar ned till havet. Och än i denna dag står det lilla *Hemträsket* vid Tötar genom en å i förbindelse med Sjundeå å. Även andra grenar av denna älv hava sina källor mycket nära Lojo sjö. Det synes mig därför vara en viktig och intressant uppgift för våra geografer och geologer att närmare undersöka förhållandet. Skulle det verkligen kunna ledas i bevis, att Lojo sjö fordom avbördat sitt vatten genom Sjundeå å, så kunna vi så mycket bättre förstå

Pikkalavikens stora betydelse såsom hamn- och handelsplats¹.

Traditionen förmälar även, att man fordom kunnat med fartyg färdas upp ända till Tavastehus. En sägen förtäljer detta om det gamla utloppet för Lojo sjö, en annan om Vanjoki i Vichtis (se nedan), en tredje om det nuvarande utloppet, Svartån ('förr sto vattne så högt i Svartå, att Ryssan me pråmar for ti Tavasthus'; se W e f - var, Finska fornminnesför. tidskrift IV s. 4). Denna tredje version kan ej vara riktig, ty Svartå är besvärad av många forsar. Att dessa sägner verkligen hava någon reell grund, bevisas därav, att man uppe vid Vanjoki funnit ett skeppsskrov.

Men om ock sålunda denna trafikled en gång varit segelbar långt in i landet, är det osäkert, om detta var fallet ännu vid tiden för Birger Jarls korståg, ty krönikan nämner uttryckligen, att fartygen kvarlämnades i tavasternas hamn (*relictis navibus — — — — omnis multitudo armata terras ingreditur*).

I varje fall synes mig intet tala emot att korshärens landstigningsplats legat i trakten av Pikkalaviken, men å andra sidan måste tavasterna, som redan vid mitten av 1200-talet hade utsträckt sina boplatser över ett stort område, hava innehaft flere hamnar. Ovan s. 48 funno vi, att Borgåviken måste hava varit en sådan. Och även Esbåviken är sannolikt en gammal hamnplats. Härifrån

¹ Det är dock även möjligt, att Lojo vattnen haft sitt utlopp genom den dalgång, längs vilken Degerby å rinner ut i havet. Och att denna dal i äldre tider varit en långt in i landet inskjutande vik, framgår därav, att i densamma ligga flere byar, vilkas namn såsom senare led innehålla ordet *kila* 'lång, smal vik': *Råddkila*, *Ålkila*, *Ingarskila*, *Randkila* (om dessa namn se Saxén, Finska fornminnesför. tidskr. XXI: 3 s. 36). Märk, att även norska fjordnamn ofta äro sammansatta med *-kilen* (se Rygh, Studier s. 78.) — Emellertid antyda dessa namn även, att det ifrågavarande vattendraget vid sven-skarnas namngivning av dessa orter var en vik, ej en älv. Och hade den gamla huvudådern utmynnat vid Degerby ås mynning, skulle väl denna vik hava kommit att spela den roll, som innehafts av Pikkalaviken. — Jfr härom ytterligare nedan under 'Återblick'.

kunde man längs Mankå-stråten komma upp till gränsen av Vichtis. Vi skola i det följande se, att detta vattendrag (*Kauhalaälven*) spelat en roll vid äldre tiders krigståg mot tavasterna. Detsamma kan även sägas om Pärnåviken. Och troligen äro även flere andra trakter vid nyländska kusten gamla tavastländska fiskeplatser. Utom de ovan s. 49 nämnda namnen på *Tavast*-må här ännu nämnas *Tavastby* och *Tavastkulla* i Helsinge, *Tafvastvarpviken* 1770 å Degerö i Helsinge, *Tavasthäll* i Östersundom (Lönnebohms ortnamnsförteckning).

Det fanns sålunda på 1200-talet säkerligen flere tavasthamnar, och under sådant förhållande är det naturligtvis svårt att med bestämdhet angiva, var Birger Jarl landstigit. För Pikkalaviken talar den omständigheten, att hären härifrån hade den kortaste vägen till hjärtat av Tavastland. Borgå- och Pärnåvikarna ligga för långt österut för att utgöra en lämplig utgångspunkt för ett från väster kommande härnadståg. Pojoviken åter utgjorde redan vid denna tid med all sannolikhet centralpunkten för en svensk befolkning och kan ej gärna numera tänkas hava varit en speciellt tavastländsk hamnplats¹.

Men Sjundeå ås betydelse såsom samfärdsled går ännu mycket längre tillbaka i tiden. Ailios karta i 'Die steinzeitl. Wohnplatzfunde' (jfr II s. 214 ff.) visar oss viktiga boplatser i Sjundeå (och Kyrkslätt) redan under stenåldern. Vi få därför anse för givet, att även denna älv såsom så många andra tidigare haft ett annat namn. Men beträffande detta kan jag ej framställa ens någon gissning (jfr dock vad ovan nämndes om *Lojo strömmen*).

¹ Just då detta sattes under pressen, blir jag uppmärksamgjord på att redan Gabr. Rein i sina 'Föreläsningar över Finlands historia I' s. 147 antagit, att tavasternas hamn varit belägen vid nyländska kusten, i Kyrkslätt. Han nämner ett namn *Tavastvik*; något sådant torde emellertid ej mera existera.

Svartå: Mustjoki (Mustio).

Vattendragsnamn på *svart*- äro mycket vanliga i både Sverige och Norge (se Rygh och Hellquist anf. arb. och ovan *Svartså*). Benämningen beror väl i de flesta fall på mörkt vatten. Fi. *Mustjoki* är åter en översättning (sv. *svart* = fi. *musta*).

Ån kallas även *Karis å*: *Karjaanjoki* efter *Karis* socken (fi. *Karjaa*). Äldre former: *Karis* 1392, 1424, *Karris* 1541 m. fl. *Karis* återgår på en äldre finsk nominativ **Karjas* (Saxén, Sv. Im. XI: 3 s. 101). Detta har antagits vara finskt (jfr fi. *karja* 'boskap'), men då vi erinra oss, att *Karis å* är utflödet för de stora Lojo vattendragen och utfaller i Pojoviken, alltså utgjort pulsådern i en urgammal kulturbygd, måste vi tänka oss möjligheten att även i dessa trakter träffa på minnen av en urnordisk befolkning. Det är därför ej osannolikt, att fi. *Karjaa* (< **Karjas*) är ett urnordiskt vattendragsnamn och återger en gammal nom. **Skariar* av stammen i sv. *skär*, fsv. *skær*, isl. *sker* n. 'bergshäll, klippa, isynnerhet över vattnet uppskjutande sådan'. De nordiska orden äro såsom bekant neutra¹, medan fi. **Karjas* förutsätter en urn. maskulin nom. **Skariar*. Detta är just vad man väntar sig, ty enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 45 voro alla äldre sjönamn maskuliner, och principen att giva dem maskulint kön genomfördes så konsekvent, att feminina eller neutrala ord, som utan avledning användes som sjönamn, erhöilo samma genus. Jfr t. ex. *Gryten* men *gryt* n., *Saxen* men *sax* n., *Spjuten* men *spjut* n., m. fl. — Vårt finska namn bevisar, att principen är mycket gammal. Namnet skulle sålunda betyda 'den klippiga l. steniga'.

Vilken sjö urn. **Skariar* ursprungligen varit, är däremot svårare att avgöra. Det skulle visserligen ligga nära till hands att antaga, att fi. **Karjas* vore det ursprungliga

¹ Hultman har på ett av Svenska landsmålsföreningens möten sammanställt fi. *Karjaa* med urn. **skarja*.

namnet på den i Karis socken liggande *Kyrksjön*, men då denna ej i högre grad är stenig eller rik på 'skär', förefaller det mig sannolikast, att vårt namn betecknat Pojoviken i vidsträcktare mening, omfattande även den ytterst rika skärgården utanför Ekenäs. Det bör nämligen observeras, att en av de största öarna i denna arkipelag bär namnet *Skärlandet*, i vilket jag vill se det gamla fjärdnamnet *Skariar* bevarat. Namnet är kulturhistoriskt intressant, emedan det — om etymologin är riktig — bevisar en kontinuitet mellan den äldre och yngre skandinaviska bosättningen.

Troligen hade vikbotten av denna fjärd ett numera försvunnet nordiskt namn, som av finnarna översatts till *Pohja* (fi. *pohja* = botten). Jfr t. ex. viknamnet *Kvarnbotten* i grannsocknen Tenala.

Ett namn, som säkerligen står i något samband med det nu behandlade, är det i itinerariet från mitten av 1200-talet omnämnda *karienkaskæ* (d. v. s. *Karjaankaski*; fi. *kaski* = sved). Då namnet — att döma av itinerariets uppgifter — synes beteckna någon ö i de nu ifrågavarande trakterna, synes det mig ej oantagligt, att det är den finska motsvarigheten till sv. *Skärlandet*. Hultman har framställt meningen, att *karienkaskæ* vore att jämföras med namnet på den närbelägna ön (*Hästö*) *Busö* (fi. *karja*: 'boskap' = fsv. *bu*).

Karis å utgör, såsom nämnt, utloppet för *Lojo sjö* (fi. *Lohjanjärvi*). Även fi. *Lohja* (1382 *Lohia* och *Lohio*) har antagits vara av skandinaviskt ursprung. Hultman (Neovius, Lojo sockens kyrkliga förhållanden s. 7 not 1) har härlett det från ett skand. **flohia-* — en urnordisk form av sv. *fly* 'kärrmark, vattendränkt äng, vattenpuss' — som enligt honom skulle representera ett yngre stadium av germ. **fluhia-*. Orten skulle då — enligt en av annan person given muntlig förklaring — hava uppkallats efter ett i närheten av Lojo kyrkoby beläget 'fly'.

Denna tolkning kommer säkerligen sanningen ganska nära, men lider dock av några svaga punkter. Först och främst är det ej sannolikt, att den stora Lojosjön skulle

erhållit sitt namn av ett obetydligt fly¹; de stora vattendragen tyckas av allt att döma hava varit de, som först namngåvos. För det andra är det ej säkert, att den nordiska utvecklingen **fluhja- > fly* genomlöpt stadiet **flohja-* (jfr Noreen, Aschw. gr. § 84), om det ock torde få anses såsom möjligt.

•Jag vill för min del tolka namnet på följande sätt. Jag anser det vara mer än sannolikt, att *Lohja* är ett urgammalt namn på Lojosjö och återför det på ett urn. **Fluhja-*, bildat med det vanliga sjönamnssuffixet *-ja-* på den urgerm. stam **fluhō-*, **fluha-*, som vi återfinna i de svenska sjönamnen *Flon*, *Möcklaflon*. Ordet sv. *flo(e)* betyder 'myr, vattenpuss, pöl', men synes såsom av de nämnda sjönamnen framgå, hava använts även i betydelsen 'sjö' (se Hellquist, Sv. sjön. I ss. 80, 132, 422). *Möcklaflon* är enligt Hellquist en grund sjö, varför användningen av ordet i detta namn lättare kan förstås, men då Lojosjö ingalunda kan betecknas såsom grund, är det högst sannolikt, att namnet haft den ursprungliga betydelsen 'den flata', ehuru Hellquist l. c. s. 132 ej vill antaga detta för de svenska sjönamnen. Jfr det i Sverige vanliga sjönamnet *Flaten*.

Hultmans antagande av ett mellanstadium **flohja-* är onödigt. Vi kunna mycket väl av ett urn. **fluhja-* komma till ett fi. *Lohja*, om vi komma ihåg, att vi i närmaste grannskap och vid samma vattendrag hava fi. *Pohja*: sv. *Pojo* (fi. *pohja* 'vikbotten'). I ortnamn äro sådana analogiska ombildningar synnerligen vanliga, jfr t. ex. *Sagu* (= fi. *Sauvo*) och *Nagu* (= fi. *Navo*), *Kimito* (= fi. *Kemiö*) och *Rimito* (= fi. *Rymättylä*) m. fl. Av ett

¹ Det är ju ej något ovanligt, att ett gammalt sjönamn fått vika för ett yngre — vår undersökning ger många exempel därpå — och man kunde tänka sig, att *Lohjanjärvi* uppkallats efter den ort, där kyrkan uppfördes, och undanträngt något äldre namn på sjön. Jag måste dock anse detta för mindre sannolikt, då vi ha att göra med ett så urgammalt namn som fi. *Lohja*.

Pohja och **Luhja* fick man därför helt naturligt ett *Pohja* och *Lohja*¹.

Slutligen må ännu påpekas, att det av Hultman antagna urn. **fluhja* (= sv. *fly*) med all sannolikhet kan antagas i ängnamnet *Luhjoniitty* i Karislojo. För ett ängnamn passar ju sammanställningen med sv. *fly* utmärkt och här har vokalen *u* ej varit utsatt för analogiskt inflytande².

Förrän jag lämnar namnet *Lojo*, måste jag ännu fästa uppmärksamheten vid två bynamn vid Lojo sjös södra ända: *Bällby* och *Bällar(s)by*. Dessa namn synas mig vara bildade på ett sjönamn *Bällen* l. *Bällaren*, fsv. *Bællir*, identiskt med svenska sjönamnet *Bällen*, enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 79 f. medelst suffixet *-ia-* bildat på fsv. *balder*, *ball* 'djärv, duktig' m. m., germ. **balþaz*, och syftande på sjöns storlek. Det är en intressant tillfällighet, att denna sjö (i Vedbo härad i Småland) blott genom ett ed är skilt från den större *Möcklaflon* (eg. *Storflon*, *Storsjön*). Är det måhända möjligt, att betydelsen på **Fluhja* ~ *Lohja* (eller måhända ett med **Stor-* l. **Myckla-* sammansatt namn³) ännu framstod för den yngre kolonisationens svenskar och att dessa översatte namnet med ett fsv. **Bællir*? Detta skulle härvid dock blivit namn på blott södra delen av sjön.

Ehuru jag anser den nu för *Lojo*: *Lohja* framställda etymologin för högst sannolik, vill jag dock påpeka även en annan möjlighet. Man kunde nämligen tänka sig, att fi. *Lohja* återgåve ett urn. **Lozia-*, bildat på en stam **loz-*, som stått i avljud till den i nordiska vattendrags-

¹ Denna tanke har även uttalats av prof. Pipping.

² I förbigående vill jag nämna, att i Kyrkslätt finnes en sjö, vars namn skrives än *Lojärvi*, *Laajajärvi* och *Lohijärvi*, än *Isojärvi*, än åter *Storsjön* (se Rosberg, Kyrkslätt socken I s. 30). Jag antager att sjön ursprungligen hetat *Laajajärvi* (genom översättning till svenskan *Storsjön* och genom retroversion till finska *Isojärvi*), vilket givit att svenskt **Lājärv(i)* > **Lājärv(i)*, skrivet *Lojärvi*. Denna form åter har givit ett på 'lörd' folketymologi grundat *Lohijärvi*.

³ Jfr det än i dag brukliga *Storlojo*.

namn vanliga stammen **laʒ-* (fsv. *lagher* 'vätska', isl. *lqgr* 'vätska; insjö, älv'; jfr lat. *lacus*). Urn. *ʒ* skulle då här motsvaras av fi. *h* på samma sätt som i fi. *maha*, *saha* (< nord. **magha*, **sagha*), ifall man ej ville antaga, att fi. *Lohja* återgåve en på vernersk växling beroende urn. form **Lohja*.

Denna etymologi förefaller mig dock mindre sannolik, emedan avljudsstadiet **loʒ-* för övrigt ej är känt.

De svenska sjönamnen *Lögesjön*, *Lögtjärn* innehålla stammen *laug-* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 381), medan åter Mälarens gamla namn *Lögaren* torde vara en genom missförstånd av svenska skrivare uppkommen förvridning av isl. *Lqgrinn* (se Hellquist l. c.). — Å andra sidan bör dock avljudsväxlingen i de svenska sjönamnen *Lammaren* och *Lommaren*, *Laxfjällen* (< **Lak-se*) och *Loken* (Hellquist s. 335) även påpekas.

I Lojo sjö inflyter från norr den stora sjön *Hiidenvesi* i *Vichtis* (fi. *Vihti*) socken. De viktigaste källådrorna åter för denna sjö äro *Pyhäjoki* från *Pyhäjärvi* och *Haimoonjoki* från *Vihtjärvi* (redan på 1500-talet).

Dessa namn erbjuda ett ganska stort intresse. Jag vill först fästa uppmärksamheten vid sjönamnet *Vihtjärvi*, vars första led vi även finna i sockennamnet. Ordet, som mig veterligen ej kan etymologiseras i finskan¹, innehåller enligt min mening den fsv., (fno.) namnstammen *Vighþ-*. Denna behandlas av Bugge (Rygh, Elvenavne s. 276) och Hellquist (Sv. sjön. I s. 710, II s. 38). Bugge anser namnet vara besläktat med verbet isl. *vígja* 'viga', got. *weihs* 'helig'. Hellquist åter betraktar fsv. **Vighþe* eller **Vighþir*, nsv. *Vigdesiötresk* (1569; jfr Nordlander, Ymer 1908 s. 117) såsom ett nomen agentis, bildat med suffixet *-iþ-* av stammen i isl. *vega* 'föra från ett ställe till ett annat'. Denna senare etymologi förefaller mig högst osannolik. Jag ansluter mig till Bugge och finner ett starkt stöd för denna åsikt i den omständigheten, att i

¹ Märk dock att fi. *vyhti* l. *vyhti* 'härva' just i dessa trakter har formen *vihti* (meddelat av d:r H. Ojansuu).

Vihtjärvi enligt en karta av år 1806 finnes en ö, bärande namnet *Pyhäsaari* (fi. *pyhä* = helig)¹. Det synes ofta vara holmar, som varit 'heliga ställen' (jfr ovan *Kutajoki* i *Vesijärvi* och nedan *Kutala* i *Karkku*).

Viht- och *Vihti* återgå väl närmast på ett urn. **Viṣṭia-* l. fsv. **Viṣṭe-*, bildade med suffixalt *p* — vanligt i sjönamn (se Hellquist, Sv. sjön. II s. 37 f.) — och det vanliga suffixet *-ia-* av stammen *vīh-* ~ *vīṣ-* 'helig'. Jfr t. ex. sjönamnet fsv. *Fyghpir* (< urn. **Fuṣṭiar*).

Samma namn återfinnes i Vehmo: *Vihtjärvi* (på 1600-talet *Viktjärvi*). Troligen hör hit även *Vihtiälä* i *Karkku* och *Kangasala*, vilken namnform ännu noggrannare återger ett urn. **Viṣṭia-*.

I förbigående må här nämnas, att *Vichtis* socken på Olaus Magnus' och Lucas Waghenaers kartor från 1500-talet går under namnet *Viga*², ehuru jag ej vill tilldela denna skrivform någon större betydelse.

Den å, genom vilken Vihtjärvi avbördar sitt vatten — genom sjöarna *Averia* och *Kirkkojärvi* — i *Hiidenvesi*, har jag stundom sett kallas *Vihtjoki*³. Detta namn torde dock numera vara okänt. Emellertid är det mycket sannolikt, att detta namn verkligen förekommit, ty det är en känd sak, att i äldre tider ett mycket intimt samband rådde mellan sjönamnen och namnen på de åar, som med dem stodo i förbindelse (Hellquist, Sv. sjön. II s. 62). Detta må belysas genom följande exempel: *Aspen* ~ *Asp-ån*, *Färgen* ~ *Färgån*, *Humlen* ~ *Humleån* m. fl. Jfr även ovan *Vammeljärvi* ~ *Vammeljoki*, *Summajärvi* ~ *Summajoki*, *Perkjärvi* ~ *Perojoki* m. fl.

Den del av ån, som förenar *Vihtjärvi* och *Averia*, bär än namnet *Haimoonjoki*, än *Oominkinjoki*. Det senare är i en sen tid (efter övergången $\bar{a} > \bar{a}$) skedd förfinsking av ett sv. **åming* av ett äldre *å-mynning* (se Bugge,

¹ Jfr ovan *Kutajoki*: *Pyhäniemi*, *Vaania*: *Vesijärvi*, *Teutjärvi*: *Kymi*.

² Se Atlas över Finland, utg. av Sällskapet för Finlands geografi och Fennia 14: 6.

³ T. ex. i Lönnbohms namnförteckning.

Rygh, *Elvenavne* s. 326), och det bevisar, att trakten haft en svensk befolkning ännu efter den nämnda ljudövergången (senast år 1400). — *Haimoonjoki* har däremot inkommit i finskan långt tidigare. Det synes mig nämligen återgå på ett urn. ånamn **Haimōn*; jfr det norska älvnamnet *Heima* (Rygh, *Elvenavne* s. 97).

Den andra källådern utgjordes av *Pyhäjoki* från *Pyhäjärvi*. Man vore frestad att även i dessa namn se översättningar av något svenskt namn, då i närheten åtminstone en 'helig' sjö (och å) förekommit. Emellertid ha namnen ej gamla anor. Osäkert är om något namn *Pyhäjoki* (omnämnt i Ignatius' geografi s. 266) någonsin funnits, ty *Pyhäjärvi* hette åtminstone 1734, kanske ännu senare, *Pahajärfvi*. Namnförändringen har skett officiellt på anhållan av Pahajärvi kapellbor, som ej tyckte om namnet (av fi. *paha* 'ond, dålig') utan ville få det utbytt mot *Pyhäjärvi*.

Den å, som förenar *Pyhäjärvi* och *Hiidenvesi*, bär emellan den sistnämnda sjön och *Vanjärvi* namnet *Vanjoki*, uttalat *Vanjoo* (1773 *Wanjäcki* å). Dessa namn skrivas i det äldsta skatteregistret av år 1539 *Wandajärvi* och *Wanhajoki*, men för övrigt under 1500-talet *Wanioki*, *Wannijokij*. Att åtminstone formen *Wanhajoki* är beroende på folketymologi torde vara säkert, men om även *Wandajärvi* bör förklaras så, synes mig osäkrare. Om vi verkligen få antaga ett äldre *Wandajärvi*, så finna vi här såsom första led samma ord *vand* 'vatten' som uti det ovan s. 50 f. behandlade ånamnet *Vanda*.

Men det är dock möjligt, att även skrivsättet *Wandajärvi* är etymologiserande och att namnet har ett helt annat ursprung. Man måste nämligen antaga, att även den stora sjön *Hiidenvesi* en gång haft ett svenskt namn. Vilket detta varit, är naturligtvis svårt att säga, men då vi vid dess södra strand finna gårdnamnet *Vaanila*, så synes det mig lockande att häri söka det försvunna sjönamnet. *Vaanila* kan ju innehålla den ovan s. 36 under *Vaania* (*Vesijärvi*) behandlade sjönamnstammen *vān*- 'vatten'. Och om så varit fallet, är det även sannolikt, att

den i Hiidenvesi, det gamla **Vāñja*- infallande viktigaste källådern hade ett namn, bildat i anslutning härtill: urn. **Vāñiōn*. Detta vore då bevarat i det nu brukliga *Vanjoo* (vokalförkortning kan hava inträffat likasom uti fi. *rikas* < urn. *rīkar*), varav sedan åter bildats det nya sjönamnet *Vanjärvi*. Dock torde man ej få anse, att fi. *Vanjoo* direkt skulle återgå på ett urn. **Vāñiōn* med lång ultima. Då vokallängden i andra härmed jämförbara lån ej är bevarad, måste man väl anse, att det långa o:et här likasom i det ovan behandlade *Haimoonjoki* antingen beror på anslutning till andra ord på -oo (< *oi*) eller också uppstått ur ett äldre **Vanjoin* < *Vanjoen*¹.

Förhållandet mellan *Vaanila*, *Vanjoki* och *Vanjärvi* måste dock tillsvidare anses något oklart, och jag vill ej bestämt uttala mig för någondera av de nu framställda etymologierna, men anser dock nordiskt ursprung för rätt sannolikt.

Såsom vi längre fram skola finna, finnes det i Satakunta en sjö *Pyhäjärvi*, som möjligen tidigare även haft ett namn, bildat på stammen *vān*-. Detta kunde kanske tyda på att ordet under en något senare tid haft betydelsen 'heligt vatten' och att vattendrag med dessa namn ansetts vara tillhållsorten för den ur den nordiska mytologin kända gudaätten *vanerna*. Och om så varit fallet, kan man tänka sig, att finnarna betraktat dessa skandinavernas gudomligheter såsom mot sig illasinnade. Ett dylikt vattendrag skulle sålunda för dem blivit uppehållsorten för vattnets fördärvbringande gud *Vesi-Hiisi*. I så fall skulle *Hiidenvesi* få en naturlig förklaring. Jag tror emellertid, att ett dylikt antagande vore förhastat. *Hiisi* betydde nämligen äldst 'skog' och måste först tämligen sent hava erhållit betydelsen 'andeväsen', isynnerhet illasinnat sådant.

Slutligen och med tvekan vill jag här upptaga det ovan nämnda sjönamnet *Averia*. Såvida namnet ej kan

¹ För många viktiga upplysningar angående nutida och äldre namn i Vichtis står jag i tacksamhetsskuld till mag. K. Soikkeli.

etymologiseras i finskan, kunde det återföras på ett urn. **Avria-*, innehållande samma stam som svenska sjönamnet *Avern*, om vars etymon se några gissningar hos Hellquist, Sv. sjön. I s. 18 f. För den finska formen måste i så fall antagas svarabhaktivokal. Även i övrigt synes mig sammanställningen ej mycket sannolik.

De nu behandlade vattendragsnamnen utvisa, att Lojovattnen varit kända för vårt lands urnordiska befolkning. Detsamma framgår även av de talrika arkeologiska fynden från dessa trakter (se Hackmans kartor i Sällskapet för Finlands geografi atlas och arbetet 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I').

Längs denna stråt kom man till gränsen av Tavastland, och den blev sålunda säkert en av forntidens viktigaste vattenvägar i vårt land. Det är därför, såsom redan ovan s. 54 f. påpekades, starka skäl, som tala för antagandet, att Birger Jarl på sitt korståg skulle hava begagnat sig av denna väg, vare sig att Lojo sjö redan vid den tiden hade sitt nuvarande utlopp eller att den stod i förbindelse med havet genom den ovan nämnda 'Lojo strömmen'. Från Hiidenvesi gick den gamla vattenvägen upp till Pyhäjärvi — märk den ovan omtalade traditionen om skeppsfart längs Vanjoki — och härifrån kunde man efter passerandet av ett smalt näs längs Lopenjoki fortsätta färden till Tavastehus (se nedan).

Jag anser det därför stå över allt tvivel, att 'tavasternas hamn' — såsom vi ovan funno, måste det under medeltiden hava funnits flere sådana — legat vid nyländska kusten. Jag vill här påpeka, att Birger Jarls korståg icke är det enda härnadståg mot tavasterna, som medeltida urkunder veta att omtala. Ett sådant skildras även i den första novgorodiska krönikan. Det företogs blott något mera än ett halvt sekel senare och följde måhända delvis samma vägar som Birger Jarl.

Krönikan berättar följande: 'År 1311. Tågade novgoroderna med örlog till tyska landet bortom havet mot jämerna (на Емь) med furst Dmitri Romanovitsch; och sedan de farit över havet, intogo de första Köpmansälven,

uppbrände byar och grepo hövdingarna, men boskapen nedhöggo de. Och där blev Konstantin Ilin Stanimirovitsch' son, (stadd) på efterspaningar, dödad. Sedan intogo de hela Svartälven (Черный рѣка) och kommo så längsmed Svartälven (по Черной) till staden Vanaj (Ваная) och intogo staden och uppbrände (den); men tyskarna flyktade till borgen; den var ett mycket starkt befästat ställe på en hög klippa, som ej hade tillträde från något håll; och de skickade hälsningar och bådo om fred, men novgoroderna gåvo ej fred utan stodo tre dagar och tre nätter; härjade distriktet, uppbrände stora byar, förstörde all rikedom och kvarlämnade av boskapen ej ett enda horn. Och då de sedermera tågade (tillbaka), intogo de Kauhala älv (Кавгалы рѣка) och Pärnå å (Перна рѣка) och begåvo sig ut på havet och kommo helbrägda till Novgorod' ¹.

Så lyder den intressanta berättelsen, som i vår historiska litteratur hittills alltför litet blivit uppmärksammas. Ovan s. 7 antogs, att den här omnämnda 'handelsfloden' avsåge *Perojoki*. Övriga i krönikan nämnda orter synas mig lättare tolkade.

Det märkliga tåget mot tavasterna (на Емь; d. v. s. *Häme*) gick upp längs 'Svartälven' (Черный рѣка). Blott beträffande detta namn råder en viss tvetydighet, men för övrigt är berättelsen klar. Den nämnda 'Svartälven' kan hava varit antingen *Svartå*, då färden gått längs de nyss nämnda Lojovattnen — måhända är den ovan s. 56 nämnda traditionen om ryssarnas färder med pråmar till Tavastehus en reminiscens från just detta tåg — eller också *Svartså*, längs vilken man även kan komma upp till gränsen av Tavastland. Också denna å utmynnade i en gammal tavastländsk hamn (se ovan s. 49).

För denna frågas definitiva lösning vore det av vikt att veta, om Lojo sjö redan 1311 hade sitt utlopp genom Svartå. Lojo-vattendraget var utan tvivel en bekvämare och mera trafikerad vattenväg än Svartså, men det är

¹ Hausen, Finlands medeltidsurkunder s. 104 f.

ju möjligt, att novgoroderna dock dragit sig för att företaga sitt tåg genom de säkerligen redan då tätt bebodda trakterna vid Lojosjö¹ och hellre sökt sig upp genom de — åtminstone högre uppe — mindre befolkade trakterna vid Svartså, som ju även låg närmare för en österifrån kommande fientlig här.

Målet för färden var tavasternas huvudort *Vanaja* (Ваная) vid Vanajavesi. Då orten nämnes stad, åsyftas härmed säkerligen 'Tavastehus' eller Kronoborgs slott² med omgivning. Den enligt krönikan på en hög klippa belägna borgen, till vilken invånarna togo sin tillflykt, var säkerligen Hakoistenlinna i Janakkala, vilken ligger på ett så brant berg, att man blott längs en smal stig i öster kan komma upp till toppen.

Återfärden företogs troligen en annan väg. Krönikans ord: 'Då de sedermera tågade tillbaka, intogo de *Kauhala älv*', böra troligen uppfattas så, att novgoroderna företogo sitt återtåg längs denna älv, som ävenledes ledde till en gammal tavasthamn, Esbåviken, och troligen var en av tavasterna ofta använd vattenväg. Namnet *Kauhala å*³ kvarlever än i denna dag såsom namn på en del — mellan Isojärvi och Vähäjärvi — av det vattendrag, som från gränsen av Vichtis förbi *Kauhala* egendom genom Mankå och Esbå åar utfaller i havet, Esbåviken.

Såsom bevis på att även denna älv haft sin betydelse för äldre tiders kommunikationer må nämnas, att i vinkeln mellan Mankå och Esbå å — alltså en viktig punkt — ligger *Spärrings* by, vars namn man härlett från verbet *spärja* och ställt i samband med bruket att med i vattnet inslagna pålar eller järnkedjor skydda vikar, sund, åar mot fientliga anfall⁴. Namnet är sålunda en parallell till fi. *Pikkala*: sv. *Stör(s)vik*.

Slutligen förtäljer krönikan, att även Pärnä å intogs.

¹ Krönikan talar om stora byar även i Tavastland.

² Detta fanns nämligen redan då. Det omtalas första gången år 1308 (Ailio, Finska fornminnesför. tidskr. XXI: 4 s. 4).

³ Även kallad *Haapajärvi å* eller *Lillträsk å*.

⁴ Fleeger, Kyrklätt socken II s. 82.

Tåget riktades alltså från Esbåviken till Pärnåviken, vilken sålunda även den måste hava varit en känd hamnplats.

I ortnamnsforskningens belysning blir sålunda det ovan citerade stället i den novgorodska krönikan ett synnerligen intressant dokument i vårt lands kulturhistoria, och man måste blott förvåna sig över att detsamma ej förut blivit fullt utnyttjat.

Fiskars å.

Ån är synbarligen uppkallad efter gården (*Fiskars*), och gårdnamnet är i sin tur bildat på appellativet *fiskare* (troligen använt såsom tillnamn).

Kisko å: Kiskonjoki.

Om ånamnet — och sjönamnet *Kiskonjärvi* — är bildat på sockennamnet *Kisko* eller tvärtom, synes ovisst. Det förra förefaller mig sannolikare. Det finnes nämligen i Bjärke härad av Älvsborgs län ett gårdnamn *Kiskan* av okänd betydelse¹, vilket torde vara identiskt med vårt *Kisko*.

Nära sitt utlopp upptager Kisko å från höger *Bjärnä å*: fi. *Perniänjoki* l. *Perniönjoki*.

Den finska namnformen angiver, att vi troligen här hava att göra med ett ursprungligt vattendragsnamn: urn. **Bernia-* l. **Berniön*. Jfr beträffande växlingen *Perniä* ~ *Perniö* ovan *Taasia* ~ *Taasio* och nedan återblicken.

Namnet är bildat på sbst. *björn*, en i nordiska vattendragsnamn mycket vanlig led (se Rygh och Hellquist anf. arb. och jfr ovan *Pernaja: Pärnä*). Namnen antingen syfta på vattendragens form eller angiva, att björnar uppehållit sig i trakten.

Följa vi Bjärnä å norrut, så möta vi i *Lupaja* by på dess östra strand ett brant, skogbevuxet berg, kallat

¹ Se Ortnamnen i Älvsborgs län III s. 20.

Prästkullaberg. Stället är ett gammalt gravfält från äldre järnåldern (se Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 22 ff.), och denna omständighet ger oss anledning att närmare undersöka namnen.

Prästkullaberg är synbarligen ett namn av yngre datum och genomskinlig betydelse. Däremot synes *Lupaja* föra oss tillbaka till mycket gamla tider. Jag fäster särskild vikt vid att berget av Hackman betecknas såsom brant och jämför därför namnet med de svenska sjönamnen *Glupen* och *Glypen*, vilka enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 179 f. hava höga, bergiga stränder. Namnen härledas av Hellquist från fsv. *gluper* m. 'gap, svalg, bråddjup', sv. dial. *glup* 'öppning i marken, där det från en högre liggande mark nedströmmande vattnet icke samlar sig utan spårlöst försvinner'; jfr även det närbesläktade no. *gljúfr* 'klyfta, särskilt sådan, varigenom ett vattendrag går', vilket ofta återfinnes i ortnamn (Rygh, Norske gaardnavne, Indledn. s. 51).

Lupaja är sålunda enligt min mening ett gammalt urnordiskt sjönamn (**Glup-aiā-* l. **Gluf-aiā-*), bildat på stammen **glup-*, **gluf-* och uppkallat efter det branta höga berget vid dess strand. Vid den avlägsna tid, varom här är fråga, lågo de nu odlade markerna nedanför berget med all sannolikhet ännu under vatten, och ån var därför nedanför berget snarast att jämföras med en avlång sjö¹. Därav namnformen. *Lupaja* torde nämligen vara bildat med det redan förut under *Pernaja* behandlade sjönamns-suffixet *-aiā-*; jfr nedan även *Unaja* och *Vanaja*.

Invid *Lupaja* infaller i Bjärnå å en mindre älv, vid vars källor vi finna tvenne namn förtjänta av uppmärksamhet: *Aaljoki* och *Kumionpää*.

Uti *Aaljoki* kan första leden likställas med isl. *áll* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd'. Namnet vore då ungt (fsv.); en äldre form av ordet återfinnes uti *Ahlajärvi*, varom se nedan under Kumå-vattendragen.

¹ Bjärnå å måste hava varit segelbar långt in i landet; man har nämligen i Överby kapell funnit en båtgrav från 600-talet.

Kumionpää (l. *Kumjonpää*) är intressant därigenom, att namnet påträffas redan i det bekanta itinerariet från mitten av 1200-talet: *cumiupe*, där det säges vara det finska namnet på Hangö. Denna uppgift är ägnad att väcka vår förvåning. Då författaren av itinerariet mycket väl tyckes hava känt till lokaliterna vid den ifrågavarande segelleden, så kan hans meddelande om *Kumionpää* knappast betvivlas, och man får väl därför antaga, att det nuvarande namnet är ett s. k. 'opkaldelsesnavn', d. v. s. ett namn, som uppstått sålunda, att ägaren av en ny gård uppkallat densamma efter sitt äldre hemvist. Enligt Rygh Norske gaardnavne, Indl. s. 8 gå sådana namn i allmänhet ej längre tillbaka i tiden än till medeltidens slut, men naturligtvis kan man antaga, att dylikt i enstaka fall kunnat inträffa även tidigare.

Namnets senare led är *pää* 'ända' och förekommer bl. a. i gårdnamn bildade med ett sjönamn såsom första led; jfr nedan *Hatanpää* och där anförda exempel. *Kumionpää* måste i varje fall beteckna 'ändan av *Kumio*'. Men vad är detta *Kumio*? Om vi ej hade itinerariets uppgift, skulle vi sannolikt vara beredda att tolka *Kumio* såsom ett gammalt namn på den älv, vid vars källor byn *Kumionpää* ligger. Vi skulle då återföra det på ett urn. **Kumiōn*, bildat med suffixet *-iōn* på den stam *kum-*, som sannolikt även ingår i älvsnamnet *Kumå* ('den tillgängliga l. segelbara'; se nedan).

Men uppgiften att *Kumionpää* varit det finska namnet på Hangö udd gör frågan mera invecklad. Ty sannolikt är det ena namnet uppkallat efter det andra, och allt tyckes mig tala för att vi måste anse den vid kusten belägna orten för den äldre. Om så verkligen varit, om alltså Hangötrakten tidigare hetat *Kumionpää*, då måste väl *Kumio* ha varit namn på den fjärd, som väster om Hangö udd skjuter in i landet uppåt Bromarv och Bjärnå. I så fall hava vi åter ett mycket gammalt namn med förgermanskt *o* i ändelsen. Ovan s. 59 kommo vi till det resultat, att fjärden öster om Hangö udd sannolikt burit det urnordiska namnet **Skariar*.

Uskelanjoki och Halikonjoki.

Båda dessa åar utfalla i Halikko viken. Den senare av dem genomrinner *Vaskio* kapell, i vars namn jag tror mig finna den gamla benämningen på ån. *Uskela* socken åter har i äldre tider hetat *Uskiala* och innehåller säkerligen även det ett gammalt vattendragsnamn. Jag upp-tager här samtidigt båda åarna, emedan jag anser namnen *Vaskio* och *Uskiala* representera olika avljudsstadier av samma stam. Urn. **Vaskiōn* förhåller sig till urn. **Uskia(R)* såsom ånamnet *Vanda* till sjönamnet *Unden* (se ovan s. 50 f.). Namnen äro bildade med det i vattendragsnamn vanliga suffixet *-sk-*¹ på stammen *wat-* (i sv. *vatten*). Jfr den närastående verbala avledningen sv. *vaska*, no. *vaske*, ags., fht. *wascan*, nht., mlt. *waschen* av samma stam (se Falk-Torp, Etym. ordbog, art. *vaske*). Avljudsstadiet *Usk-* återfinnes i svenska sjönamnet *Usken*, norska älvnamnsstammen *Usk-*. Bugges² sammanställning av namnet med sbst. *ōsk* 'önskan' ('den älv, där så mycket fisk finnes, som man önskar' eller 'den älv, där övernaturliga väsen driva trolldom') förefaller mig mindre tilltalande. — Fi. *Vaskio* tyckes återgå på ett urn. **Vaskiōn*³ och är sålunda ett älvnamn, medan fi. *Uskiala* förutsätter ett urn. **Uskiar* och sannolikt är ett gammalt namn på Halikkoviken (såframt vi ej även här få antaga ett urn. **Uskiōn*, det gamla namnet på *Uskelanjoki*⁴). Om denna sammanställning är riktig, äro namnen synnerligen intressanta. De kunde möjligen vara minnen från den urgamla tid, då avljudet ännu verkade såsom en levande princip i språket. Jfr ovan s. 32 f. om *Mankala: Menkälä*. Sanno-

¹ Hellquist, Sv. sjön. II s. 36 f.

² Rygh, Elvenavne s. 340 f.; jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 680 f.

³ En annan mening om namnet hos Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 144 (< fsv. **Vaske*). Jag anser denna etymologi numera föga sannolik.

⁴ Det bör dock nämnas, att *Uskela* även kan vara bildat på personnamnet fi. *Uski*.

likheten av detta antagande styrkes därav, att trakten både under sten- och äldre järnåldern varit en viktig boplatz. Se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 16, 225 f., Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 34 f.

Halikonjoki heter i sitt övre lopp *Kuusjoki*. Om namn på *Kuus-* se ovan s. 28 f. Möjligen är namnet här nordiskt (äldre *Kuusajoki*).

Pemar å: Paimionjoki l. Somerjoki.

Denna å upprinner i *Somero* socken, flyter genom *Eura* kapell och utfaller i *Pemaren* (l. *Pemarfjärden*) i *Pemar* (fi. *Paimio*) socken. Alla dessa namn äro av intresse för vår undersökning.

Vad först och främst *Pemar*: *Paimio* (äldsta former: 1325 *Penarum*, 1346 *Pemæren*, 1343 *Pemarum*, 1373 *Peymarum*, 1405 *Peymara*, 1407 *Pemara* m. fl.) vidkommer, så erbjuder det intresse redan genom ljudväxlingen *ai: e*. Jag har förut (se Sv. bosättn. hist. I s. 36) uppfattat den svenska formen som en gammal genitiv av fi. *Paimio*, som sålunda skulle hava behandlats såsom en gammal *iō*-stam. Den allmänna uppfattningen om namnet torde även hava varit den, att det är finskt. Troligen har man tänkt på det littauiska lånordet *paimen* 'herde'. Emellertid anser jag denna åsikt ej vara riktig. Jag tror numera, att namnet ursprungligen avsett *Pemaren* (l. *Pemarfjärden*) — märk särskilt den fornsvenska formen *Pemæren* av år 1346 — och att det varit en gammal *ja*-stam, där det ursprungliga *-ir* (< *iaR*) i likhet med talrika sjönamn i Sverge övergått till *-are* (se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 14 f. och jfr ovan *Hattarträsk*). Fjärdnamn på *-are* (*-er*) torde ej vara ovanliga i vår skärgård; jfr t. ex. *Vapparen*, *Lumparen*, *Kallerfjärden* (i Degerby). Fi. *Paimio* skulle sålunda även återge den förgermanska formen av namnet; jfr ovan *Kumio*.

Men vad skall detta *Paimio* då betyda, och kan sv. *Pemar* med sitt uddljudande *p* vara nordiskt? Jag jämför

det med svenska sjönamnet *Femmen* och återför det i anslutning till Høllquist (s. 116) till ett urn. **faimia-*, bildat på den germanska stam **faim-* 'skum', som återfinnes i fht. *feim*, ags. *fām*; jfr även no. *feime* 'fedthinde, fed eller klæbrig vædske, som flyder ovenpaa vandet'. Namnet skulle alltså betyda 'den skummande'. Den svenska formen har sedan fått sitt *p* från finskan. Jfr *Taasio* ~ *Tessjö*.

Om sålunda *Pemar*: *Paimio* är ett ursprungligt fjärdnamn, är det möjligt, att ån haft en annan benämning. Och de ovan anförda namnen äro även ganska genomskinliga. Såsom jag förut (Sv. bosättn. hist. I s. 58 f.) antagit, torde *Somerjoki*, som upprinner i *Somerniemi* (*Sommarnäs*¹) kapell av *Somero* socken, åter vara en översättning av ett äldre svenskt namn. Och detta namn finna vi bevarat i kapellnamnet *Eura*, vilket säkert bör härledas från fsv. *ør* m. 'sandigt fält vid en strand', isl. *eyrr* f. och *eyra* f. 'flad av sand og grus (aurr) bestående odde eller banke, som stikker ud i vandet, især vid udløbet av en aa'. Märk att även fi. *somer* betyder 'sand, grus'. Det förtjänar kanske påpekas, att det av den ovan behandlade germ. stammen *faim-* finnes ett sv. dial. *femma* f. med betydelsen 'lös jord med fin sand och rödlera'. Måne detta skulle antyda, att *Paimio* och *Eura* båda hade sitt namn av jordens beskaffenhet vid åmynningen och vikbotten. Detta synes mig rätt sannolikt, i synnerhet som *Paimio* och *Eura*, om vår tolkning är riktig, måste härröra från vitt skilda tider. *Paimio* för oss tillbaka till den urnordiska bosättningen, medan *Eura* upptagits av finnarna från ett fornsvenskt språkskede (efter i-omljudets tid). Närmast få vi antaga ett fsv. **Eyra*, som givit fi. *Eura*. Enligt Noreen, Aschw. gr. § 126, 1 anm. 1 förekom i fsv. dialektiskt diftongen *æy*, *ey*, och att denna även förekommit å östsvenskt område bevisas till fullo av finska lånord sådan som *Räyrinki*

¹ Folketymologisk ombildning.

(= *Röringe*), *äyskäri* (= öskar), *Äystö* (= *Östen*)¹. Att *Eyra* givit *Eura*, ej **Äyrä*, är visserligen något oväntat, men jämför forsnamnet *Eurfors* i Malaks, där skrivsättet sannolikt närmar sig ett äldre uttal (nu *Öurfåss*).

Slutligen bör här ännu en omständighet framhållas. *Paimionjoki* upprinner ur *Painionjärvi* i Somerniemi. Då det är mycket vanligt, att åarna hava samma namn som deras källsjöar, kunde här ifrågasättas, om ej möjligen detta *Painio* vore det ursprungliga namnet, medan *Paimio* vore en folketymologisk ombildning. Det bör även observeras, att namnets älsta form lyder *Penarum* (1325), vilket i så fall ej vore någon felskrivning. Namnet kunde jämföras med svenska sjönamnet *Fenen* (< **Faina-*), varom se Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f. Emellertid äro de skäl, som tala för denna etymologi, så svaga, att den samma ej förtjänar någon större uppmärksamhet, ehuru jag här i förbigående velat påpeka den synbarligen tillfälliga överensstämmelsen *Painio*: *Penarum*.

Aurajoki: Aura å.

Detta bekanta ånamn är identiskt med norska älvnamnet *Aura*; jfr också sv. sjönamnet *Ören*. Båda äro bildade på isl. *aurr* 'grus, grusbotten'. Enligt Rygh, *Elvenavne* s. 8, Hellquist, Sv. sjönamn I s. 804 har dock ordet *aurr* äldst betytt 'fuktighet, väta', och är det möjligt, att denna äldre betydelse legat till grund för några — de icke sammansatta — av de ifrågavarande vattendragsnamnen. Vi skulle vänta oss ett fi. **Aurojoki*, då diftongen *au* visar, att namnet upptagits av finnarna redan i urnordisk tid. Måne vi även här hava en förgermansk form bevarad?

¹ En vilseledande framställning av dessa ord finnes hos Karsten, *Österbottniska ortnamn* s. 79, 115 f. Jfr Saxén, *Finn. ugr. Forsch.* VI, *Anzeiger* s. 47.

Raisionjoki.

Det gamla namnet *Raisio*: sv. *Reso* (äldsta former: 1306 *in Reisum*, 1324 *de Resa*, 1325 *de Reso*, 1371 *in Reesum* o. s. v.) är säkerligen ursprungligen namn på älven (urn. **Raisiōn*). Det kan jämföras med norska älvsnamnsstammen *Reis-*, vilken Rygh, *Elvenavne* s. 189 för till verbet *risa* 'resa sig'; alltså en älv, som 'har Tilbøielighed til at stige sterkt eller pludselig'. Det är att märka, att ån i sitt övre lopp genomflyter *Vahto* kapell. Även detta ord är nordiskt. Fi. *vahto* 'skum' är såsom bekant ett germanskt lånord (se Thomsen, *Gotiske sprogklasses indflydelse* s. 156), och det är därför möjligt, att namnet är bildat i finskan (måhända en översättning av det nordiska **Raisiōn*). Men intet hindrar heller att antaga, att fi. *Vahto* återgår på ett nordiskt vattendragsnamn.

Valperinjoki.

Namnet ger vid handen, att det förfinskats av ett sv. *Valberg*, person- eller gårdnamn (se Saxén, *Sv. bos. hist.* I s. 88).

Virmo å: Mynäjoki.

Beträffande *Virmo å* se ovan *Virmajoki*.

Laajoki.

Namnet skrives 1540 *Laiioki*, 1571 *Laioki*; det dialektala uttalet är *Lājo*. Ojansuu, *Suomen lounaismurteiden äännehistoria* II s. 69 antager att äldre finskt **Lājojoki*, d. v. s. **Laaja-joki* av fi. *laaja* 'vid, vidsträckt'. Detta synes mig dock osannolikt, då det ej funnits någon anledning att kalla denna tämligen obetydliga å 'den vidsträckta'. Jag har tidigare (*Sv. bosättn. hist.* I s. 96) framställt en annan tolkning, enligt vilken *Laajoki* skulle

återgiva ett fsv. **Lā-ā*, sammansatt av fsv. *ā* och fno. (*lō* l.) *lā* f. 'sjö, strandvatten'. Denna etymologi synes mig dock numera alltför mycket sväva i luften; någon nordisk parallell därtill kan jag ej uppvisa. Utan att vilja uttala någon bestämd mening om namnet vill jag blott påpeka, att detsamma, såsom man kan vänta av ett älvnamn, synes vara en *iōn*-stam. Måhända bör det jämföras med det av Hellquist, Sv. sjönamn I s. 377 f. behandlade sjönamnet *Läen*.

För svenskt ursprung hos ånamnet talar i viss mån även namnet på källsjön *Elijärvi*, vilket knappast kan vara finskt. Jfr sv. sjönamnet *Elen* och no. älvnamnet *Ela* (Hellquist, Sv. sjön. s. 106, Rygh, Elvenavne s. 39). Kort efter utloppet från *Elijärvi* flyter *Laajoki* genom *Lamsijärvi*, vars namn ej heller torde kunna etymologiseras i finskan. Måhända ha vi här ett fsv. **Lamsiø*, vars första led vore att jämföras med det av Hellquist anf. a. s. 332 f. behandlade sjönamnet *Lammen* (sv. dial. *lamer*, fsv. *lamber* 'utmattad, lam').

Nykyrko å: Laitilanjoki l. Männälsjoki.

Av dessa namn intresserar oss blott fi. *Laitila*: sv. *Letala*. Detta sockennamn torde vara det primära i förhållande till ånamnet och är sannolikt bildat på ett gammalt germanskt personnamn (fsv. **Ledhe* m. fl.; se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 114). Ojansuu, Suomen lounaismurt. äännehist. I s. 126 antager en ursprunglig finsk form *Laitala* och detta bestyrkes av den svenska formen (1430 *Letala*, 1479 *Lethala* o. s. v). Men då även en finsk form *Laitiala* torde existerat (jfr *Uskiala* ~ *Uskela*, *Laihiala* ~ *Laihela* m. fl.), så är den möjligheten ej utesluten, att till grund för namnet låge ett gammalt vattendragsnamn, bildat med någotdera av suffixen *-iōn* eller *-iār* på den stam *laid-*, som vi hava i sv. adj. *led*, fsv. *ledher*, isl. *leiðr* 'vedervärdig, ful'. Fsv. *ledh* 'farled, segelled' kan däremot ej antagas föreligga, då ån ej torde vara segelbar. Jfr

sv. sjönamnen *Le*, *Lefelingen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 335 f.) och norska fjordnamnet *Ledang* (Rygh, Studier s. 70). — Jag anser det dock sannolikare, att ånamnet är sekundärt i förhållande till sockennamnet.

Unaja.

Detta gårdnamn kan, såvida ej någon finsk etymologi av namnet är möjlig, likasom namnet på den förbiflytande ån *Unajanjoki* bevara ett gammalt nordiskt vattendragsnamn, sannolikt då namnet på fjärden utanför *Unaja*. I likhet med *Pernaja*, *Vanaja* vore det bildat på suffixet *-aja*. Stammen åter kunde — såsom prof. Pipping påpekat — anses stå i avljudsförhållande till den i sjönamn vanliga stammen *vän-*, (se ovan *Vaania* ~ *Vesijärvi* och nedan *Vanaja*). *Unaja* och *Vanaja* vore sålunda liktydiga. Jfr lit. *vandũ*: lat. *unda*, nsv. sjönamnet *Unden* (se Noreen, Urgerm. lautlehre s. 95). Jfr även s. 50 f. *Vanda* å.

Eurajoki: Eura å.

Denna å upprinner i den för sitt klara vatten och fina sandbotten kända stora sjön *Pyhäjärvi*, som åter har ett tillflöde från öster i *Pyhäjoki*.

Jag har förut (Sv. bosättn. hist. I s. 167) sammanställt *Eurajoki* med *Eura* i Egentliga Finland och härlett det från fsv. *ør* m. 'sandigt fält vid en strand' (se ovan s. 74). Och det finnes verkligen skäl, som tala härför. *Pyhäjärvi* har nämligen en fin sandbotten, och *Eura* kan möjligen vara ett gammalt namn på *Pyhäjärvi*, vilket namn sannolikt här såsom på så många andra orter undanträngt en äldre svensk benämning. Vi ha dessutom flere gånger varit i tillfälle att påpeka det intima sambandet mellan namnen på floder och deras källsjöar.

Men då namnet med denna tolkning bleve relativt ungt, så kan man betvivla riktigheten av etymologin.

Därför¹ har även Karsten, Österb. ortnamn s. 79 sökt en annan förklaring av namnet. Han härleder det från en urn. form *et(a)ra-, et(u)ra- av de nordiska vattendragsnamnen no. älvnamnet *Jadra*, sv. ånamnet *Jädran* och sv. sjönamnet *Järn*. Denna tolkning lider emellertid, såsom jag tidigare (Finn.-ugr.forsch. VI, Anzeiger s. 47) påvisat av felet att ej taga hänsyn till namnets äldsta former (1344 *Effraboaminne*, 1346 *Aeffrabomynne*, 1415 *Aeffraboaminne*). Detta *Aeffra*, *Effra* kan ej vara svaga stadiet av ett starkt fi. **Etra*. Om den gamla etymologin (från fsv. *ør*) ej kan vidhållas, ehuru skrifformerna *Aeffra*, *Effra* väl kunde återgiva ett ifrån fsv. inlånat fi. *Eura*, **Eyra*, så vore det tänkbart, att *Eura* representerade det svaga stadiet av ett försvunnet fi. **Epra*. Detta vore i så fall att jämföras med norska älvnamnet *Jora*, vilket av Bugge (Rygh, *Elvenavne* s. 122, 323) härledes från isl. *jǫfurr*. Ordet betyder såsom bekant 'vildsvin', men då detta djur ej förekommit i Norge, anser Bugge att det använts om hanen av det tama svinet. *Jora* återgår på ett urn. **Ebur-ahu* och är sålunda väsentligen identiskt med det från 8 århundradet kända fht. *Eparaha*. Om ett namn på **ebur* sålunda har förekommit i Norge, så kan ett dylikt även påträffas i södra Finland². Fi. *Eura* skulle sålunda närmast återge ett nordiskt **Ebra* med synkoperat *a*. Men även med denna förklaring skulle namnet hava inkommit i finskan först efter den urnordiska synkopetiden, och man kunde därför snarare tänka på en urnordisk form **Eura* (< **Ewura* < **Ebura*) av samma stam. Jfr fi. *havukka* och *haukka*. Bortfallet av *w*

¹ Eller egentligen på grunder, som ej äro hållbara. Etymologin är enligt honom oantaglig, emedan 'östsvenskan varken äger eller ägt en diftong *ey* motsvarande fno. *øy* och isl. *ey*'. Se härom närmare ovan s. 74 f. Förvånande är även hans motivering av att *Eura* ej kan vara finskt. Därom kunna enligt honom ej några tvivelsmål råda, 'då finskan icke känner ordet såsom appellativ'. Kan någon verkligen tro, att alla de finska ortnamn, som ej äro kända såsom appellativ, äro av svensk upprinnelse?

² I förbigående må påpekas, att de i tidningarna omtalade intressanta Alvastrafynden även innehålla vildsvinständer.

är mycket gammalt, måhända redan före 550 (se Noreen Aisl. gr.³ s. 151).

Jag måste emellertid bekänna, att jag ej känner mig övertygad om denna etymologis företräde framom den gamla, vilken såsom ovan antyddes stödes av naturförhållandena. Och då det dessutom är något svårt att skilja detta *Eura* från det likalydande kapellnamnet, vars härledning från *ør* styrkes av fi. *Somerjoki*, så måste jag, om ock med tvekan, tillsvidare vidhålla min tidigare uttalade åsikt.

Men om nu *Eura* är ett relativt ungt lån, så måste vi anse det härstamma från den yngre svenska kolonisationens tider, och då stå vi inför frågan: Är *Pyhäjärvi* sjöns äldsta namn eller har detta möjligen utträngt något äldre nordiskt? Jag tror, att det senare verkligen även här inträffat. Det gamla sjönamnet är möjligen bevarat i ett av *Eura* sockens gårdnamn: *Vaaninen* (*Vaanis*), vilket är en finsk avledning av den förut behandlade nordiska stammen *vān-* 'vatten'. Om nu detta ord, såsom vi ovan s. 65 antogo, även haft betydelsen 'heligt vatten', så förstå vi åter lätt det finska namnet *Pyhäjärvi*. Denna sjö är likasom *Vesijärvi* känd för sitt vackra, genomskinliga vatten, och i denna egenskap ligger förklaringen till namngivningen för de båda sjöarna.

Innan vi gå vidare, vill jag nämna några sjönamn från *Eura*-trakten, vilka tyckas vara av svenskt ursprung.

Avajärvi innehåller, om det är svenskt, samma ord, sv. dial. *ave* m. 'större l. mindre vattensamling, vik, mindre vattensamling, som står i förbindelse med en större', som ingår i de svenska sjönamnen *Aven* och *Agen* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 18 f.).

Salajärvi; jfr svenska sjönamnet *Salen*, varom se ovan s. 10.

Turajärvi; jfr norska älvnamnet *Tura*, vilket Rygh, *Elvenavne* s. 279 härleder från vb. *tura* 'buldre, brage, larme'.

Narvijärvi; jfr svenska sjönamnen *Njärven*, *Narven* och se ovan s. 22 not.

Narvijärvi står genom *Narvijoki* i förbindelse med Eura å. Vid åns utlopp ur sjön ligger *Ruona* gård. Fi. *ruona* 'ett slags ryssja, slam, bäck' är, såsom jag hos Sirelius, Über die sperrfischerei s. 402 not 2 uppvisat, ett nordiskt lånord. Jfr no. *ron* 'strömung, schmaler wasserstrom zwischen zwei binnenseen oder teichen; gegrabene oder gebaute rinne, die driftwasser führt' (Aasen, Ross), no. *roon* 'moder, schlamm' (Aasen). Möjligt är därför, att gårdnamnet *Ruona* utgör ett minne av något äldre vattendragsnamn.

Eura ås största tillflöde är *Köyliönjoki* från *Köyliönjärvi* i *Köyliö*: *Kjulo* socken (1392 *Kiulo*, *Kiulæ*, 1420 *Kiula*, 1458 *Kyula*, 1540 *Kijula*, 1556 *Keule*, 1640 *Köyljoki*).

Fi. *Köyliö* och sv. *Kjulo* måste förutsätta en äldre diftong *eu* (obs. 1556 *Keule*), varav å ena sidan fi. *ey* > *öy*, å andra sidan sv. *iu*. Man torde därför få ansätta ett urn. **Keuliar* l. **Keuliōn*, beroende på om sjö- eller å-namnet är det primära. Diftongen *eu* kan därför ej vara en brytningsdiftong, och min tidigare härledning av namnet¹ (< fsv. *kiol*, isl. *kjǫlr* i betydelsen 'Fjeldryg, især en saadan, hvorover der gaar Færdselvei mellem to ved den adskilte Bygder') kan därför ej vara riktig.

Någon bestämd mening om namnet har jag ej men kan ej betvivla dess nordiska ursprung. Man kunde kanske tänka på isl. *kjóll* 'fartyg', vilket såsom bekant är ett helt annat ord än de ovan nämnda. Det hör till ags. *ceól* 'skepp', lt. *kél*, fht. *keol* 'större skepp', vilka äro besläktade med gr. *πauλός* 'lastskepp' (se Torp o. Falk, Etym. ordbog I s. 372 och Lidén, Armenische studien s. 117). Namnet skulle i detta fall vara att jämföras med svenska sjönamnet *Skepen*, *Skeppsjön*, *Skepptjärn*, *Skeppegölen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 536), såvida ej ordets grundbetydelse 'krum, rund' ligger till grund för namnbildningen.

Gissningsvis kan även påminnas om det av Hellquist, Sv. sjön. I s. 541 behandlade *Skjulen*, i vilket fall

¹ Sv. bosättn. hist. I s. 170.

namnet vore att härledas från fsv. *skiul*, isl. *skjól*, sv. *skjul*, vilka ord enlig Torp o. Falk, Etym. ordbog äro bildade på en rot **skeu-* 'betäcka'. Denna förklaring ledde dock till antagandet, att sv. *Kjulo* vore ett yngre lån från (l. påverkat av) den finska formen.

Jfr ovan *Köylinjoki*, tillflöde till Borgå å.

Kumå älv: Kokemäenjoki.

Genom sina vidsträckta tillflöden, vilka upprinna djupt i hjärtat av Finland, utgör Kumå älv ett av vårt lands viktigaste vattendrag. Den faller ut i Bottniska viken i en trakt med mycket gammal kultur. Både arkeologiska och språkliga minnen antyda, att vid den samma sedan urminnes tider en skandinavisk befolkning varit bosatt. Och man har allt skäl att antaga, att denna — såsom fallet varit vid Kymmene älv och flere andra av våra floder — längs den mäktiga vattenvägen sökt sig långt in i landet. I så fall bör den även i ortnamnen hava lämnat spår efter sig. Vi skola därför följa vattendraget åt och se efter, om så verkligen varit fallet.

I äldre tider var älven segelbar på en ganska lång sträcka¹, och denna omständighet leder oss att föra älvnamnet till en stam *kum-*, som till sin betydelse kan jämföras med no. *kjøm* 'tillgänglig', fsv. *Kømber* (sjönamn; se Hellquist, Sv. sjön. I s. 319 f.) och innehåller samma rotstadium som fsv. *kuma* (\sim *koma*). Namnet skulle då betyda 'den tillgängliga l. segelbara' eller också 'älven, längs vilken man kunde komma långt in i landet'. Jfr det ovan s. 71 behandlade *Kumjonpää*.

Formen *Kumo* l. *Kumå* (1322, 1324, 1325, 1331 *Kumu*, 1344, 1348 *Kumo*, 1415 *Kwmo* o. s. v.) kan i detta fall förklaras på tvenne sätt. Antingen är den en av finnarna mycket tidigt upptagen urnordisk nominativ av en på stammen *kum-* bildad \bar{o} -stam (jfr fi. *arkku*, *parku*, *runo*,

¹ Ruuth, Björneborgs stads historia s. 2.

sakko; se Noreen, Aisl. gr.³ § 363 anm. 1) eller också är den en oblik fornsvensk kasusform av en nominativ **Kuma*. För denna senare möjlighet talar det faktum, att *Kumå* än i dag är älvens svenska namn. Vore namnet en i urnordisk tid förfinskad form, skulle det vara svårt att förstå, varför det undanträngts av det fi. *Kokemäenjoki*. I detta fall härrör namnet måhända från den yngre kolonisationen. — Om namnet *Kumå* och nationalitetsförhållandena härstädes i äldre tider se mitt arbete 'Den svenska bosättnings historia I'.

För namnet *Kumå* har emellertid senare en annan etymologi framställts. Mikkola, Satakunta I s. 130 anser namnet för finskt och sammanställer det med fi. *kumo* 'rigård', *kumeet* 'trossbotten'. Samma ordstam ingår enligt honom även uti byanamnen *Kumjonpää* (se ovan s. 71) och sv. *Kumnäs*: fi. *Kuuminainen* (märk dock att den finska formen här har långt *u*), måhända i en ursprungligare betydelse 'hård mark'. Mot min etymologi av namnet anför Mikkola, att älvens äldsta namn tyckes varit *Kumboa aa* (1347); först ungefär 100 år senare uppträder ån under namnet *Kumo aa*.

Jag vill ej bestämt opponera mig mot den nu anförda tolkningen men måste dock anse den för ganska osannolik och i intet avseende att föredragas framom min. Om fsv. **Kuma* varit ett ursprungligt älvnamn, har det senare övergått att beteckna *Kumå* socken, och den äldsta formen *Kumboa aa* måste betraktas såsom en tillfällig parallellform till *Kumo aa*, bildad måhända i anslutning till eller på samma sätt som *Aeffraboaminne*, *Hvittisbofjärd*, *Kyrobominne*. Det finnes ingen som helst anledning att antaga, att *Kumboa aa* vore älvens äldsta namn. Ett dylikt antagande strider mot allt, vad vi känna om vattendragsnamnens historia.

Likväl torde fsv. **Kuma* knappast vara åns ursprungliga namn; åtminstone har älven i äldre tider näppeligen burit detta namn under hela sitt lopp (jfr vad ovan sagts om *Kymmene* älv). Vilket det tidigaste namnet i så fall varit, är naturligtvis omöjligt att säga. Några

antaganden kunna dock gissningsvis framställas. Mikkola anför enligt Lönnrot för ån även namnet *Enovesi*, d. v. s. 'det stora vattnet'. Ursprunget till detta namn kan ju lätt förstås, och det synes mig icke omöjligt, att vi just i detta namn ha en översättning av åns äldsta skandinaviska benämning. Det vore då en god parallell till *Kymi: Kymmene älv*.

Ett annat gammalt namn på älven eller någon del därav är det hos Mercator 1609 förekommande *Asson*, vilket jag sammanställer med svenska sjönamnet *Asunden* (uttal a^3sun^2 , a^2sen^2 ; 1554 skrivet *Asson*). Senare leden i detta ord är bestämda formen av det gamla ord *und* 'sjö', som vi ha bevarat i sjönamnet *Unden, Unnen*. Första leden åter torde vara fno., no. dial. *as* 'jäsning, oro, tumult, oväder, storm', en nära släkting till sv. *jäsa*, no., sv. dial. *äsa* 'jäsa', (se Älvsborgs läns ortnamn X s. 269). Mindre sannolikt förefaller mig Hellquists (Sv. sjön. I s. 47) antagande, att första leden vore fsv. *ās*, sv. *ās* eller fsv. *ās*, isl. *áss* 'gud'. — I varje fall kan dock fi. *Enovesi* icke vara en översättning av detta namn.

I Harjavalta socken har man invid *Saama* eller *Saamanmäki* torp (fi. *mäki* = backe) gjort talrika fynd från stenåldern, vilka tyda på att vi här hava att göra med en stenåldersboplats (se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finnland II s. 21 f.). Fyndplatsen ligger nära Kumå älv, och fi. *Saama* kan därför måhända bevara ett gammalt namn på älven. Rygh, Elvenavne s. 206 anför nämligen (med?) en älvsnamnsstam *Sám-*, vilken han härleder från stammen *sám-* 'mörkladen, sort-agtig (hentydende til Elvebundens farve)'. Om sammanställningen är riktig, hava vi här säkerligen ett mycket gammalt lån, måhända gående tillbaka ända till förgermansk tid (germ. **Sāmā-*, > urn. **Sāmō-*).

Slutligen ännu en möjlighet. Ovan s. 6 f. påpekades, att vi vid flere av våra största älvar finna namn, bildade på stammen *berk-*, *birk-*. Vid Kumå älv finnas flere sådana: i Kumå *Birknäs: Pirkkiniemi*, i Harjavalta *Pirkkala (Birkkala)*, och detta senare namn återfinnes såsom sockennamn

högre uppe vid Pyhäjärvi. Men även om dessa namn — eller något av dem — vore bildade på ett gammalt ånamn, kan detta ej ha varit det ursprungliga namnet; de hava nämligen inkommit i finskan först efter *i*-omljudet (jfr nedan *Pirkkiö* vid Torneå älv). Och det synes mig vida sannolikare, att de ifrågavarande ortnamnen bildats direkt på stammen *birk*-.

Sitt första mera betydande tillflöde får Kumå älv från norr genom *Harjunpäänjoki*. Namnet härledes från bynamnet *Harjunpää*¹. Ån upprinner i Kulla eller *Levanpelto* kapell, och där finna vi även sjönamnet *Leväjärvi*. Detta *Levä* synes vara ett nordiskt vattendragsnamn och kan återföras på ett urn. **slewa(n)*, varav fno. *slefa* f. 'slemaktig vätska, som flyter ur munnen', no. *sleve*, *sleva* 'drägel', sv. dial. *slevig* 'slidrig', no. *sly* n. 'slemartade vattenväxter' o. s. v. Ordet har inlånats i finskan såsom appellativ under formen *levä* 'fly, dy, alg, sjögräs'². Namnet kan därför vara bildat på finsk språkbotten, men då det såsom här är fråga om en gammal kulturbygd, har man anledning antaga, att vi verkligen ha att göra med ett urnordiskt vattendragsnamn, i synnerhet som nordiska paralleller kunna uppvisas. Man jämföre det härjedalska ånamnet *Slyån* (jfr 1273 *Sliarosvellir* 'Slåmynningsvallarna')³ och norska älvnamnet *Sliubækken*⁴. Osäkrare är det däremot, om även *Leväjoki* och *Levälampi* i Jurva — såsom Karsten, Österb. ortnamn I s. 52 antagit — äro nordiska vattendragsnamn. Jfr nedan *Leväsjoki*.

Även bynamnet *Levanpelto* kunde återgå på ett urn. sammansatt namn — jfr ovan s. 37 f. *Anianpelto* — men namnet kan med lika stor sannolikhet antagas vara bildat i finskan.

Ett betydande vattentillskott får Kumå älv genom *Kauvatsanjoki*. Denna flyter kort före sitt inlopp i huvudfloden genom *Puurijärvi* sjö, invid vilken *Puurila* gård

¹ Om detta namn se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 56 not 1.

² Ekman, Finn. ugr.forsch. I s. 184 f.

³ Modin, Sv. lm. XIX: 2 s. 38, 118.

⁴ Rygh, Elvenavne s. 233.

ligger. Namnen innehålla sannolikt den i nordiska vattendragsnamn vanliga stammen *fūr-*. Även *fur-* förekommer, och de två stammarna kunna ej lätt skiljas åt (se Rygh, *Elvenavne* s. 6, Hellquist, *Sv. sjön. I* s. 153 f.). Gårdnamnet *Puurila* är intressant, emedan det bestämt bevisar — vad vi ovan ofta haft skäl att antaga — att finska *la*-namn kunna vara bildade på sjönamn.

Följa vi vidare älven åt, så möta vi nära Vittis kyrka ett stort tillflöde från söder, som i onomatologiskt hänseende förtjänar vår uppmärksamhet. Det är *Loimijoki* (äldre *Lodmajoki*). Den nu i skrift brukliga formen — Vittisborna använda själva formen *Loimajoki* — beror synbarligen på folketymologi (jfr fi. *loimi* 'hästtäcke'). Att ordet tidigare haft *a* i andra stavelsen, framgår även av sockennamnet *Loimaa* och byanamnet *Loima*, vilka återgå på äldre **Lodmas*, *Lodma*. Detta namn kan måhända, såsom Forsman, *Suomen Museo* 1902 s. 10 antagit, vara finskt; jfr olonetsiskt *lotma* 'sank, lågländ mark'. Men å andra sidan synes mig rätt mycket tala för skandinavisk härkomst. Det bör främst påpekas, att *m* ofta är ett karaktäristiskt suffix i nordiska vattendragsnamn (Hellquist, *Sv. sjön. II* s. 33 f.). Någon fullt motsvarande nordisk parallell kan jag ej uppvisa men jämför namnet med fno. *Ljoðma* (nu *Jømna*), vilket enligt Bugge (*Rygh, Elvenavne* s. 123) kanske bör härledas från ett verb **ljóða* 'växa', varav adj. no. *lodden*, sv. *luden*, fsv. *lopin*, *luþen*, vilket i isl. även betyder 'gräsbevuxen'. Stammen ingår även i de svenska sjönamnen *Ludden*, *Lönern* (se Hellquist). Den här förutsatta betydelsen 'den gräsbevuxna, gräsrika' passar ju väl för en flod, som i likhet med *Loimijoki* flyter genom vidsträckta ängsmarker och spannmålsrika slätter. Måhända har detta fsv. **loþma* inlånats i finskan även såsom appellativ. Forsmans sammanställning med olon. *lotma* vore i så fall även den riktig. *Loimijoki* flyter genom *Vampula* socken. Stammen i detta namn återger måhända en urn. nominativ av sv. *vāmm*, fsv. *vamb*, isl. *vǫmb* 'mage', vilket ord ofta ingår i nordiska ortnamn (se nedan *Vammaskoski*, *Vammala*).

Loimijoki är vid sitt inlopp i Kumå älv själv en ganska mäktig flod, som upptager flere viktiga tillflöden. Ett av de viktigaste är *Punkajoki*, som upprinner i *Punkalaitio* l. *Punkalaidun* socken. Första leden i detta namn är säkert det i svenska dialekter bevarade ordet *bunge* 'skogsdunge'¹. Denna betydelse torde väl passa in på terrängförhållandena, ty för vissa delar av Punkajoki lämpar sig säkerligen den av Ignatius, Finlands geografi I s. 264 givna skildringen av naturen vid Kumå älv inom Vittis socken: 'Vidsträckta ängsmarker möta ögat, då man söderifrån nalkas älven, och närmast till denna bestå stränderna endast av med småskog bevuxna sumpiga kärr och mossar'. Måhända har detta *punka* sedan även såsom appellativ inkommit i finskan².

Punkajoki kallas även *Punkalaitumenjoki*. Det synes mig dock sannolikast, att detta namn är sekundärt, bildat på *Punkalaidun*, vilket egentligen betytt 'betesmarken vid Punka (Bunga)'. Men härtill kommer ännu den tredje formen av namnet *Punkalaitio*. Senare leden i detta namn kunde vara en *-iön*-bildning (d. v. s. ånamn) av den stam **laið-* '(farled, segelled)', som ovan behandlats under *Laitilanjoki*. *Punkalaidun* kan sedan tänkas vara en folketymologisk ombildning härav. Men då ett så sammansatt älvnamn stode isolerat, tvekar jag ej att förklara *Punkalaitio* såsom en på kammarteorier beroende skriftform.

Ett par mil österut från Vittis kyrka utbreder älven sig till en lång, smal insjö, vars västra del bär namnet *Rautavesi*³, medan den östra kallas *Kulovesi*. Vid Tyrvis kyrka avsmalnar Rautavesi och faller genom *Vammaskoski* fors invid *Vammala* köping in i en mindre sjö, benämnd *Liekovesi*, där den egentliga Kumå älv begynner.

Låt oss närmare betrakta dessa namn. *Rautavesi* synes vara ett finskt namn, bildat på lånordet *rauta* 'järn' och *vesi* 'vatten'. Dylika finska naturnamn äro ej ovan-

¹ Jfr ortnamnet *Bunge* på Gotland.

² Se Forsman, Suomen Museo 1902 s. 22, Karsten, Arkiv för nord. fil. XXII s. 192 not 1.

³ Vid dess strand ligger byn *Rautajoki*.

liga, t. ex. *Rautajärvi*, *Rautalampi*, *Rautajoki*. Emellertid är det finska ursprunget ej alldeles säkert. Namnet kan såsom så många andra vattendragsnamn härstamma från mycket äldre tider än järnåldern och vara ett minne från en förhistorisk skandinavisk bosättning i dessa trakter. Det vore då bildat på ett urn. **rauð-*, varav sv. adj. *röd*, fsv. *røper*, isl. *rauður* o. s. v. Det finnes ett stort antal nordiska paralleller härtill; jfr de svenska sjönamnen *Rön* (< fsv. **Røper*), *Rödlången*, *Rödsjön*, *Rövattnet*, *Rödtjärn*, norska älvnamnen *Røa*, *Røia* m. fl. Några av dessa namn kunna dock även innehålla ett sbst. *rauði* 'myrmalm' eller fisknamnet *røyður* f. 'Rør, Røi' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 510 f., Rygh och Bugge Elvenavne s. 203, 331; jfr även Lidén, Blandade språkhist. bidrag I. s. 38 not 1). Då Rautavesi veterligen ej innehåller myrmalm, förefaller mig den nordiska härstamningen rätt sannolik isynnerhet som även andra namn i dessa trakter tyda härpå.

De ovannämnda *Vammaskoski* och *Vammala* kunna även jämföras med nordiska ortnamn. Enligt Rygh, Elvenavne s. 290 bildas norska forsnamn ofta på ordet isl. *vqmb*, sv. *våm*, fsv. *vamb*, got. *wamba* 'mage', och enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 731 f. ingår samma ord i flere svenska sjönamn (*Våmmen*, *Våmbsjön*, *Våmgöl*). Det är naturligtvis formen, som i dessa fall föranlett namngivningen. Gårdnamn, som äro bildade på detta ord, syfta vanligen på ställets belägenhet i en dalsänkning. Om vi i förevarande fall ha att göra med ett ursprungligt sjö- eller forsnamn, är ej lätt att avgöra. En blick på kartan visar oss hos Liekovesi en överraskande likhet med en 'mage', och formen *Vammas* tyckes även återgiva ett urnordiskt sjönamn **Vambar*. Märk att här liksom ofta vid svenska sjönamn (se ovan s. 58) det feminina ordet såsom sjönamn blivit maskulint. — Jfr *Vampula* ovan s. 86.

Vad *Kulovesi* vidkommer, så må det först antydvas, att namnet kan vara finskt: jfr fi. *kulo* 'skogseld'. Men då det är fråga om ett sjönamn i en gammal nordisk

bygd, måste vi även tänka på möjligheten av svenskt ursprung. Och fi. *Kulo-* låter osökt hänföra sig till en i vattendragsnamn icke ovanlig nordisk stam: jfr svenska sjönamnen *Göljan* (fsv. **Gyli*), *Göljesjön*, *Gölsjön*, fno. **Gylir*. Enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 205 är *Göljan* en *n*-stamsutvidgning av fsv. **gyl*, sv. *göl*, motsvarande no. *gyl* 'klyfta' (< urgerm. **gulja-* 'svalg' ¹). Fi. *Kulo-* tyckes närmast återgiva en urn. feminin *ō*-stam av stammen *gul-*. Men då sjönamnen såsom bekant äro maskulina, så är det möjligt, att den finska formen beror på anslutning till det ovan nämnda fi. appellativet *kulo*, såvida vi ej även här få antaga, att lånet går tillbaka till förgermansk tid.

Ett visst stöd för antagandet av svenskt ursprung hos *Kulovesi* lämnar gårdnamnet *Kulju* vid sjöns norra strand. Även detta är nämligen ett nordiskt lånord, återgivande en urn. *iō*-stams nominativ (**guljū-*; jfr fi. *arkku*, *panku*). Ordet är visserligen inlånat även såsom appellativ: *kulju* 'pöl, göl, djupt, vatten' ², och namnet kan sålunda vara bildat på finsk språkbotten, men sammanträffandet *Kulo-*: *Kulju* (d. v. s. **Gulo-* l. **Gula-*: **Gulju-*) i en trakt, där man med skäl kan antaga nordiska namn, synes mig knappast vara tillfälligt. Snarast hade man väntat sig ett finskt **Kuljo*, återgivande ett urnordiskt ånamn **Guljōn*, bildat på sjönamnsstammen. Måhända har även här folketymologisk ombildning ägt rum (fi. *kulju*).

Även i Lempäälä finnes ett *Kulju*, vilket likaså kan vara ett svenskt ortnamn. Däremot torde *Kulju* i Kuortane vara finskt.

Emellan Rautavesi och Kulovesi ligga två stora öar. På den ena av dessa ligger *Vihtiälä* by, på den andra en by vid namn *Kutala*. Dessa namn synas mig tyda på en gammal gudadyrkan. *Vihtiälä* är bildat på den ovan s. 62 f. nämnda stammen *vižp-*, *Kutala* åter på stam-

¹ Jfr denna betydelse med den hos sv. *göl* uti Karlfeldts 'Skepparn tappar flaskan mitt i havets vilda göl'.

² Karsten, Österb. ortn. I s. 149 f.

men *guð*-, som vi funno i *Kutajoki* vid Vesijärvi. Det förtjänar att ytterligare betonas, att dessa orter äro likasom *Kutajoki*, *Hovila*, *Pyhäniemi* belägna på av vatten fullständigt eller nästan fullständigt omflutna platser. — Om *Vihtiäla* och *Kutala* äro bildade på gamla skandinaviska sjönamn — de gamla namnen på Rautavesi och Kulovesi? — eller om de äro gamla namn på öarna, torde vara omöjligt att avgöra. Formen *Vihtiälä* (< **Viðþia*-) synes snarast tyda på ett sjönamn.

Rautavesi och Kulovesi ligga delvis inom *Karkku* socken. Ehuru namnets form ej tyckes angiva något vattendragsnamn, vill jag påpeka, att stammen kan jämföras med den nordiska namnstam, som ingår i svenska sjönamnet *Karken*, norska älvnamnet *Kjark*- (Rygh, Norske gaardnavne II s. 14). Hellquist, Sv. sjön. I s. 295 jämför ordet med sv. *karsk*, fsv. *karsker*. Namnet vore i så fall ett gammalt älvnamn, återgående på en gammal urnordisk *ō*-stam (jfr fi. *arkku*, *panku*).

Något söderom Rautavesi ligger en liten sjö *Hauhajärvi*. Första leden i detta namn kan återföras på den urnordiska formen **hauha*- av isl. adj. *hór* 'hög'. Biformen *hár* återfinnes i svenska sjönamnet *Hån*. Se härom närmare Saxén, Sv. bos. hist. I s. 280 och jfr nedan *Hauho*. — Ej långt härifrån finna vi en by vid namn *Vataja*. Även detta kan vara ett urn. sjönamn: **Vaðajä*, en *-ajä*-bildning av stammen i sv. *vad*, isl. *vað*. Jfr norska älvnamnsstammen *Vað*- (Rygh, Elvenavne s. 288). Jfr samma namn nedan vid Sastmola å.

Från norr mottager Kulovesi ett betydande tillflöde från Ikalis och Tavastkyro. I sistnämnda socken visar oss kartan vid *Kirkkojärvis* södra ända gårdnamnet *Vanaja*. Detta namn, bekant bl. a. genom det stora *Vanajavesi* är med all sannolikhet ett äldre namn på sjön; — *Kirkkojärvi* (d. ä. Kyrksjön) kan ej vara gammalt. *Vanaja* hänför jag till stammen *vān*-, som är bevarad i sv. *Vänern* (se nedan *Vanajavesi*).

Om vi följa vattendraget norrut, komma vi till Kyrösjärvi stora sjö. På dennas västra strand ligger *Kalman-*

kylä. Namnet synes såsom första led innehålla fi. *kalma* 'död; begravningsplats'. Orten skulle sålunda ha varit en gammal gravplats. Emellertid kan namnet även förklaras på ett annat sätt. Om å stället ej några fynd gjorts eller bliva gjorda, som skulle antyda en äldre gravplats, så är det möjligt, att fi. *Kalma* återger ett svenskt sjönamn **Galma*, vilket i likhet med *Galmaren* i Sverge vore en avledning av sv. dial. *galm* 'skrik, rop, larm' (Hellquist, Sv. sjön. I s. 165).

Intressant är även önamnet *Arasalo*, isynnerhet som på ön funnits lämningar av vallar från stenåldern¹. Namnet har synbarligen gamla anor. Första leden kan återföras på ett nordiskt **Ara-*, vare sig att detta varit ett gammalt namn på sjön — jfr svenska sjönamnen *Arasjön*, *Arken*, norska sjönamnet *Aren* — eller att önamnet direkt, om sjön hetat **Galma-*, varit bildat på stamordet i de nordiska sjönamnen: isl. *ari* 'örn' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 40 f.).

Såsom en kuriositet må nämnas, att i Ikalis finnes ett gårdnamn *Nyppeli*, vilket ej kan vara annat än sv. *Nybbele*, *Nybble* (< *Ny-bōle* l. *Ny-bȳli*). Ett dylikt kulturnamn härstammar emellertid från en mycket senare tid än de ifrågavarande vattendragsnamnen och får ej ställas i samband med dem. Dessutom torde det kunna dragas i tvivelsmål, om namnet här överhuvud alls kan betraktas såsom svenskt ortnamn (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 127, 231).

I Kyrösjärvi infaller *Aurejoki* å från *Aurejärvi* sjö i Kuru socken. Fi. *Aure-* kan återgiva en yngre urn. form **AurēR* (< **Aur-a-iaR*), bildat med det vanliga sjönamnsuffixet *-ia-* föregånget av *a* (jfr *Pernaja*, *Vanaja* m. fl.). Ånamnet vore sedan bildat på sjönamnet. Etymologin förefaller mig emellertid något osäker, då det här är fråga om avlägsna ödemarksvattendrag. Jfr fi. *aurea* 'förtorkad, gisten'.

¹ Atlas öfver Finland. Text: 31 s. 6. En annan stenåldersboplats i Ikalis är *Lumia* (Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 31). Om detta namn se nedan *Lumijärvi* och *Lumijoki*.

Från söder inflyter i Kulovesi *Suonolanjoki* från *Suonojärvi*. Detta *Suono-* kan jämföras med svenska sjönamnet *Svan*, norska älvnamnet **Svana*. Formen *Suono-* för jag till ett ånamn urn. **Svanō(n)*. Om sjön (l. ån) erhållit sitt namn av att svanar här uppehållit sig eller möjligen av formen, må lämnas därhän. En blick på kartan visar oss vid Suonojärvi yttre konturer, som även utan livlig fantasi kunna jämföras vid en svan. Sannolikheten av etymologin närmar sig visshet, ty i närmaste närheten till Suonolanjoki finna vi en liten sjö med namnet *Joutsijärvi* (d. ä. 'Svansjön')¹. — Fi. *suo-* < sv. *sva-* har många paralleller: fi. *Suosmeri* < sv. *Suartsmark*, fi. *Suorttila* < sv. *Svart-*; jfr även fi. *Huossa* < sv. *Hvassa* m. fl.

Genom Nokia ström i *Birkala* socken — varom se ovan — står Kulovesi i förbindelse med *Pyhäjärvi*, centralsjön i hela detta stora vattensystem. Att forntidens skandinaver sökt sig ända hit och härifrån längs de segelbara vattendragen långt in i landet, torde vi få taga för säkert. Pyhäjärvi måste vid denna tid hava haft ett annat namn, men vilket det varit, är naturligtvis svårt att avgöra. Man kunde tänka sig, att det vore bevarat i något bya- eller hemmansnamn, och bland de av mig i detta avseende granskade ortnamnen finnes det även ett, som med en viss grad av sannolikhet kan anses för ett sådant, nämligen gårdnamnet *Hatanpää*. Denna egendom ligger vid yttersta ändan av Pyhäjärvi, varför man är berättigad att tolka namnet såsom 'ändan av *Hatten*' (fi. *pää* = ända). Jfr t. ex. *Jamanpää* och *Tarhianpää* vid ändan av sjöarna *Jamajärvi* och *Tarhia* (i Keuru), *Hattupää* vid *Hatunjärvi* (i Ilomants). Fi. *Hatan* skulle sålunda vara en genitiv av ett gammalt sjönamn **Hatta*, bildat på sv. *hatt*. Jfr sv. *Hattsjö*, fsv. **Hattasio* (Hellquist Sv. sjön. I s. 400). Den 'hatt' (= höjd), efter vilken sjön blivit kallad, är väl den norr om sjön belägna Pyynikki åsen.

Naturligtvis kan fi. *Pyhäjärvi* ej vara en översättning

¹ Jfr Runebergs översättning *Svansjön* av fi. *Joutsijärvi* (Bröderna).

härav, och man skulle dock gärna för sjön eller någon del därav vänta sig ett namn, som kunnat giva upphov åt det finska *Pyhäjärvi*, såsom vi ovan funnit fallet vara vid samma sjönamn i Satakunta och Nyland. Det enda namn, som mig veterligen kunde komma i fråga, är byanamnet *Vihola* i Birkala¹, vilket kunde återge ett gammalt nordiskt sjönamn, bildat på isl. *vé*, fsv. *vi* 'heligt ställe' (< **wīha*-). Detta ord sammanhänger enligt Falk-Torp, Etym. ordbog (art. *vie*) med lat. *victima* 'offerdjur', och man kan naturligtvis antaga en på avljud beroende germansk form med kort vokal (en annan etymologi hos Zupitza, Germ. gutturale s. 142). Men även ett urn. **wīh*- kan ha givit ett finskt **Viho*- (jfr isl. *ríkr*: fi. *rikas*). Med denna tolkning av *Vihola* finge vi åter ett urgammalt skandinaviskt sjönamn. Det kan rent av betecknas såsom förgermansk (germ. **Viho*- > urn. **Vīha*-).

Vid Hatanpää utfaller en mindre å *Hatanpäänoja*, uppkallad efter egendomen. I närheten av dennas källor finna vi *Haihara* gård vid *Kaukajärvi*. Det förra av dessa namn är liktydigt med det skandinaviska lånordet *haikara* 'häger' och representerar en vernersk växelform härtill (**haihara* ~ *haižara*; jfr isl. *hére* < **hihara*, fht. *hehara* ~ ags. *higora*, fsv. *hægher*)². Det torde här snarast få uppfattas såsom ett personnamn och kan därför ej anses höra till de namn, som med säkerhet bevisa en nordisk bosättning. — *Kaukajärvi* synes vara en rent finsk namnbildning, innehållande fi. *kauka* 'något långt avlägset', vilket ord ingår i talrika finska ortnamn. Men då vi i dessa trakter funnit så många säkra spår av de forna skandinaverna, vill jag likväl här nämna namnet, emedan det kan vara en förfinskning av ett svenskt sjönamn. Jfr *Göksjön*, *Göktjärn*, *Gaukaaen*, vilka äro sammansatta med fågelnamnet sv. *gök*, isl. *gaukr*.

¹ Önamnet *Viikinsaari* synes mig vara ett ungt namn, så att någon sammanställning med stammen **vīž*- ej kan komma i fråga.

² Se Noreen UL s. 131, Zupitza, Germ. gutturale s. 116. Prof. Pipping har å ett av Svenska landsmålsföreningens möten uttalat samma mening om fi. *Haihara*.

Om forntidens skandinaver från Pyhäjärvi sökt sig norrut längs de mera ogästvänliga *Näsijärvi*-vattnen och huru långt de i så fall gjort det, kan jag ej avgöra, då jag ej i ortnamnen funnit några säkra spår av dem. Även arkeologiska fynd saknas. Visserligen har *Näsijärvi* någon gång tolkats såsom 'Näsens sjö', och formellt kunde det väl återföras på ett fsv. **Næsir* (jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 447). Sjön skulle då möjligen uppkallats efter det smala näset mellan *Näsijärvi* och *Pyhäjärvi*. Men det finska namnet skulle i så fall återge en sen omljudd form, och likheten måste vara tillfällig, då ortnamnsskicket för övrigt talar emot antagandet, att den skandinaviska befolkningen skulle hava bibehållit sin nationalitet ända till tiden efter omljudet. Märkas bör dock, att i lånord fi. *ä* ofta tyckes motsvara ett äldre *a* (se Thomsen, Beröringer s. 91 f., Wiklund, Urlapp. lautlehre s. 149 f.). Jfr nedan *Närvejoki* (*Närpes å*).

Utom detta namn har jag att anföra blott följande ytterst osäkra fall.

Näsijärvis fortsättning i norr heter *Vankovesi*. Första leden häri kunde utgöra en avledning av sv. *vång* 'gårde, hage, vret', isl. *vangr* 'inhägnad plats, fält', och namnet vore att föras till sjönamnet *Vångaren* i Sverge. *Vankovesi* skulle sålunda betyda 'Vångsjön'¹ likasom *Näsijärvi* 'Nässjön'. Emellertid har denna etymologi enligt min mening föga sannolikhet för sig. Vi skulle här hava ett mycket gammalt namn, och vid den ifrågavarande tiden funnos knappast några 'inhägnade platser' i trakten av *Vankovesi*.

Även namnet på följande större utvidgning av *Näsijärvivattnen*, *Ruovesi*, kan formellt förklaras ur ett nordiskt sjönamn; jfr den i Sverge och Norge förekommande namnstammen *Grō-*, vilken är besläktad med fsv. *groa*, isl. *gróa* 'växa' (Hellquist, Sv. sjön. I s. 187 f., Rygh, Elvenavne s. 79 f.). Sammanställningen är dock mer än osäker.

Vid en djup vik av *Vankovesi* ligger *Kuru* socken,

¹ Jfr *Vankio* i Lundå (Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 74).

'det fågelrika kapellet'. Namnet är antagligen svenskt. Det kan härledas antingen från ett fsv. *Skuru*, oblik kasus av fsv. *skora* f. 'skåra, remna l. klyfta i berg', varav gårdnamnet *Skuru* (även känt i Finland; jfr Norrby, Ydre härads gårdnamn s. 78), eller också från en urn. nom. **skuru* av det från isl. kända *skor* f. ingående i norska ortnamn (se Rygh, Norske gaardnavne Indl. s. 75). Jfr i senare fallet beträffande slutvokalen fi. *arkku*, *panku*. Om namnet är ett svenskt ortnamn, kunna vi tänka blott på det senare alternativet; och ifrån den urnordiska formen har även appellativet fi. *kuru* sannolikt inlånats. Ordet betyder 'lång, smal vik'. Betydelsen passar ju utmärkt för det ifrågavarande *Kuru*, men detta kan även vara bildat på finsk språkbotten. Samma namn finnes även i Kangasala vid en vik av Roine, men är också här — såsom lokalnumn — tvetydigt.

Vår utflykt från Pyhäjärvi norrut har sålunda ej lett till säkra resultat. På fastare mark stå vi, då vi följa vattendragen söderut.

Södra delen av Pyhäjärvi bär namnet *Sorvanselkä*; därinvid ligger byn *Sorva*. Då sv. *svarva* motsvaras av fi. *sorvata*, kunde man jämföra sjönamnet med sv. *Svarvaren*, vilket av Hellquist, Sv. sjön. I s. 592 härledes från *svarva* i den ursprungliga, generellare betydelsen 'hastigt röra sig hit och dit; vara rörlig, rask, livlig'. Vi hade sålunda att utgå från ett urn. **Sorva* (l. **Svarva*). Någon kunde här invända, att det vore sannolikare att antaga en finsk bildning på fisknamnet fi. *sorva* 'sarv' (jfr sv. *Sarven*). Detta är dock knappast troligt; emedan vi då skulle vänta oss ett fi. *Sorvaselkä* (jfr fi. *Haukivesi*, *Ahvenlampi* m. fl.; se ovan s. 25). I varje fall torde det därför få anses säkert, att *Sorvanselkä* är bildat på ortnamnet *Sorva*.

Vid smalaste stället av Pyhäjärvi ligger *Ania*. Namnet tyckes bekräfta vår ovan givna etymologi av *Anianpelto* (< urn. **anȝia*).

En av Pyhäjärvis sydligaste fjärdar heter *Sakavesi*. Jag jämför det med svenska sjönamnet *Sagan*, oblik kasus

av ett fsv. *Saghi*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 516 för till den germanska stam *sag-*, som ingår i fsv. *sægia*, isl. *segja* 'säga', och jämför med fno. älvnamnet *Kvæða*, nht. *Mölk* ('die sprecherin'), galliska flodnamnet *Labara* ('die schwazende, rauschende'). Jfr dock å andra sidan fi. *saka* 'grummel, drägg, bottensats'.

Vid de smala månggreniga vatten, som förena Pyhäjärvi med de stora fjärdarna *Rautunselkä* och *Vanajavesi* träffa vi på flere namn, dels gårdnamn, som med större eller mindre sannolikhet måste anses härstamma från traktens förhistoriska skandinaver.

Ett sådant är *Narva* i Vesilahti, vilket kan jämföras med sv. sjönamnen *Njärven*, *Närven*, *Narfwewijk* m. fl. Namnet kan dock även vara finskt (se ovan s. 22 not 1). Även ett personnamn fsv. *Narvi* kan här möjligen föreligga (jfr *Narvela* i Pyhämaa, *Narvi* i Kankaanpää m. fl.).

Menkala är samma namn som det ovan sid. 32 behandlade *Menkälä*.

I förbigående må påpekas, att i Vesilax finnes ett gårdnamn *Ruotsila*. Jfr ovan sjönamnet *Ruotsalainen*, sid. 34.

I närheten av *Viiala* by i Lempäälä — om namnet se ovan s. 26 — sväller vattendraget ut och mottager invid *Haihunkoski* by och fors ifrån *Kylmäkoski* en biflod *Tarpianjoki*.

Låt oss granska dessa namn!

Första leden i det dunkla *Haihunkoski* får kanske jämföras med got. *haihs* (lat. *cæcus* 'blind'; se Zupitza, Germ. gutt. s. 206, 209). *Haihu* finnes såsom bynamn i Röntämäki (i byn ha fynd från stenåldern blivit gjorda; se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 170). — Jfr det närbelägna ävenledes dunkla *Häihenmatka*.

Tarpianjoki synes mig också innehålla ett nordiskt vattendragsnamn, ehuru jag ej fullt tillfredsställande kan förklara det. Jag anser det möjligt, att vi ha att ansätta ett urn. ånamn **Starfiōn* (eller sjönamn **Starfiar*; ån genomrinner sjön Jalantijärvi), bildat på det till isl. *stirfinn* 'styvsinnad, trotsig' svarande avljudsstadiet *starf-*; jfr isl.

starf 'tungt arbete', sv. dial. *starva* 'omkomma, i synnerhet av köld', no. dial. *starva* id. Avljudsstadiet *sturf-* återfinnes i svenska sjönamnet *Sturven* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 585)¹. Man kunde även tänka sig ett germ. **darbia-*, avljudsstadium (varav fsax. *derbi* 'kraftig, ond' m. fl.)² till sv. *djäv*, isl. *djarfr*, men det torde vara möjligt, att fi. *Kylmäkoski* innehåller en översättning av urn. **Starfia-* — märk att sv. dial. *starva* betyder 'omkomma, i synnerhet av köld' (fi. *kylmä* = kall) — och jag måste därför anse det förra tolkningsförsöket för sannolikare.

Vid den ovannämnda sjön *Jalantjärvi* ligger *Alpia* by, bevarande måhända sjöns ursprungliga namn, urn. **Altiar* av stammen i sv. *älv*, no. *elv*, isl. *elfr*. Jfr sv. *Älvlången*, ty. *Elbe* (hos latinska och grekiska författare *Albis*, **Albis* < urg. **Albiz*).

Fi. *Jalantjärvi* kunde tänkas återgiva ett fsv. **Gjallandi*, väsentligen identiskt med fsv. **Gællandi*, varav möjligen sv. *Jälnan* (se Hellquist Sv. sjön. I s. 280 f.); jfr sv. *gäll*, isl. *gjallr* 'starkt ljudande', fsv. *gælla* 'skrika'. Detta är dock knappast troligt, emedan namnet i så fall vore ett relativt ungt lån. Och dessutom skulle ett fsv. **Gjallandi* sannolikt hava givit ett fi. **Kialanti*.

En av Tarpianjokis källsjöar bär namnet *Lumijärvi*, vilket med all sannolikhet innehåller den namnstam, som ingår i no. älvnamnet *Luma*, sv. sjönamnet *Lumsen*. Om dessa namn se närmare nedan under *Lumijoki* (art. *Liminganoja*). Jfr även *Lumiala* vid Vesijärvi och *Lumia* i Ikalis.

Något öster om Haihunkoski utvidgar sig vattendraget och bildar en av de största sjöarna i hela vattensystemet: *Vanajavesi*, vars västra fjärd bär namnet *Rautuselkä* (även kallad *Konhonselkä*). Söderom denna ligger åter *Ackas* (fi. *Akaa*) kyrkoby. Alla dessa namn erbjuda ett stort intresse.

Både fi. *Akaa* och sv. *Ackas* förutsätta en äldre finsk nominativ **Akas* och denna återgår på ett urnordiskt

¹ Jfr även Noreen, Arkiv XXV s. 345, Hellquist ibid. s. 357.

² Se Falk-Torp, Etym. Ordb. art. *djerv*.

vattendragsnamn **Agar* av den i nordiska vattendragsnamn vanliga stammen *ag-* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 19, Rygh, Elvenavne s. 2, 313), vilken jag här i anslutning till Noreen, Sv. etymologier s. 3¹ anser hava haft betydelsen 'vatten'. Namnet på grannsocknen *Vesilahti* är måhända en översättning av det gamla vattendragsnamnet (*vesi* = vatten). Märkas bör även, att på motsatta sidan av det vattendrag, vid vilket Ackas kyrka ligger, finnes en gård *Vedentaka*, bildat av gen. *veden* av *vesi* och *taka* 'det bortom varande'. Namnet är sålunda en fullständig parallell till *Vanaantaka* vid *Vanajavesi*.

Söderut från Ackas kyrka ligger i Kalvola socken en liten sjö (och en egendom) vid namn *Ahlajärvi* (äldre *aclairffui*). Detta namn föres av Karsten, Finskt Museum 1903: 2 s. 2 till ett urn. **ahla*, varav isl. *áll* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd'. Samma stam ingår i sjönamnet *Ålsken*, varom se Hellquist, Sv. sjön. II s. 765.

Det ovannämnda *Rautunselkä* kunde möjligen innehålla fisknamnet fi. *rautu* 'röding, forell', ehuru detta knappast är troligt, då första leden utgöres av en genitiv. Jfr vad ovan ss. 25, 95 sagts om *Kuovinkoski*, *Sorvanselkä*. För övrigt torde appellativet fi. *rautu* vara ett nordiskt lån — jfr de ovan under *Rautavesi* anförda norska fisknamnen *rør*, *røi* och sv. *röding* — och måhända är också sjönamnet nordiskt, ehuru formen **Rautu-* näppeligen direkt kan återföras på en nordisk sjönamnsform. Jfr dock ovan *Karkku*, *Kuru*. Man är därför åter tvungen att antaga folketymologisk ombildning, om namnet verkligen är ursprungligen svenskt.

Det synes mig dock sannolikast, att *Rautunselkä* bildats på finsk språkbotten — efter något numera försvunnet gårdnamn **Rauttu* l. **Rautu* — och att fjärdens ursprungliga namn är bevarat i *Konhonselkä* (uppkallad efter *Konho* by på fjärdens norra strand). Beträffande detta namn har jag emellertid ej kommit till någon bestämd mening och vill därför ej här upptaga några lösa gissningar.

¹ Jfr Hellquist l. c. s. 776 not 2.

Innan jag går vidare, vill jag i förbigående nämna några kulturnamn från dessa trakter.

Putkisto (i Lempäälä) och *Raidisto* (i Kylmäkoski) kunde vara gamla svenska *stad*-namn, bildade på personnamnen fsv. *Bodge* (**Budge*; jfr Saxén, Sv. bosättn, hist. I s. 180) och isl. *Reiðr*, men synas mig dock snarare vara finska *sto*-bildningar på fi. *putki* 'rör' och *raita* 'sälg'.

Vierimunta (i Sääksmäki) är en finsk ombildning av personnamnet fda. *Vermund* (jfr *Vermuntla* i Raumo), men kan naturligtvis vara inkommet såsom personnamn.

Ett av de intressantaste namnen i hela detta vattensystem är sjönamnet *Vanajavesi* (ingående även i socken-namnet *Vanaja*: *Vånå*; 1329, 1330, 1333, 1352 *Wanø*, 1352 *Wane*, 1449 *Waanø*, 1483 *Wonæ*, 1484 *Wanøø*, 1425 *Wanå* o. s. v.). Jag har förut (Sv. bos. hist. I s. 279 f.) beträffande detta namn framställt den mening, att detsamma vore bildat på samma stam *vān-*, som återfinnes i sjönamnet *Vänern*, fsv. **Vænir*. Den urnordiska formen av det svenska sjönamnet hava vi visserligen återfunnit uti fi. *Vaania* (se ovan s. 36), men vi hava även funnit exempel på namn (se *Pernaja*, *Lupaja*, *Unaja*, *Vataja*), i vilka liksom uti sjönamn i Sverge och vissa isländska namnbildningar suffixet *-ia* föregåtts av vokalen *a*¹. Vi måste därför för fi. *Vanaja* antaga ett urn. **Vānaia-*. I den finska formen har *a* senare förkortats, måhända på grund av folketymologisk anslutning till fi. *vanavesi* 'spår efter fartyg i sjön'². Att ordet ursprungligen haft långt *a* i stammen, framgår av den svenska formen *Vånå* (märk 1447 *Waanø*).

Ändelsevokalismen är något oklar. Sv. *Vånå* kan ej vara en direkt fortsättning till urn. **Vānaia-*. Den fsv.

¹ Se Hellquist, Sv. sjön. II s. 13 och där anförd litteratur.

² Måhända har det tidigare funnits ett fi. appellativ *vanaja*, vilket kunde vara bevarat i några ortnamn (torp i Virdois; jfr även det ovan s. 90 behandlade bynamnet från Tavastkyro). Forsman, Suomen museo 1902 s. 11 anser det möjligen hava betytt 'smalt vattendrag'. Att såsom Karsten, Finskt museum 1904 s. 22 antaga en ljudlagsenlig utveckling $a > \bar{a} > \bar{d}$ är naturligtvis omöjligt.

nominativen synes däremot vara bevarad uti den från 1352 anförda formen *Wane* (jfr den vid sidan av *Vænr* någon gång förekommande nominativformen *Wæni* av sv. *Vänern*; se Noreen, Aschw. gr. § 395, Hellquist, Sv. sjön. I s. 739). Detta belägg tyckes därför antyda — ehuru det naturligtvis är svårt att på grund av ett enda fall uttala någon bestämd åsikt — att den urnordiska befolkningen i dessa trakter bibehållit sig ända in i fornsvensk tid. Fsv. *Wanø* och nsv. *Vånå* måste i varje fall vara folketymologiska ombildningar.

Om min tolkning av *Vanaja* (*Pernaja*, *Lupaja* m. fl.) är riktig, äro dessa namn viktiga dokument i vårt lands bebyggelsehistoria. De ifrågasatta urnordiska formerna äro nämligen mycket gamla — alldenstund svagtonigt *ai* redan i de äldsta urnordiska inskrifterna kontraherats till *e* (se Noreen, Aisl. gr.³ § 132) — och de bevisa sålunda tillvaron av en finsk befolkning redan mycket tidigt.

I Vanajavesi infalla från norr de talrika och stora sjöarna i Satakuntas och Tavastlands gränstrakter. Den sydligaste av dessa är *Mallasvesi*. Namnets första led kan vara fi. *mallas* (stam *maltaa-*) 'malt'. Detta är såsom bekant ett urnordiskt lånord, och det kan ifrågasättas, huruvida ej fi. *Mallas-* återger ett urn. sjönam **Maltar*, bildat på den germanska stammen *malt-* i dess ursprungliga betydelse 'smältande, blöt, slapp' (se Falk o. Torp, Etym. ordb. art. *malt*). Samma betydelse antager Hellquist, Sv. sjön. I s. 412 hos det svenska sjönamnet *Multen*, fsv. *Multnir* (jfr även *Smälten*). — Även kan man tänka sig ett urn. **Maldar*, stående i avljudsförhållande till de på sv. *mull*, fsv. *muld*, isl. *mold* bildade svenska och norska vattendragsnamnen *Mullhövden*, *Mullsjön*, *Moldaaen*, *Moldelven*, *Moldefjorden* m. fl.¹. På grund av de många parallellerna är denna etymologi nästan att föredraga. Jfr dock även fi. *malto* 'lugnvatten'.

Om emellertid *Mallasvesi* vore en finsk namnbildning, har sjön säkerligen före finnarnas tid haft ett annat

¹ Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 411, Rygh, Elvenavne s. 162.

namn, som kunde vara bevarat i något annat ortnamn. Ett sådant kunde vi hava t. ex. i bynamnet *Paino*; i närheten finnes en liten sjö *Painojärvi*, vars namn kunde återgiva ett gammalt sjönamn **Faina*, varom se ovan s. 75.

Norrom Mallasvesi utbreder sig Roine stora sjö. Vid denna finna vi tre ortnamn, som förtjäna vår uppmärksamhet: *Kuru*, *Vihti* och *Liuksiala*.

Kuru och *Vihti* hava redan ovan behandlats. Det må blott tilläggas, att vi även vid den närbelägna sjön Vesijärvis sydöstra strand påträffa gårdnamnet *Vihtiälä*. Vad det historiskt kända *Liuksiala* vidkommer synes det mig, som om det vore bildat på ett gammalt sjönamn, den gamla skandinaviska benämningen på Roine. Jag sammanställer det med adj. sv. *ljus*, fsv. *lius*, isl. *ljóss*, vilket ingår i flere sjönamn t. ex. *Ljusen*, *Lysningen*. Ordet förutsätter ett urn. **liuhsa-*. Detta kan giva ett fi. **Liuks-*, men möjligt är, att vi ha att utgå från den stam med vernersk växelform (**liuʒ-*), som sannolikt ingår i norska fjordnamnet *Lygrir* (< urn. **Luzriar*). Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 367. — Sjöns urnordiska namn skulle således hava varit **Liuzsia(r)* med på omljud ur äldre *eu* beroende diftong *iu* (jfr gr. *λευκός*). Detta omljud måste i alla fall vara så gammalt, att vi få ansätta den ovan antagna urn. namnformen. Det ligger i sakens natur, att vi här långt uppe vid de yttersta förposterna för den urnordiska kulturen finna ett namn, som daterar sig från ett yngre urnordiskt skede.

Såsom ett — om ock svagt — stöd för etymologin må nämnas, att Roine och Mallasvesi genom *Valkiakoski* stå i förbindelse med Vanajavesi. Första leden i forsnamnet kan vara en översättning av ett äldre namn på forsen, bildat på sjönamnet (fi. *valkia* = vit, ljus).

Mallasvesi står genom några mindre sjöar i förening med *Hauho* vattendragen.

Detta namn: *Hauho* (socken) och *Hauhonselkä* (äldsta former: 1329 *Hawa*, 1331, 1333, 1335, 1483 *Haw*) hör säkert till de gamla nordiska vattendragsnamnen i Tavastland. Jag för det likasom det ovan behandlade *Hauha-*

järvi till den urnordiska formen av isl. *hór* 'hög' och finner en parallell därtill i de på biformen isl. *hár* bildade svenska sjönamnen *Hån*, *Håsjö*. Vi skulle visserligen, då det är fråga om ett sjönamn, vänta oss en *a*-stam (**Hauha*), men någon större betydelse kan jag ej tillägga denna invändning, då den äldsta formen lyder *Hawa* (med *a*), varför *Hauho* kan tänkas vara en finsk ombildning. Dessutom är det möjligt att *Hauho* \sim *Hauha* representera kronologiskt olika former: *Hauho* en förgermansk sådan. — Viktigare är det däremot, att namnstammen *Hauhi*-, *Hauha*-, *Hauho* är ganska utbredd i olika delar av Finland (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 280), varför namnet kunde vara finskt, ehuru någon etymologi därav ännu ej är känd. Jag anser dock det nordiska ursprunget för ganska sannolikt och tror, att vi möjligen i namn sådana som *Hauhala*, *Hauhola*, *Hauhi*, *Hauhu* har ett gammalt nordiskt personnamn, bildat på adj. *hár*, *hór* (jfr t. ex. *Håkan*). — Den äldsta formen *Hawa* kunde innehålla en reminiscens av urn. **hawar* ($>$ *hār*), såvida den ej — vilket är sannoliktast — blott beror på inkorrekt ortografi.

Vanajavesi mottager från söder flere tillflöden. Av dessa vill jag nämna *Teuronjoki*, *Renkojoki* från *Renkojärvi* och *Viralanjoki*, som genomflyter *Viralanjärvi*. De förenas i den lilla sjön *Kernaala* och flyta sedan, förenade till en lång och smal insjö, genom *Vånå* (fi. *Vanaja*) och *Hattula* socknar in i *Vanajavesi*.

Alla dessa namn torde vara skandinaviska.

Teuronjoki återger ett urn. ånamn **Deurō(n)*, avlett av sv. *djur*, fsv. *diur*. Jfr svenska sjönamnen *Djurlången*, *Djur(a)sjön*, norska älvnamnsstammen *Dýr*- (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 92, Rygh, Elvenavne s. 35, 316). Ett *Teuro* finnes även i Tammela socken.

Renkojoki, *Renkojärvi* kunna vara bildade på socken-namnet *Renko*, vilket möjligen innehåller ett personnamn (jfr fht. *Renco*; se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 240). Men då man i detta fall skulle vänta sig ett **Rengonjärvi*, torde det ej vara omöjligt, att här föreligger ett ånamn: urn. **Rengō(n)*, vilket är att jämföras med norska älv-

namnet *Ringa*, svenska sjönamnen *Ringsjön*, *Gällringen*, bildade på sbst. sv. *ring*, fsv. *ringer*, isl. *hringr*. Lånet är intressant, emedan det i likhet med appellativet fi. *rengas* upptagits före den germanska övergången $e > i$ framför nasal + konsonant (jfr ovan s. 32 f. *Menkälä*). — *Renkojärvi* är en avlång sjö, och namnet måste sålunda ursprungligen hava givits ån, om etymologin är riktig, och för denna tyckes att döma av kartan en benämning 'den ringlande' l. d. vara mycket karakteristisk.

Samma stam *Renko*- ingår även i bya- och bergnamnet *Renkomäki* (fi. *mäki* = backe). Byn ligger uppe vid Borgå ås övre lopp, där vi ha allt skäl att vänta oss gamla skandinaviska namn. Älven gör här en stor bukt, varför det är möjligt, att första leden i namnet bevarar ett gammalt ånamn. Om några andra antydningar beträffande Borgå ås ursprungliga namn se ovan s. 48.

Om *Virala* se ovan *Virojoki* s. 10 f.

Kernaala är en finsk *la*-bildning på ett äldre fi. **Kernas*. Detta hänför jag i likhet med appellativet *kernas* 'begärlig, lysten, villig' (isl. *gjarn* 'begärlig, villig') till ett urn. **Gernar* och jämför det med avseende å betydelsen med det på det besläktade adjektivet no. *gjer*, *gjerrig* bildade norska älvnamnet *Gjera* (Rygh, *Elvenavne* s. 70).

I *Kernaala* infaller ännu från Lopenjärvi Lopenjoki som bildar *Tervakoski* stora fall. Om namn på *Terva*- se ovan *Tervajoki* s. 8 f. Jag har ovan uttalat meningen, att i äldre tider en viktig samfärdsled ledde längs Lojo-vattnen samt Sjundeåstråten upp till Tavastland. Antagligen utgjorde Lopenjoki den väg, längs vilken färden från Pyhäjärvi i Nyland eller Pyhäjokis källsjöar brukade fortsättas norrut. Avståndet mellan de två vattendragen är ej stort.

Hattula skrives äldst in *Hattalum* 1324, 1331, 1333, *Hatalum* 1333, *Hattulum* 1331, *Hattilum* 1338, *Hattula* 1357 o. s. v. Den älsta formen *Hattalum* utvisar, att den nu brukliga formen *Hattula*, som likväl har mycket gamla anor, beror på folketymologi (fi. *hätu*). *Hattalum* är bildat på ett fi. *Hatta*, och detta återger det vattendragsnamn,

som ovan behandlats under namnet *Hatanpää*. **Hatta* var troligen namnet på det långsmala vattendrag, som flyter genom *Hattula* och *Vånå* socknar. Den höjd, efter vilken detta uppkallats, var troligen *Hattelmala* (äldre former: *Hattalma* 1784, *Hattamala* 1559¹) åsen. Även detta namn är sannolikt en senare finsk avledning av nu behandlade namnstam.

I Hattula ligger vid smalaste stället av vattendraget *Vesunti* l. *Vesunda* gård (1319 *de Vesunda*, *in Vesundia*, 1324 *de Vesundhe*, 1325 *de Vesunde*, 1357 *in villa Wæsundæ*, 1413 *Vesunda*). Jag har tidigare (Sv. bos. hist. I s. 281) återfört det på ett sv. *Ve-sunda*, där första leden vore sbst. *ve* 'heligt ställe' och andra leden gen. plur. av sbst. *sund*. Emellertid är jag ej fullt övertygad om riktigheten av denna etymologi. Om namnet innehölle sbst. *ve*, skulle det utan tvivel höra till samma urnordiska tid som *Vanaja* m. fl., och då skulle finnarna med all sannolikhet ha upptagit namnet i en urnordisk form. Det finnes föga anledning att antaga, det namnet skulle inkommit i finskan först sedan urn. *wīha-* givit ett fsv. *ve*. Märk dock vad ovan s. 100 på grund av den fsv. formen *Wane* (= fi. *Vanaja*) antogs beträffande den svenska befolkningen i dessa trakter.

Något tvivel om namnets nordiska ursprung torde dock ej kunna förefinnas. Och att senare leden utgöres av sbst. *sund* synes mig även ganska sannolikt, då stället ligger vid ett smalt sund. Man kunde visserligen tänka sig en sammansättning *Ves-unda*, där *unda* vore identiskt med svenska sjönamnet *Unden* (jfr isl. *unnr*, fht. *undia* 'bölja'; se Hellquist, Sv. sjön. I s. 677), men med denna uppdelning av namnet blir första leden ännu svårare att förklara (en genitiv kan knappast antagas).

Någon bestämd mening om första leden har jag ej, men vill gissningsvis antyda, att den möjligen kunde vara ett *a*-omljutt urnordiskt **veþ-* av fsv. *viþer* 'skog' (= sv. *ved*). Jfr svenska sjönamnet *Vävassen* (Hellquist l. c.

¹ Lönnbohms ortnamnsförteckning.

s. 751). — Ett fsv. *veþer* kunna vi ej antaga, alldenstund ljudövergången *i > e* genomförts först c. 1400 (Noreen, Aschw. gr. § 115, 1).

Emellertid gör namnet intryck på mig att härstamma från relativt sen tid, och jag tänker därför, att det måhända bör ställas i sammanhang med svenska väldets grundläggande i Tavastland. Ett annat dylikt är måhända det från Vånå socken år 1329 omnämnda (*de*) *Bryggælum*, (*de*) *Bryggiælum* (Codex Aboensis: *Brygialum*, *Brykialum*; se Svartboken).

Emot detta antagande kan dock å andra sidan anföras, att ett *Vesunti* även finnes vid södra stranden av Mouhijärvi sjö, vilken genom den ovan s. 85 omtalade Kauvatsastråten står i förbindelse med Kumå älv. Ett gammalt nordiskt namn kan därför även här antagas, men näppeligen ett så ungt som från 1200-talet. Frågan om *Vesuntis* etymon måste därför tillsvidare lämnas öppen.

Ett annat dunkelt namn i dessa trakter är *Turenki* (by i Janakkala). Pipping (Album utgifvet af nylänningar XI s. 100) har tolkat namnet såsom ett **þurængi* (= Torsäng). Men emedan även detta namn, ifall nämnda etymologi vore riktig, ganska sent skulle hava upptagits i finskan (*engi* < urn. **angiō*), anser jag det sannolikare att fi. *Turenki* återger ett gammalt nordiskt person- eller släktnamn (se förf:s Sv. bos. hist. I s. 151, 282 not 1). Jfr även svenska sjönamnet *Turingen* (*Turingesjön*), vilket enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 655 är bildat på socken-namnet *Turinge*, som i sin tur innehåller släktnamnet **þorunger*. Jfr även Ahlqvist, Suomen kielen raken-nus § 77.

Vi ha nu följt det vidsträckta Kumå vattensystemet åt och längs stora delar av detsamma funnit gamla vattendragsnamn, som med ganska stor sannolikhet få antecknas såsom nordiska eller, närmare bestämt, urnordiska. Detta resultat vinner ett kraftigt stöd i de arkeologiska fynden i dessa trakter från järnåldern och än äldre tider. Enligt Hackmans kartor i Atlas, utgiven av Sällskapet

för Finlands geografi och i arbetet 'Die ältere Eisenzeit in Finnland' stå även dessa att finna huvudsakligen längs vattendragen. Denna samstämmighet i vittnesbörden från längst försvunna dagar talar ett så vältaligt språk, att knappast något tvivel torde kunna råda om riktigheten av vårt resultat.

Norrmarks å: Ahlaisjoki.

Åns namn äro bildade på namnen på de socknar den under sitt nedersta lopp genomflyter: *Norrmark* och *Ahlainen* (= *Vittisbofjärd*). Det vore emellertid möjligt, att *Ahlainen* vore bildat på ett gammalt skandinaviskt namn på ån: urn. **ahla*, varav isl. *all* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd'¹. Jfr ovan *Ahlajärvi*. Vi skulle dock i detta fall vänta oss ett fi. **Ahlajoki*, och jag anser det därför vara sannolikare, att *Ahlainen* är en patronymisk avledning av ett gammalt personnamn *Ahla* — ännu bevarat såsom släkt- och gårdnamn i olika delar av landet — och detta är i sin tur lånat från fsv. *Asle*. Se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 198 f. Någon säker finsk *nen*-bildning innehållande sjö- eller ånamn känner jag ej. Jfr dock ovan s. 80 *Vaaninen*.

Något öster om Norrmarks kyrka utvidgar ån sig till en lång och smal insjö, som i sin östligaste del bär namnet *Inhottu*-l. *Inhattujärvi*. En vik av sjöns västligaste del åter, Torajärvi, har enligt Lantmäteristyrelsens karta namnet *Invatnaträsk*. Dessa två namn måste vara identiska. *Inhattu*-l. *Inhattujärvi* är en folketymologisk finsk ombildning av det svenska namnet (fi. *inhottu* 'avskydd'). Vad sv. *Invatnaträsk* åter vidkommer, anser jag det vara en sammansättning av adv. *in* och sbst. *vatten* på samma sätt som t. ex. svenska ortnamnet *Indal* i Medelpad. Jfr även svenska sjönamnet *Innaren* (Hellquist, s. 265) och norska älvnamnet *Inna*, vilket enligt Bugge betyder:

¹ Jfr Karsten, Finskt Museum 1903 s. 32 f.

'den som kommer långt inifrån' (Rygh, *Elvenavne* s. 118, jfr även s. 322). *Invatna* betyder alltså: 'de in i landet belägna' eller 'de inifrån landet kommande vattnen'.

Detta 'inre vatten' mottager tillflöden både från norr och öster.

Norriifrån infaller *Påmark* å, uppkallad efter *Påmark* kapell, vilket namn jag anser vara sammansatt med prepositionen *på* (alltså ursprungligt *Opp å marken*; se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 197). Den närbelägna sjön *Poosjärvi* har väl sitt namn av ett sv. *Påsjö*, bildat i anslutning till *Påmark*.

I öster ligger den stora sjön *Karhijärvi*, vars finska namn (fi. *karhi* 'harv') måste anses ha utträngt ett äldre skandinaviskt, alldenstund trakten är en urgammal stenålders kulturtrakt (se Ailio, *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II* (kartan) och Suom. kansa 1908 n:o 170). Om detta ursprungliga namn finnas naturligtvis inga upplysningar, men vi kunna antaga, att detsamma även här bibehållit sig såsom socken-, bya- eller gårdnamn. Vid *Karhijärvi* har jag även funnit ett dylikt, som på grund av sin form kan antagas vara gammalt sjönamn. Det är byanamnet *Kalliala*, som kunde vara bildat på ett urn. sjönamn **Hallia*. Jfr ovan s. 45 *Halliojoki* och svenska sjönamnet *Hallaren* (Hellquist, s. 212).

Sastmola å: Karvianjoki.

Även dessa namn äro bildade på sockennamn, det förra på sv. *Sastmola* (< fi. *Saastamala*), det senare på fi. *Karvia*. Sastmola socken heter på finska *Merikarvia* (fi. lånordet *meri* 'hav'). Ån upprinner ur *Karvia(n)järvi* i *Karvia* l. *Kyläkarvia* socken. Detta *Karvia* återgår med all sannolikhet på ett urn. **Skarfia*-, en *ia*-bildning av sbst. no. *skarv* n. 'naken fjällgrund'. I sin oomljudda form ingår ordet i sammansättningen *Skarvörarna* (fi. *Karvianourat*) utanför Sastmola. Jfr härom Saxén, Sv. bos. hist.

I s. 203 och Hellquist s. 554 f. Etymologins sannolikhet synes mig i detta fall nästan stå över allt tvivel, ehuru liknande namn förekomma å trakter, där de ej kunna vara annat än rent finska, t. ex. *Karvio* i Karelen, *Karviajärvet* i Ruovesi (små ödemarkssjöar nära Lyly station) och ehuru vi av urn. **Skarfia-* skulle vänta oss ett fi. **Karpia*. Måhända har namnet folketymologiskt sammanställts med fi. *karva*. Forsman Suomen Museo 1902 s. 3 har tolkat namnet såsom 'karvakortetta kasvava joki' (d. v. s. ån i eller vid vilken fräkenväxter växa). Jfr även ovan *Savio* s. 34.

Från norr erhåller Sastmola å ett betydande tillflöde från *Siikaisjärvi*. Detta namn kan tolkas olika. Det kan vara bildat antingen på fi. *siika* (sik) eller på sv. *sik* eller också på sbst. isl. *sík*, *síki* 'stående eller långsamt rinnande vatten', sv. dial. *sik* 'sidlänt ställe, småträsk'. Slutligen föreligger även den möjligheten att *Siikaisjärvi* är sekundärt i förhållande till sockennamnet *Siikainen* och att detta vore bildat på ett personnamn *Siika*, av troligen nordiskt ursprung: isl. tillnamnet *síkr*, fsv. *Siker*, *Sik* (jfr Saxén, Sv. hos. hist. I s. 207). Den först nämnda etymologin synes mig sannolikast av den orsak, att sikfisket i Sastmola å fordomdags skall hava varit så inbringande, 'att tusen sikar fångades i ett notvarp'¹.

Något längre österut ligger vid ån *Leväsjoki* by. Detta namn kunde återgiva en urnordisk nominativ **Slewar* av den ovan under *Levanpelto* behandlade namnstammen **Slew-*. Detta *Levä-* kan naturligtvis icke, såsom återgående på en *a*-stam, vara ett gammalt namn på ån, men det kunde hava varit ett ursprungligt namn på den under det finska namnet *Isojärvi* numera kända sjö, i vars närmaste närhet *Leväsjoki* ligger. Vi ha allt skäl att antaga, att en så betydande sjö som Isojärvi tidigare haft ett annat namn.

Troligen hade forntidens svenskar följt Karvianjoki åt långt in i landet; vid åns källor i *Karvia* kapell har

¹ Killinen, Kiinteitä muinaisjäännöksiä Ulvilan kihlakunnassa s. 160.

funnits en boplats från stenåldern¹ (se även Saxén, Sv. bos. hist. I s. 206). Ett minne från dessa tider föreligger kanske i bynamnet *Vataja* i Honkajoki, vilket formellt kunde återgiva ett urn. **Vaḍaia-*, en *a-ia*-bildning av stammen i sv. *vad*, isl. *vað* på samma sätt som *Vanaja*, *Unaja*, *Pernaja* (se dessa). Jfr norska älvnamnsstammen *Vað-* (Rygh, Elvenavne s. 288) samt ovan *Vataja* (vid Rautavesi).

Kasajoki.

Ån utfaller i havet vid *Kasala* by (1540 *Kasböle*, 1484 *Kassaböle*, 1750 *Casaböle*). Namnets svenska ursprung framgår av dessa äldre former. Däremot är det osäkert om ånamnet eller bynamnet är det primära. I varje fall få vi antaga ett äldre svenskt **Kasa-å*. — Första leden bör föras till sv. dial. *kas*, *kås*, isl. *kqs* 'hög'.

Lappfjärdså: Uuronjoki.

Ånamnet är bildat på sockennamnet *Lappfjärd*, sammansatt av folknamnet *lapp* och sv. subst. *fjärd*. — *Uuronjoki* (1750 *Urå*) är snarast att anse för ett finskt namn, av samma stam som t. ex. ortnamnen *Uurainen*, *Uuransalmi*, *Uura*, *Uurola* i skilda delar av Finland. Man kunde visserligen tänka sig ett urn. ånamn **Ūrō(n)*, som vore att jämföras med de av Hellquist, Sv. sjön. I s. 697 f. behandlade sjönamnen *Uren*, *Ursjön*. Naturligtvis kunde ej här härledningen från ordet *ūr* 'uroxe' komma i fråga, men en sammanställning med det nord. ordet *ūr* 'duggregn' synes mig ej så osannolik, som Hellquist antagit. Dock måste även denna tolkning förfalla på grund av det finska uttalet *Uuroo*. En urn. genitiv **ŪrōR* skulle visserligen kunna giva ett fi. *Uuroo*, men det är föga tro-

¹ Ailio anf. arb. II s. 48.

ligt, att namnet upptagits av finnarna i kasus genitivus ¹. Det finska ursprunget torde därför knappast kunna betvivlas. — En vilseledande tolkning hos Karsten, Österb. ortn. I s. 43 f.; jfr Saxén, Fi.-ugr.forsch. VI, Anz. s. 44. — Ån har sin början i *Uuronlammi* träsk i *Uuronkylä* by av Storå socken.

I sitt övre lopp bär ån namnet *Storå: Isojoki* (1629 *Stooråå*, 1655 *Storå å* o. s. v.).

Tjockå: Teuvanjoki.

Tjockå har sina källor uppe i Östermark eller *Teuva* socken och utfaller i havet vid *Tjock* by: fi. *Tiukka* (1546, 1552 *Tiocko*, 1556 *Tyocko*, 1553, 1557 *Tiockoo*, 1552 *Tiocköo*, 1650 *Tjäckby*, *Tjäck yterby*, 1629 *Öfwertiuk*, *Öfverteuk Ytertiuk*, 1647 *Öfvertiök*, *Ytertiök*, 1580 *Taffva å* (= *Teuva*) o. s. v.). Utanför byn ligger *Tjockö*.

Att vi i de nu anförda formerna *Tjock: Tiukka: Teuva* ha kronologiskt olika stadier av samma namn, såsom jag förut (Sv. bosättn. hist. I s. 218 f.) antagit, torde knappast kunna betvivlas. Härtill kommer ännu ett fjärde stadium, representerat av den ovan anförda formen (*Öfver- teuk*, vilken i äldre urkunder icke är enastående. Ja, namnets äldsta kända form har just diftongen *eu*: 1300 *Tenka* (Tobbe de Tenka: Dipl. suec. II), där *Tenka* måste bero på felläsning l. -skrivning för *Teuka*. Vi ha sålunda av namnet icke mindre än fyra olika stadier belagda. Formen *Taffva* likasom i senare tider även förekommande *Teffva* avser uttalet *Teuva*.

Huru skola nu dessa olika former förklaras? I mitt ovan angivna arbete har jag härlett namnet från fsv. *þiukker*, isl. *þiokker*, nsv. *tjock* och ansett formen fi. *Teuka* återgiva brytningsdiftongen i dess äldsta stadium (< nord.

¹ Om ordet, såsom man har skäl att vänta sig, som ånamn blivit en *o*-stam. Jfr ovan s. 58.

**peuk-*), medan fi. *Tiukka* och sv. *Tjock* innehölle yngre former därav. Fi. *Teuva* åter har jag ansett vara en på grund av inflytande från *Teuvanjoki* bildade analogisk nominativform i st. f. *Teuka* (alltså finnarna skulle på analogisk väg givit nom. *Teuka* en svag stam *Teuva-*, t. ex. gen. *Teuvan* o. s. v.; jfr t. ex. nom. *kyky*, gen. *kyvyn*, nom. *luku*, gen. *luvun*, nom. *leuka*, gen. *leuvan* o. s. v.).

Emellertid kan ifrågasättas, om vi alls få antaga en brytningsdiftong *eu*. Flere forskare¹ hava, anslutande sig till en äldre uppfattning, försökt göra gällande, att brytningens resultat också framför *u* varit *ia* (icke *eu* > *iu*), som sedan genom omljud blivit *iq* (> *io* framför *kku*). Tillämpad på vårt fall skulle regeln giva alltså följande utvecklingsschema: urn. **pekwa-* > **piakwa-* > **piqkwa-* > **piokka* (fi. *Tiukka*) > nsv. *Tjock*.

Men huru skola enligt detta betraktelsesätt formerna *Teuka*: *Teuva* förklaras. Karsten, som emellertid i fråga om brytningen ansluter sig till den åtminstone hittills allmännast antagna åsikten, omfattad av bl. a. Kock och Noreen — att brytningsdiftongen framför *u* varit *eu* — anser fi. *Teuvan(joki)* återgå på urn. **pekw-* och anser att *k* här framför *v* utvecklats till *u*. Detta resonemang är dock, såsom jag Fi.-ugr.forsch. VI, Anzeiger s. 48 f. uppvisat, oriktigt. Väl kunde man kanske antaga, att ett inlånat fi. **Tekva* kunnat giva upphov åt en på analogisk väg bildad svag stam **Teghva-*, som senare åter i sin tur skulle hava givit ett **Teuva-*, men även detta synes tämligen osannolikt, då en finsk växling *kv*: *ghv* alls ej är känd. Skulle dock en dylik växling hava inkommit i det nu ifrågavarande ordet, så skulle man vänta sig stadiet *-ghv-* bevarat i någon äldre form, då namnet är antecknat redan år 1300. Härtill kommer ännu, att detta sätt att se saken lämnar formen *Teuka* helt och hållet oförklarad. Att bortresonera den såsom en felskrivning

¹ Se Hultman Finl. bidrag s. 96 noten, Hälsingelagen s. 344 f., Torp o. Falk, Dansk-norskens lyd. s. 126 f., Pipping, Neuphil. Mitteilungen ¹⁵/₁₁—¹⁵/₁₂ 1902 s. 6 f.

eller 'en mindre noggrann återgivning' (av sv. *Tjockå* l. fi. *Tiukka*) går naturligtvis icke för sig. Karstens förklaringsförsök måste därför betecknas såsom förfelat.

De av namnet belagda fyra olika stadierna äro sålunda rätt svåra att förklara, om man ansluter sig till den av Hultman m. fl. återupptagna gamla uppfattningen om brytningen vid *u*. Vårt exempel synes nästan tala däremot, såvida man ej får antaga, att brytningen haft utvecklingen $ea > eq > io$. Av ett nord. **peok-* kan naturligtvis fås ett fi. *Teuka* genom ljudsubstitution, då finskan ej har diftongen *eo*.

Egendomligt nog har jag ej påträffat något annat nordiskt sjö- eller ånamn bildat på adj. *tjock*, fsv. *piukker*. I andra ortnamn ingår det däremot nog, t. ex. *Tjockö* (i Stockholms skärgård), *Kökar* (egentligen *Tjockö-karlar*)¹, *Tjockmohalsen* (i Kvevlax). Man kunde därför hava vissa skäl att antaga byanamnet för det primära i förhållande till ånamnet, men namnets äldsta former synas mig dock lättare kunna förklaras såsom oblik kasusform av ett fsv. ånamn **Tiokka* (urn. **Pekwōn*). Formen *Tjock* beror på en allmän östsvensk apokoperingsregel: Hultman, Östsv. dial. § 1, 49.

Enligt min förklaring av namnet blir lånet relativt ungt, det måste hänföras till vikingatiden. Finnarna upptogo det efter brytningen, men förrän brytningsdiftongen blivit *io*. Enligt Noreen, *Gesch. d. nord. spr.*² § 6.9 torde brytningen $e > eu$ hava genomförts under det åttonde århundradet och diftongen *eu* övergick till *iu* först mot slutet av vikingatiden. Troligen blir kronologin i huvudsak densamma även med den andra uppfattningen om brytningen.

Till en senare tid visar också ändelsevokalen. Om vi ha att göra med ett ursprungligt ånamn och sålunda få antaga en övergång $\bar{o} > a$, så har namnet inkommit i finskan efter 700 (Noreen *anf. arb.* § 6).

En av *Tjockås* bigrenar upprinner ur *Pienjärvi* l. *Pen-*

¹ Se Saxén, *Sv. bos. hist.* I s. 219 not.

ningträsk i Bötom och bär enligt en Lantmäteristyrelsens karta namnet *Pienjärvenluoma*. Den svenska formen *Penning(träsk)* är en av svenskarna gjord ombildning av fi. *Pien(järvi)* med den i svenska sjönamn vanliga ändelsen *-ing*. Enligt Hellquist, Sv. sjönamn II s. 25 hava sådana ombildningar ofta försiggått i bevisligen sen tid. Jfr även vad ovan s. 31 (*Felingen*) sagts om suffixet *-ing*. Konsonantförlängningen beror på anslutning till sbst. *penning*.

Pienjärvenluoma är den mindre av Tjockås två huvud-
armar. Det förefaller därför ej omöjligt, att den större
hade namnet *Tjockå* (av *tjock* i betydelsen 'vid' l. kanske
'stor') och den mindre ett namn angivande den motsatta
egenskapen (fi. *pieni* 'liten'). I så fall vore antingen *Tjockå*
översättning av ett äldre finskt namn eller *Pien(järvi)* av
ett äldre svenskt. Det kan dessutom nämnas, att vi vid
Tjockå något norr om förgreningen finna gårdnamnet
Storås. Är detta kanske en genitivbildning av ett ånamn
Storå, binamn till *Tjockå*? Jfr dock nedan *Närpeså*.

Närpes å: Närvijoki l. Närvejoki.

Ån kallas i sitt nedre lopp *Närpes å* i det övre *Närve-
joki*. Det senare namnet representerar ett äldre stadium
och har fordom antagligen haft böjningen nom. *Närve*,
gen. *Närpeen*. Härav har sedan fåtts sv. *Närpes å* och
Närpes socken (1331 *Nærpis*, 1546 *Nerpis*, 1557 *Närpis*
o. s. v.). Den svenska namnformen är sålunda lån ifrån
den finska. Men denna kan åter i sin tur vara av nor-
diskt ursprung. I Sv. bos. hist. I s. 222 har jag återfört
namnet till stadiet *ner* av den indoeuropeiska rot *nēr*:
nör: *nř* med betydelsen 'sammandraga, -pressa, -snöra',
som vi finna i många ortnamn, t. ex. svenska sjönamnen
Naren, *Njärven*, norska ortnamnen *Njerve*, *Nyrvi*, *Nqrfa-
sund* m. fl. Betydelsen skulle då vara 'den trånga', och
man kunde tänka sig, att denna benämning utgjorde en
motsats till det ovan behandlade ånamnet *Tjockå*: alltså
'den tjocka l. vida' och 'den trånga'. Kännare av lokal-

förhållandena må avgöra, om detta antagande har något skäl för sig.

Emellertid kan fi. *Närve*- utom från rotstadiet **nerv-* (efter övergången $e > æ$, vilken skedde strax efter 900; se Noreen, *Aschw. gr.* § 113) även antagas inlånat från ett besläktat **Nærv-*, *i*-omljudt av ett äldre **Narv-*. Den finska formen vore sålunda i varje fall jämförelsevis ung, och denna omständighet är egnad att väcka tvivelsmål beträffande sannolikheten av etymologin. Jfr vad ovan s. 22 not 1 sagts om finska namn på *Narv-*. Ty om namnet en gång vore lånat från svenskan, så hade detta säkerligen skett redan i urnordisk tid, då det ju ej är att antaga, att den yngre kolonisationens svenskar, om namnet hade upptagits av dem, i sin tur åter skulle hava börjat använda den förfinscade formen. Jfr dock strax nedan *Jurva*. De finska formerna av sockennamnet: *Närviö*, *Närpiö*, *Närpöö* m. fl. härstamma säkerligen alla från nyare tider. *Närpiö*, *Närviö* kunde visserligen återge en nordisk älvnamnsbildning på *-iön*, och det vore man helst benägen att antaga. Men då fi. *ä* svårligen — såsom Karsten, *Österb. ortn.* s. 49¹ not 1 påpekat — torde kunna återge urn. *-e*, så måste detta antagande förfalla, och vi få lov att i fi. *Närvejoki* se antingen ett finskt namn eller en först i yngre tid gjord förfinskning av ett fsv. ånamn. Märk dock vad ovan s. 94 sades om fi. *ä* i lånord. Om man sålunda finge antaga ett urn. **Narv-*, så återger måhända fi. *Närve-* (\sim *Närpeen*) stadiet **Narvē-* av ett sjönamn **Narv-a-ja-* (jfr ovan *Aurejärvi* s. 91).

Närvejoki upprinner ur *Jurvajärvi* träsk i *Jurva* socken. Namnet skrives äldst *Iurwaträsch* (1650), *Iurwaträsche* (1655), och dessa former antyda, att sjönamnet är det primära. I Sv. bos. hist. I s. 221 har jag härlett ordet från ett fsv. personnamn **Iurwe*, och då *Jurva* har uppvisats såsom gammalt finskt personnamn, synes det mig högst antagligt, att detta är svenskt lån. Men då vårt nu ifråga-

¹ där för övrigt en enligt min mening mycket felaktig framställning av här behandlade namn förekommer.

varande namn ursprungligen tyckes hava betecknat ett vattendrag, tror jag att ett annat ursprung i detta fall föreligger. Jag anser det återgiva en äldre form av det fsv. ortnamnet *Yrva*, nsv. *Järva*. Namnet böjdes i äldre fsv. tid nom. **Iarva*, obl. **Iurvu*; härav genom analogisk utjämning antingen **Iarva* (> *Järva*): **Iarvu* l. **Iurva* (> fi. *Jurva*): **Iurvu* (> fsv. *Yrvu*)¹. Ordet är av samma stam som isl. *jörve* m. 'sand, grus; sandbank', no. *jarve*, *jerve*, *jørve* 'grushop, stenig mark', sv. sjönamnet *Järveln* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 283).

Jurvajärvi erhåller ett mindre tillflöde från *Leväjärvi* genom *Leväjoki*. Dessa namn innehålla det ovan s. 85 behandlade fi. lånordet *levä* och äro med all sannolikhet bildade på finsk språkbotten; så obetydliga äro vattendragen.

Kyro älv: Kyröjoki.

Denna stora älv, en av Österbottens största, bär under hela sitt lopp finska benämningar: *Kauhajoki*, *Ilmajoki* och *Kyrö(n)joki*. Då den sistnämnda delen därav genomflyter en gammal skandinavisk kulturhård, Kyro älvdal, där talrika fornfynd blivit gjorda, måste man antaga, att det från olika delar av Finland kända finska namnet *Kyrö* av obekant etymologi² undanträngt någon äldre benämning på ån, på samma sätt som fallet varit

¹ Jfr Noreen, Aschw. gr. § 100.

² Ett språkhistoriskt omöjligt tolkningsförsök hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 72; jfr Saxén, Finn. ugr.forsch. VI, Anzeiger s. 46. — Däremot kunde fi. *Kyrö* vara en förfinskad oblik kasus av ett fsv. älvnamn **Skyra*, vilket är känt från Norge. Rygh, Elvenavne s. 232 antager, att det sammanhänger med sbst. *skyr* n. 'surmjölk'. Denna etymologi vore för vårt älvnamn så mycket mera tilltalande, som det ifrågavarande ordet är känt ur södra Österbottens både svenska och finska dialekter. Vendells Ordbok över de öst-svenska dialekterna upptager från Vasatrakten sbst. *stsör* 'filmjök', och detta ord återfinnes under formen *köri* i de kringliggande finska socknarna. Sv. *stsör* sammanhänger med verbet *skära*; alltså 'mjölk, som skär sig' (se Falk o. Torp, Etym. ordbog). — Jfr dock även svenska sjönamnet *Skysjön*, som enligt Ortnamnen i Älvsborgs län

med t. ex. *Kymijoki*: *Kymmene älv*. Och då i liknande fall de gamla vattendragsnamnen ofta kvarlevat ända till våra dagar såsom socken-, bya- eller gårdnamn, kan det löna mödan att se efter, om vi även i denna älvdal möjligen kunna finna några förfinskade älvnamn, som på grund av språkhistoriska kriterier låta hänföra sig till tiden för finnarnas första sammanträffande med skandinaverna, d. v. s. till urnordisk tid. Och dylika namn kunna vi på grund av landhöjningen ej vänta oss närmare kusten än i de trakter, som under ifrågavarande tid kunna anses hava legat vid eller i närheten av älvmynningen, d. v. s. i främsta rummet de bägge Kyro socknarna, Lill- och Storkyro, det gamla Kyrobominne.

Utgående från dessa premisser vill jag fästa särskild uppmärksamhet vid namnet på byn *Perkiö* l. *Perkkiö* i Lillkyro, som att döma av de talrika fynden¹ synes hava varit en centralort under äldre järnåldern.

Namnet är möjligen nordiskt². Jag återför det till ett urn. **Berkiō(n)*, ett älvnamn bildat med suffixet *-iōn* på det i nordiska vattendragsnamn ytterst vanliga trädnamnet *björk*, fsv. *björk*, isl. *björk* (stammen *berk-*). Jfr t. ex. de svenska sjönamnen *Bjärken*, *Björken*, *Björkaren*, *Björklången* o. s. v., norska älvnamnen *Bjørkebæk*, *Bjørkaa*, *Bjørke*, *Björken*, *Bjerka* m. fl.³ Såsom ovan s. 7 påpekades, har stammen *berk-* senare även haft betydelsen 'handelsplats'.

Ett visst stöd för detta antagande finner man uti namnet på den socken, där Kyro älvs delta i våra dagar ligger: *Kevlax*: fi. *Koivulahti* (av fi. *koivu* 'björk' + fi.

XIII s. 114 innehåller adj. fsv. *skyr* 'klar'. — Emellertid torde vårt namn knappast kunna skiljas från övriga *Kyrö*-namn, och dessutom är det föga troligt, att ett först efter omljudets tid upptaget svenskt namn ej skulle hava bibehållit sin svenska form. *Kyrö*-namnets finska ursprung torde därför knappast kunna ifrågasättas.

¹ Se Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland I s. 79 ff.

² Det må dock framhållas, att namnet *Per(k)kiö*, som torde förekomma i flere trakter av vårt land, ofta är rent finskt och betyder 'röjd plats' (av vb. *perk(k)ata* 'rödja, rensa').

³ Hellquist, Sv. sjön. I s. 57 f., Rygh, Elvenavne s. 14 f.

lahti 'vik'), som sannolikt är en förkortning av ett **Koivujoenlahti*, d. ä. 'Björkåviken' (jfr t. ex. *Vammelsuu* i. st. f. *Vammeljoensuu*, *Vilalahti* i. st. f. det även brukliga *Vilajoenlahti*, *Virolahti* i. st. f. *Virojoenlahti* m. fl.). Vi hava ovan funnit, att forntidens finnar ofta översatte de svenska namnen, och det är därför knappast en tillfällighet, att den vik, där Kyro älv (den gamla 'Björkån') faller ut, har ett namn, som lätt låter förklara sig såsom en finsk översättning av det gamla ånamnet¹.

Häremot kan visserligen anmärkas, att Kvevlax socken ligger långt västerut från det gamla utloppet, men det låter tänka sig, att namnet under tidernas lopp förflyttats i samma mån som själva åmynningen eller att stället uppkallats med detta namn först då Kyroälvs utlopp nådde hit. Såsom stöd för etymologin må yttermera nämnas, att trakten kring Kyroälvs mynning har att uppvisa ett stort antal finska namn — huvudsakligen naturnamn, men även ej så få kulturnamn (se Saxén, Den sv. bosättn. hist. I s. 264 ff.).

I en icke alltför avlägsen tid har Kyroälv genom den s. k. Tobymossen, som då var en sjö², stått i förbindelse med den något sydligare *Tobyå*: *Laihianjoki*. Dessa namn äro bildade på bynamnet *Toby*: fi. *Tuovila* (sammansatt av personnamnet *Tōvi* och sbst. *by*³) och sockennamnet *Laihia* (*Laihela*).

¹ Det finnes ingen anledning att i likhet med Karsten, Arkiv XXII s. 189 not antaga att fi. *Koivulahti* vore en ombildning av ett äldre *Kuivalahti*, då betydelsen än i denna dag genast framstår för språkmedvetandet. Jfr även Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 53. De äldsta formerna *Quiffuelax* (1549 o. s. v.) avse ingalunda ett finskt **Kuivalaksi* utan ett äldre svenskt uttal. Det är ju lätt att förstå, att sven-skarna i. st. f. den för dem främmande diftongen *oi* substituerade ett sv. *ui*, som senare gav *ve*. På samma sätt hava finnarna för den obekanta ljudförbindelsen *-uai-* i urn *kuaisa* (> sv. *kvesa*) substituerat diftongen *oi*. Jfr härom närmare nedan. Det är detta jag avsett i Sv. lm. XI: 3 s. 149 och som av Karsten l. c. s. 188 not missförstått. Min tanke har aldrig varit, att sv. *kvesa* vore lånat från fi. *koiso*.

² Se Rosberg, Bottenvikens finska deltan s. 66.

³ Saxén, Sv. befolkningens ålder s. 68. En annan, mycket osannolik tolkning hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 68.

I förbigående vill jag nämna, att vi i Laihela socken finna såsom gårdnamn det ovan s. 36 behandlade namnet *Vaania*. Naturligtvis har detta även här ursprungligen varit ett vattendragsnamn. Måne det gamla namnet på den vik, i vilken Kyröälv utmynnade?

Bland älvens tillflöden må nämnas blott *Tervajoki*, vars namn såsom första led innehåller det nordiska lånordet *terva* 'tjära'. Likasom de ovan s. 8 f. behandlade *Tervajoki*, *Tervajärvi* är även detta tvetydigt¹. Det synes mig snarast vara bildat på finsk språkbotten.

Lappo å: Lapuanjoki.

Denna älv, som i sitt nedre lopp bär namnet *Nykarleby älv*, har säkerligen fordom varit en viktig samfärdsled. Enligt Ailio, *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde* II s. 105 ff. (jfr kartan) har man uppe vid åns källor i Lappo socken gjort märkliga och rika fynd från stenåldern. Den urgamla befolkning, som under dessa avlägsna tider var bosatt här, torde hava varit av germansk härkomst. Och i så fall måste man anse, att det nuvarande namnet på ån ej är det ursprungliga. Möjligen ha vi stammen till detta bevarat i gårdnamnet *Pernaja*, vilket, såsom ovan s. 44 f. påpekats, kan återge ett urn. **Bern-a-ja* (här väl namn på den vik, i vilken ån utfaller).

Ett annat minne från den urnordiska befolkningens tider hava vi i namnen på den lilla bäck, vid vilken den gamla stenåldersboplatsen varit belägen, *Hatunluoma* — infaller slutligen i Lappo å — och det närbelägna berget *Hatunvuori*. Första leden i dessa ord utgöres av det ovan s. 92 behandlade ordet *hatt*², vanligt i bergnamn (t. ex. sv. *Hattåsen*, *Kungshatt*, no. *Snöhättan*).

¹ Här må blott tilläggas, att Steenstrup, *Indledende studier* s. 109 (353) härleder de danska gårdnamnen *Tjæreby* från ett ord *tiar*, *ther*, *tyær* med betydelsen 'Vandsamling, Vandhul' (jfr no. *tjørn*, fsv. *tiärn*).

² Jfr Karsten, *Österb. ortnamn* I s. 92 f.

Vad fi. *Lapuanjoki* (sv. *Lappo å*) vidkommer, anser jag det sannolikt vara bildat på finsk botten enligt en i Österbotten i synnerhet i vattendragsnamn vanlig namntyp på *-ua*: jfr fi. *Korvuanjoki*, *Siuruanjoki*, *Lentuanjoki*, *Uljuanjoki*, *Mulkuanjoki*, *Korpuankoski*, *Kiukuankoski*, *Suittuakoski*, *Luonuankoski* m. fl. Om namnet innehåller folknamnet *lapp* (fi. *lappi*, *lappalainen*) eller ej, synes mig så osäkert, att jag ej vågar uttala mig därom. Däremot torde det vara säkert, att sv. *Lappo* — kanske härvid träffande det rätta — folketymologiskt ansluter sig till detta ord. Namnets dialektala nutida svenska uttal (*Lapo*), den finska formen *Lapua* och de äldsta skrivformerna: *Lapu* (1543, 1544, 1546, 1558), *Lapu elff* (1557; jfr dock även *Lappåå storby* 1547 o. s. v.) antyda, att vi hava att utgå från en form med kort *p* (kanske representerande det svaga stadiet av fi. *lappi*). Konsonantförlängningen kan bero på anslutning till ordet *lapp* men kan även vara ljudlagsenlig (Noreen, Aschw. gr., § 298; jfr även Svenska etymologier s. 31). Analoga fall äro t. ex. fi. *Jepua*: sv. *Jeppo*, fi. *Kepoo*: sv. *Käppo*, fi. *Napue*: äldre sv. *Nappo*, fi. **Vetelä*: äldre sv. *Vettil*.

En annan uppfattning av här berörda namn finnes hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 92. Han anser fi. *Lapua* återgiva en fsv. form av namnet. Den svenska formen *Lapu* åter skulle ljudlagsenligt uppkommit i förbindelsen *Lappå å l. by*. Det ordslutande *a*:et åter i finskan skulle vara ett i svagtonig ställning förkortat fsv. *ā* 'å'¹. Även det korta *p*:et vore sekundärt; namnet är nämligen enligt honom bildat på folknamnet *lapp*. Alltså: namnet vore svenskt, men förrän det upptagits av finarna, har det fsv. *Lappā* (l. *Lappō*) först blivit *Lappu*, detta har förkortats till *Lapu* enligt en hittills okänd ljud-

¹ Ett genomgående fel i Karstens arbete är, att han ständigt opererar med sammansatta vattendragsnamn — även vid sådana, vilka han vill tillerkänna mycket hög ålder — ehuru åtminstone de äldre bland dem i allmänhet ej voro sammansatta, något som även bekräftas av vår undersökning av de finländska vattendragsnamnen.

lag¹, detta har åter erhållit ett nytt fsv. *ā* till senare sammansättningsled, detta *ā* har ånyo förkortats och först nu har namnet i formen *Lapua* inkommit i finskan. Att ett dylikt betraktelsesätt är omöjligt, säger sig själv.

I sitt nedre lopp bär älven även namnet *Kainuunjoki*. Om detta namn, som måhända även återgår till den äldre bosättnings tider, se nedan (efter *Torneå älv*).

Esse å: Ähtävänjoki.

Förhållandet mellan den svenska och finska formen ävensom namnets etymon framgår av de äldsta beläggen (*Essuåå*, *Essuvöö*, *Essvöö* 1543, 1548, 1549, *Esseuöö* 1546, *Eidzeffåå*, *Ädzeffåå*, *Edzeue*, *Esseue* 1556 o. s. v.). Jag har tidigare (Sv. lm. X: 3 s. 84) tolkat namnet såsom ett **Edsævar*, varav ljudlagsenligt fi. *Ähtävä*, sammansatt av fsv. *ep* 'ed, näs' ('ställe, där farkoster måste dragas över land') och genitiv *sævar* av stammen **sæv-* 'sjö' (fsv. *sio*, isl. *siór*, *sær*). Etymologin, som även accepterats av Karsten, Österb. ortn. I s. 98 f.², har senare synts mig osäker (Fennia 14: 4 s. 17), emedan ett vattendragsnamn slutande på en genitiv förefallit egendomligt. Man kunde visserligen vänta sig ett ånamn **Edsævar-ā*, men något sjönamn motsvarande sv. *Edsjön* känner man ej till från Esse ådal, och vid åns mynning ligger byn *Edsevö*, vars namn ävenledes tyder på ett ånamn **Edsev-*.

Emellertid tror jag numera, att mitt första tolkningsförsök i alla fall var riktigt. Esse ås källor ligga helt nära *Etseri* (fi. *Ätsäri* l. *Ähtäri*) stora sjö. I detta namns

¹ Då Karsten s. 72 hänvisar till konsonantväxlingen i sv. *Boddeby*: fi. *Potila*, sv. *Raddeby*: fi. *Ratila*, sv. *krabba*: fi. *rapu*, tyckes han ej känna till en särskilt i ortnamn vanlig finsk företeelse. Fi. *t*, *p* representera det analogiskt införda svaga stadiet (nom. **Potti*, gen. **Potin* o. s. v.).

² Ehuru han ej tyckes hava insett den svaga punkten i etymologin. Han översätter namnet med 'ån som faller ut i edsjön' (d. ä. sjön vid edet, jfr 'saltsjön'). Detta är naturligtvis omöjligt.

äldsta form *Edziöö* (1591) finner jag den av mig saknade **Edsjön*. Esse å har sålunda fått sitt namn härav; det var den å, längs vilken man färdades upp till **Edsjön* eller **Edsjöarna*. Formen *Ätsäri* (redan 1592 *Edzäröö*) återgår på ett sv. **sær*, förkortat antingen av en genitiv singularis eller — kanske snarare — nominativ pluralis *sævar*. Det 'ed' man hade att passera var Suomenselkä, vattendelaren mellan *Etseri* sjöarna och *Esse å*.

Både fi. *Ähtävä* och *Ätsäri* hava upptagits först efter det *e* (< *ei*) förkortats och övergått till *ä* framför ljudförbindelsen *ts* (jfr t. ex. sjönamnet *Ätran* med fno. *Eitrá*). Fi. *Ähtävä* beror på en dialektisk övergång *ts* > *ht*.

För sannolikheten av mitt antagande talar ej blott den omständigheten, att vi ofta förut funnit nordiska vattendragsnamn vid älvarnes övre lopp, utan även andra svenska naturnamn vid Esse ås källor. En av källbäckarna bär det svenska namnet *Kungsån* (fi. *Kuninkaanjoki*), en annan upprinner ur sjön *Röyrinkijärvi* l. *Räyrinkijärvi* (< sv. **Röring*; se nedan *Röringe*). Namnet är bildat på subst. *rör* i betydelsen 'vass'. Samma namn finnes översatt till finskan — eller bildat på finsk språkbotten — såsom benämning på ett av Etseri sjös tillflöden: *Ruokoisoja* (av fi. *ruoko* 'rör'). — Ett annat tillflöde bär namnet *Leväjoki*, varom se ovan s. 85.

Även må nämnas, att Alajärvi socken vid Esse ås källor fordom enligt gårdnamnens vittnesbörd haft svensk befolkning (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 249 f.).

Esse å genomflyter *Lappajärvi* stora sjö (i äldre tider *Lappträsket*). Denna upptager från sydost *Vindala å* (i *Vindala* socken). Den äldsta formen av namnet *Vindallå* (1605) giver vid handen, att vi här hava ett svenskt ånamn, vilket jag jämför med *Vindalälven* i Sverge och norska älvsnamnsstammen *Vind-*, som av Rygh, Elvenavne s. 298 härledes från verbet *vinda* 'sno, dreie'. Jfr Saxén, Sv. bos. hist. I s. 250.

Alla nu behandlade ortnamn gå tillbaka till fornsvensk eller kanske äldre nysvensk tid och äro sålunda av relativt ungt datum. Detta är egnat att väcka för-

våning, ty enligt Hackman, Die ältere Eisenzeit (se kartan) var Esse redan under äldre järnåldern en viktig boplatz.

Kronoby å: Tervajoki.

Åns svenska namn är bildat på sockennamnet *Kronoby*; det finska åter är i likhet med det därmed sammanhängande sockennamnet *Terjärv* (< *Tervajärvi*; se Saxén, Fennia 14: 4 s. 46 f.) bildat på fi. *terva* 'tjära' (se ovan s. 8 f., 118). Det synes mig dock ej otänkbart, att namnet häntydde på en urnordisk bosättning: Ailios karta ('Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde') visar oss nämligen några stenåldersboplatser ej långt från åns övre lopp.

Ett annat namn, som även — kanske med större skäl — kunde vara ett minne från den urnordiska tiden, är *Poras*, ingående i namnet på källsjön *Porasjärvi*. I äldre handlingar kallas ån *Poras åå* (t. ex. 1557), och namnet kvarlever på svensk språkbotten ännu i byanamnet *Poras* och vattendragsnamnen *Porasbäck* och *Porasträsk* (infalla i Kronoby å). Namnets äldsta former äro *Påras* 1543, *Poras* 1544, 1546, 1548, *Porais* 1556 o. s. v. Vi hava särskilda gånger varit i tillfälle att påpeka, att åarna och i samband med dem stående sjöar ofta bära namn bildade på samma stam, och det förefaller mig därför antagligt, att det äldsta namnet på det nu ifrågavarande vattendraget just är *Poras*. Jag anser det ursprungligen vara ett sjönamn och hänför det till en urn. form **Forar* av isl. *forr* 'häftig'. Vi skulle här sålunda möjligen hava samma ordstam, som ovan s. 14 alternativt antogs såsom senare led i forsnamnet *Ankapora*.

En annan etymologi av namnet har framställts av Karsten, Österb. ortnamn I s. 109 f. Han anser det vara en förfinskad form av ett sv. **Borgas* (< **Borg-års* < **Borg-ār*, genitiv av fsv. **Borg-ā*), bildat på sbst. *borg* i dess äldre betydelse 'bergshöjd' (jfr ovan s. 47).

Mot detta resonemang kunna många anmärkningar göras. Först och främst är det föga troligt, att till ett

fsv. **Borgār* redan i fsv. tid (före övergången $\bar{a} > \bar{a}$) skulle tillagts ett 'förtydligande genitivmärke' s. Vidare kan ett fsv. **Borgas* naturligtvis icke 'ljudlagsenligt' giva ett fi. *Poras*. Ett sv. **Borga-* ger ett finskt **Porka*, som i analogi med en talrik böjningsklass kan få en genitiv **Poran*. Härvid är emellertid, att märka, att vi snarast skulle vänta oss ett äldre stadium **Porghan* (jfr *verka*: äldre *werghan*), då ju namnet i alla fall mycket tidigt måste hava åter inkommit i svenskan. Om det åter vore ett ungt lån i finskan, skulle den svenska formen med all sannolikhet hava bibehållits.

Formen *Porais* (1556) tyder närmast på en finsk *nen-*avledning (**Porainen*), men då detta skrivsätt t. o. m. på 1500-talet tyckes vara sällsynt, så får man väl ej därvid fästa stort avseende. Och dessutom synes mig den finska sammansättningen *Porasjärvi* giva vid handen, att namnets form verkligen är *Poras*.

Karstens alternativa härledning från fi. *porras* 'bro' förtjänar ej någon uppmärksamhet.

Gamlakarleby å: Perhonjoki.

Sitt svenska namn har älven fått efter *Gamlakarleby* stad i närheten av mynningen. Källorna åter ligga i *Perho* socken, därav det finska namnet *Perhonjoki* (*Perho* å). Enligt vissa förff. skall ån under sitt mellersta lopp kallas *Vetilå*. Detta namn, som emellertid ej användes å ort och ställe, härledes från sockennamnet *Vetil*: fi. *Veteli* (1543 *Wetella*, 1546 *Vetelä*, 1554 *Wethele* o. s. v.). Såsom de äldsta formerna angiva, är detta namn bildat på fi. *vetelä* 'vattenaktig, sank' ¹.

I *Vetil* socken får ån ett tillflöde ur *Röringe träsk* i *Röringe* by: fi. *Räyrinki* (1548, 1549, 1550, 1551 *Röringe by*, 1552 *Röringhe by*, 1562 *Röringh by*, 1557 *Röringe träsk*,

¹ En annan mycket osannolik tolkning av namnet hos Karsten, Österb. ortn. I s. 113. Jfr Saxén, Fi. ugr.forsch. VI, Anz. s. 47.

1562 *Röringe* å o. s. v.). Detta namn är tvetydigt (se härom Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 256, Karsten, Österb. ortnamn I s. 115 f.). Om sjönamnet är det primära i förhållande till bynamnet, så hava vi en *ing*-avledning av fsv. *rør*, sv. dial. *rör* 'vass' (ordet har denna betydelse ännu i Österbotten; se Vendell, Ordbok över de östsv. dialekterna). Om åter bynamnet är det primära, så få vi antaga en sammansättning av det nämnda ordet *rör* och fsv. *ængi*. För det förra alternativet talar den omständigheten, att *-ing*, särskilt i Österbotten, tyckes hava varit ganska allmänt vid bildandet av vattendragsnamn, även i relativt sen tid (jfr ovan *Pienjärvi*: *Penningträsk*, *Räyrinki*- l. *Röyrinkijärvi* samt nedan *Peninkijärvi*, *Pieninginoja*, *Kiiminginjoki*). Och att *Röringe* härstammar från fsv. tid, framgår av den finska formen *Räyrinki*¹. Den senare etymologin åter synes närmare överensstämma med namnformen *Röringe*. Formen *Röring*, som någon gång förekommer, kan bero på en östsvensk apokoperingsregel², medan däremot *Röringe* är svårare att förstå, om namnet ursprungligen varit *Röring*. Och då diftongen *äy* i fi. *Räyrinki*, såsom redan nämndes, visar oss, att namnet först i fsv. tid upptagits av finnarna, kunna vi antaga, att detta skett först efter övergången *æ > i* (**Reyrængi* > **Reyringe*). Jfr Kock, Svensk ljudhistoria I s. 226.

För vardera etymologin kunna sålunda ganska starka skäl anföras, och jag vill ej bestämt uttala mig för någondera, ehuru den senare synes mig sannolikare. Jfr även svenska sjönamnet *Röringen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 514).

Ett betydande tillflöde emottager Perhonjoki genom *Halså* å: *Halsuanjoki* från *Halsåträsk*: *Halsuanjärvi* i *Halså* kapell. Äldre former: 1557 *Halse träsk*, 1617 *Halsoo* (by), 1655 *Halså* by, *Halsa* å, 1734 *Halsa träsk*. Namnet

¹ Karstens antagande att fi. *Räyrinki* återginge på ett urn. **Rauringi* är av många skäl omöjligt (se Saxén, Finn. ugr. Forsch. VI, Anz. s. 47 f.).

² Hultman, Östsv. dial. § 1, 49.

är enligt Karsten, Österb. ortn. I s. 116 bildat på fsv. *hals* 'lanttunga, lantrygg' l. 'smalaste delen av en vik, ett sund eller trångt vattendrag i allmänhet'. Om namnet verkligen är svenskt, så få vi dock icke i likhet med Karsten här antaga samma enligt min mening omöjliga utveckling, som ovan tillbakavisats beträffande *Lapua: Lappå*. *Halsua* är i detta fall ombildat i analogi med de talrika finska vattendragsnamnen på *-ua* (se ovan s. 119).

I *Halsuanjärvi* infaller en liten å: *Peninkijoki* från en avlägsen ödemarkssjö: *Peninkijärvi*, till vars strand man förlagt 'graven i Perho'. Fi. *Peninki-* kan återgå på ett svenskt vattendragsnamn på *-ing*, ehuru jag ej känner till någon nordisk namnstam, som här kunde antagas. Svenska sjönamnet *Fenen*, norska älvnamnet *Fenaen* innehålla sannolikt sv. dial. *fēn* (< **fain-*) 'agn, smula' eller isl. *fen* 'blød myr' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f. Rygh, Elvenavne s. 48). Namnen kunna sålunda icke sammanställas. Det synes mig sannolikast, att namnet är finskt. Enligt Ahlqvist, Suomen kielen rakennus § 77 är avledningsändelsen *-nki* mycket vanlig i finska ortnamn. — Jfr även nedan *Pieninginjoki*.

Kelviå: Kälviä (Kälviö).

Detta sockennamn kan vara finskt (jfr fi. *kälviä*, *kälveä* 'förvissnad, mager, torr'), men å andra sidan kunde det även återgiva ett nordiskt vattendragsnamn **Kelvia-* l. **Kelviō(n)*, vilket vore att jämföras med svenska sjönamnet *Kälven*. Detta hänföres av Hellquist, Sv. sjön. I s. 323 till samma avljudsstadium av sv. *kall*, *källa*, som finnes i lat. *gelu*, *gelare*, *gelidus* (med *w* måhända direkt motsvarande lat. *u*). Härav skulle vi naturligtvis få ett fi. *Kelviö* l. *Kelviä*, och märkas bör, att namnet alltid skrivits med *e* (1549 *Kelffwe vick*, 1554 *Kelwie* o. s. v.). Om fi. *ä* dock är ursprungligt, härstammar namnet troligen från yngre tid och återger ett fsv. **Kaelwe* (jfr den från 1549 anförda formen *Kelffwe*). Formerna *Kälviä*, *Kälviö*

beror i så fall på analogisk anslutning till finska namn på *-ia*, *-io*.

Raumajoki (Lestijoki).

Ån utfaller vid *Rauma* by i Himango (Himanka). Fi. *rauma* 'sund, havsström' är lånat från urn. **strauma* (fsv. *strømber*, n. *ström*, isl. *straumr*). Namnet kan vara bildat på finsk språkbotten, men många nordiska paralleller kunna uppvisas. Jfr å ena sidan svenska sjönamnen *Strömaren*, *Strömmen* och *Strömsjön* samt å andra sidan norska älvnamnet *Rauma*. Lika tvetydiga äro *Rauma* (sv. *Raumo*) stad och *Rauma* by i Satakunta.

Kalajoki.

Denna älv bildas genom förening av två nära varandra flytande åar, av vilka den nordliga betraktas såsom huvudåder. Invid dessa åar finna vi flere ortnamn, som möjligen kunna vara gamla vattendragsnamn.

Vi skola först fästa vår uppmärksamhet vid namnet *Kalajoki*. Detta förefaller vid första ögonkastet att vara bildat av fi. *kala* 'fisk' + *joki* 'å'. Men denna form är en yngre folketymologisk bildning. Älven, som upprinner ur Reisjärvi, har nämligen genomflutit en numera uttorkad sjö *Kalajanjärvi*¹, och då vi veta, i vilket intimt samband namnen på åar och deras källsjöar stått till varandra, kunna vi utan tvekan anse, att *Kalajoki* är en ombildning av ett äldre *Kalajanjoki*. Vidare är att märka, att man vid Kalajokis källor och i dessas närhet funnit flere stenåldersboplatser² (en av dem i *Kalajankylä* i Reisjärvi), varför Kalajoki i äldre tider synbarligen varit en viktig trafikled. Det vore därför frestande att jämföra *Kalaja* med ovan behandlade *-aja*-namn och hänföra det till ett

¹ Ignatius, *Finlands geografi* s. 248.

² Ailio, *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II* (kartan).

urn. **Gal-a-ia-* eller **Kal-a-ia-*. Det förra innehåller samma stam *gal-*, som ingår i svenska sjönamnet *Galmaren*. Hellquist, Sv. sjön. I s. 165 härleder detta av ett sbst. *galm* 'skrik, rop, larm', bildat på vb. *gala* (jfr även norska älvsnamnsstammen *Gal-*; Rygh, Elvenavne s. 63). Formen **Kal-a-ia* åter kunde vara bildad på den germanska stam **kal-*, som återfinnes i isl. *kula* 'gjøre kold', sv. dial. *kula* 'bläse lidt', ags. *calan* 'være kold' och varav germ. **kalda-* (sv. *kall*, isl. *kaldr*, no. *kold*) är en participbildning¹. Jfr även norska älvsnamnsstammen *Kal-* (Rygh, Elvenavne s. 123). — Suffixet *-a-ia-* antyder, att sjönamnet varit det primära².

Det är naturligtvis med tvekan man antager en ur-gammal skandinavisk bosättning i dessa trakter, vilka enligt Ailio anf. arb. I s. 102 hörde till det ostfinska kulturområdet under stenåldern. Och jag måste anse ett dylikt antagande för osannolikt. Jag har dock velat omnämna denna möjlighet, emedan det ej långt från Kalajokis källor finnes några andra sjönamn, som ävenledes peka åt samma håll som *Kalaja*. Enligt Ailio, anf. arb. II s. 131 ff. har man i Pihtipudas socken funnit flere viktiga stenåldersboplatser, och de sjöar, vid vilka dessa fynd blivit gjorda, bära namn, som förtjäna vår uppmärksamhet: *Alvejärvi*, *Muurejärvi* och *Saanijärvi*.

Alvejärvi kan naturligtvis innehålla det skandinaviska lånordet³ *alve*, som bl. a. har betydelsen 'fiskyngel', men det kan även återgiva stadiet **Albē-* av ett urn. sjönamn **Alb-a-ia-*, bildat på den i vattendragsnamn vanliga stammen i germ. *altiz* (sv. *älv*, fsv. *ælv*, isl. *elfr*; jfr ovan s. 97). Jfr svenska sjönamnen *Älvlången*, *Älvsjön*, *Älvtjärn*, *Älvriken* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 777). Urn. **Albē-* ger en finsk stam **Alpee-*, varav på analogisk väg en finsk nominativ *Alve* (jfr ovan s. 91 *Aurejärvi*).

På samma sätt kan *Muurejärvi* återgå på samma

¹ Falk o. Torp, Etym. ordbog, art. *kold*.

² Mindre sannolikt anser jag det vara, att *Kalajoki* återginge direkt på ett urnordiskt älvsnamn.

³ Saxén, Journal de la Soc. finn. ougr. XXIII: 9 s. 1 f.

kontraherade stadium **Mūrē*- av ett urn. sjönamn **Mūr-a-ja*-, bildat på avljudsstadiet **mūr*- av sbst. sv. *myr*, isl. *mýrr* f. (< germ. **miuzi*; se Falk-Torp, Etym. ordbog). Så förklarar även detta sjönamn nordiska paralleller: sv. *Myrbjörken*, *Myrsjön* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 413). Det bör dock ej förbises, att fi. *Muure*- även kan hänföras till fi. *muura(in)* 'hjortron'. Men å andra sidan är det mycket lockande att i namnen på just de sjöar, vid vilka de gamla boplatserna voro belägna, antaga gamla nordiska bildningar på sjönamnssuffixet *-aja*- (på ett relativt litet område ej mindre än tre sådana: **Gal-aja*-, **Alt-aja*-, **Mūr-aja*-). Och sjönamnen på *-aja* äro säkerligen urgamla.

För det tredje av de nämnda sjönamnen *Saanijärvi* (och *Saanijoki*) känner jag ej till någon finsk etymologi. På det ryska lånordet¹ *saani* 'släde' kan man naturligtvis ej tänka. Men då det finnes en norsk älvnamnsstam *Sán*- (Rygh, *Elvenavne* s. 207), så tyder även detta på en nordisk bosättning i dessa trakter. Betydelsen av namnstammen är dunkel (ett tolkningsförsök av Bugge hos Rygh, *anf. arb.*).

Om de nu behandlade ortnamnen verkligen äro av skandinaviskt ursprung, så bevisa de sålunda en kolonisation västerifrån, vilken i så fall måste förläggas till en senare tid än den avlägsna period av stenåldern, från vilken de arkeologiska fynden härstamma. Och de finska formerna *Kalaja*, *Alve*-, *Muure*- tyda i detta fall på att den senare finska koloniseringen gått i riktning från väster till öster (*Kalaja* representerar ett äldre stadium än *Alve*- och *Muure*-).

Emellertid måste jag ställa mig mycket tveksam beträffande namnens nu ifrågasatta nordiska ursprung. Såsom redan nämndes höra de arkeologiska fynden till ett ostfinskt kulturområde, och fi. *Kalaja* bör därför snarast i likhet men andra nordfinska *-aja*-namn anses vara av finskt eller lapskt ursprung. Jag påminner om det av Wiklund, *Ymer* 1904 s. 180 ff. behandlade

¹ Mikkola, *Mémoires de la Soc. finn. ougr.* VIII s. 160.

Lunlaja. Detta namn är enligt honom av lapskt ursprung (*lūlla* 'östra' + *ijjō*¹ 'vattendrag'; båda orden av protolapskt ursprung). Det finska ursprunget förefaller mig så mycket sannolikare, som även *Alvejärvi* och *Muurejärvi* lätt kunna etymologiseras i finskan.

Huru härmed än må förhålla sig, så torde det vara säkert, att svenskar varit bosatta vid Kalajokis nedre lopp.

Åns båda grenar förenas vid *Tynkä* by, vilket namn på grund av äldre former (1546 *dyngge by*, 1548, 1549 *Dyngge by*, 1556 *Dyngä*, 1580 *Dyngo*) kan anses för ett svenskt kulturnamn, bildat på sv. *dynga*, fsv. *dyngia* 'hög, jordkula' (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 263). Mindre sannolikt förefaller mig Karstens antagande (Österb. ortnamn I s. 119), att *Tynkä* återgäve ett gammalt ånamn (jfr norska älvnamnet *Dyngja*).

Vid den södra åarmen, Sievinjoki, ligger *Rautio* kapell. Namnet bevarar måhända det urnordiska namnet på älven: **Rauðiōn*, bildat på den stam *rauð-*, som ovan behandlats vid *Rautunvesi* m. fl. För denna härledning talar i någon mån den omständigheten, att vi vid den andra älvarmen finna en fors *Raudaskoski* (vid *Raudaskylä* by), vars namn kunde vara en *a*-stamsbildning till ånamnet. Jfr dock å andra sidan fi. *rautio* 'smed'.

Men även vid ett annat namn böra vi fästa vår uppmärksamhet. Vid denna å ligger nämligen även en by *Perkkiö*, bärande alltså samma namn, som vi ovan funnit vid Kyro älv och som med en viss grad av sannolikhet där kunde betraktas såsom ett nordiskt ånamn (**Berkiōn*). Här synes mig dock sannolikheten för finskt ursprung vara rätt stor.

Något ovanom Perkkiö erhåller ån ett tillflöde genom *Kuusanjoki* från *Kuusanjärvi*. Jfr ovan s. 28 f. *Kuusankoski* i Kymmene älv.

En av forsarna i Kalajoki bär namnet *Padinki* (*Paddinginkoski*). Männe bildat på ett gammalt vattendragsnamn på *-ing*?

¹ Återfinnes i flere ortnamn i Finland, t. ex *Ii(joki)*, *Iinsalo*, *Iidenjärvi*, *Iisalmi*.

Pyhäjoki.

Denna 15 mil långa älv upprinner ur *Pyhäjärvi* sjö. *Pyhäjoki* är emellertid icke åns ursprungliga namn. Den riksgräns, som efter freden i Nöteborg (1323) uppgicks mellan Sverge och Ryssland, gick bl. a. längs *Petäjoki* till 'Kajænohavet' (d. v. s. Bottniska viken norr om Kvarken). Att *Petäjoki* avser *Pyhäjoki* framgår därav, att Pyhäjoki socken ännu 1559 i ett kungligt brev kallas *Petäjoki*, samt därav, att invid älven än i dag finnes en by och en fors *Petäjäkoski* (på 1600-talet *Petäkoski*, *Petäfors*)¹. Om även *Pyhäjärvi* tidigare hetat *Petäjärvi*, kan jag ej avgöra. Men det synes mig sannolikt.

Om emellertid svenskarna redan före finnarna kände till Pyhäjoki — och det är att märka, att stenåldersfynd blivit gjorda i Oulais socken invid älven och att mycket viktiga boplatser under denna tid funnits i närheten av källorna² — så har väl *Petäjoki* i sin tur undanträngt någon skandinavisk benämning. En sådan kan möjligen dölja sig i sockennamnet *Oulainen*, vilket är en *nen*-avledning av samma namn, som vi hava i *Oulujoki*, *Oulujärvi* (< äldre *Ogla*-). Såsom vi nedan skola finna, kan detta vara nordiskt och betyda antingen 'besvärlig' eller 'snabb'. Den förra betydelsen lämpar sig utmärkt för Pyhäjoki, som 'besväras' av ej mindre än 67 forsar.

Nere vid sydligaste ändan av Pyhäjärvi ligger *Virola* gård. Jfr ovan s. 10 f. *Virojoki*.

Tyypekinoja.

Norr om Pyhäjoki utfaller i havet en liten bäck vid namn *Tyypekinoja*. Detta återger ett sv. **Tybäck* eller fsv. **Tybækker*, bildat på samma stam, som vi finna i norska älvnamnsstammen *Ty-*, vilken Bugge (Rygh,

¹ Se Ruuth, *Atlas öfver Finland*, texten 32 a s. 2.

² Ailio, *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde*.

Elvenavne s. 329) översätter: 'den som svulmer op, den store'. Jfr även svenska sjönamnet *Tynn* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 658 f.) samt svenska gård- och släktnamnet *Dybeck*. Den svenska formen av *Tyypekinoja* kvarlever i släktnamnet *Tybeck* (så redan år 1755).

Liminganoja, Liminka (sv. Limingo), Lumijoki.

Det är icke säkert, om ånamnet *Liminganoja* bör sammanställas med namnet på den något längre norrut liggande socknen *Liminka*: sv. *Limingo* och de därmed sammanhängande vattendragsnamnen *Liminganjärvi* och *Liminganjoki*. Om så icke är fallet och om *Liminganoja* (fi. *oja* 'dike, bäck') har ursprungligt *i*, så kan detta **Liminka* jämföras med det från Sverge och Norge kända insjönamnet *Liminge(n)*, vilket härledes från sv. dial. *lim* 'kalk' ¹.

Det synes mig emellertid svårt att skilja detta *Liminka* från det lika lydande sockennamnet. Och detta torde hava en annan historia. Det skrives 1490 *Lyminghe*, varför Hellquist, Sv. ortnamn på -*inge* s. 92 f. anser det vara ett släktnamn, bildat på den personnamnsstam, som ingår i fda. **Lum*, *Lumi*. Är denna etymologi riktig, så äro våra nu i fråga varande vattendragsnamn sekundära, bildade på ett kulturnamn, som innehåller ett patronymicum.

Likväl torde den Hellquistska tolkningen vara oriktig. Det synes mig, som om Hellquist ofta skulle operera med patronymiska bildningar, då annat ursprung ligger närmare till hands; — jag kan dock icke förena mig om Steenstrups (l. c. s. (88 ff.), 332 ff.) fullständigt negerande ståndpunkt i frågan. För att nämna blott ett exempel vill jag anföra, att det av honom behandlade fsv. *Væskinge* (l. c. s. 175) synes mig böra sammanställas

¹ Hellquist, Sv. sjön. I s. 345, Rygh, NG XV s. 287. Jfr Steenstrup, De ældste danske stednavnes bygning s. (91), 335.

med det ovan s. 72 behandlade älvnamnet fi. *Vaskio* (<urn. **Vaskiön*). Enligt Hellquist själv (s. 244 ff.) äro sådana bildningar rätt vanliga, t. ex. fsv. *Bølminge* av det forna namnet på *Bolmån*, fsv. *Uttrunge* av sjönamnet *Uttran* m. fl.

Om fi. *Liminka* ej är av finskt ursprung och *y*:et i fsv. *Lyminghe* icke blott är en ortografisk oegentlighet, så synes *Liminka* böra sammanställas med namnet på den fjärd av havet *Lumijoenselkä*, i vilken *Lumijoki* infaller. Och sammanträffandet av dessa namn tyckes mig knappast kunna vara en tillfällighet. I *Lumijoki* finna vi den stam *Lum-*, som förutsättes av fsv. *Lyminghe*, som sålunda kommer att höra till de ovan nämnda, på vattendragsnamn bildade *inge*-namnen. Jag jämför *Lumi-* med den älvnamnsstam, som återfinnes i norska älvnamnet *Luma*. Rygh, *Elvenavne* s. 149 översätter det: 'den varma, milda'; Hellquist, *Sv. sjön. I* s. 353 hänför det alternativt till isl. *hlymja* 'klinga, braka, larma'. Den senare tolkningen tilltalar mig; denna betydelse är såsom bekant vanlig hos sjö- och älvnamn. Jfr ovan *Lumiala* och *Lumijärvi* (ss. 39, 91 not, 97).

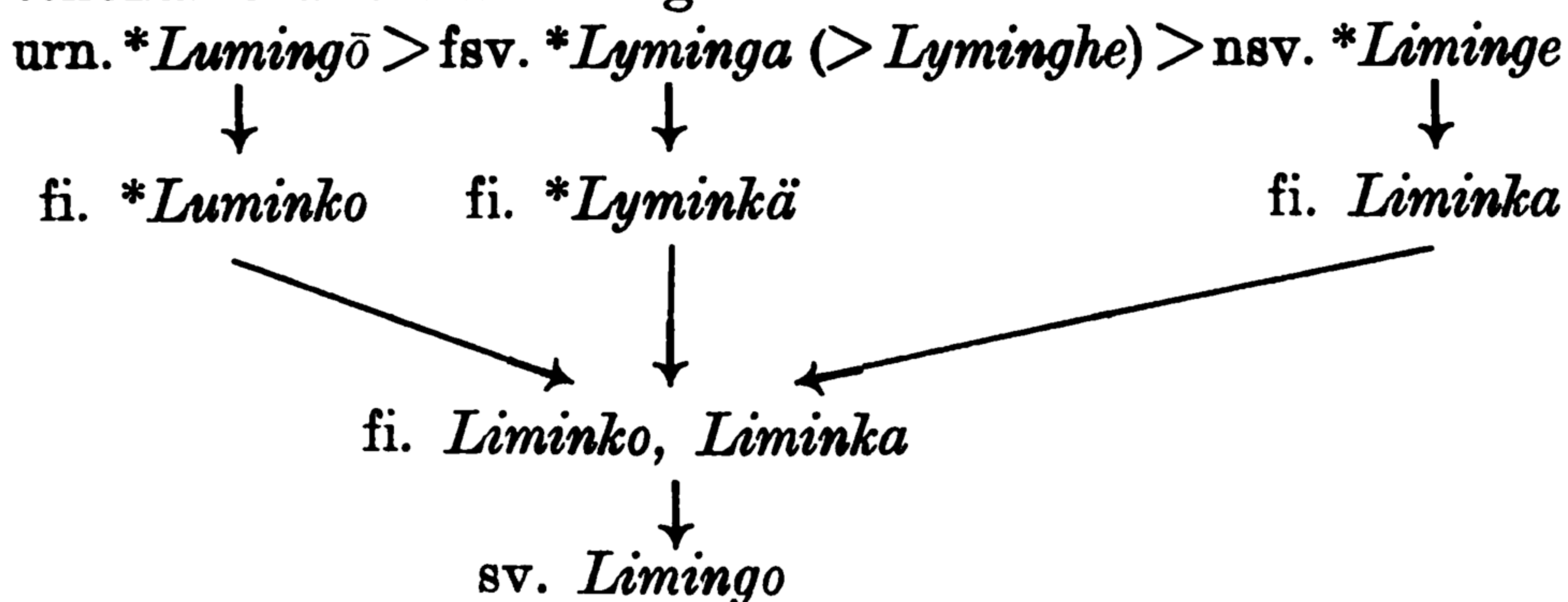
Fsv. *Lyminghe* anser jag sålunda vara bildat på ett älvnamn **Lumō* l. **Lumiön* och betyda 'Lumåbornas trakt, gård eller by' på samma sätt som *Uttrunge* väl betyder 'Uttrungrarnas gård eller by'¹. Beträffande ljudövergången *y > i* i fsv. *Lyminghe* > nsv. *Limingo* se Noreen, *Aschw. gr.* § 101. Det är att märka, att i ord på *-ing*-huvudtonen kunde vila på denna stavelse².

Det enda, som talar emot denna etymologi är den finska formen *Liminka*. Man skulle nämligen vänta sig, att namnet upptagits av finnarna redan i urnordisk eller åtminstone fornsvensk tid (alltså fi. **Luminko* l. **Lyminkä*). Jag kan ej förklara detta på annat sätt, än att fi. *i* beror på senare inverkan av den svenska formen. Övergången *y > i* visar, att svenskar funnits i trakten ännu i fsv. tid.

¹ Jfr dock Hellquist anf. arb. s. 246, Steenstrup anf. arb. s. (89), 333.

² Noreen. *Aschw. gr.* § 57 I B 2.

Även ändelsevokalismen är något invecklad. Huru skall växlingen $a \sim o \sim e$ i *Liminka* \sim *Limingo* \sim *Lyminghe* förklaras? Jag tänker, att *-nka* i fi. *Liminka* återger en fsv. plural genitiv **Lyminga*. Den urnordiska formen åter av denna kasus **Lumingō* är bevarad i fi. *Liminko* (\triangleright sv. *Limingo*)¹. Vi finna sålunda i namnformerna flerfaldiga analogiska utjämningar. Detta må belysas genom följande schematiska framställning:

Pleninginjoki.

Här hava vi åter ett finskt namn, som möjligen återgår på ett sv. *ing-* l. *inge-*namn. Man kunde jämföra det med svenska sjönamnet *Fenen*. Men då i detta namn *ē* återgår på urn. *ai* (sv. *fēn* n. 'agn; smula'²), så skulle ordet först i sen tid inkommit i finskan, och dessutom är det att märka, att i finländska dialekter urn. *ai* i allmänhet motsvaras av *ei*. Någon annan nordisk namnstam känner jag ej heller till, som här kunde komma i fråga, och jag måste därför här likasom ovan vid *Peninkijoki* lämna frågan öppen. Det synes mig sannolikast, att namnet är en finsk bildning på adj. *pieni* 'liten'.

¹ På samma sätt representera t. ex. fi. *Upalinko* och *Hamaro* urnordiska plurala genitiver. Se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 146.

² Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f.

Silkajoki.

Även detta namn är mångtydigt. Det kan såsom det ovan behandlade *Siikaisjärvi* antingen vara finskt (fi. *siika* 'sik') eller svenskt (fisknamnet *sik* eller isl. *sík*, *síki* 'stående eller långsamt rinnande vatten', sv. dial. *sik* 'sidlänt ställe, småträsk'). En parallell härtill vore i senare fallet norska älvnamnet *Sika* (Rygh, *Elvenavne* s. 210). Att ån fått sitt namn av däri idkad sikfångst, förefaller sannolikast, då sik än i våra dagar fångas vid åmynningen. Jag tror, att namnet är bildat på finsk språkbotten och att det utträngt en äldre svensk benämning. I Revolaks socken förekommer nämligen ett gårdnamn *Lunki*, vilket måhända är ett svenskt älvnamn. Det synes nämligen vara identiskt med svenska ånamnet *Lungälven* och sjönamnet *Lungen*, vilka i sin tur sammanhånga med norska fjordnamnet *Lyngenfjord*, fno. *Lyngir*. Dessa namn torde vara bildade på det ord *lung* 'vatten', som ingår t. ex. i sv. *lungvåt* (se Ortnamnen i Älvsborgs län IV s. 93). Några andra tolkningsförsök av dessa namn finnas hos Rygh, *Norske Fjordnavne* s. 61, Hellquist, *Sv. sjön. I* s. 358 f.

Oulujoki: Uleå älv.

Namnet på den stora sjö, för vilken denna mäktiga älv utgör utloppet, skrevs 1323 *Ogla jerui*. Då någon finsk etymologi av namnet ej är känd, vill jag påpeka, att fi. *Ogla*- kunde vara bildat med det i vattendragsnamn vanliga suffixet *l* på den namnstam *ōg*-, som ingår i svenska sjönamnet *Ogan*. Denna stam *ōg*- står antagligen i avljudsförhållande till den ofta förekommande sjönamnstammen *ag*-, varav med *l*-suffix sjönamnet *Aglan*. Hellquist, *Sv. sjön. I* s. 19 f., 450 jämför stammarna med got. *aglus* 'besvärlig'; gr. *ὄχρος* 'snabb' (jfr även Bugge-Rygh, *Elvenavne* s. 2, 313). Betydelsen bleve sålunda antingen 'den besvärliga' eller 'den snabba'. Vardera betydelsen vore ju särdeles lämplig för den strida

Uleå älv med dess mäktiga forsar. — Det bör emellertid märkas, att stammen *Oul-* utom i *Oulainen* (se ovan s. 130) även förekommer i höga Norden i namnet på den i Vita havet infallande älven *Oulankajoki*. Måne stammen **oglvore* inlånad även såsom appellativ?

Om emellertid vårt namn är av svenskt ursprung, så har väl sjönamnet varit *Ogla-*, medan fi. *Oulu* skulle återgiva en urnordisk *o*-stam (jfr fi. *arkku*, *panku*; se ovan s. 90), alltså älvnamnet.

Uleå älv utrinner ur Uleåträsk vid *Vaala* hamn. Även detta ord kan gömma ett gammalt svenskt vattendragsnamn: jfr norska älvnamnet *Vaala*, svenska sjönamnen *Vålen*, *Vålsjön*, *Vålungen* samt svenska gårdnamnen *Våltorp* och *Vålbo*, vilka visa hän på ett fsv. sjönamn **Vāle*. Hellquist, Sv. sjön. I s. 730 anser orden innehålla sv. dial. *vål* m. 'förhuggning i skogen; rishög uppkommen vid röjning'. Mot svenskt ursprung hos vårt namn talar dock det faktum, att vi hava ett *Vaalajärvi* långt uppe i nordligaste Finland (en av Kemi älvs källsjöar).

Under sitt mellersta lopp mottager älven i *Muhos* socken ett tillflöde i *Muhosjoki*. Här finna vi åter en gammal nordisk ordstam (se ovan s. 25 *Muhjärvi* vid Kymmene älv). Dock kan icke *Muhos* direkt återföras på ett nordiskt namn. Det är nämligen en *-kse*-stam (gen. *Muhoksen*) och är därför snarast att uppfatta såsom en finsk avledning av det appellativa lånordet *muha*, *muho*, *muhu*, *muhia* 'lös, lucker' (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 260). Däremot hindra inga formella skäl att i namnet på den några mil norrut belägna lilla ån *Muhojoki* antaga ett urnordiskt vattendragsnamn **Muhō(n)*. Emellertid måste även detta anses för osäkert, då namnstammen i dessa trakter synes hava varit känd såsom appellativ.

Ett av Uleå älvs största tillflöden bär namnet *Sanginjoki*, som flyter genom *Sankijärvi*. Dessa namn kunna jämföras med norska älvnamnet *Songa*, svenska sjönamnen *Sången* och *Sångsjön*, vilka torde innehålla sv. *sång*, fsv. *sanger*, isl. *sqngr* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 600 f.).

Uleå älv var redan under stenåldern ett viktigt

kulturcentrum i vårt land (se Ailio, Die steinzeitl. Wohnplatzfunde II, kartan). Då emellertid ifrågavarande tids fornfynd från dessa trakter representera det ostfinska kulturområdet, är det sannolikt, att de nu behandlade ortnamnen — om de visa sig vara svenska — härstamma från den yngre järnåldern (jfr Hackmans karta i 'Atlas öfver Finland').

Kliminginjoki.

Älven genomflyter *Kiiminki* (sv. *Kiminge*) socken, och detta namn återfinnes i Skellefteå i Sverge i gårdnamnet *Kimmbäck*, (1539 *Kijmmingebeeck*, 1546 *Kimingebeeck*, 1549 *Kijmingebeck* o. s. v.). Vi torde därför få antaga svenskt ursprung hos namnet. Men om vi hava att göra med ett vattendragsnamn på *-ing* eller ett patronymicum på *-inge* kan jag ej avgöra. Jfr Nordlander, Norrl. samlingar 6 s. 289, Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 149.

Hamarijoki.

Första leden i namnet är fsv. *hamar*, isl. *hamarr* 'klippa, bergshöjd'. Då ordet såsom appellativ (fi. *hamara* 'yxhammare, knivsrygg') inkommit i finskan, är det naturligtvis möjligt, att namnet är bildat på finsk språkbotten (i så fall på någon äldre betydelse hos lånordet). Ån — en biflod till Kuivajoki — upprinner vid *Hamari* gård ur *Hamarijärvi*. Det kan ej avgöras, om gårdnamnet eller någotdera av vattendragsnamnen är det ursprungliga. För det senare alternativet och för namnets svenska ursprung tala många svenska paralleller: sjönamnen *Hamaren*, *Hammarsjön*, *Hammarvattnet*, *Hammartjärn*.

Vid mynningen av Kuivajoki (d. ä. 'Torrån') ligger *Ailio* gård. Är detta kanske det urn. namnet på ån: **Ailiōn*? Jfr svenska sjönamnet *Elen*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 106 härleder från no. *eil* f. 'skåra, fördjupning i form av en ränna'. Det kan dock även likasom

det lapska bergnamnet *Ailigas* vara lånat från en urn. form av adjektivet *helig* (se Qvigstad, Nordische Lehnwörter s. 85).

Även ett annat gårdnamn vid åmynningen kan tänkas bevara det gamla ånamnet: *Autio*. Fi. adj. *autio* 'öde' är såsom bekant (Thomsen, Got. sprogklassens indfl. s. 113 f.) ett nordiskt lånord, och *Autio* — känt även från andra trakter av Finland — är därför snarast ett finskt ortnamn. Jfr dock å andra sidan svenska sjönamnet *Ödevaten* och norska älvnamnet *Auðn*.

Simojoki.

Fi. *Simo-* kunde avspegla ett urn. ånamn **Simō(n)* av den stam *Sim-*, som ingår i norska älvnamnsstammen *Sim-* och några svenska sjönamn (*Simlängen*, *Simsjön*). Men då stammen antagligen, såsom Hellquist, Sv. sjön. I s. 532 f. antagit, är att föras till sv. dial. *simme*, fsv. *sime*, isl. *síme*, fsax. *sīmo* 'band, snöre', så skulle vi i ortnamnet vänta oss långt *i* på samma sätt som i appellativet *siima* 'band' (Thomsen, Got. sprogklassens indfl. s. 147). Någon avgörande betydelse får man dock ej tillmätta denna anmärkning (jfr fi. *rikas*).

Kemi älv: Kemijoki.

Denna stora älv har sitt namn av fi. *Kemi* 'flod, huvudflod'. Namnet är sålunda liktydigt med det ovan behandlade *Kymi*. Men likasom detta varit ett ursprungligt appellativ, som senare blivit ett namn för hela älven och undanträngt äldre benämningar på skilda delar av densamma, så har sannolikt även *Kemi* i sig upptagit några tidigare namn, vilka måhända även här kvarleva såsom socken-, bya- eller gårdnamn. Dessa låta dock ej här med säkerhet bestämma sig, och jag har ej kunnat komma till någon bestämd mening om vilket folk som först namngivit älven. Det finnes dock tvenne namn,

som förtjäna uppmärksamhet och vilka möjligen återgå på gamla nordiska älvnamn.

Vid flodens mynning ligger *Lautionsaari* by. Första leden i detta namn låter väl förklara sig som ett urnordiskt ånamn **Laudiōn*, bildat på den stam urn. **laud-*, fsv. **lōdh*, som ingår i det svenska ortnamnet *Lödöse* och som torde haft betydelsen 'skum' (Älvsborgs läns ortnamn II s. 60 f.) **Laudiōn* skulle alltså betyda 'den skummande', en benämning, vartill många nordiska paralleller kunna anföras. Jfr de svenska sjönamnen *Femmen*, *Froden*, *Frödingen* (Hellquist, Sv. sjön. II s. 72) samt ovan *Pemar å*, *Vahto* (s. 73 f., 76). — Formellt kunde namnet även förklaras såsom bildat på avljudsstadiet **hlaud-* av den namnstam, som ingår i svenska sjönamnet *Judan*, fno. älvnamnet *Ljóð* (med betydelsen 'den ljudande') av äldre **Hljóð*. Se Rygh, *Elvenavne* s. 146, se också s. 324.

Det andra namnet är *Tervola* (socken). Även detta kunde vara bildat på ett flodnamn: urn. **Terwōn*. Om namn på *Terv-* se ovan s. 8 f., 117 not 1.

Det är sålunda högst osäkra spår av svenska namn vi finna vid denna flod. Märkas bör dock ännu, att ett litet tillflöde till Kemi älv bär namnet *Siktunanoja*. Jfr det kända svenska namnet *Sigtuna*.

Torne älv: Tornionjoki.

Även beträffande denna älv har jag mycket litet att säga. Namnet *Torneå*: *Tornio* är etymologiskt oklart; vi veta ej ens, om det är finskt eller svenskt¹. Å andra sidan står det utom allt tvivel, att 'Torne älvdal' fordom bebotts även av svenskar. Många svenska ortnamn kunna uppvisas. Jag vill här påpeka blott några.

Utanför mynningen ligger *Björkö*: *Pirkkiö* (1539 *Birköö*, 1543 *Björköönn*; i Sumlen *Biörkön*). Då namnet betecknar en ö, har man här föga anledning att antaga,

¹ Forsman, *Pakanuudenaikainen nimistö* s. 179 anser det för finskt.

att fi. *Pirkkiö* skulle återgiva ett gammalt ånamn (jfr ovan s. 116 *Perkkiö*). Och då stället torde vara en mycket gammal handelsplats — Olaus Magnus kallar orten 'stad' — är det möjligt, att namnet är bildat det ovan s. 7 behandlade ordet *birk* 'rättsdistrikt, handelsplats'. Märkas bör, att fi. *Pirkkiö* representerar ett yngre stadium av det nordiska ordet än *Perkkiö* ($e > i$ beroende på i -omljud). Måhända ligger kollektivet *birke* 'björkskog' till grund för namnet. Jfr ovan *Esbå*.

Strax norrom *Björkö* ligger ön *Svensarö* (1543 *Svensara*) med Torneå stad¹. Detta namn är en av svenskar gjord ombildning av fi. *Suuantosaari* (fi. *suunto* 'sel' + *saari* 'ö', såsom namnet ännu lyder på finska.

Några säkra äldre vattendragsnamn har jag ej funnit. Några antydningar må dock göras. Ett sådant kunde måhända föreligga i namnet på Torneå stads uthamn, ön *Röyttä*. I likhet med Wiklund, Nordiska studier s. 162 f. anser jag detta återge en urnordisk form av sv. *gryt*, fsv. *grýt*, isl. *grjót* n. sten. Diftongen *öy* förutsätter här likasom i appellativet *röyteikkö* 'stenhölster' ett urn. *eu*. Ett yngre lån är fi. *riutta* 'rad av klippor, revel, bank; långsträckt sluttning, stenig mark'². Namnets ursprungliga finska böjning torde varit nom. **Röytäs*, gen. *Röyttään*, och det kan därför bevara ett urn. fjärdnamn **Greutar* (om $eu > öy$ jfr ovan *Kjulå > Köyliö* och (?) fi. *pöyta*³). Jfr svenska sjönamnen *Gryten*, *Grytingen*, *Grytsjön*, fno. fjordnamnet *Grýtir*, fno. älvsnamne *Grýta* m. fl. (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 191 f., Rygh, Studier s. 77, 80, Elvenavne s. 81 f.). Något tvivel om etymologins riktighet kan ej föreligga, ty såväl på *Röyttä* ö som inom Torne älvs mynningsområde består jordmånen av grovt rullstensgrus⁴.

¹ *Svensarö* är numera blott vid högt vatten en ö (Rosberg, Bottenvikens finska deltan s. 15 f.).

² Thomsen, Got. sprogkl. indfl. s. 144.

³ Se Thomsen l. c. s. 141 f., Beröringer s. 28 not, Setälä, Journal de la Soc. finn. ougr. s. 11 f.

⁴ Se Wiklund l. c., Rosberg l. c. s. 11.

Även ett annat ortnamn från dessa trakter, socken-namnet *Karunki* kan vara ett gammalt vattendragsnamn. Ändelsen *-unki* (< sv. *-ung*) ger anledning till en dylik förmodan, och jag antager, att det måhända varit namnet på den havsvik, som sannolikt engång sträckt sig ända upp till Nedertorneå och Karunki (se Rosberg anf. arb. s. 14 f., 18 f.). Och då denna vik torde varit uppfylld av klippor och holmar (anf. arb. s. 15), så ledes tanken vid ett försök att tolka namnet lätt till sv. *skär*, fsv. *skær*, isl. *sker* n. 'bergshäll, klippa, isht. över vattnet uppskjutande sådan'. Fi. *Karunki* skulle då återgå på ett med den vanliga ändelsen *-ung* direkt på stammen **skar-* bildat fjordnamn¹. Många svenska sjönamn på *-ing* hade i äldre tider ändelsen *-ung*, vilket framgår även därav, att stamvokalen i dessa namn ofta sakna omljud, t. ex. *Borstingen*, **Malingen*, *Rudingen*, *Skravlingen* m. fl. (se Hellquist, Sv. sjön. II s. 27). Det kan här nämnas, att i Torne älvs delta år 1681 fanns en ö vid namn *Käringholm*. Måne detta innehöll en parallellform till fi. *Karunki*? I så fall hade vi att utgå från en nordisk stam *kar-* (jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 295 f.), ifall ej *Käringholm* fått sitt uddljudande *k* genom finskt inflytande².

Att trakten vid Torne älvs utlopp förut haft en ej så fåtalig svensk befolkning, framgår till full evidens av många svenska ortnamn. Sådana är t. ex. *Oxberg*, *Vita-berg*, *Riksberg*, *Rauma* (se ovan s. 126), *Bockholm*, *Oxö*, *Tromsö*, *Sellö* (måne *Säl-ö*? Jfr nedan *Kraaseli*), *Prästholt* (nu *Palosaari*), *Näätsaari*, *Hästholt*, *Kraaseli* (< fsv. **Grasæl*, nsv. *Gråsjäl*; jfr appellativet *raaseli* 'säl'), *Kraaselin-pankki* (= Gråsälsbanken), *Präkinlahti*³ (antingen sv. *Bräken-viken* l. *Fräken-viken*) m. fl.

¹ Jfr Rygh, Studier s. 68 not 3.

² Ett annat tolkningsförsök av *Karunki* hos förf. i Sv. bosättn. hist. I s. 149. — *Käring-* kunde även vara sammansatt med *äng* (jfr förf. anf. arb. s. 270). Holmen heter nu *Niittyliedet* (märk fi. *niitty* = sv. *äng*).

³ Rosberg anf. arb. s. 20.

Om sv. *Helsingby*: fi. *Kainuunkylä* se strax nedan.

Slutligen må här nämnas, att Karsten, Österb. ortnamn I s. 69 tror sig i bynamnet *Matarenki* i Övertorneå hava funnit ett fsv. **Maþar-engi*, sammansatt av gen. **maþar* av fsv. *maþ* f. 'sank äng' och fsv. *engi*. Jag finner emellertid etymologin något tvivelaktig, emedan namn på -*äng* ej tyckas såsom första led hava ett substantiv i genitiv, vilket ju också vore något egendomligt. Jfr t. ex. nsv. *Stenängen*, *Rörängen*, *Starrängen*.

Om vår undersökning av de österbottniska älvnamnen lett till riktiga resultat, har alltså en svensk befolkning en gång varit bosatt längs hela kusten av detta landskap. I norra Österbotten äro spåren visserligen osäkra, men flere av de ovan behandlade namnen synas mig knappast kunna förklaras på annat sätt. Talrika hava dessa kolonister i ingen händelse varit, och blott på ett par ställen hava de längs floddalarna trängt något längre in i landet. Dessa skandinaver voro sålunda kustbor, och detta ger mig anledning att i korthet beröra den av historiker och språkforskare under århundraden diskuterade frågan om kvänerna och deras nationalitet¹.

Jag vågar för min del tro, att frågan gjorts mera invecklad än den i själva verket är, beroende därpå att alla de forskare, som sysselsatt sig med spørsmålet, enligt min mening utgått från oriktiga premisser. De hava alla, härvid stödande sig på gamla isländska sagor och kosmografiska arbeten, ansett, att namnet *kväner* i främsta

¹ Ett referat av frågan finnes hos Wiklund, Arkiv för nord. fil. XII s. 103 ff., Grotenfelt, Annales academiciæ scientiarum fennicæ B I: 1 s. 1 ff. — Den sistnämnde känner dock ej till det inlägg i frågan, som gjorts av norrmannen Andr. M. Hansen i arbetet 'Oldtidens nordmænd' s. 96 f. — Jag kan ingalunda dela Hansens åsikt, men hans uttalande måste här dock omnämnas, i synnerhet som det går i annan riktning än alla övriga forskares. Han anser nämligen kvänerna ha tillhört de förhistoriska, icke ariska urinvånare, som enligt hans mening en gång i tiden bebott norden.

rummet avsett nationaliteten hos de ifrågavarande trakternas invånare, och hava därför inlåtit sig på försöket att avgöra, om de varit av svensk eller finsk (eller möjligen någon annan) härstamning. Härtill har sedan i andra rummet anknutits frågan, om de varit bosatta väster eller öster om Bottenhavet. Vid dessa undersökningar har man kommit än till den ena, än till den andra åsikten. Och jag tror, att för vardera ståndpunkten ungefär lika starka skäl kunnat framdragas. Och detta förefaller mig ganska naturligt. Ty jag tror, att kvänerna under en senare tid — redan då de omtalas i de isländska sagorna — varit både svenskar och finnar, bott både på västra och östra sidan om det gamla 'Kvänerhavet' eller 'Kajanahavet'.

Jag anser nämligen, att med namnet *kväner* ursprungligen avsetts endast kustborna vid Bottniska vikens norra del, och jag grundar denna min åsikt på betydelsen hos det motsvarande finska ordet *kainulainen*. Detta betyder enligt Lönnrot 'låglandsbo, strandbo, österbottning, kvän' och är avlett av ordet fi. *kainu* 'lågland; Öster- och Norrbottniska låglandet nedanom lapska fjällen; Österbotten; Kvänland; en del av Norrbotten, Neder- och Överkalix samt en by i Torneå socken'. En annan form av samma ord är fi. *kaino* 'låglänt'.

Visserligen torde sv. *kvän* och fi. *kainu* åtminstone för närvarande icke kunna identifieras, ty sv. *kväner*, isl. *kvenir* förutsätter, såsom Wiklund l. c. påpekat, ett urn. **kyani-*, och varken detta eller dess öst- eller västnordiska fortsättning kan giva ett fi. *kainu*. Men då med tiden *kväner* och *kainulaiset* till betydelsen kommo att åtminstone delvis täcka varandra och då även ljudlikheten ju är ganska stor, så kan man förstå, att de ursprungligen sannolikt skilda orden slutligen blevo identiska.

Jag tänker mig saken på följande sätt. De äldre svenska kolonister, som enligt ortnamnens utsago en gång varit bosatta längs Bottenvikens nordkuster, både öster och väster om havet, kallade sig sannolikt *helsingar* 'de på kustremsan boende' (avledning av sbst. *hals* 'smal

sträckning'; se Noreen, Spridda studier II s. 91). Detta namn hade vid tiden för finnarnas ankomst till dessa trakter ännu en appellativ karaktär, och det översattes därför av dem till finskan: *kainulaiset*. Detta frampår av det ovan s. 141 nämnda bynamnet *Helsingby: Kainuunkylä*. Och i fredstraktaten av år 1323 kallas norra delen av Bottniska viken *Helsing haff* i den latinska och *Kaano mope* i den ryska texten. *Helsing* och *Kainu* måste sålunda hava varit synonyma begrepp.

De ursprungliga kustlandsborna vid Bottniska vikens norra del, d. v. s. 'helsingarna' voro alltså svenskar, men småningom uppblandades de med finnar och slutligen upptogo dessa i sig de äldre 'helsingarna'. Under en ganska lång tid voro helsingarna: *kainulaiset* alltså en blandbefolkning, och detta förklarar, varför det lapska *kainolač* kom att beteckna både den svenska och finska befolkningen i det österbottniska kustlandet, likasom man även blott på detta sätt förstår Öhrlings uppgift, att fi. *cainho* vore en benämning på en helsing eller svensk (se Grotenfelt l. c. s. 11). Denna tolkning förklarar även Egilssagans uppgift om Kvänlands läge: 'en austr fra Naumudal er Jamtaland ok þá Helsingaland ok þá Kvenland, þá Finnland, þá Kirjálaland', ty vid denna tid voro väl Helsingland och Kvenland ungefär synonyma begrepp.

Sannolikheten av mitt antagande tyckes bekräftas av en annan benämning på Österbottens kustbefolkning. Än i dag kallas denna nämligen i motsats till *ylämaalaiset* ('de inne i landet boende') *lantalaiset*. Detta ord är naturligtvis bildat på sv. *land* eller kanske sannolikare på ett med huvudtonigt *-land* sammansatt ord, t. ex. *Lågland* l. *Helsingland* (jfr fi. *Hämina* < sv. *Fredrikshamn*, fi. *Santeri* < sv. *Alexander*, fi. *Teemu* < sv. *Nikodemus*, fi. *vormu* < sv. *uniform* m. fl.). Jag förstår ej, huru benämningen annars skall förklaras.

Den nordiska stammen **kvan-* är etymologiskt dunkel, men då ordet *kvän* i Norge är den allmänna benämningen på en finne, så har man åtminstone tillsvidare

skäl till antagandet, att denna betydelse hos ordet är mycket gammal. Och då 'helsingarna' vid Bottenvikens norra kuster redan tidigt blevo uppblandade med finnar, så var likheten med fi. *kainulaiset* ägnad att låta namnet *kväner* beteckna just dessa finnar. Under tidernas lopp fick namnet sedan en vidsträcktare betydelse: *kvänerna* ~ *kainulaiset* blevo i allmänhet inbyggarna i det norra Finland och vissa nordliga trakter av Sverge. Några bestämda geografiska gränser kunna ej uppdragas och hava naturligtvis aldrig existerat.

Min uppfattning om kvänerna skulle naturligtvis vinna i styrka, om sv. *kvän* och fi. *kainu(lainen)* kunde identifieras. Såsom jag redan nämnde anser jag detta ej vara mycket sannolikt, men vill påpeka, att Flatöboken en gång uppvisar formen *kveinir*. Denna låter ej förklara sig på annat sätt än som en felskrivning, och jag vågar ej mycket bygga därpå. Men jag vill dock framhålla, att om en sådan form verkligen existerat, man ur denna kunde få ett fi. *kainu*-. Ljudförbindelsen *kyai*- var okänd för finnarna, och dessa kunde därför hava substituerat ett fi. *kai*-. Visserligen kan någon parallell ej uppvisas, och det finnes dessutom ett säkert exempel på en finsk substitution *koi*- i ett liknande fall: fi. *koiso* < urn. **kyais*- (varav sv. *kvesa*), men icke dess mindre måste man anse även ett finskt resultat *kai*- för möjligt. Måhända *a*:et efter halvvokalen i någon mån labialiserats, så att det av en främling kunde uppfattas än som *a*, än som *o*. Härtill må ännu påpekas, att Flatöbokens *Kõnir*, *Kõnland* tyda på en *u*-stam (jfr fi. *kainu*). Då emellertid formen *kveinir* är ett ἀπαξ λεγόμενον, är det blott med all reservation jag velat framställa ovanstående förslag att identifiera fi. *kainulaiset*: sv. *kväner*.

Att fi. *kainulaiset* ursprungligen måste hava haft denna appellativa betydelse, framgår av det faktum, att namn bildade på stammen *kain*- påträffas längs kusten ända ned till Egentliga Finland. Sådana äro *Kainuu* (= Jeppo socken), *Kainuunjoki* (= nedre loppet av Esseå; se ovan s. 120), *Kaino* i Nedervetil, *Kainasto* i Ylistaro,

Kainuunkylä (= Finnby i Norrmark), *Kaino*, *Kainus*, *Kainuva* (1540 i Eurajoki, Nykyrka, Lemo)¹. Märkas bör, att alla dessa orter ligga vid kusten eller ej långt därifrån. Naturligtvis kunde invånarne även i dessa trakter kallas *kainulaiset*. Åtminstone för Norrmarksborna kan detta tillfälligtvis bevisas; i ett domstolsutslag från år 1473 kallas dessa *Kainuboer* (Finska fornminnesför. protokoll I s. 183).

Denna omständighet förklarar, varför Kvänland hos Adam av Bremen kommit att beteckna hela Finland, även dess sydliga del. På grund av denna uppgift har sedan Lönborg, Adam af Bremen och hans skildring af Nord-europas länder och folk s. 135 ansett, att Kvänland snarast vore att förläggas till södra Finland. Detta är naturligtvis oriktigt, men Adams uppgift bidrager i sin mån till att bevisa, att kustborna även i södra Finland kallats *kväner*.

Då man i de nu ifrågavarande namnen på *Kainu*-velat finna minnen av de gamla kvänerna (i betydelsen folkstam), så har man begått samma fel, som man gjort sig skyldig till, då man på grund av alla ortnamn innehållande orden *finne*, *lapp* trott sig kunna antaga en äldre finsk eller lapsk befolkning å respektive orter. Visserligen kunna namnen stundom bevisa detta, men också blott stundom. Eljes skulle vi på grund av namnen på *finn*-nödgas antaga, att stora delar av Sverge i äldre tider haft en finsk befolkning. Namn sådana som *Finnanäs*, *Finnarp*, *Finnbacka*, *Finnberga*, *Finnbo*, *Finnboda*, *Finnekumla*, *Finsta* m. fl. äro i vårt västra grannland mycket vanliga (se Rosenberg, Geogr.-stat. handlexikon). Enligt min mening har ordet *finne* i många av dessa namn sin ursprungliga appellativa betydelse 'vandrare' d. v. s. 'nomad' (se Hultman, Finskt museum III s. 81 ff.). I andra åter hava vi säkert personnamnet *Finn*, *Finne*, vilket dels kan vara bildat på folksamnet, men måhända dels även på appellativet (ett ursprungligt tillnamn).

¹ Grotenfelt l. c. s. 12.

Detsamma gäller om namnen på *lapp* och även andra namn innehållande folkslagsnamn. Det vore utan tvivel förhastat att i alla de talrika svenska och finska namnen på *Lapp*-, *Lappa*-, *Lappi*- se minnen av en äldre lapsk befolkning. Säkerligen har *lapp*- i dessa namn ofta haft en appellativ karaktär, men vilken ordets ursprungliga betydelse varit, är tillsvidare höljt i dunkel.

Det må här även nämnas, att Karsten ännu i en helt nyss utkommen uppsats om tyskt inflytande på finskan (Indogerm.forsch. XXVI s. 236 ff.) ansett alla de i vårt land så talrika finska namnen på *saksa* (*Saksa*, *Saksala*, *Saksanniemi*, *Saksansaari*, *Saksila* m. fl.) bevara ordets ursprungliga betydelse 'tysk, tysk handlande'. Och han kommer därför till den slutsats, att de tyska handlandena icke blott besökt våra tätare befolkade trakter vid kusterna, utan att de på sina handelsresor framträngt långt in i landet och stundom även bosatt sig där. Man måste förvåna sig över ett dylikt resonemang, isynnerhet som förf. känner till att ordet *saksa* i finskan blivit ett mycket allmänt appellativ i betydelsen 'handelsman'. Hithörande namn kunna därför hava ett flerfaldigt ursprung. De innehålla stundom ordet *saksa* i den av Karsten antagna betydelsen 'tysk', men mycket ofta måste de anses vara bildade på fi. *saksa* 'köpman' (i en del trakter är fi. *saksala* t. o. m. appellativ: 'handelsplats'¹). I andra fall åter äro de finska namnen på *Saksa*- ombildningar av svenska ortnamn, och dessa kunna i sin tur vara bildade på folkslagsnamnet eller appellativet fsv. *saxe* 'handelsman' eller personnamnet fsv. *Saxe*².

Även namnen på *Tavast*- kunna — för att ännu nämna ett exempel — vara flertydiga. I fall sådana som de ovan s. 49, 59 nämnda hava vi säkerligen folknamnet, men i andra fall föreligger sannolik släkt- eller personnamnet (t. ex. gårdnamnet *Tast* i Kaustby³). Jfr nedan under 'Återblick' om isl. *Sémingr*.

¹ Även detta omnämner Karsten (l. c. s. 241).

² Jfr Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 28.

³ Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 257 (namnet skrevs fordom *Tafwast*).

Dessa exempel synas mig mycket belysande. De visa oss, huru farligt det är att av ifrågavarande ortnamn draga generella slutsatser. Och då än i våra dagar språkforskare och historiker göra sig skyldiga till dylika miss- tag, kan man ej förvåna sig över att äldre tiders geogra- fer, som ägde blott mycket bristfälliga kunskaper om vårt land, av namnen läto förleda sig till förhastade uppgifter.

Återblick.

Vår granskning av vattendragsnamnen i södra och västra Finland har härmed nått sitt slut. Den har utmynnat i resultatet, att en mycket stor del av dessa traktens finska älv- och sjönamn återgå på nordiska benämningar eller också undanträngt äldre svenska dylika, i vilket senare fall det finska namnet antingen är alldeles nytt eller också utgör en översättning av det nordiska.

Översättningsprincipen är ju ej ovanlig ens i våra dagar. Må vi blott tänka på moderna företeelser sådana som sv. *Högholmen*: fi. *Korkeasaari*, sv. *Klippan*: fi. *Luoto*, sv. *Bergmansgatan*: fi. *Vuorimiehenkatu* (!), sv. *Ärtholmen*: fi. *Hernesaari*, sv. *Flisholmen*: fi. *Sirpalesaari*, för att nämna blott några exempel ur nyaste tidens namnförbistring. Det är naturligt, att i äldre tider, då namnen ofta ännu hade appellativ karaktär, översättning var än vanligare. Den låg då mera i sakens natur. Företeelsen torde därför vara känd överallt, där tvenne nationaliteter sammanstött. Jag vill blott påminna om de ryska översättningarna av de nordiska forsnamnen i Dnjepr, varom ovan s. 14 varit fråga (*Aifor* ~ *Neasit* m. fl.; se Thomsen anf. arb.) och av de svensk-finska älvnamnen i Finland (*Perojoki*?: *Kynevyskaja p̄rka*, *Svart(s)å*: *Черная p̄rka*) samt om de svenska översättningarna *Stör(s)vik* (: fi. *Pikkala*), *Värby* (: fi. *Purka(a)la*). Jfr även *Hummelberget* och *Hummelängen* vid stranden av *Humaljärvi* sjö i Kyrkslätt (här är det dock osäkert, om det svenska eller det finska namnet är det ursprungliga).

Vi kunna därför ej förvåna oss över att finnarna, som vid sin ankomst till västra Finland sammanstötte med en nordisk befolkning, ofta översatte till sitt språk

de tidigare namnen. Detta torde till full evidens framgå av följande namnparalleller: *Teutjärvi: Kymi, Vaania: Vesijärvi, Kutajoki: Hovila: Pyhäniemi, Vihtjärvi: Pyhäsaari, Eura(?): Somerjoki, Raisio: Vahto(?) Suonojärvi: Joutsijärvi, Tarpia: Kylmäkoski(?), Akaa: Vesilahti, Solsten: Päiväkivi, Nywatnj: Uusjärvi, Perkkiö: Koivulahti, Liuksiala: Valkia-
koski(?), Helsingby: Kuinuunkylä.*

Vi torde på grund härav vara berättigade att antaga, att översättningsprincipen tillämpats i många fall, då detta numera ej kan uppvisas, och att sålunda många av ifrågasvarande traktors rent finska namn äro översättningar av äldre svenska. Det måste ligga i sakens natur, att man blott i relativt få fall kan vänta sig det ursprungliga namnet bevarat — då vanligen ej såsom ett vattendragsnamn utan såsom socken-, bya- eller hemmansnamn — och att översättningen oftast undanträngt originalet. Ett dylikt antagande synes mig vara så mycket mera berättigat, som vid tiden för finnars och svenskars första sammanträffande i vårt land betydelsen av ornamnen ännu oftast torde hava framstått för språkmedvetandet. De finska översättningarna kunna därför även lämna bidrag till tolkningen av de nordiska vattendragsnamnen (jfr ovan t. ex. *Vaania: Vesijärvi, Vihtjärvi: Pyhäsaari, Akaa: Vesilahti*).

En omständighet, som även vid en ytlig blick på det nu behandlade ornamns materialet genast springer i ögat, är den — jag ville nästan säga — underbara överensstämmelsen mellan å ena sidan de finländska, å andra sidan de svenska och norska vattendragsnamnen. Ett kraftigare stöd för riktigheten av vårt resultat kunna vi knappast önska oss. Ja, denna likhet är så genomgående, att vi i de allra flesta fall finna det finländska namnets motsvarighet antingen i Sverge eller Norge, eller t. o. m. i båda länderna, ty emellan de svenska och norska vattendragsnamnen råder — såsom Hellquists och Ryghs undersökningar ådagalägga — en mycket stor överensstämmelse¹. Vi hava därför vid vår behandling av de fin-

¹ Hellquist, Sv. sjön. II s. 126.

ländska namnen haft lyckan att i nämnda författares arbeten finna det facit, som i de flesta fall givit oss upplysningar om namnens betydelse. Måhända skola framtida forskningar på denna väg kunna uppvisa många rent finska namns nordiska original, förutsatt nämligen att de svenska och finska namngivningsprinciperna ej varit fullt likartade.

Vattendragsnamnen höra säkerligen till den äldsta gruppen av ortnamn. Utan tvivel hava även de flesta av våra ovan behandlade onomatologiska fornminnen en mycket hög ålder och föra oss tillbaka till den första namngivningens tider. Den språkform, som avspeglar sig i desamma, är därför i allmänhet — fränsett vissa yngre namn — urnordisk, ja stundom urgermansk. De bevisa sålunda, vad man även på arkeologiska grunder numera börjat antaga¹, att den finska inflyttningen måste hava vidtagit tidigare än äldre forskare velat göra troligt, säkerligen redan under de första århundradena e. Kr., ja möjligen ännu tidigare.

Vår undersökning har nämligen ådagalagt, att de äldsta svensk-finska beröringarna inom vårt land kunna uppvisa nästan alla de ålderdomliga drag hos det skandinaviska språket, som avspegla sig i de äldsta appellativa lånen. Dessa dateras av Thomsen, Got. sprogkl. indflydelse s. 104 till de första århundradena av vår tideräkning, men senare hava Setälä (*Journal de la Soc. finn. ougr.* XXIII: 1) och Karsten (*Indogerm. Forsch.* XXII s. 290 ff.) hos de äldsta lånorden uppvisat flere urgermanska drag, och Setälä (anf. arb. s. 47) hänför dem till tiden för Kristi födelse och näst därförinnan.

De urgermanska kännetecken, som vi ovan funnit hos våra vattendragsnamn, äro följande.

Urgerm. *e* = germ. *i* framför nasal + konsonant: *Menkälä* (s. 16 f.), *Renko* (s. 102 f.). Jfr appellativet fi. *rengas* (< urgerm. **hrengaz*; se Setälä l. c. s. 7).

¹ Hackman, *Die ältere Eisenzeit* I s. 341 ff.

Urgerm. spirantiskt *ʒ* (> germ. *g*) uti originalet till fi. *Ania*, *Anhia*, *Anjala* (ss. 17 f., 37).

Urgerm.(?) icke *i*-omljudt *e* uti *Pelinki* (s. 31), *Perk(k)jö*(?, s. 116). Frågan om detta *i*-omljuds ålder är dock omstridd¹, varför de nu nämnda namnen ej äro fullt bevisande. Jfr å andra sidan *Liuksiala* (s. 101) och *Pirckjö* (s. 139).

Urgerm.(?) icke *a*-omljudt *u* uti *Ankkapurha* (jämte *Ankkaporha*; s. 15). Även denna fråga är dock mycket omstridd².

Urgerm. *ā* (> germ. *ō*) och *o* (> germ. *a*) i stamslutet. Denna fråga är emellertid ganska invecklad. De urnordiska sjönamnen voro *a*- (l. *ia*)-stammar, medan älvsnamnen voro *ō*- (l. *iō*-), *ōn*- (l. *iōn*-)stammar. Detta ursprungliga förhållande kan sedan hava fördunklats genom analogiska utjämningar, då namnen på älvar och därmed förenade sjöar, såsom vi funnit, ofta voro bildade på samma namnstam. En blick på vårt namnmateriel visar oss även, att sjönamnen oftast upptagits såsom *a*-stammar, t. ex. *Suulajärvi*, *Nisajärvi*, *Ottajärvi*, *Rautavesi*, *Hauhajärvi*, **Hatta*, *Sakavesi*, *Mallasvesi*, *Tampaja*, *Vanaja*, *Vaania* m. fl., medan likaså älvsnamnen även ofta upptagits såsom *o* eller *ōn*-stammar, t. ex. *Perojoki*, *Virojoki*, *Teuronjoki*³, *Muhojoki*, *Simojoki*, *Taasio* (jämte *Taasia*), *Halliojoki*, *Kilpiö*, *Perniö*, *Perk(k)jö*(?) m. fl. Men å andra sidan äro älvsnamnen mycket ofta *a*-stammar, t. ex. *Summajoki*, *Nisajoki*, *Vilajoki*, *Santajoki*, *Mankala*, *Eurajoki*, *Aurajoki*, *Lodmajoki*,

¹ Å ena sidan bl. a. Noreen, Urgerm. lautl. s. 14, Aisl. gr.³ § 155; Streitberg, Urgerm. gramm. s. 52; Brugmann, Grundriss² I s. 127 (jfr även Kluge, Paul's Grundriss² I s. 415); å andra sidan Kock, Paul u. Braune's Beiträge XXVII s. 166 f.

² Se å ena sidan Noreen, Urgerm. lautl. s. 18, Aisl. gr.³ § 154; Streitberg, Urgerm. gramm. s. 58; Brugmann, Grundriss² I s. 109, å andra sidan Kock, Paul u. Braunes Beiträge XXIII s. 511 f.; Hultman, Hälsingelagen, Exkurs I (se s. 191); Kock, Arkiv XXVI s. 97 ff. Det torde numera finnas föga skäl att anse företeelsen för urgermansk, men i varje fall är den väl dock rätt gammal.

³ Möjligen återgående på urn. **Teurōn*.

Punkajoki, Teuka m. fl. Och även sjönamnen äro stundom *o*-stammar, t. ex. *Kulovesi, Hauho, Vankovesi*.

Naturligtvis kan denna växling av *a*- och *o*-stammar, såsom redan nämndes, bero på en fusion av sjö- och älvnamn. Finska språket känner ej till något grammatiskt genus, och det är därför helt naturligt, att skillnaden i ändelsevokalismen ej i längden kunde upprätthållas.

Emellertid torde denna förklaring ej alltid kunna tillämpas. Då så många tecken giva vid handen, att de äldsta vattendragsnamnen upptagits under en tid, som måste anses som urgermansk, så torde knappast något hindra oss att antaga, att även ändelsevokalerna stundom återgå till denna avlägsna tid. Vi kunna göra det med så mycket större skäl, som även vissa appellativa lånord uppvisa de ursprungliga indoeuropeiska vokalerna *o* och *a*. Sålunda är indoeur. *o* bevarat uti t. ex. fi. *pelto* (germ. **felpo*-; fht. *feld*), fi. *jukko* (got. *juk* n., isl. *ók* n.), fi. *juusto* (germ. **jūsto*-). Se Setälä l. c. s. 23 f. Urgerm. *ā* åter finna vi sannolikt uti fi. *niekla* (germ. **nēplā*), fi. *kansa* (germ. **hansā*), fi. *akana* (germ. **axanā*) m. fl. Se Dieter, Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte s. 8, Karsten l. c. s. 292 ff. Visserligen har Thomsen och efter honom Setälä och Wiklund (i arbetet 'När kommo svenskarna till Finland?') betraktat *a* såsom ett säkert kriterium på lån från gotiskan. Men då skälen för antagandet av gotiska lån i finskan enligt min mening ej äro många eller tungt vägande — jfr särskilt Karstens ovan nämnda uppsats — så måste vi räkna med möjligheten att i de ifrågavarande orden se ett urgerm. *ā*. Och då härtill kommer samma företeelse i flere inom Finlands gränser upptagna vattendragsnamn, vilka ej kunna vara gotiska lån, så torde något tvivel knappast kunna råda om huru vårt problem skall lösas. Jag måste därför anse, att det slutljudande *o*:et och *a*:et i många av våra vattendragsnamn visar tillbaka till en urgermansk språkform¹. Och alla nu behandlade urgermanska kännetecken synas

¹ I vissa yngre namn kunna *o* och *a* återge ett ungt, fsv. uttal.

mig otvetydigt ådagalägga, att den finska inflyttningen måste hava vidtagit tidigare än man hittills i allmänhet antagit. Ja, vi måste, om mitt resultat är riktigt, antaga, att stora sträckor av södra och västra Finland redan i urgermansk tid varit befolkade av finnar.

Detta resultat är ägnat att ställa hela frågan om de svensk-finska beröringarna på ett nytt plan. Om vissa av våra ortnamn i ålder kunna jämföras med de äldsta appellativa lånorden, kan man på goda grunder fråga, om det finnas några bindande skäl att förlägga det skandinaviska inflytande, som avspeglar sig i dessa, utom Finlands gränser, någonstädes söder om Finska viken. Naturligtvis låter detta förena sig med vårt antagande, men några tvingande skäl därtill synas mig ej föreligga. De nordiska lånord, som finnas i karelskan, *olonetsiskan*, *vepsiskan* och *votiskan* — avtagande i antal ju längre österut man kommer(?)¹ — kunna måhända tänkas hava inkommit i de nämnda språken västerifrån, från Finlands finnar eller svenskar. Estniskans och liviskans nordiska ordmaterial låter lättare förklara sig. Härmed har jag ej velat uttala någon bestämd åsikt i spörsmålet, som jag nu ej kan upptaga till behandling i hela dess vidd; det ovan sagda avser blott att fästa uppmärksamheten vid frågan. Jfr Wiklund, *När kommo svenskarna till Finland?* s. 20 ff. — Dessutom bör här ännu påpekas, att man enligt min mening har att vid frågans avgörande taga hänsyn till den möjligheten, att de ifrågasatta urgermanska och urnordiska företeelserna i vårt avlägsna land kunna vara något yngre än i den germanska världens centrala delar.

Bland språkliga kriterier på mycket hög ålder hos lånnamnen må här även nämnas suffixet *-aia-* hos en del sjönamn, t. ex. *Pernaja*, *Lupaja*, *Vanaja* m. fl. Redan i de äldsta urnordiska inskrifterna hade nämligen svagtonigt *ai* kontraherats till *ē* (se Noreen, *Aisl. gr.*³ § 132). Även dessa namn kunna därför återgå till urgermansk tid. Vis-

¹ Frågan vore värd en närmare undersökning.

serligen äro vi för deras vidkommande ej tvungna till ett sådant antagande på språkliga skäl, men en annan omständighet tyckes mig starkt tala för att vattendragsnamnen på *-aja* höra till våra allra äldsta ortnamn. Alla hithörande namn, vilka torde få anses för nordiska [*Per-naja, Tampaja, Lupaja, Unaja, Vataja, Vanaja* och *Kalaja(?)*], beteckna nämligen orter, vilka — möjligen med undantag för det även eljes osäkra *Unaja* — i trakter, där stenåldersfynd blivit gjorda. Jag anser det av denna orsak för möjligt, att de på nordisk källa återgående *-aja*-namnen härstamma från stenåldern¹. Härav följer naturligtvis icke, att de redan i urgermansk tid skulle upptagits av finnarna, men då å ena sidan *ai* > *ē* är äldre än de äldsta urnordiska minnesmärkena och då å andra sidan finnar på ovan anförda grunder redan i urgermansk tid varit bosatta åtminstone i flere av de trakter, där *-aja*-namn förekomma, så torde vi vara berättigade att anse många av dem härstamma från tiden för de första beröringarna mellan svenskar och finnar i vårt land.

Ett yngre stadium av dessa namn finna vi måhända i *Aurejärvi, Närvejärvi, Alvejärvi(?)*, *Muurejärvi(?)*.

I detta sammanhang må även påpekas, att vi i våra svenska trakter ha flere fjärddamn på *-are* (l. *-er*) med icke omljudd vokal, t. ex. *Lumparen, Vapparen, Bambaren, Kallerfjärden* (jfr även det ovan s. 20 not nämnda *Hattarträsk*). De synas sålunda vara bildade med suffixet *-aja* och borde alltså tilläggas en mycket hög ålder. Det förefaller mig emellertid alltför djärvt att göra ett dylikt antagande. Vida sannolikare är det, att åtminstone de flesta av dem härröra från tiden för de yngre kolonisternas inflyttning. Hos dessa kan nämligen *-er* l. *-are* ännu hava varit verksamt såsom vattendragssuffix. Naturligtvis hindrar oss intet att t. ex. för *Lumparen* (och måhända *Kallerfjärden*) antaga denna höga ålder.

¹ Samma antagande kan även göras för många *ia*- och *io*-namn, ehuru det ser ut som om dessa suffix längre varit produktiva än suffixet *-aja*.

Jag anser det onödigt att här uppräknat alla de urnordiska kännetecken vi funnit i de ovan behandlade vattendragsnamnen. Något tvivel beträffande namnens urnordiska anor torde ej kunna hysas. I allmänhet bevara de finska namnen stammen av de urnordiska originalen. Någon gång är även en gammal nominativ bevarad. Så t. ex. uti fi. *Karjaa* (< **Karjas*), *Loimaa* (< **Lodmas*), *Vammaskoski*, *Akaa* (< **Akas*), *Mallasvesi*, *Kernaala* (< **Kernas*). Uti fi. *Teuronjoki*, *Haimoonjoki* finna vi kanske den urn. *ōn*-stammens *n*.

Vår undersökning har även visat oss, att de urnordiska vattendragsnamnen i allmänhet voro osammansatta. Också häri finna vi en överensstämmelse med de äldsta nordiska sjö- och älvsnamnen. Se Hellquist, Sv. sjön. II s. 124; Rygh NG Indl. s. 34 (jfr även Elvenavne s. X).

Såsom en anmärkningsvärd omständighet vill jag även framhålla, att jag i många av de trakter, där gamla skandinaviska vattendragsnamn påträffats, ej funnit några namn, som skulle tyda på en fast bosättning (jfr dock om *Anianpelto* s. 37 f.). Visserligen kunna från sydvästra Finland, särskilt i kusttrakterna, där den urnordiska bosättningen synbarligen varit tätast, ganska många *stad*-namn uppvisas (se mitt arbete 'Den svenska bosättnings historia I'). Men även dessa äro relativt unga. Av de äldsta nordiska kulturnamnsgrupperna, *löv*-, *vin*- och *hem*-namnen har jag ej funnit några spår, och ej ens *stad*-namnen gå längre in i landet.

Att dock bestämda boningsplatser under den långa tidsperiod, varom nu är fråga, förekommit, måste vi anse för givet, även om dessa urnordiska skandinaver ej ännu stodo på någon högre kulturståndpunkt. Måhända hava några av dem blivit översatta av finnarna, andra kunna kvarleva i förfinskad form i de talrika finska namn, som innehålla ett nordiskt personnamn.

Spår av *en* kulturnamnsgrupp hava vi dock ställvis funnit: namn, som tyda på heden gudadyrkan. Många av västra Finlands med *Pyhä*- (d. v. s. 'helig') sammansatta

vattendragsnamn angiva säkerligen äldre skandinaviska helgade platser. En blick på hithörande, i förfinnskad form kvarlevande namn saknar ej sitt intresse. De äro sammansatta med eller bildade på stammarna **vīh-*, **viǝð-* och **guð-* och angiva i de flesta fall orter, som än i dag äro omflutna av vatten eller åtminstone ligga vid ett vattendrag. Namnen äro naturligtvis mycket gamla, vida äldre än den av kristendomen starkt påverkade asareligionen, varför vi ej heller kunna vänta oss några spår av denna. Troligen föra de oss tillbaka till en tid, då hela Nordeuropa hade åtminstone i huvudsak samma religion (se Krohn, *Oma maa* I s. 621, *Finlands kulturhistoria* s. 28). Och vi kunna därför förstå, att de skandinaviska heliga platserna kommo att bibehålla denna sin karaktär även hos finnarna. — Då sedan den yngre inflyttningen till Finland begynte, var Odins och Tors makt redan i nedgående.

Huruvida under dessa avlägsna tider några tempelbyggnader förekommo, framgår ej av vårt namnmaterial. Det enda namn, som möjligen syftar därpå, är det ovan s. 39 nämnda *Hovila*, vilket där sammanställdes med fsv., isl. *hof* 'hedniskt tempel'. Det bör emellertid märkas — ehuru detta av förbiseende på det anförda stället ej blev påpekat — att fi. *Hovila* återger en relativt ung (fsv.) form av namnet. Om det verkligen innehåller ordet *hof*, något som man gärna här vill antaga¹, så bevisar det, att traktens urnordiska befolkning bevarat sin nationalitet in i fornsvensk tid. Naturligtvis kan det svenska originalnamnet gå mycket längre ned i tiden, men man skulle dock vänta sig, att ordet i sådant fall i likhet med *Vaania* skulle återge en urnordisk form (urn. **hufa*). Jag ber att därför här i detta avseende få modifiera mitt ovan anförda yttrande om Karlssons åsikt om *hov*-namnens ålder.

Vår undersökning har ådagalagt, att nästan alla våra i Finska och Bottniska vikarna utfallande mera betydande

¹ Om andra finländska namn på *-hov* se Saxén, *Finska fornminnesför. tidskr.* XXI: 3 s. 6.

älvar och åar hava eller en gång haft nordiska namn. Den svenska bosättningen har sålunda sträckt sig längs hela kusten. Svagast och otydligast äro spåren av dem i norra Österbotten, ehuru å andra sidan namn sådana som *Liminka*, *Kiiminki* knappast kunna vara tvetydiga.

Naturligtvis få ej alla dessa namn hänföras till den äldre skandinaviska bosättningen i vårt land, många av dem härröra säkert från yngre tider. Detta gäller i synnerhet för mindre betydande vattendrag.

Det är för övrigt intressant att finna, att de äldsta namnen utvisa samma geografiska utbredning som de arkeologiska fynden av germansk typ under sten-, brons- och äldre järnåldern. Gränsen för detta område går enligt arkeologins vittnesbörd ungefär från Kotka till Jakobstad längs Kymmene älv, de tavastländska sjöarna och Esse å. Visserligen hava vi även utanför detta område funnit några namn, som måste anses för urnordiska. Men dessa kunna härstamma från den yngre järnåldern, och det synes mig ej osannolikt, att även under äldre tider spridda svenska kolonier förekommit inom det östfinska kulturområdet. Måhända skola framtida undersökningar bringa i dagen hithörande fynd även från trakter utanför det ovan angivna området. Speicellt från Kymmene älvdal och norra Österbotten har man allt skäl att vänta sig sådana.

Jag har i allmänhet för denna gång ej utsträckt mina undersökningar utom det nu undersökta området — frånsett kusterna —, men vill dock i förbigående anföra några namn, som motivera min åsikt, att de gamla nordborna på sina färder stundom kommit in på östfinskt område och där måhända i namnmaterialet lämnat vissa spår efter sig. Doc. E. A. Tunkelo har nyligen å ett av Finsk-ugriska sällskapets sammanträden tolkat det kända sjönamnet *Saimaa* (sv. *Saima* l. *Saimen*) såsom ett nordiskt namn. Fi. *Saimaa* förutsätter en äldre nominativ **Saimas* (jfr ovan s. 58 **Karjas*), och denna återger enligt honom ett urn. **Saiwar* (d. v. s. 'Sjön'). Växlingen *v:m* är beroende på en finsk stamväxling (jfr t. ex. fi. *aimo* 'duktig': *aivan* 'riktigt'; se Ojansuu, Virittäjä 1909 s. 25 f.). Nam-

net vore sålunda en parallell till de många svenska sjönamn, som betyda blott 'vattnet, sjön' (*Vänern, Vättern, Unden*, fi. *Vaania, Akaa* m. fl.). — Ett visst stöd för sannolikheten av denna etymologi finna vi i det ovan s. 24 från Säminge socken omnämnda önamnet *Ahvionsaari*, vilket sålunda kunde vara ett nordiskt ortnamn. Och då vore det mycket lockande att betrakta även sockennamnet *Säminge*: fi. *Sääminki* såsom ett gammalt nordiskt ortnamn.

Namnet är dock mångtydigt. I Sv. bos. hist. I s. 150 har jag ansett det vara inlånat som ett personnamn (jfr sv. *Säming*, isl. *Sæmingr*). Hellquist, Svenska ortnamn på -*inge* s. 150 f. förutsätter med tvekan ett släktnamn **Sæminger*, bildat av den stam, som ingår i personnamnet fda. *Sam*, fht. *Samo*. Müllenhoff, Deutsche Altertums-kunde V s. 56 åter härleder isl. *Sæmingr* från lapska *Sabme* 'lapp' (=isl. *Sámr*, personnamn). Jfr även Much, Zeitschrift für deutsch. Altertum 46 s. 320.

Denna sistnämnda etymologi förefaller mig numera mycket sannolik. Vi hava här åter ett exempel på att ett folkslagsnamn senare använts såsom personnamn (se ovan s. 145 f.). Osäkert synes mig blott om sv. *Säminge*: fi. *Sääminki* innehåller propriet *Säming*, appellativet *sæminger* 'lapp' eller om det möjligen är en direkt *ing-* eller *inge-*bildning på stammen *säm-*. För detta senare antagande talar den omständigheten, att denna stam i ortens namnmaterial ej är okänd. På den stora ön Soisalo finnes nämligen en by vid namn *Saamaistenkylä* och i fredstraktaten av år 1323 omnämnes ett *Samusælæ* (*Samusalum, Camocaro*), varmed möjligen åsyftas *Sääminginsalo* (se Ruuth, Atlas öfver Finland, text 32 a, s. 2), såvida det ej snarare avser Soisalo. I varje händelse är stammen *Saam-* alltså belagd.

Vore det ej frågan om en så avlägsen trakt, skulle man vara benägen att sammanställa *Säminge* med *Saam-*. Det förra vore i så fall att anses för en *inge-*bildning på ett sjönamn på samma sätt som t. ex. de svenska gårdnamnen *Uttringe*, **Bølminge* m. fl. på vattendragsnamnen *Uttran*, *Bolmån* (se Hellquist, Svenska ortnamn på -*inge*

s. 244). Om stammen *Sám-* se ovan s. 84¹. Denna stam har betydelsen 'mörkladen, sortagtig', och det kan såsom en egendomlig tillfällighet nämnas, att Olaus Magnus i sitt arbete 'Historia de gentibus septentrionalibus' berättar, att vattnet i strömmen vid Nyslott är alldeles svart och att t. o. m. fiskarna hava samma färg. Det synes mig dock alltför vågat, att antaga en dylik *inge*-bildning, vilken skulle förutsätta en svensk bosättning i dessa trakter till tiden efter omljudet². Jag anser det därför sannolikast, att fi. *Sääminki* innehåller antingen personnamnet *Säming* eller snarare appellativet **sæminger*.

Av samma skäl måste jag tillbakavisa även en annan möjlighet, som eljes låge nära till hands. Man kunde nämligen antaga, att fi. *Saama-* skulle representera ett yngre stadium (urn. *-aiw-* > *-ā-*) av det urn. **Saiwar*, som måhända ligger till grund för fi. *Saimaa*. Vi skulle på detta sätt få icke mindre än tre stadier belagda i finskan: *Saimaa*, *Saama-* och *Sääminki*, och detta kan man dock i ingen händelse vänta sig för ifrågavarande trakt.

Utom *Ahvionsaari* kunna däremot *Muhosaari* och *Tuunansaari* (jämte *Tuunansalmi*) — båda i Nyslottstrakten — vara minnen av här i 'lappbygden' en gång kringströvande skandinaver. Om det förra se *Muhjärvi* ovan s. 25. Fi *Tuunansaari* åter kan innehålla ett urn. **tūna* (> isl. *tún*, äldre da., no., sv. dial. *tun* 'inhägnad plats'; = fht. *zûn*, nht. *Zaun*; jfr även ortnamnen på *-tuna*).

Även några andra namn kunde ännu diskuteras, men jag måste åtminstone för denna gång lämna frågan. Framtida forskningar må ådagalägga, om det nu gjorda antagandet är berättigat eller ej.

Såsom ett anmärkningsvärt resultat av den nu slutförda undersökningen vill jag slutligen påpeka den omständigheten, att blott ett mycket ringa antal namn med

¹ Av förbiseende blev det ej där påpekat, att stammen *Saam-* även kan återgå på lapskt *Sabme*.

² Däremot är det ej osannolikt, att den av Olaus Magnus omnämnda sägnen grundar sig på folketymologisk anslutning av sv. *Säminge* till stammen *sám-*.

säkra urnordiska anor bibehållit sig i sin svenska form. Sällsynta äro fall sådana som *Taasia*: *Tessjö*, *Perniö*: *Bjärnä*, *Karjaa*: *Skärlandet(?)*, *Karvianjoki*: *Skarvörarna*. I de allra flesta fall kvarlever det nordiska namnet blott i finskan. Vattendragsnamnen leda oss sålunda till samma resultat som mina tidigare namnundersökningar ('Den svenska bosättnings historia I'), att den äldre skandinaviska bosättningen till största delen utdött, då den nya svenska inflyttningen började.

Det kan förefalla egendomligt, att de gamla urnordiska vattendragsnamnen så ofta blivit kulturnamn, medan vattendraget erhållit ett nytt finskt namn (stundom en översättning av det äldre skandinaviska). Detta beror därpå, att vattendragsnamnen i allmänhet så ytterst ofta ligga till grund för namn på orter invid vattendragen. En mycket lång förteckning över hithörande fall finnes hos Hellquist, Sv. sjön. II s. 87 ff. Även på finskt håll är företeelsen ytterst vanlig. Märk t. ex. *Virojoki* (socken och å), *Summajoki* (å): *Summajärvi* (sjö): *Summa* (by och gård), *Eurajoki* (socken och å), *Loimajoki* (å): *Loima* (by) och *Loimaa* (socken), *Tjockå* (fi. *Teuvanjoki*): *Tjock* (by): *Teuva* (socken) m. fl.

Då man har att göra med ett säkert gammalt vattendragsnamn, kan man därför i de flesta fall antaga, att vattendragsnamnet är det primära i förhållande till kulturnamnet. Dessa vattendragsnamn voro i regeln osammansatta. Annat är förhållandet däremot, då frågan gäller yngre namnbildningar. Yngre ånamn äro nämligen hos oss såsom i Skandinavien synbarligen mycket ofta bildade på kulturnamn (se Rygh, *Elvenavne* s. X). Därför är det svårt att i fall sådana som *Tjock å*: *Tjock by*: *Teuvan-joki* m. fl. uttala någon bestämd mening.

Tillägg.

S. 7. Mot antagandet, att den novgorodska krönikans 'handelsflod' (Купецкая рѣка) skulle avse Perojoki, kan göras den invändningen, att tåget var riktat mot tavasterna och att det därför är föga troligt, att novgoroderna först skulle hava gett sig in på karelskt område. I och för sig synes detta mig dock ej omöjligt, då härnadståget tyckes hava haft en mycket vidsträckt omfattning — märk att tåg mot karelarna mycket ofta omtalas i de ryska krönikorna, t. ex. 1269, 1278 (Suomi 1878 s. 72 f.) — men om den ifrågavarande 'handelsfloden' skall sökas på tavastländskt område, så kan därmed näppeligen åsyftas någon annan flod än den mellan Pärnå å och Svartså liggande Borgå ån (jfr byanamnet *Saxby*). Denna mening har redan år 1864 i Litterär tidskrift s. 65 ff. uttalats av V. L. C(a)jander). Jfr även Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 3.

S. 11. Till de här nämnda namnen på stammen *Vir*kunna fogas önamnen *Itäviiri*, *Länsiviiri* (SO om Hogland; se Finska fornminnesföreningens protokoll I s. 94).

S. 11. Beträffande fi. *Summajoki* må för fullständighetens skull påpekas, att det finnes ett fi. adjektiv *summa* 'mörk, dunkel, dyster'.

S. 14. Det kända forsnamnet *Aifor* i Dnjepr har av prof. Pipping å Finska vetenskaps societetens februari-möte innevarande år tolkats såsom ett fsv. **Æi-förr* 'den icke farbara'. Forsen är också verkligen den enda, förbi vilken båtarna måste dragas över land.

Prof. Pipping fäster min uppmärksamhet vid att adj. *förr* 'häftig', som ovan alternativt antogs ingå uti fi.

Ankapora, enligt Torp återgår på ett germ. **furha*¹, varför även detta ord kan ligga till grund för fi. (*Ankka*)*purha*.

S. 19. Den här meddelade uppgiften, att uti *Teutjärvi* skulle förekomma en fisk *teuta* 'asp' torde vara oriktig. Aspen (*aspinus rapax*) förekommer visserligen i nämnda sjö men kallas å orten *touta* (se Mela-Kivirikko, Suomen luurankoiset s. 459).

S. 22. Namnet *Huuma* återfinnes i den år 1666 nämnda gränspunkten *Humakifvi*, som av Ruuth, Hist. arkisto XI s. 272 f. anses identisk med den år 1556 nämnda *Rydzestenen*. Invid *Huumanlinna* finnes också en fors *Huumankoski*.

S. 42. Namnet *Tessjö* kan uppvisas redan från år 1351: *Tæsia* (Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 6).

S. 48. Ett gammalt namn på Borgå å kan möjligen dölja sig i det ovan s. 103 behandlade *Renkomäki*.

S. 49. *Tavastböte* är känt redan ifrån år 1536 (Neovius, anf. arb. s. 1, 20; från samma år nämnes *Tavastudd* och från 1451 *Tauestnäs*).

S. 52. Såsom ett ytterligare stöd för min tolkning av *Pikkala*: *Stör(s)vik* må nämnas, att Olaus Magnus vid sin redogörelse för finnarnas sätt att strida omtalar, att dessa brukade hindra fientliga fartyg att anlöpa deras hamnar genom att i bottnen under vattenytan indriva spetsade pålar.

S. 56 noten. Antagandet att namnen på *-kila* skulle bevisa, att dalgången längs Degerby å vid svenskarnas namngivning av *Räddkila*, *Ålkila*, *Ingarskila*, *Randkila* skulle hava varit en vik, alltså stått under vatten, måste vara förhastad. Enligt topografiska kartor ligger *Randkila* (den nordligaste av gårdarna) c. 15 å 17 meter över havsytan, och stället torde sålunda redan mot slutet av det tredje förkristliga årtusendet hava höjt sig över vat-

¹ August Fick, Vergleichendes Wörterbuch der Indogerm. Sprachen. 4 Auflage. III Teil: Wortschatz der germ. Spracheinheit unter Mitwirkung von Hj. Falk gänzlich umgearbeitet von Alf Torp (s. 232 återföres isl. *forr* 'hastig, voreilig' till ett urgerm. **furha*, som jämföres med gr. *πρόχα* 'sofort').

tenytan¹. Det finnes även norska gårdnamn på *-kila*, angivande ställen, som ej ligga omedelbart invid en vik (Rygh NG III s. 280, XIV s. 70).

S. 57 noten. Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 1 noten tänker sig Borgå viken såsom 'tavasternas hamn'. I 'Lojo sockens kyrkliga förhållanden I' s. 4 noten gissar han på Pikkalaviken.

S. 79. Jag har numera funnit, att fi. *Eura* väl kan återgå på ett urn. **Ebura*-. Bortfallet av *v* framför *u* kan nämligen antagas hava skett i finskan, särskilt i den sydvästfinska dialekten. Jfr t. ex. fi. *autta* < *avutta*, *hiukset* < *hiivukset*, *kiu* < *kiirut* m. fl. Se Ojansuu, Lounaismurteiden äännehistoria II s. 174 f. Det torde därför finnas föga skäl för att antaga, att fi. *havukka* ~ *haukka* skulle representera två olika nordiska stadier. — På detta sätt förklarar kan *Eura* bliva lika gammalt som övriga urnordiska namn i sydvästra Finland, och jag måste därför modifiera mitt ovan s. 80 gjorda uttalande beträffande namnets etymologi. Överensstämmelsen i betydelsen hos *Eura*: *Somerjoki* i Egentliga Finland är väl en tillfällighet.

I detta sammanhang kan nämnas, att i Eurajoki socken ligga vid en vik av Bottniska viken (*Väkränperä*) ruinerna av *Liinmaa* borg, vilken antages vara identisk med den år 1395 nämnda borgen *Vreghdenborch* (se Styffe, Bidrag I s. 201, Aspelin, Korsholman linna ja lääni s. 36 noten, Killinen, Finska vet. soc. Bidrag 33 s. 96 f.). Jag anser namnet vara bildat på mlt. *vracht*, *vrecht* 'Schiffsmiete, Frachtgeld, Vermietung oder Mietung des Schiffes, Befrachtung des Schiffes mit Waren' eller möjligen en deverbativ *jan*-avledning av samma stam. Borgen har i detta fall sannolikt varit en handelsborg, uppförd till skydd för den tyska handeln vid våra kuster. Jfr *Fratthamnen* i Mustasaari (se Karsten, Indog. forschungen XXVI s. 243). Namnet saknar sålunda icke sitt kulturhistoriska intresse. I mitt arbete 'Sv. bosättn. hist. I' s. 134 ff. har jag meddelat en förteckning över förfinskade

¹ Meddelande av d:r J. Ailio.

germanska personnamn av synbarligen icke nordiskt ursprung, som synas tyda på en direkt förbindelse med de tyska — i främsta rummet väl de lågtyska — stammarna. Och utan tvivel finnes det även appellativa lånord i finskan, som härstamma från samma källa. Denna fråga vore förtjänt av en närmare undersökning. Karsten har visserligen i sin ovan citerade uppsats i *Indogerm. forschungen* XXVI s. 236 ff. ('Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts') diskuterat frågan, men därvid ej ens gjort något försök att särskilja de tyska lånorden från de skandinaviska och sålunda lämnat den intressantaste delen av spörsmålet obehandlad. Dessutom är det rätt betänkligt att på detta sätt upptaga till diskussion frågan om ett kulturinflytande, ty även om det skandinaviska inflytandet i förbigående påpekas, blir framställningen för en icke sakkunnig vilseledande. Det största flertalet av de av Karsten behandlade lånen härstamma nämligen från svenskan. Det kulturinflytande, som avspeglar sig i dem, måste därför i allmänhet betecknas såsom ett skandinaviskt, ej tyskt.

S. 85. Även kapellnamnet *Kullaa* (< **Kullas*) kan vara ett gammalt nordiskt sjönamn: urn. **Kullar*. Jfr svenska sjönamnet *Kullen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 310 f.).

S. 120. Uppgiften om *Kainuunjoki* gäller Esse å.

S. 157. Om fi. *Saimaa* se numera *Tunkelo*, Virittäjä 1910 s. 47 f.

REGISTER.

- Aaljoki* 70
Abborfors (Ahvenkoski) 15, 16, 18, 41, 42
Abborrsjön 20
Ackas (Akaa) 97
Aeffraboaminne (Eura å) 79, 83
Ahjärvi (Ahvijärvi) 8, 24
Ahla 106
Ahlainen (Vittisbofjärd) 106
Ahlaisjoki (Norrmarks å) 106
Ahlajärvi 70, 98, 106
Ahvenkoski (Abborfors) 15, 25
Ahvenlampi 20, 95
Ahvio 8, 23, 24, 29
Ahvioinen 23
Ahvionsaari 24, 158, 159
Ahvis 23
Ahviskoski 23
Agen 80
Aglan 134
Aifor 14, 148, 161
Ailigas 137
Ailio 136
Akaa (Ackas) 97, 149, 155, 158
Albis 20, 97
Alβis 97
Alpia 97
Alvejärvi 127, 129, 154
Angeborg (Ankapora) 12
Anhia 37, 151
Ania 18, 37, 151
Anianpelto 18, 37, 38, 85, 155
Anjala 13, 15, 17, 18, 25, 29, 37, 151
Ankapora (Ankoper, Angeborg, Ankkapura, Ankkaporha, Ank-kapurha, Ankkapurho) 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 29, 33, 41, 42, 122, 151, 162
Ankoper (Ankapora) 12, 16, 18
Ankäufer 12
Arasalo 91
Arasjön 91
Aren 91
Arken 91
Artjärvi (Artsjö) 45
Artsjö (Artjärvi) 45
Ascabach 48
Ascaha 48
Asken 48

- Askola* 48
Aspen 63
Aspån 63
Asson 84
Asunden 84
Auðn 137
Aura 75
Aurajoki (Aura å) 75, 151
Aura å (Aurajoki) 75
Aurejoki 91
Aurejärvi 91, 114, 127, 154
Autio 137
Avajärvi 80
Aven 80
Averia 63, 65
Avern 66

Backom 27
Bambaren 154
Batavia 23
Bera 7, 47
*Bergmansgatan (Vuorimiehen-
katu)* 148
Birca (Björkö) 7
Birkala (Pirkkala) 7, 84, 92
Birknäs (Pirkkiniemi) 84
Birna 47
Bjarkey 7
Bjerka 6, 116
Bjälken 31
Bjärken 6, 116
*Bjärnå å (Perniänjoki l. Per-
niönjoki)* 69, 160
Bjørkaa 6, 116
Bjørkan 6
Björkaren 6, 116
Bjørke 6, 116
Bjørkebæk 116

Björken 6, 116
Bjørken 6, 116
Björklången 116
Björkö (Birca) 7
Björkö (Koivisto) 5, 6, 7
Björkö (Pirkkiö) 7, 138, 139
Björn 47
Bjørnaaen 47
Blickum 27
Blänkesjön 45
Bockholm 140
Boddeby (Potila) 120
Bolmån 132, 158
Borgå å (Porvoonjoki) 47
Borstingan 140
Braxsjön 20
Broksjön 4
(de) Bryggælum 105
**Bräkenviken* 140
Bunge 87
Busö 59
Byxtjärn 4
Bällaren 61
Bällar(s)by 61
Bällby 61
Bällen 61
Bølminge 132
Börkeln 35

Daasaaen 42
Dalkarlssjön 34
Dammen 21
Djur(a)sjön 102
Djurlången 102
Dolpa 33
Dolpan 33
Draven 11
Dumba 53

- Dybeck* 131
Dynge (Tynkä) 129
Dyngja 129
Dyr- 102
Dölpan 33
- Edsevö* 120
Edsjön 120
Effraboaminne (Eura å) 79
Eitrá 121
Ela 77
Elbe 20, 97
Elen 77, 136
Elijärvi 77
Enklinge 31
Enovesi 84
Eparaha 79
Eschinabach 48
Esbå å 51, 139
Esp- 51
Esse å (Ähtävänjoki) 120, 121
Etseri (Ätsäri l. Ähtäri) 120, 121
Eura 73, 74, 75, 78, 79, 80, 149, 163
Eurajoki (Eura å) 78, 151, 160
Eura å (Eurajoki) 78, 79, 80
Eurfors 75
- Fagerstad* 44
Felingen 31, 113
Fellingä 31
Femmen 74, 138
Fenaaen 125
Fenen 75, 125, 133
Filingen 31
Finnanäs 145
Finnarp 145
- Finnbacka* 145
Finnberga 145
Finnbo 145
Finnboda 145
Finnby 34
Finnekumla 145
Finsta 145
Fiskars 69
Fiskars å 69
Flaten 60
Flisholmen (Sirpalesaari) 148
Flon 60
Forsby 46
Forsby å 46
Fratthamnen 163
Fredrikshamn (Hamina) 143
Froden 138
**Fräkenviken* 140
Frödingen 138
Fyghpir 63
Färgen 63
Färgån 63
- Gallen* 25
Galmaren 25, 91, 127
Gamlakarleby 123
Gamlakarleby å (Perhonjoki) 123
Gaukaaen 93
Gautælf 29
Geysir 29
Gislom 27
Gjera 103
Gla 45
Gla(e)n 45
Glana 45
Glansås 46
Glien 45
Glimmingen 45

- Glupen* 70
Glypen 70
Glödtjärn 45
Gravlången 11
Gravsjön 11
Gravtjärn 11
Grindeln 35
Gro- 94
Grof 11
Gryta 139
Gryten 58, 139
Grytingen 139
Grýtir 139
Grytsjön 139
Gröcken 30
Gudaaen 38
Guddal 38
Gudzio 38
Gus- 28
Gussjön 38
Gys- 28
Gäddsjön 20
Gällringen 103
Göksjön 93
Göktjärn 93
Göljan 89
Göljesjön 89
Gölsjön 89
Görvälln 37
Göta älv 20

Haapajoki 51
Haapajärvi 53
Haapajärvi å 68
Haavisto 40
Haddom 27
Haihara 93
Haihu 96

Haihunkoski 96
Haimoonjoki 62, 63, 64, 65, 155
Halen 6
Halikonjoki 72
Halila 6
Halilanjärvi 6
Haljen 30
Hallaren 45, 107
Halliojoki 45, 107, 151
Hallsjö 45
Hallungen 45
Hallången 45
Halola 6
Halolanjärvi 6
Halsuanjoki (Halså å) 124
Halsuanjärvi (Halså träsk) 124, 125
Halså 124
Halså träsk (Halsuanjärvi) 124
Halså å (Halsuanjoki) 124
Hamari 136
Hamarijoki 136
Hamarijärvi 136
Hamaro 133
Hamina (Fredrikshamn) 143
Hammaren 136
Hammarsjön 136
Hammartjärn 136
Hammarvattnet 136
Hanhikoski 25
Hardom 27
Harjujoki 29
Harjunpää 85
Harjunpäänjoki 85
Hatanpää 71, 92, 104
Hatanpäänoja 93
Hattarträsk 20, 73, 154
Hattelmala 104

- Hatträsk* 20
Hattsjö 92
Hattsjön 4, 20
Hattula 102, 103, 104
Hattupää 92
Hattåsen 118
Hatunjärvi 92
Hatunluoma 118
Hatunvuori 118
Hauhajärvi 90, 101, 102, 151
Hauhala 102
Hauhi 102
Hauho 90, 101, 152
Hauhola 102
Hauhonselkä 101
Hauhu 102
Haukivesi 20, 95
Hausa 30
Hausjärvi 30
Heima 64
Hella 45
Helsing- 37
Helsingby (Kainuunkylä) 141, 143, 149
Helsing haff 143
Helsingland 143
Hemträsket 55
Herja 29
Hernesaari (Ärtholmen) 148
Hersala 39
Hiidensaari 30
Hiidenvesi 30, 62, 64, 65
Hirvenpelto 38
Hirvistö 40
Hongisto 40
Hovila 39, 90, 149, 156
Humakifvi 162
Humaljoki 5
Humaljärvi 5, 53, 148
Humla 5, 25
Humlen 63
Humleån 63
Hummelberget 148
Hummeln 5, 23, 25
Hummelängen 148
Humsjön 5, 23
Huuma 22, 162
Huumankoski 162
Huumanlinna 22, 162
Hvittisbofjärd 83
Hån 90, 102
Håsjö 102
Häihenmatka 96
Hällaren 45
Häme 67
Hästhalm 140
Hästö 59
Högholmen (Korkeasaari) 148
Iidenjärvi 129
Ii(joki) 129
Iinsalo 129
Iisalmi 129
Ilmajoki 115
Indal 106
Ingarskila 56, 162
Inhattujärvi 106
Inhottujärvi 106
Inna 106
Innaren 106
Invatnaträsk 106
Isojoki (Storå) 110
Isojärvi 61, 108
Itäviiri 161
Jadra 79

- Jalantijärvi* 97
Jamajärvi 92
Jamanpää 92
Jeppo (Jepua) 119
Jepua (Jeppo) 119
Jora 79
Joutsijärvi 92, 149
Judan 138
Jurva 114
Jurvajärvi 114
Jyränpö 12
Jädran 79
Jälmaren 25
Jälnan 97
Järn 79
Järva 115
Järveln 115
Jätubjörgi 49
Jømna 86
- Kainasto* 144
Kaino 144, 145
Kainus 145
Kainuu 144
Kainuunjoki 120, 144, 164
Kainuunkylä (Helsingby) 141, 143, 149
Kainuunkylä (Finnby) 145
Kainuva 145
Каяано море 143
Kal- 127
Kalaja 126, 127, 128, 154
Kalajanjärvi 126
**Kalajanjoki* 126
Kalajankylä 126
Kalajoki 126, 127
Kallerfjärden 73, 154
Kalliala 107
- Kalljärvi* 53
Kalmankylä 90, 91
Karhijärvi 107
Karienkaskæ 59
Karis (Karjaa) 58
Karis å (Karjaanjoki) 58
Karjaa (Karis) 58, 155, 160
Karjaanjoki (Karis å) 58
Karken 90
Karkku 90, 98
Karunki 140
Karvia 34, 107, 108
Karviajärvet 108
Karvianjoki (Sastmola å) 107, 160
Karvia(n)järvi 107
Karvianourat (Skarvörarna) 107
Karvio 108
Kasajoki 109
Kasala 109
Kasböle (Kasala) 109
Katinkallio 44
Kauhala 68
Kauhajoki 115
Kauhala å 68
Kauhala älven 57, 68
Kaukajärvi 93
Keltis ström 28
Keltti(s) 12, 27, 28
Kelviä (Kälviä l. Kälviö) 125
**Kemijoki (Kemi älv)* 137
Kemi älv (Kemijoki) 137
Kemiö (Kimito) 60
Kepoo (Käppo) 119
Kernaala 102, 103, 155
Kiiminginjoki 124, 136
Kiiminki (Kimminge) 136, 157
Kilpijoki 50

- Kilpijärvi* 49
Kilpiö 151
Kiminge (Kiiminki) 136
Kimito (Kemiö) 60
Kinnbäck 136
Kirkkojärvi 32, 63, 90
Kiskan 69
Kisko 69
Kiskonjoki (Kisko å) 69
Kiskonjärvi 69
Kisko å (Kiskonjoki) 69
Kiukuankoski 119
Kivistö 40
Kjark- 90
Kjulo (Köyliö) 81, 82, 139
Klippan (Luoto) 148
Klippinga 31
Koivisto (Björkö) 5, 6, 7, 40
Koivulahti (Kevlax) 116, 117
Koivulahti (Perkiö) 7, 149
Kokemäenjoki (Kumå älv) 82, 83
Kolmperssjö 53
Komola 48
Konho 98
Konhonselkä 97, 98
Korkeasaari (Högholmen) 148
Korppikoski 25
Korpuankoski 119
Korvuanjoki 119
Koskenalus 17
Koskenniska 15
Kova 24
Kraaseli 140
Kraaselinpankki 140
Kronoby å (Tervajoki) 122
Kuggom 27
Kuikkakoski 25
Kulju 89
Kullaa 164
Kullen 164
Kulovesi 87, 88, 89, 152
Kumboa aa (Kumå älv) 83
Kumio 71, 73
Kumionpää 70, 71
Kumjonpää 71, 82, 83
Kumlinge 31
Kumnäs (Kuumalainen) 83
Kumo (Kumå) 82
Kumå älv (Kokemäenjoki) 48, 71, 82, 83
Kungshatt 118
Kungsån (Kuninkaanjoki) 121
Kuninkaanjoki (Kungsån) 121
Kuovinkoski 24, 98
Kuovinsaari 24
Kurenkoski 25
Kuru 94, 95, 98, 101
Kutajoki 38, 39, 63, 90, 149
Kutajärvi 38, 39
Kutala 63, 89, 90
Kutkinsaari (Kuttinge) 31
Kuttinge (Kutkinsaari) 31
Kuumalainen (Kumnäs) 83
Kuusa 29
Kuus(a)niemi 27, 28, 29
Kuusanjoki 129
Kuusanjärvi 129
Kuusa(n)koski 27, 28, 29, 129
Kuusa(n)lampi 27, 28, 29
Kuusipelto 29
Kuusisalo 29
Kuusjoki 29, 73
Kuusjärvi 29
Kuuskoski 29
Kuussaari 29
Kuusvesi 29

- Kvarken* 37
Kvarnbotten 59
Kvevlax (*Koivulahti*) 116
Kvéða 50, 96
Kylmäkoski 96, 97, 149
Kyläkarvia 107
Kymenjoki 19
Kymi (*Kymmene*) 12, 18, 19, 63, 84, 137, 149
Kymijoki (*Kymmene älv*) 11, 19, 116
Kyminlinna 22
Kymmene älv (*Kymijoki*) 11, 12, 18, 19, 84, 116
Купецкая рѣка 148
Kyrksjön 59
Kyrobominne 83
Kyro älv (*Kyröjoki*) 115
Kyrö 115
Kyröjoki (*Kyrö älv*) 115
Käfflingholm 31
Käldö 28
Kälviä (*Kelviå*) 125
Kälviö (*Kelviå*) 125
Käppo (*Kepoo*) 119
Käringholm 140
Kökar 112
Kømber 82
Kønland 144
Köylinjoki 47, 82
Köyliö (*Kjulo*) 81, 139
Köyliönjoki 47, 81
Köyliönjärvi 81

Laajoki 76
Laajajärvi 61
Labara 96
Lagan 50

Lagaån 50
Laggen 50
Lagmansvik 27
Lagman w. Saari 26
Laha 50
Laihela 77, 117
Laihia 77, 117
Laihianjoki (*Toby å*) 117
Laitiala 39, 77
Laitila (*Letala*) 77
Laitilanjoki (*Nykyrko å*) 39, 77, 87
Laketjärn 20
Langinkoski 22, 23
Lankila 23
Lanskijoki 45
Lammaren 62
Lammen 77
Lamminjärvi 53
Lamsijärvi 77
Lapp- 146
Lappa- 146
Lappajärvi (*Lappträsket*) 121
Lappfjärd 109
Lappfjärds å (*Uronjoki*) 109
Lappi- 146
Lappo å (*Lapuanjoki*) 118, 119, 125
Lappträsket (*Lappajärvi*) 121
Lapuanjoki (*Lappo å*) 118, 119, 125
Lautionsaari 138
Laxfjällen 62
Le 78
Ledang 78
Lefelingen 78
Lentuanjoki 119
Lestijoki 126

- Letala (Laitila)* 77
Leva 85
Levajärvi 85
Levanpelto 85, 108
Leväjoki 85, 115, 121
Leväjärvi 115
Levälampi 85
Leväsjoki 85, 108
Liinmaa 163
Lillträsk å 68
Liminganjoki 131
Liminganjärvi 131
Liminganoja 97, 131
Liminge(n) 131
Limingo (Liminka) 131, 132, 133
Liminka (Limingo) 131, 132, 133, 157
Liminko 133
Liuksiala 101, 149, 151
Ljóð 138
Ljoðma 86
Ljusen 101
Lodmajoki (Loimijoki) 86, 151
Lqgr 50
Lqgrinn 62
Lohijärvi 61
Lohikoski 25
Lohja 59, 60, 61, 62
Lohjanjärvi (Lojo sjö) 59, 60
Lohjanvirta (Lojo ström) 55
Loima 86, 160
Loimaa 86, 155, 160
Loimajoki 86, 160
Loimijoki 86
Lojo sjö (Lohjanjärvi) 59
Lojo ström (Lohjanvirta) 55, 57
Lojärvi 61
Loken 62
Lommaren 62
Ludden 86
Luhjoniitty 61
Luma 97, 132
Lumia 91, 97
Lumiala 39, 97, 132
Lumijoenselkä 132
Lumijoki 39, 91, 97, 131, 132
Lumijärvi 39, 91, 97, 132
Lumpuren 73, 154
Lumsen 97
Lungen 134
Lungälven 134
Lunki 134
Luonuankoski 119
Lupaja 47, 53, 69, 70, 99, 100, 153, 154
Luoto (Klippan) 148
Luulaja 129
Lygrir 101
Lyminghe (Limingo) 131, 132, 133
Lyngenfjord 134
Lyngir 134
Lysningen 101
Lågland 143
Långviran 11
Läen 77
Länsiviiri 161
Lödöse 138
Lögaren 50, 62
Lögesjön 62
Lögtjärn 62
Lönern 86
Magern 46
Maljen 30
Mallasvesi 100, 151, 155

- Manga* 32
Mangen 32
Mankala 12, 32, 72, 151
Martinpelto 38
Maura 46
Maurijoki 46
Menkala 96
Menkälä 32, 33, 72, 96, 103, 150
Minga 32
Minge 32
Mogen 25
Mola 8
Moldaaen 100
Moldefjorden 100
Moldelven 100
Mon 25
Motale beck 9
Muhjärvi (Muhujärvi) 9, 25, 135, 159
Muhniemi (Muhuniemi) 25
Muhojoki 135, 151
Muhos 135
Muhosaari 159
Muhosjoki 135
Muhulahti 9, 25
Muhusaari 25
Muhutjärvi 25
Mulkuanjoki 119
Mullhövden 100
Mullsjön 100
Multen 100
Multnir 100
Muolajärvi 7
Mustio (Svartå) 58
Mustjoki (Svartå) 58
Mutala 9
Muurejärvi 127, 129, 154
Myllyjoki 26
Mynäjoki (Virmo å) 44, 76
Myrbjörken 128
Myrsjön 128
Myrskylä (Mörskom) 27
Mången 32
Männistö 40
Männäisjoki (Nykyrko å) 77
Mäntsälä 50
Mäntsälänjoki (Svartså) 49, 50
Möcklaflon 60, 61
Mölk 96
Mörskom (Myrskylä) 27
Mörtsjön 20

Naara 22
Naaranoja 22
Nagu (Navo) 60
Nappo (Napue) 119
Napue (Nappo) 119
Naren 113
Narfwewijk 96
Narva 96
Narvasalmi 22
Narvela 96
Narven 80
Narvi 43, 96
Narvijoki 81
Narvijärvi 80, 81
Navo (Nagu) 60
Neasit 15, 148
Nervö 43
Niittyliedet 140
Nisa 9
Nisajoki 9, 151
Nisajärvi 9, 151
Nisalahti 9
Niskakoski 15

- Njerve* 113
Njärven 80, 96, 113
Noren 32
Norfasund 113
Norrmark 106
Norrmarks å (Ahlaisjoki) 106
Nuoramaa 32
Nuoramaansaari 32
Nybbele 91
Nybble 91
Nykarleby älv 118
*Nykyrko å (Laitilanjoki l. Män-
näisjoki)* 77
Nyppeli 91
Nyrvi 113
Nywatnj 8, 149
Närpes (Närviö, Närpiö, Närpöö)
113, 114
Närpes å (Närvejoki) 94, 113
Närvejoki (Närpes å) 94, 113,
114
Närvejärvi 154
Närven 96
Närviijoki (Närpes å) 113
Närviö (Närpes) 114
Näsijärvi 94
Näätsaari 140
- Ogan* 134
Ogla jerui 134
Oominkinjoki 63
Otta 10
Ottajärvi 10, 151
Otnaren 10
Ottsjön 10
Oulainen 130, 135
Oulankajoki 135
Oulujoki (Uleå älv) 130, 134
- Oulujärvi* 130
Oxberg 140
Oxö 140
- Padinki (Padinginkoski)* 129
Pahajärfvi (Pyhäjärvi) 64
Pahasaari 30
Palosaari 140
Paimio (Pemar) 73, 74, 75
Paimionjoki (Pemar å) 73
Painionjärvi 75
Paino 101
Painojärvi 101
Parinpelto 38
Pelinginselkä 30, 32
Pellinge 31
Pel(l)inki 31, 151
Pemar (Paimio) 73, 74
Pemaren 73
Pemarfjärden 73
*Pemar å (Paimionjoki l. Somer-
joki)* 73, 138
Penarum (Painio) 75
Peninkijoki 125, 133
Peninkijärvi 124, 125
Penningträsk (Pienjärvi) 112,
113, 124
Perho 123
Perhonjoki (Gamlakarleby å) 123
Perho å (Perhonjoki) 123
Perkiö (Koivulahti) 7, 149, 151
Perkjärvi 6, 63
Perk(k)iö 7, 116, 129, 139, 151
Pernaa (Pärnä) 46, 47
Pernaja (Pärnä) 46, 47, 53, 69,
70, 78, 91, 99, 100, 109, 118,
153, 154
Pernajanjoki (Pärnä å) 46

- Pernau (Pärn)* 46
Perniänjoki (Bjärnä å) 69
Perniö 151, 160
Perniönjoki (Bjärnä å) 69
Pernu(la) 47
Perojoki 4, 6, 7, 63, 67, 148, 151
Petäjoki 130
Petäjäkoski 130
Petäjäjärvi 130
Petäkoski (Petäfors) 130
Peurakoski 25
Pieninginjoki 125, 133
Pieninginoja 124
Pienjärvenluoma 113
Pienjärvi (Penningträsk) 112, 113, 124
Pihlaisto 40
Pikkala 52, 68, 148, 162
Pirkkala (Birkala) 7, 84
Pirkkiniemi (Birknäs) 84
Pirkkiö (Björkö) 7, 85, 138, 139, 151
Pirttinuora [Pörtnor(a)] 32
Pohja (Pojo) 59, 60, 61
Pojo (Pohja) 60, 61
Poosjärvi 107
Poras 122, 123
Porasbäck 122
Porasjärvi 122, 123
Porasträsk 122
Poras åå 122
Porkala 52, 53, 54, 148
Porlom 46
Porlom å 46
Porolampi 46
Porsaskoski 25
Porvoonjoki (Borgå å) 47
Potila (Boddeby) 120
Präkinlahti 140
Prästholm 140
Prästkullaberg 70
Punkajoki 87, 152
Punkalaidun 87
Punkalaitio 29, 87
Punkalaitumenjoki 87
Putkisto 99
Puurijärvi 85
Puurila 85, 86
Pyhtää (Pyttis) 43
Pyhäjoki 62, 64, 78, 130
Pyhäjärvi 30, 45, 62, 64, 65, 78, 80, 92, 93, 130
Pyhäniemi 38, 39, 63, 90, 149
Pyhäsaari 63, 149
Pyttis (Pyhtää) 43
Påmark 107
Påsjö 107
Päijänne 34
Päiväkivi (Solsten) 8, 149
Pärn (Pernau) 46
Pärnä (Pernaja l. Pernaa) 46, 69
Pärnä viken 47
Pärnä å (Pernajanjoki) 46, 47
Pörtnor(a) (Pirttinuora) 32

Raavuori 22, 27
Raddeby (Ratila) 120
Raidisto 99
Raisio (Reso) 76, 149
Raisionjoki 76
Randkila 56, 162
Ratila (Raddeby) 120
Ratulajoki 19
Raudaskoski 129
Raudaskylä 129
Rauma 126, 140

- Rauma (Raumo)* 126
Raumajoki 126
Raumo (Rauma) 126
Raus- 22
Raus(s)ila 22
Raus(s)ilanjoki 21, 22
Rautajoki 87, 88
Rautajärvi 88
Rautalampi 88
Rautavesi 87, 98, 151
Rautio 129
Rautunselkä 96, 97, 98
Rautunvesi 129
Ravijoki 11
Ravijärvi 11
Reis- 76
Renko 102, 150
Renkojoki 102
Renkojärvi 102, 103
Renkomäki 103, 162
Reso (Raisio) 76
Riksberg 140
Rimito (Rymättylä) 60
Ringa 103
Ringsjön 103
Rogga 5
Rokka 5
Rokkala 5
Rokkalanjoki 5
Rudingen 140
Ruokoisoja 121
Ruona 81
Ruotsalainen 34, 35, 54, 96
Ruotsila 96
Ruotsinjärvi 34
Ruotsinkylä (Svenskby) 34
Ruotsinpyhtää 34
Ruotsinsalmi (Svensksund) 34
Ruovesi 94
Rydzestenen 162
Rymättylä (Rimito) 60
Råberget 22
Råddkila 56, 162
Räyrinki (Röringe) 74, 123, 124
Räyrinkijärvi 121, 124
Rödlången 88
Rödsjön 88
Rödtjärn 88
Røa 88
Røia 88
Rön 88
Röring 124
Röringe (Räyrinki) 121, 123, 124
Röringen 124
Röringe träsk 123
Rörängen 141
Rövattnet 88
Röyrinkijärvi 121, 124
Röyttä 139

Saama 84
Saamaistenkylä 158
Saamanmäki 84
Saanijoki 128
Saanijärvi 127, 128
Saaristo 40
Saastamala (Sastmola) 107
Sága 50
Sagan 50, 95
Sagu (Sauvo) 60
Sahajärvi 49, 50
Saima (Saimaa) 157
Saimaa (Saima l. Saimen) 157, 159, 164
Sakavesi 95, 151
Saksa 146

- Saksala* 146
Saksanniemi 146
Saksansaari 146
Saksila 146
Salajärvi 10, 80
Salen 10, 80
Sám- 84
Samusælæ (*Samusalum, Camo-
carlo*) 158
Sán- 128
Sandaaen 10
Sandback 10
Sanginjoki 135
Sankijärvi 135
Sannsjön 10
Sansken 10
Santajoki 9, 151
Sarven 95
Sarvsjön 20
Sastmola (*Saastamala*) 107
Sastmola å (*Karvianjoki*) 107
Sauvo (*Sagu*) 60
Savio 33, 34, 108
Savionselkä 33
Saxby 48, 161
Saxen 58
Seglinge 31
Sellö 140
Sigtuna 138
Siikainen 108
Siikaisjärvi 108, 134
Siikajoki 134
Siikakoski 25
Sika 134
Siktunanoja 138
Sim- 137
Simlängen 137
Simojoki 137, 151
Simsjön 137
Sirpalesaari (*Flisholmen*) 148
Siuruanjoki 119
Siveneenjoki (*Sjundeå å*) 51, 52
Sjundby 51
Sjunden 52
Sjundeå å (*Siveneenjoki*) 49, 51, 52
Sjunnefall 52
Skadinavia 23
Skarvörarna (*Karvianourat*) 107, 160
Skepen 81
Skeppegölen 81
Skeppsjön 81
Skepptjärn 81
Skinsio tresk 45
Skjaldbreid 28
Skjáldr 27
Skjoldager 28
Skjolden 28
Skjoldnæs 28
Skjulen 81
Skravlingen 140
Skuru 95
Skärlandet 59, 160
Sliarosvellir 85
Sliubækken 85
Slyån 85
Smälten 100
Snöhättan 118
Socken 4
Solsten (*Päiväkivi*) 8, 149
Somerjoki (*Pemar å*) 73, 74, 80, 149, 163
Somero 73, 74
Somerniemi (*Sommarnäs*) 74
Somma 11

- Sommarnäs (Somerniemi)* 74
Sommen 11
Songa 135
Sorva 95
Sorvanselkä 95, 98
Sotkakoski 25
Sottunga 31
Sparren 31
Spillen 31
Spjuten 58
Spärrings 68
Stamaaen 21
Stamsjö 21
Stamö 21
Starrängen 141
Stav- 21
Stenängen 141
Stockaren 31
Storjätun 49
Storjäturs bärg 49
Stor Lagmans 26
Storlojo 61
Storsjön 61
Storå (Isojoki) 110, 113
Storås 113
Strömaren 126
Strömmen 126
Strömsjön 126
Sturven 97
Stör(s)vik 52, 68, 148, 162
Suartsmark (Suosmeri) 92
Suittuakoski 119
Sul- 5
Summa 6, 11, 160
Summajoki (Summa å) 6, 11, 63, 151, 160, 161
Summajärvi 6, 63, 160
Summa å (Summajoki) 11
Summeln 11
Sundom 27
Suonolanjoki 92
Suonojärvi 92, 149
Suosmeri (Suartsmark) 92
Suulajärvi 5, 151
Suuantosaari 139
Svan 92
Svansjön 92
Svart- 49
Svartså (Mäntsälänjoki) 49, 50, 58, 67, 148
Svartå (Mustjoki, Mustio) 49, 58, 67
Svartviran 11
Svarvaren 95
Svensarö 139
Svenskby (Ruotsinkylä) 34
Svensken 34
Svensksund (Ruotsinsalmi) 34
Svenskvik 54
Senviken 54
Sågduggen 50
Sången 135
Sångsjön 135
Säminge (Sääminki) 158, 159
Sännen 10
Särkijärvi 20, 53
Säyteenjärvi 45
Sääminginsalo 158
Sääminki (Säminge) 158, 159
Taasia 18, 42, 43, 44, 69, 151, 160
Taasio 42, 69, 74, 151
Taasionjoki (Tessjö å) 42
Taasio(n)oja 42
Taffva å (Teuvanjoki) 110

- Tafwast* 146
Tafvastvarpviken 57
Tammijoki 21
Tammijärvi 20, 21
Tammilahti 21
Tammilaks 21
Tammio 21
Tampaja 53, 151, 154
Tarhia 92
Tarhianpää 92
Tarpia 149
Tarpianjoki 96
Tast 146
Tauestnäs 162
Tavast- 146
Tavastby 57
Tavastböte 49, 162
Tavastenäs-äng 49
Tavastfjärden 53, 54
Tavasthäll 57
Tavastkulla 57
Tavastnäs 49
Tavastudd 162
Tavastvik 57
Teuka 152
Terjärv 122
Tervajoki 8, 9, 103, 118, 122
Tervajärvi 8, 118
Tervakoski 103
Tervola 138
Tessjö 18, 43, 74, 160, 162
Tessjöfjärd 42
Tessjö å (Taasionjoki) 42
Teuristo 40, 44
Teuro 102
Teuroinen 40
Teuronjoki 102, 151, 155
Teut(a)järvi 19, 20, 63, 149, 162
Teutari (Tötar) 55
Teutkoski 19
Teuva 160
Teuvanjoki (Tjockå) 110, 111, 160
Tiukka (Tjock) 110, 111, 112
Tjara 9
Tjockmohalsen 112
Tjockö 112
Tjutingen 25
Tjæreby 118
Tjock 110, 111, 112, 160
Tjockå (Teuvanjoki) 110, 112, 113, 160
Tjockö 110
Toby (Tuovila) 117
Tobyå (Laihianjoki) 117
Tolppa 33
Tolppakoski 33
Torneå (Tornio) 138
Torne älv (Tornionjoki) 120, 138
Tornio (Torneå) 138
Tornionjoki (Torne älv) 138
Tortom 27
Tortomoja 26
Trollhättan 13, 16
Tromsö 140
Tuovila (Toby) 117
Tura 80
Turajärvi 80
Turenki 105
Turinge 105
Turingen 105
Turingesjön 105
Tuunansaari 159
Tuunansalmi 159
Ty- 130
Tynkä 129

- Tynn* 131
Tyypekinoja 130
Tåsjön 42
Tååsiö Tresk 42
Tæsia (Tessjö) 162
Tötar (Teutari) 55

Черная рѣка 148

Uleå älv (Oulujoki) 134
Uljuanjoki 119
Ummeljoki 25
Ummelkoski 25
Unaja 47, 53, 70, 78, 109, 154
Unajanjoki 78
Unalisto 35
Unalistonjoki 35, 36
Unan 35
Unden 36, 51, 72, 78, 84, 104, 158
Unnen 51, 84
Upalinko 133
Upila 39
Uren 109
Urpalanjoki 10
Ursjön 109
Usk- 72
Uskela (Uskiala) 72, 77
Uskelanjoki 72
Usken 72
Uskiala (Uskela) 72, 77
Uttran 132, 158
Uttringe 158
Uttrunge 132
Uura 109
Urainen 109
Uransalmi 109
Urola 109

Uuronjoki (Lappfjärdså) 109
Uuronkylä 110
Uuronlammi 110
Uusjärvi 8, 149

Vaala 135
Vaalajärvi 135
Vaania (Vesijärvi) 36, 37, 63, 64, 78, 99, 118, 149, 151, 156, 158
Vaanila 64, 65
Vaaninen 80, 106
Vađ 4, 90, 109
Vahteristo 40
Vahto 76, 138, 149
Vaipila 36
Vaipilainen 36
Vaipilaislahti 36
Valkiakoski 101, 149
Valkom 27
Valperinjoki 76
Vammala 5, 86, 87, 88
Vammaskoski 5, 86, 87, 88, 155
Vammeljoenlahti 117
Vammeljoki 4, 63
Vammeljärvi 4, 63
Vammeln 4
Vammelsuu 4, 9, 117
Vampula 86, 88
Vanaantaka 98
Vanaja (Vänä) 47, 53, 68, 70, 78, 90, 91, 99, 100, 102, 104, 109, 151, 153, 154
Vanajavesi 90, 96, 97, 98, 99, 102
Vanda å (Vantaanjoki) 50, 51, 64, 72, 78
Wanes sund 37
Wanes vatnet 37

- Wanian kallio* 37
Vanjoki (Vanjoo) 64, 65
Vanjoo (Vanjoki) 64, 65
Vanjärvi 64, 65
Vankio 94
Vankovesi 94, 152
Vantaa 51
Vantaanjoki (Vanda å) 50, 51
Vapparen 73, 154
Vaskio 72, 132
Vastila 40
Vataja 90, 99, 109, 154
Vedentaka 98
Vederlax (Virolahti) 10
Werma 44
Vermaa 44
Vermuntila 99
Vesijärvi (Vaania) 36, 63, 64, 78, 149
Vesilahti 98, 149
Vesunda (Vesunti) 104
Vesunti (Vesunda) 104, 105
Veteli (Vetil) 123
Vetil (Veteli) 123
Vetil å 123
Vettil 119
Vichtis (Vihti) 62, 63
Vierimunta 99
Vigdesiötresk 62
Vihola 26, 93
Vihti (Vichtis) 62, 63, 101
Vihtiälä 63, 89, 90, 101
Vihtjoki 63
Vihtjärvi 62, 63, 149
Vikom 27
Viiala 26, 96
Viialanjoki 26
Wiiala Sari 26
Viikinsaari 93
Viirilä (Virböle) 11
Vilajoenlahti 9, 117
Vilajoki 9, 151
Vilalahti 9, 117
Viletjärn 9
Villikkajärvi 45
Villikkala 45
Villinge 31
Vilsjön 9
Vind- 121
Vindala 121
Vindala å 121
Vindalälven 121
Vinen 25
Vira 10
Virala 103
Viralanjoki 102
Viralanjärvi 102
Virasund 11
Virböle (Viirilä) 11
Viren 10
Virenoja 47
Viringe 11
Viringen 11, 31
Virma 44
Virmajoki 44, 76
Virmajärvi 44
Virmala 44
Virmasvesi 44
Virmil 44
Virmo 44
Virmo å (Mynäjoki) 76
Viro 10
Virojoenlahti 117
Virojoki 10, 11, 47, 103, 130, 151, 160
Virola 130

<i>Virolahti (Vederlax)</i> 10, 117	<i>Værma</i> 35
<i>Viro(n)niemi</i> 11	<i>Væskinge</i> 131
<i>Virvik</i> 11	
<i>Viveln</i> 36	<i>Yläkomola</i> 48
<i>Vitaberg</i> 140	<i>Yrva</i> 115
<i>Vittisbofjärd (Ahlainen)</i> 83, 106	<i>Ytertiuk (Tjock)</i> 110
<i>Vregghdenborch</i> 163	
<i>Vuorimiehenkatu (Bergmansgatan)</i> 148	<i>Ålkila</i> 56, 162
<i>Vålbo</i> 135	<i>Ålsken</i> 98
<i>Vålen</i> 135	<i>Åssjön</i> 30
<i>Vålsjön</i> 135	<i>Åstjärn</i> 30
<i>Våltorp</i> 135	
<i>Vålungen</i> 135	<i>Ähtäri (Etseri)</i> 120, 121
<i>Våmbssjön</i> 88	<i>Ähtävänjoki (Esse å)</i> 120, 121
<i>Våmgöl</i> 88	<i>Äjen</i> 23
<i>Våmmen</i> 88	<i>Älvlången</i> 97, 127
<i>Vångaren</i> 94	<i>Älvsjön</i> 127
<i>Vånå (Vanaja)</i> 99, 100, 102, 104	<i>Älvtjärn</i> 127
<i>Vägsjö (Vääksy)</i> 38	<i>Älvviken</i> 127
<i>Vähä Lagmans</i> 26	<i>Ängaren</i> 18
<i>Väkränperä</i> 163	<i>Ängen</i> 18
<i>Vänern</i> 36, 90, 99, 100, 158	<i>Ärtholmen (Hernesaari)</i> 148
<i>Värby</i> 53, 148	<i>Ätran</i> 121
<i>Värmeln</i> 35, 44	<i>Ätsäri (Etseri)</i> 120, 121
<i>Värmland</i> 44	
<i>Vättern</i> 36, 158	<i>Ödevaten</i> 137
<i>Vävassen</i> 104	<i>Öfwertiuk (Tjock)</i> 110
<i>Vääksy (Vägsjö)</i> 38	<i>Öjaren</i> 23, 24
	<i>Öjen</i> 23
	<i>Ören</i> 75

Ralf Saxén.

1. 59
v. 1

